

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI**

**İSTANBUL'DAKİ ARAP DİASPORASI DÜŞÜNCE
KURULUŞLARININ YAPISAL ANALİZİ**

MUATH S. M. ILAİWİ

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN:
DOÇ. DR. GÖKHAN BOZBAŞ**

KONYA-2023

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	MUATH S. M. İLAIWİ		
	Numarası	16810401001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi / Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		X
Tezin Adı	İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Yapısal Analizi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

MUATH S. M. İLAIWİ
İmzası

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	MUATH S. M. İLAİWİ		
	Numarası	16810401001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi / Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		X
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Gökhan BOZBAŞ		
Tezin Adı	İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Yapısal Analizi			

Tez, temel olarak kendilerine, toplumlarına ve çözümünü uğrunda kuruldukları temel sorunlarına hizmet eden bilgi dönüşümünün yeniden sağlanmasında önemli bir faktör olarak İstanbul'daki Arap Diasporası düşünce kuruluşlarının dayandığı en önemli bilimsel katkıları belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışma örneği, İstanbul'da görüşülen 19 düşünce kuruluşunu içeren görüşme aracına dayandırılmıştır. Araştırmacı, çalışmanın amacına ulaşması için çeşitli bilimsel yaklaşımlara tâbi olmuştur. Bunlardan bazıları şöyledir: Analitik, tarihsel ve betimleyici yaklaşım, kavramların açıklanması amacıyla içerik analizi, genel vizyon vs. yaklaşımlar, Arap Diasporası düşünce kuruluşlarının İstanbul'daki en önemli, etkili alanları ve programları, Arap Baharı devrimlerinin patlak vermesinden önce ve sonra kurulmasına yol açan bu merkezlerin gelişiminin tarihsel seyrinin incelenmesi, İstanbul'daki Arap Diaspora düşünce kuruluşları ile yapılan görüşme sorularının içeriğinin analizi, mülakattan ve daha önceki ilgili çalışmalardan elde edilen bilgiler ışığında bunların bilimsel ve eleştirel olarak analizi ve yorumu.

Araştırmada, bir takım sonuçlara ulaşılmıştır. Bunlardan en önemlileri şöyle özetlenebilir: İstanbul'daki Arap Diasporası düşünce kuruluşları, çalışanlarını özgürlük, demokrasi ve siyasi istikrar için Türk siyasi ve sosyal ortamında kendi sorunlarıyla ilgili bilgileri yaymaya teşvik etmiştir. Öte yandan Türk hükümeti ile Suriye muhalefeti arasındaki müzakere oturumlarına katılarak onlara bir arka kapı oluşturmuştur. Bunların durumu, hükümetlerine doğrudan veya dolaylı olarak nitelikli bilimsel kadrolar veren diğer tüm Batılı düşünce kuruluşları gibidirler. Bu kuruluşlar, bir dereceye kadar, ihtiyaçlarını karşılayan nitel düşünce kuruluşlarının kurulmasını motive eden önceki avantajlara da sahiptirler. İstanbul'daki Arap Diasporası düşünce kuruluşları çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Bunların bazıları şöyledir: Ortak bir bilimsel ağ kurmak için ortak bir iradenin olmaması, gerek kuruluş aşamasında gerekse rutin faaliyetlerin uygulanması sırasında yeterli mali kaynağın bulunmaması, objektiflik ve bağımsızlık eksikliği, güvenlik sorunu, bilimsel disiplinlerin yokluğu ve bu kuruluşların karşı karşıya kaldığı diğer dâhili ve harici zorluklar. Tespit edilen tüm bu zorluklar, Arap Diasporası düşünce kuruluşlarının bütün yöneticilerinin ve çalışanlarının gelecekte herhangi bir zorlukla karşılaşmamaları için, üzerinde çalışmayı gerektiren stratejik bir dizi tavsiyenin ortaya konulmasını gerektirmiştir.

Anahtar kelimeler: entelektüel sermaye, beyin göçü, diaspora, bilişsel diaspora, bilimsel diaspora, diaspora diplomasisi, dijital diaspora diplomasisi, düşünce kuruluşları, Arap diasporası düşünce kuruluşları, İstanbul.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	--	---

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	MUATH S. M. ILAİWİ		
	Student Number	16810401001		
	Department	Political Science and Public Administration		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)	X	
	Supervisor	Doç. Dr. Gökhan BOZBAŞ		
Title of the Thesis/Dissertation	Structural Analysis of the Arab Diaspora Think-Tanks in Istanbul			

The thesis mainly aimed at identifying the most important scientific contributions on which the Arab diaspora think tanks centers in Istanbul are based, as it is an important factor in the re-transformation of knowledge that serves their subjectivity, their societies, and their central issues for which it was founded. The study sample relied on the interview tool, which included 19 think tanks centers in Istanbul. In order to achieve the goal of the study, the researcher followed several scientific approaches, including: the descriptive, analytical, historical, and content analysis approaches with the aim of describing concepts, general vision, types, and the most important areas and programs that have the most impact and effectiveness among the Arab diaspora think tanks centers in Istanbul. The researcher traced the historical path of the development of those centers before and after the outbreak of the Arab Spring revolutions, which led to their establishment and opening, and then analyzed the content, that is, the content of the interview questions that were conducted with the Arab diaspora think tanks centers in Istanbul. In addition, this content was analyzed and interpreted scientifically and critically in light of the information taken from the interview and related previous studies.

The study revealed several results, the most important of which are the following: The factors of freedom - democracy and political stability encouraged the Arab diaspora think tanks centers in Istanbul to spread knowledge of their issues in the Turkish political and social environment. On the other hand, it formed an alternative path for them by participating in the negotiation sessions between the Turkish government and the Syrian opposition, whether directly or indirectly. In addition to the previous advantages that motivate the establishment of qualitative centers that meet to some extent their needs, the Arab Diaspora think tanks centers in Istanbul faced several challenges, including: the absence of a collective will to establish a joint scientific network, the lack of sufficient financial resources, both at the establishment stage or during the implementation of routine activities beside the lack of objectivity and independence, the security challenge, the absence of scientific competencies, and other internal and external challenges that faced these centers, and required the development of sets of recommendations as are considered strategies managers of the Arab diaspora think tanks centers should adopt in order to avoid any challenge they may face in the future.

Keywords: intellectual capital, brain drain, diaspora, knowledge diaspora, scientific diaspora, diaspora diplomacy, diaspora digital diplomacy, think tanks, Arab diaspora, think tanks centers, Istanbul.

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM TEZİN ANA HATLARI

1.1. Araştırmanın Konusu.....	8
1.2. Tezin Temel Soruları	10
1.3. Araştırmanın Hipotezleri	11
1.4. Araştırmanın Amacı.....	11
1.5. Araştırmanın Önemi	12
1.6. Araştırmanın Yöntemi	13
1.7. Literatür Taraması.....	14
1.7.1. Önceki Çalışmaların Değerlendirilmesi	20
1.7.2. Önceki Çalışmalar ve Güncel Çalışma Arasındaki Farklılıklar	23
1.7.3. Önceki Çalışmalar ve Güncel Çalışma Arasındaki Boşluk.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

DÜŞÜNCE KURULUŞLARINA DAİR KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Düşünce Kuruluşlarının Tanımlanması Sorunu.....	28
2.1.1. Düşünce Kuruluşlarının Tanımlanması.....	30
2.1.2. Düşünce Kuruluşlarının Tarihsel Gelişimi.....	34
2.2. Düşünce Kuruluşlarına İlişkin Teorik Yaklaşımlar	39
2.2.1. Plüralist Teori.....	40
2.2.2. Elit Teori	41

2.2.3. Neo-Marksist Yaklaşım	42
2.2.4. Yapısalcı Yaklaşım	43
2.3. Düşünce Kuruluşlarının Amaçları ve Özellikleri	45
2.3.1. Düşünce Kuruluşlarının Özellikleri	45
2.3.2. Düşünce Kuruluşlarının Amaçları.....	45
2.4. Düşünce Kuruluşlarının Sınıflandırması	47
2.5. Düşünce Kuruluşları Değerlendirmek için Temel Kriterler	57
2.5.1. Kuruluşun Kendisiyle İlişkili Ölçütler	57
2.5.2. Araştırma Kurumunun Faaliyet ve İşlevlerine Bağlı Standartlar.....	58
2.5.3. Karar Verme ve Politika Yapıcıları Destekleme Yeteneğiyle İlgili Standartlar	58
2.5.4. Akademik Etkinliğe Katkıda Bulunabilme Becerisine İlişkin Standartlar ..	59
2.5.5. Toplumla İletişimde Yeterliliğe İlişkin Standartlar	59
2.6. Düşünce Kuruluşlarının Üstlendikleri Roller	60
2.6.1. Siyasi Karar Vericilere Önerilerde Bulunmak	61
2.6.2. Diplomasi Pratiği	61
2.6.3. Karar Vericilere Destek.....	62
2.6.4. Politikaların Formülasyonu.....	63
2.6.5. Karar Vericilere Danışmanlık Hizmeti Sunmak	63
2.6.6. Döner Kapı Politikası	64
2.6.7. Bilgi ve İktidar Arasında Boşluğu Kapatmak	65
2.6.8. Gündem Belirleme	66
2.6.9. Kapı Bekçisi (Gatekeeper) Olarak Çalışmak	67
2.6.10. Siyasi Liderler İçin "Transit" Bir Geçiş İstasyonu Olarak Hareket Etmek	67
2.6.11. Halk Eğitimi	68
2.6.12. Farklı Siyasi Akımlar Arasında Diyalog Forumu	69
2.7. Düşünce Kuruluşlarının Üstlendikleri İşlevler	70
2.7.1. Fikir Pazarı	70
2.7.2. Politika Yapım Sürecine Erişim.....	71
2.7.3. Fikir Üretme	72
2.7.4. Zihinleri Şekillendirme	72
2.7.5. Yumuşak Güç.....	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İSTANBUL'DAKİ ARAP DİASPORASININ DÜŞÜNCE KURULUŞLARINA
İLİŞKİN GENEL ÇERÇEVE

3.1. Diaspora Kavramının Tanımlanması	75
3.1.1. Fikri Sermaye	75
3.1.2. Beyin Göçü.....	77
3.1.3. Diaspora	85
3.1.3.1. Bilişsel Diaspora.....	91
3.1.3.2. Bilimsel Diaspora	95
3.1.3.3. Diaspora Diplomasisi	107
3.1.3.4. Dijital Diaspora Diplomasisi	111
3.2. İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Tanımlanması.....	114
3.3. İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Görünümü	118
3.4. İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Tarihi Gelişimi	122
3.4.1. 2011 Öncesi İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Tarihi Gelişimi	122
3.4.2. 2011 Sonrası İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Tarihi Gelişimi	125
3.5. İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşlarının Türleri.....	131
3.5.1. Sivil Toplum Kuruluşlarına Bağlı Arap Düşünce Kuruluşları.....	133
3.5.2. Vakıflara Bağlı Arap Düşünce Kuruluşları.....	135
3.5.3. Hizmet Şirketlerine Bağlı Arap Düşünce Kuruluşları	135
3.5.4. Şahıs ya da Küçük Kurullara Bağlı İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşları.....	135
3.6. İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşlarının Alanları.....	136
3.6.1. Siyasi Alan	137
3.6.1.1. Siyasi Kalkınma ve Siyasi Düşünce	137
3.6.1.2. Siyasi Diyalog	139
3.6.1.3. Siyasi Temellendirme ve Değişim.....	142
3.6.1.4. Siyasi Hareketler	143
3.6.1.5. Siyasi Düşünce ve Söylem	144
3.6.2. Ekonomik Alan	145
3.6.2.1. Ekonomik Analiz.....	145
3.6.2.2. İktisadi Hareketler	145

3.6.3. Stratejik Alan	146
3.6.3.1. Stratejik Konular	146
3.6.3.2. Stratejik Analiz	147
3.6.4. İdarî Alan	147
3.6.5. Bilimsel ve Eğitimsel Alan	148
3.6.6. Bilimsel ve Danışmanlık Alanı	148
3.6.7. Eğitim Alanı	149
3.6.8. Kültürel ve Dilsel Alan	150
3.6.8.1. Kültürel, Kavramsal ve Bilimsel Yenilenme.....	151
3.6.8.2. Tercüme	151
3.6.9. Medya Alanı.....	152
3.6.10. Eğitim Alanı	154
3.6.10.1. Eğitim ve Ağ Oluşturma.....	154
3.6.10.2. Eğitim ve Kalkınma.....	154
3.6.10.3. Eğitim ve Bilimsel Araştırma.....	155
3.7. İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşlarının Programı.....	157
3.7.1. Bilimsel Programlar	157
3.7.2. Siyasi Program	162
3.7.2.1. Siyasi Yeterlilik.....	163
3.7.2.2. Sivil Toplum Destek Programı	164
3.7.2.3. Fikri Güvenlik Programı: Doğu Bölgesi'nin Karşı Karşıya Olduğu Sorunları ve Zorlukları Ele Almak İçin Doğu.....	165
3.7.3. Eğitim Programı	169
3.7.3.1. Beşerî Bilimler.....	170
3.7.3.2. Bilimsel Araştırmalar	171
3.7.3.3. Siyasi Araştırmacılar Yetiştirmek	172
3.7.4. Akademik Program	174
3.7.4.1. Yüksek Diploma Programı	175
3.7.4.2. Yüksek Lisans Programı.....	175
3.7.4.3. Doktora Programı	176
3.7.5. Kalkınma Programı	177
3.7.6. Farkındalık-Entelektüel Programı	179
3.7.6.1. Çocuk Yetiştirmenin Sırları.....	179

3.7.6.2. Örgütsel Fıkıh.....	179
3.7.6.3. Hüküm Sistemi	180

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
İSTANBUL'DAKİ ARAP DÜŞÜNCE KURULUŞLARININ BİLGİ
DÖNÜŞÜMÜ SÜRECİNE SAĞLADIĞI KATKILAR

4.1. Yöneticinin Demografik Özellikleri	182
4.1.1. Pozisyonun Süresi	182
4.1.2. Pozisyonundaki Geçirdiği Süre.....	184
4.1.3. Sivil Toplum Alanındaki Deneyim	185
4.1.4. Cinsiyet	187
4.1.5. Türkiye'de Kalış Süresi	189
4.1.6. Milliyet.....	190
4.1.7. Eğitim Seviyesi	192
4.2. Kuruluşun Demografik Özellikleri	194
4.2.1. Kuruluşun Resmî Adı.....	194
4.2.2. Kuruluşun Adresi	195
4.2.3. Kuruluşun Açılış Tarihi.....	196
4.2.4. Kuruluşun Web Adresi.....	197
4.2.5. Kuruluşun Yazılı Kanunu	199
4.2.6. Çalışan Kişi Sayısı	206
4.2.7. Çalışanların Eğitim Düzeyi	207
4.2.8. Farklı Ülke Kökenli Çalışan Sayısı	208
4.2.9. Kuruluşların Gelir Kaynakları.....	209
4.2.10. Geçmişte Siyasi Etkinlik Derecesi	213
4.2.11. İstanbul'da Düşünce Kuruluşlarının Kurulması Konusundaki Farklılıklar.....	217
4.2.12. Ana Ülkelerden Çalışanlarının Sayısı	220
4.2.13. Türk Çalışanlar	221
4.2.14. Gönüllü Çalışan Sayısı ve Maaşları	222
4.2.15. Kuruluşa Aidiyetliğin Derecesi.....	225
4.2.16. Uygulanan Proje Sayısı	228
4.2.17. Sosyal Medya Hesapları.....	232
4.2.18. Kuruluşun Türkiye İçi Şube ve Temsilcilik Sayıları.....	237

4.2.19. Kuruluşun Türkiye Dışı Şube Ve Temsilcilik Sayıları	239
4.2.20. Kurucu Kişiler ve İdari Rollerini	242
4.3. Örgütlenme Biçimi	246
4.3.1. İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Coğrafi Alanı.....	246
4.3.2. İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Özellikleri.....	252
4.3.3. İşbirliği ve Rekabet	255
4.3.4. Türkiye’de Siyasi Karar Alma	258
4.3.5. İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşlarını Artıran Faktörler.....	260
4.3.6. Bilimsel Yayın Dili	262
4.3.7. İstihdam Kriterleri.....	263
4.3.8. Türkiye’de Kurumlarla Ortak Faaliyetler	266
4.3.9. Diğer Arap Kuruluşlarıyla Ortak Etkinlikler	268
4.3.10. Çalışma Çeşitliliği.....	270
4.3.11. Bilimsel Yayın Başarısını ve Başarısızlığın Değerlendirmek.....	272
4.3.12. Koordinasyon ve İşbirliği İçin Kurumsal Ağlar.....	274
4.3.13. Batılı ve Türk Düşünce Kuruluşları Arasında İşbirliği ve Koordinasyon	276
4.3.14. Ortak Bilimsel Ağ Kurma Çabaları.....	278
4.4. Sorun Analizi	280
4.4.1. Temel Sorunlar.....	280
4.4.2. Rutin Faaliyetler Sırasında Karşılaşılan Sorunlar	284
4.4.3. Rutin Aktiviteleri Gerçekleştirirken Karşılaşılan Problemlerin Kaynağı ..	285
4.4.4. Rutin Sorunların Çözümüne Yardımcı Olan Taraflar	288
4.4.5. Kuruluş İçi Problemler	290
4.4.6. Kuruluş Dışı Problemler	294
SONUÇ	299
KAYNAKÇA.....	319
EKLER	330

KISALTMALAR

- AB:** Arap Baharı
AD: Arap Diasporası
ADA: Arap Diasporasının Ağları
ADK: Arap Düşünce Kuruluşları
AE: Araştırma Enstitüleri
BD: Bilimsel Diaspora
BD: Bilişsel Diaspora
BG: Beyin Göçü
Bİ: Bilim İnsanları
DD: Diaspora Diplomasisi
DF: Duşunca Fabrikaları
DG: Danışman Grubu
DH: Danışmanlık Hizmeti
DK: Düşünce Kuruluşları
Eg: Etnik Grupları
FS: Fikir Sermaye
KP: Kamu Politikası
PTG: Politika Tartışma Grupları
SAM: Stratejik Araştırmalar Merkezi
SD: Siyah Diaspora
SDG: Stratejik Düşünme Grubu
SETA: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
STK: Sivil Toplum Kuruluşları
TTCSP: Düşünce Kuruluşları ve Sivil Toplumlar Programı
TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1.	En Fazla Düşünce Kuruluşuna Sahip Olan Ülkeler.....	73
Tablo 2.2.	Başlıca Düşünce Kuruluşu Tipolojileri.....	86
Tablo 2.3.	İşlevsel Açıdan En İyi <u>Think Tankler</u>	108
Tablo 3.1.	Arap Diasporasının Ağları.....	134
Tablo 3.2.	İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Görünümü.....	155
Tablo 3.3.	İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşlarının Türleri.....	168
Tablo 3.4.	İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşlarının Alanları.....	172
Tablo 3.5.	Siyasi Saha Birimi'nin Suriye Diyalog Kuruluşlarında Düzenlediği En Önemli Etkinlikler.....	176
Tablo 3.6.	İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Bilimsel Yayın Programı.....	E1
Tablo 3.7.	Siyasi Program.....	197
Tablo 3.8.	Eğitim Programı.....	208
Tablo 3.9.	Akademik Program.....	209
Tablo 3.10.	Kalkınma Programı.....	212
Tablo 3.11.	Farkındalık-Entelektüel Programı.....	214
Tablo 4.1.	İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Resmî ve Kısa Adı.....	229
Tablo 4.2.	İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Adresi.....	230
Tablo 4.3.	Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının İstanbul'daki Açılış Tarihi.....	230
Tablo 4.4.	İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Web Adresi.....	232
Tablo 4.5.	İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Amacı ve Misyonu.....	233
Tablo 4.6.	İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarında Çalışanların Sayısı.....	241
Tablo 4.7.	Çalışanların Eğitim Düzeyi.....	242
Tablo 4.8.	Farklı Ülke Kökenli Çalışan Sayısı.....	243
Tablo 4.9.	Kuruluşların Gelir Kaynakları.....	244
Tablo 4.10.	Geçmişte Siyasi Etkinlik Derecesi.....	248
Tablo 4.11.	İstanbul'da Bulunan Düşünce Kuruluşlarının Kurulması Konusundaki Farklılıklar.....	252
Tablo 4.12.	Ana Ülkelerin Çalışanlarının Sayısı.....	254

Tablo 4.13.	Türk Çalışanlar	255
Tablo 4.14.	Gönüllü Çalışan Sayısı ve Maaşları.....	257
Tablo 4.15.	Kuruluş Aidiyetliğinin Derecesi.....	259
Tablo 4.16.	Uygulanan Proje Sayısı.....	262
Tablo 4.17.	Kuruluşların Sosyal Medya Hesapları.....	267
Tablo 4.18.	Kuruluşun Türkiye İçi Şube ve Temsilcilik Sayıları.....	271
Tablo 4.19.	Kuruluşun Türkiye İçi Şube ve Temsilcilik Sayıları.....	274
Tablo 4.20.	İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşlarını Kuran Kişiler ve İdarî Rollerini.....	276
Tablo 4.21.	İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Coğrafi Alanı.....	280
Tablo 4.21.	Kuruluşlarını İstanbul'daki Diğer Düşünce Kuruluşlarından Ayıran Özellikler.....	286
Tablo 4.22.	İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşları ile Diğer Arap Merkezleri Arasında İşbirliği ve Rekabet.....	289
Tablo 4.23.	Kuruluşların Türkiye'de Siyasi Karar Alması.....	292
Tablo 4.24.	İstanbul'daki Arap Düşünce kuruluşlarını Artıran Faktörler.....	294
Tablo 4.25.	Kuruluşların Bilimsel Yayın Dili.....	297
Tablo 4.26.	Kuruluşların İstihdam ve İşe alım Kriterleri.....	298
Tablo 4.27.	Kuruluşların Türkiye'deki Kurumlarla Ortak Faaliyetleri.....	301
Tablo 4.28.	İstanbul'daki Kuruluşların Diğer Arap Kuruluşlarıyla Ortak Etkinlikleri.....	302
Tablo 4.29.	Kuruluşların Çalışma Çeşitliliği.....	305
Tablo 4.30.	Arap Düşünce Kuruluşları ile Çalışma ve Araştırmaları Değerlendirme Çerçevesinde Başvurulan Başarı ve Başarısızlık Standartları.....	E3
Tablo 4.31.	İstanbul'daki Düşünce Kuruluşları Arasında Resmî ve Kurumsal Kanallarla İşbirliği ve Koordinasyon.....	308
Tablo 4.32.	Batılı ve Türk Düşünce Kuruluşları Arasında İşbirliği ve Koordinasyon.....	310
Tablo 4.33.	Ortak Bilimsel Ağlar Kurma Çabaları.....	312
Tablo 4.34.	Kuruluşların 2013-2021 Tarihleri Arasında Kuruluş ve Çalışma Aşamalarında Karşılaştığı Problemler.....	314
Tablo 4.35.	Kuruluşların Rutin Faaliyetler Sırasında Karşılaştığı Sorunlar.....	318

Tablo 4.36.	Rutin Aktiviteleri Gerçekleştirirken Karşılaşılan Problemlerin Kaynağı.....	320
Tablo 4.37.	Rutin Sorunların Çözümüne Yardımcı Olan Taraflar.....	322
Tablo 4.38.	Kuruluş İçi Problemler.....	324
Tablo 4.39.	Kuruluş Dışı Problemler.....	328
Tablo 5.1.	Hipotezlerin Analiz Sonuçları.....	348

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1.	İstanbul'daki Düşünce Kuruluşlarının Haritası.....	169
Şekil 3.2.	İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşlarının Türleri.....	170
Şekil 3.3.	İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Grafiği.....	E2
Şekil 4.1.	Kurumdaki Görev Süresine Göre İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşlarının Çalışma Örnekleme Oranları....	217
Şekil 4.2.	İstanbul'daki Araştırma Kuruluşlarındaki Sivil Toplum Deneyimine Göre Araştırma Örnekleminin İstatistiksel Analizi.....	220
Şekil 4.3.	İstanbul'daki Düşünce Kuruluşlarındaki Çalışma Örnekleminin Cinsiyete Göre İstatistiksel Analizi.....	222
Şekil 4.4.	Çalışma Örnekleminin Türkiye'de Kalış Süresine Göre İstatistiksel Analizi.....	224
Şekil 4.5.	Uyruğa Göre Çalışma Örnekleminin İstatistiksel Analizi.....	225
Şekil 4.6.	Çalışma Örnekleminin İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşlarının Tahsil Derecelerinin İstatistiksel Analizi.....	227
Şekil 4.7.	İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Açılış Tarihine göre Sayısı.....	231
Şekil 4.8.	Türk Personelinin Çalıştığı Arap Kuruluşlarının Sayısı.....	256
Şekil 4.9.	Türkiye Genelinde Şubeleri Olan Arap Düşünce Kuruluşlarının Oranı.....	273
Şekil 4.10.	Türkiye Dışı Şubeleri Olan Arap Düşünce Kuruluşlarının Oranı.....	275
Şekil 4.11.	Kuruluşların Türkiye'deki Siyasi Düzleme Katılım Derecesi.....	293
Şekil 4.12.	İstanbul'daki Kuruluşların Diğer Arap Kuruluşlarıyla Ortak Faaliyetlere Katılım Oranı.....	303
Şekil 4.13.	Kuruluşların Çalışma Çeşitliliği Oranı.....	305
Şekil 4.14.	İstanbul'daki Düşünce Kuruluşları Arasında Resmî ve Kurumsal Kanallarla İşbirliği Derecesi.....	309
Şekil 4.15.	Batılı ve Türk Düşünce Kuruluşları Arasında İşbirliği Oranı.....	311
Şekil 4.16.	Ortak Bilimsel Ağ Kurma Çabalarına Katılım Derecesi.....	313

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Her şeyden önce, bana doktora tezimi bitirmemde yardım eden büyük lütuf sahibi Allah'a şükrediyorum. Çalışmamızın, araştırmacı uzman akademisyenlere ve düşünce ve çalışma kuruluşlarıyla ilgilenen öğrencilere, bilimsel bir katkı sağlamasını diliyorum. Allah'a şükrettikten sonra babama, anneme ve sevgili kardeşlerime de teşekkür etmem gerekiyor. Önce Allah, sonra da onların duaları ve gönül rızaları olmasaydı hedeflerime ulaşamaz ve doktora tezimi tamamlayamazdım. Onlardan uzakta ilmî çalışmalarımı tamamlayıp mutlu olmalarını sağladıysam bu, hayır duaları sayesinde mümkün oldu. Doktora tez sürecim boyunca değerli bilimsel tecrübelerini paylaşarak, tezimi özgün, akademik ve bilimsel bir çerçevede hazırlarken deneyim ve ilmî bilgilerinden istifade ettiğim Necmeddin Erbakan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi danışman hocam Doç. Dr. Gökhan Bozbaş hocama çokça teşekkürlerimi ve minnetlerimi sunarım.

Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde görev yapan değerli Prof. Dr. Önder Kutlu, Prof. Dr. İsmail Sevinç ve Doç. Dr. Erdal Bayrakçı hocalarımın her birine, gerek bilimsel çalışmalarımnda gerek doktora tezimin hazırlanmasında sundukları katkılardan ötürü ayrı ayrı şükranlarımı sunarım. Tezimin bilimsel araştırmanın temellerine ve etiğine uygun bir şekilde hazırlanmasında, Ulusal Al Najah Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Yrd. Doç. Raid Nairat hocam olmak üzere, Siyaset Bilimi Bölümü'ndeki hocalarımın ilmî ve manevî destekleri çok önemliydi. Değerli birikimlerinden yararlanma imkânı sundukları için kendilerine yürekten teşekkür ederim. Doktora tezimi gözden geçirirken, desteği ve emeğini hiçbir zaman esirgemeyen arkadaşım Muhammed Emin Uysal'a en içten teşekkürlerimi, takdirlerimi ve minnettarlığımı sunmayı bir borç bilirim. Ardından, değerli çabalarını benim için harcayan, doktora tezimi koordine ederek Necmettin Erbakan Üniversitesi'nin bilimsel kurallarına uygun bir şekilde hazırlamama yardımcı olan sevgili dostum Ahmed Shaban'a minnettarlığımı ve şükranlarımı sunarım.

MUATH ILAİWİ

GİRİŞ

Düşünce kuruluşları, genel olarak toplumların gelişimini, ilerlemesini ve gelecek ufuklara yönelik öngörülerini analiz ederek bir takım öngörüler sunulmasını temsil etmektedir. Bu nedenle toplumlar içerisinde ister bilimsel araştırmaya önem vererek bilim, bilgi ve iletişim teknolojilerini geliştirerek, ister bilimsel entelektüel yeteneklerin yeterliliğini hazırlamaya olanak tanıyan bütünlük bir sisteme göre bilgi edinme ve yayma araçlarına sahip olarak bilgi sermayesinin hızlı oluşumuna yönelik çabalar hız kazanmıştır. Bu sermayenin oluşumunda eğitim, öğretim, medya, çeviri ve yayına özen gösterme, yaratıcı ve yenilikçi çalışmalar geliştirme, bilgi üretebilecek teknik mesleki yeterlilikler hazırlama ve bunların kullanım kapsamının genişletilmesi ve gelecekte bilgi ekonomisinin ihtiyaç duyacağı bilgi türünün belirlenmesinin rolü de unutulmamadır.

Düşünce kuruluşları, bilgi üretme yeteneklerinin yanı sıra devleti, toplumu ve bireyi ilgilendiren birçok hayati projenin üretilmesinde önemli bir araç olmuş, bu projelerle ilgili her şeyi bilimsel bir yöntemle incelemenin bir vasıtası haline gelmiştir. Bu bilimsel yaklaşım halkların bilime, bilgiye, medeni ilerlemeye ve gelecekteki ufukları öngörmeye olan ilgisini yansıtır.

Düşünce kuruluşlarının rolü bilimsel üretim ile sınırlı kalmamış, teorik ve uygulamalı bilimsel çalışmalarda uzman olanların ve bu çalışmalara ilgi duyanların donatılmaları hususunda da rol oynamaya kadar uzanmıştır. Bu anlamda adeta modern dünyanın yeni üniversiteleri haline gelmişlerdir. Bunun yanı sıra bu kuruluşlar, toplumlar üzerindeki etki ve sonuçlarını tespit etmek için ekonomik, politik, kültürel, güvenlik ve sosyal alanlarda yerel, bölgesel ve uluslararası değişkenleri analiz ederek, elde ettikleri verileri, karar vericilere ve kanaat önderlerine sunmada da önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Bunlara, ilgili çevrelerin beklentilerine paralel olarak konferanslar, sempozyumlar, özel seminerler, toplantılar düzenleme, kitaplar ve bilimsel dergiler yayınlama ve çağdaş teknolojilerin ve kümülatif bilgilerin kullanılmasını da ekleyebiliriz.

Günümüzde, düşünce kuruluşlarına duyulan ihtiyaç her zamankinden daha fazladır. Öyle ki dünya, insanlık için olabildiğince doğru bilgiye ulaşma ve bu amaçla

diğerlerine üstünlük sağlamda sürekli bir yarış içindedir. Mevcut üniversiteler geleneksel yöntemler ile bu ihtiyaca cevap vermekten çok uzaktadır. Gelişmiş ülkeler bu kuruluşların önemini, ülke gelişiminde oynadıkları rolü fark ettiğinden, kendilerine kurulumundan bilgi üretimine kadar gerekli sosyal, siyasal ve iktisadi ortamı sağlamışlardır. Bunun bir sonucu olarak da, son zamanlarda düşünce kuruluşlarına ve entelektüel enstitülere olan ilgi artmıştır. Zira her uygar toplum, çeşitli bilgi düzeylerindeki uygarlık kazanımlarını korumaya ve karar verme düzeyini geliştirmeye zorlayan kurumlar bulmaya çalışır. Dolayısıyla düşünce kuruluşlarının, milletlerin ve halkların, bilime ve bilgiye olan ilgisini yansıtan ve geleceği öngören gerçek kişi mesabesinde olduğunu söylersek, yanılmış olmayız.

Düşünce kuruluşları küresel bir fenomene dönüşmüş olmasına rağmen, bugüne kadar gelişmekte olan toplumlar içerisinde hak ettikleri değeri bulamamışlardır. Elbette Arap toplumları da bundan müstesna değildir. Birçok Arap toplumunda düşünce kuruluşlarının pozisyonları ve çalışmaları hâlâ özgür ve yasal bir zemine oturtulamamıştır. Var olanlar ise devletlerin birer ideolojik aygıtı ve aparatından öteye geçememiştir. Dolayısıyla bu kuruluşlar üzerine gerekli bilimsel çalışmalar yetersiz kaldığından, bilimsel veri ve bilgi üretmekten uzak olan bu kurumların çalışmaları ve örgütsel yapıları da araştırmacıların ilgi alanlarına girmemiştir. Arap ülkelerindeki düşünce kuruluşlarının gelişimlerinin sınırlı olması, sayılarının sınırlı olmasından kaynaklanmamaktadır. Zira Pensilvanya Üniversitesi'nin dünyadaki düşünce kuruluşları raporuna göre Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde tespit edilen kuruluş sayısının 2014 yılında 521'e yükseldiği belirtilmektedir. Aynı rapora göre bunların sayısı 2013 yılında 511, 2011 yılında 339 ve 2010 yılında ise 324'tür. Bu kuruluşların gelişimlerinin sınırlı ve kısıtlı olması, devletin veya hakim partilerin birer ideolojik aygıt konumunda olmasından kaynaklanmaktadır.

2011 yılında Arap Baharı devrimlerinin patlak vermesiyle birlikte, özellikle bu devrimlerin yaşandığı ülkelerde düşünce kuruluşlarının sayısının artmasına paralel olarak oynadıkları rolün önemi de artmıştır. Bu durum da, söz konusu dönüşümlerin sunduğu ve daha önce olmayan yeni düşünce kuruluşlarının oluşmasına olanak sağlayan fırsatların kalitesi veya önceki dönemlerde etkinliği az olan diğer kuruluşların etkinliğinin artması açısından önemli bir göstergedir. Bu aynı zamanda,

düşünce kuruluşlarının politika geliştirmeye katkıda bulunmaları için bu bölgenin etkileşimlerinin birçok fırsat sunduğunun da bir göstergesidir.

Bununla birlikte Arap dünyasında düşünce kuruluşlarının artması, yeni ortaya çıkan siyasal ve sosyal ortama paralel, doğal bir sonuç olarak değerlendirilmiştir. Bu kuruluşlar ve onların yayınları adeta Arap Baharı devrimlerinden sonraki dönemde siyasi liderliğin değişmesinin doğal bir sonucudur. Yeni ortaya çıkan politikacıların ve karar vericilerin bilimsel yeterlilikten, uzmanlıktan ve politik tecrübelerden uzak olmaları, onların bir takım kurumlar aracılığıyla yardım aramalarını zorunlu kılan gerçek bir ihtiyaç yaratmıştır. Sonuç olarak sayıları artan bağımsız düşünce kuruluşları; ister araştırma, eğitim ve yeterlilik hazırlama alanlarında olsun, ister devlet kurumları için sağlıklı yönetim geliştirme gibi alanlarda olsun, karar vericilerin ve politikacıların ihtiyaçlarını karşılayabilecek, belirli alanlarda uzmanlaşmış uzmanlık kuruluşları haline gelmiştir.

Öte yandan, Arap Baharı devrimleri, bölgede faaliyet gösteren düşünce kuruluşları ile bölgedeki çeşitli karar alma çevreleri arasındaki ilişki tarzında önemli bir kırılma yaratmıştır. Bölge, artık eski politikalarla ele alınamayan alışılmamış ve karmaşık sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, ilgili hükümetleri ortaya çıkan sorunlar karşısında çözüm üretmek için kuruluşların ve araştırmacıların deneyimlerinden yardım almaya sevk etmiştir.

Arap Baharı sadece yeni kurulan rejimlerin kendilerine bilgi devşirmeleri ve politika üretmeleri için düşünce kuruluşlarına başvurmamıştır. Aynı zamanda yaşanan devrimleri kendi lehlerine çevirmeye çalışarak bunların ortaya çıkardığı yeni sonuçlarla mücadele etmenin yöntemini üreten düşünce kuruluşları da olmuştur. Örneğin, Birleşik Arap Emirlikleri bu merkezlerin bu rolüyle daha fazla ilgilenmeye başladı. Değerlendirmelere göre 2011 yılından bu yana bütçesinden hatırı sayılır bir miktarı, düşünce kuruluşlarını desteklemek için ayırmaya çalışmıştır.

Bu kuruluşların birçoğu devrim sonrası ortaya çıkan yeni politik ortamda, ülkedeki politika yapım sürecini desteklemek amacıyla kurulmuştur. Bunun yanı sıra bu kuruluşlardan bazıları, bu görevi yerine getirmek için özel baskı uygulamak yerine, bazı hükümetler tarafından yabancı karar alma çevrelerini etkilemek için kullanılan bir

araca dönüştürülmüştür. Bu, yeni bir tür düşünce kuruluşu olan hayalî düşünce kuruluşlarının (tanks phantom think) yayılmasına yol açmıştır. Bunun bir örneği Washington'daki Arap Körfez Devletleri Enstitüsü'dür. Bu kuruluşlar devletin yurtdışındaki gücünün ve nüfuzunun bir çarpanı haline gelmiştir. Bu çerçevede Arap Baharı sonrası ilk dönem ortaya çıkan düşünce kuruluşları şu şekilde sınıflandırılabilir:

1. Ülke içerisinde kurulan/kurulmakta olan yeni rejime yol göstermek
2. Ülke dışarısında kurulan/kurulmakta olan yeni rejimi eleştirmek ve itibarsızlaştırmak
3. Ülke dışarısında kurulan/kurulmakta olan yeni rejimi meşrulaştırmak ve ona uluslararası destek toplamak amacıyla çalışan merkezlerdir.

Yukarıdakilerin bir sonucu olarak, Arap devrimlerinin geride bıraktığı siyasi etkinin boyutu ve Arap devrimlerinin hayır veya gazetecilik kurumlarıyla ilişkili olan geleneksel dönemden; tecrübeye, derin araştırma vizyonuna ve gerçekçi bir öngörü yeteneğine dayanan siyasi analize geçişi nedeniyle sokak güçlerinin ve sıradan vatandaşın basılı gazeteler, haber siteleri veya birçok durumda bölgenin çoğu ülkesinde olup bitenlerin canlı yayınına sağlamayı başaran uydu kanallarının ifade ettiği hayırseverlik veya gazetecilik niteliğinin ötesine geçen analizler elde etme isteği artmıştır.

Arap Baharı devrimlerinden sonra düşünce kuruluşlarının çalışmaları artık yalnızca hükümet politikalarına yönelik olmamakta, iktidara gelmesi muhtemel kuruluşlar da düşünce kuruluşları üzerinden gerek ülke içine gerekse uluslararası kamuoyuna hitap etmeye çalışmaktadırlar. Ülkelerin iç veya dış politikalarını etkileme yeteneğine sahip olan siyasi partilere, çeşitli çıkar gruplarına, iş adamları ve sosyal hareketlere, yönetici güçlere etki etme çabaları, düşünce kuruluşlarının genel amaçlarına örnek olarak gösterilebilir. Örneğin eski Mısır devlet başkanı Muhammed Hüsnü Mübarek'in istifası sırasında Mısır'ın tanık olduğu kitlesel gösteriler, 11 Şubat 2011'den haziran 2012'ye kadar ülkeyi yöneten Müslüman Kardeşler Cemaati'nin cumhurbaşkanlığı görevine aday olmasıyla sonuçlanmış ve bu süreç içinde etkin olan askerî konsey üzerinde düşünce kuruluşları önemli bir baskı oluşturmuşlardır. Kuşkusuz bu, Mısır'daki yönetici elitlerin yönelimlerinde ve onların iç ve dış önceliklerinde köklü bir değişimi beraberinde getirmiştir.

Bununla beraber öncelikle temmuz 2013 yılında Mısır’da yaşanan darbe sadece Mısır’daki düşünce kuruluşlarının değil tüm Ortadoğu’daki ülkelerde bulunan düşünce kuruluşlarının kaderini değiştirmiştir. 2013 yılında Mısır’daki temmuz darbesinden sonra Arap Baharı devrimleri sonrasında ortaya çıkan özgürlükçü ortam kendisini yeni otoriter bir anlayışa bırakmış ve ülkeler adeta eski rejimlere geri dönmüştür. Arap devletlerinde ortaya çıkan bu yeni siyasi ortam, bazı Arap araştırmacıların ve entelektüel elitlerin daha istikrarlı ve güvenli ülkelere sığınmasına neden olmuştur.

İstanbul gerek Arap ülkelerine yakın olması sebebiyle gerekse sahip olduğu siyasi istikrar nedeniyle bölgede var olan veya kurulmak istenen Arap düşünce kuruluşlarının merkezi haline gelmiştir. İstanbul’da kendi gerçeklikleri ve çevreleriyle ilgili alanlara ve programlara odaklanarak ulusal meselelerini yeniden ele almalarında karar alıcılar ve kendileri arasında bir ara bağlantı olacağı ümidiyle, onları bu tür merkezler kurmaya sevk edecek uygun bir siyasi ortam bulunmaktadır.

Özellikle 2013 yılının temmuz ayından sonra İstanbul’da kurulan Arap düşünce kuruluşları yıllardır kendi ülkelerindeki siyasi meselelere odaklanarak yüzlerce yayın yapmışlardır. Yapılan bu yayınların hemen hemen hepsi ilgili ülkelerde yaşananların dünya kamuoyuna aktarılmasında, ilgili ülkelerde kamuoyu oluşturulmasında önemli roller üstlenmişlerdir. Tüm bunlara rağmen bizatihi bu düşünce kuruluşların etkinliği üzerine neredeyse hiçbir çalışma yapılmadığından literatürde ciddi bir eksiklik söz konusudur. Bu nedenle, yapılan bu doktora tezi İstanbul’daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarının yaptıkları çalışmalar üzerinden onların etkinliklerini ve çalışmalarını bir içerik çözümlemesine tabi tutacaktır.

Çalışmanın birinci kısmında, düşünce kuruluşları ile ilgili elliye yakın bilimsel çalışmayı içeren daha önce yapılmış çalışmalar gözden geçirilmiştir. Daha sonra çalışmanın problem ve soruları, hipotezleri, genel ve alt amaçları, teorik ve pratik önemi ve mülakat sorularını analiz ettiğimiz temel bir yöntem olarak tanımlayıcı, analitik, tarihsel ve içerik analizi arasında değişen, uygulanan ve kullanılan metodolojiyi içeren doktora tezinin genel ana hatları ele alınmıştır.

Özellikle Arap Baharı devrimlerinden sonra düşünce kuruluşları için bilimsel çalışmalar, alanında niteliksel bir katkı oluşturmak amacıyla bu veya diğer bilimlerle

ilgisi olan uzman araştırmacılar ve karar alıcıların önemini ve ihtiyacını belirtmek için mevcut tezimiz ile önceki çalışmalar arasındaki benzerlikler, farklılıklar ve araştırma boşluğuna odaklanılmıştır.

Çalışmamızın ikinci kısmında kavram sorununa değinilmiştir. Genel olarak düşünce kuruluşları ile ilgili kavramsal ortam, aynı kavramla ilgili önceki çalışmalara dayalı önemli tanımlar, düşünce kuruluşlarının başlangıcından bu yana tarihsel gelişim dalgalarının izinin sürülmesi, önemli teorik yaklaşımların incelenmesi, Kent Weaver, James Megan ve Diana Stone'un düşünce kuruluşlarını sınıflandırmak için kriterlerin belirlenmesi ve her biri için öncelik derecelerinin ve sınıflandırmalarının netleştirilmesi, bu kuruluşların önemli özellikleri ve amaçlarına ilişkin açıklama yapılması bölüm boyunca ortaya konulmaya çalışılmıştır. Daha sonra, düşünce kuruluşlarının oynadığı önemli rollerin tanımlanması, bunlarla karar yapıcılar arasında doğrudan bir etkileşim durumu yaratmak için sahip oldukları araçlar ve programlar aracılığıyla etkili yeteneği ve sahip olduğu etkili araç ve vasıtalarıyla olumlu bir imaj oluşturulabilecek bir bilgi köprüsü inşa edilmesi üzerine odaklanılmıştır.

Üçüncü ve dördüncü kısımda ise İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarının genel ortamına değinilmiştir. Bu kuruluşların 2011 yılı öncesi ve 2011 yılı sonrası tarihsel gelişimi, çeşitleri, en önemli alanları ve etkili programının tanıtımının ardından, dördüncü bölümde çalışmanın ana sorusu olan İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarının, bilginin yeniden dönüşümüne nasıl katkıda bulunabileceği sorusunu yanıtlanmaya çalışılmıştır. Bu soruyu yanıtlamak için İstanbul'daki Arap diaspora düşünce kuruluşlarının yöneticileriyle dört bölümden oluşan bir röportaj gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde en önemli hususlar olarak şunlar tespit edilmiştir: Birinci kısım; yöneticilerin demografik özellikleri, İkinci kısım; kuruluşun demografik özellikleri, üçüncü kısım; organizasyon tarzı ve dördüncü kısım; İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarının karşılaştığı en önemli sorunların analizi.

Röportajın yapısı analiz edildikten sonra, net bir strateji geliştirmek amacıyla İstanbul'daki Arap diaspora düşünce kuruluşlarıyla ilgili olarak; bu kuruluşların yöneticileri, çalışanları, uzmanları, araştırmacıları ve karar alıcıların sahip oldukları etkili araç ve vasıtalar arasında uyum yaratarak karşılaştıkları en önemli zorlukları ve

sınırlılıkları tespit edebilmek, özellikle de çevreleriyle ilgili alanlarda ve programlarda aralarında etkili bir işbirliği geliştirmek, hatta onları bu tür kuruluşlar kurmaya sevk eden düşünsel söylem ve vizyonlarına uygun yeni araçlarla sorunlarını inceleyebilecek araştırmacı bir bakış açısı geliştirebilmeleri için destekleyici ve önemli stratejiler oluşturan bir dizi tavsiyenin geliştirildiği birkaç önemli sonuca ulaşılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Araştırmanın Konusu

Yirminci yüzyılın sonlarından itibaren küresel düşünce kuruluşlarına ve araştırma kuruluşlarına duyulan önem, belirgin bir şekilde artmıştır. Genel olarak toplumların gelişimine bilgi perspektifinden bakıldığında, bu kuruluşların medeniyet, kalkınma ve kültür başarılarının göstergesi olduğu düşünülmektedir. Düşünce kuruluşları devletin gelişmişliğinin, bilimsel araştırma süreçlerindeki ilerleyişinin ve gelecek inşasının önemli bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Bu nedenle düşünce kuruluşları gelişmiş ülkelerde siyaset ve kalkınma sahnesinin ayrılmaz birer parçası haline gelmiştir. Çünkü bu merkezlerin başlıca rolü, bu ülkelerin birbirinden farklı kültürel, siyasal, ekonomik ve sosyal açıdan birçok boyut ve alanda derinlemesine analizler yaparak 21. yüzyıl devlet aklının oluşumuna katkı sağlamaktır. Bir başka ifadeyle, bu kuruluş ve merkezler devletlerin yönetim aklını kurmak için kendilerinin ve toplumların stratejik hedeflerini ortaya koyarak, bu ülkelerin kalkınmalarını ve ilerlemelerini sağlamada çeşitli roller üstlenmektedir. Öte yandan bu kuruluşlar, sundukları görüş ve alternatif yollarla, karar alımı ve politika üretimi süreçlerini yönlendirmek suretiyle toplumun sorunlarına hizmet noktasında bilimsel araştırmaları devreye sokmaktadır.

Bu kuruluşların gelişmiş ülkelerin genel politikalarının oluşturulmasında önder bir role sahip olmaları, kendilerini siyaset ve kalkınma sahnelerinin bir parçası olmasının yanı sıra, bölgesel ve uluslararası düzeylerde politikaların oluşturulması noktasında karar mercilerini yönlendiren ve destekleyen birer çözüm ve alternatif ortağı haline getirmiştir. Gelişmiş ülkeler açısından ortaya çıkan bu duruma karşılık Arap ülkelerine bakıldığında maddi imkânlar ve insan kaynakları açısından çok zengin olmalarına rağmen, düşünce kuruluşları asgari düzeyde bir etkinliğe dahi sahip olmamaktadır. Bir başka deyişle bu ülkelerde düşünce kuruluşları, karar alımına katılım, bilimsel ve pratik araştırmaların sunulması hususunda hayati rolünü henüz oynayamamıştır. Kendi ülkelerinde özellikle ifade özgürlüklerindeki kısıtlamalar, onların bu etkisizliklerinin en başat sebebi olarak gösterilebilir. Bu yüzden özellikle

Arap coğrafyasına mensup birçok düşünce kuruluşu kendi anavatanlarının dışında hizmet etme gayreti içinde olmaktadır.

Son yıllarda İstanbul, Arap entelektüelleri için düşünce kuruluşları ve araştırma merkezlerini kurmada yeni bir odak noktası haline gelmiştir. Arap entelektüelleri için Türkiye’de bulunan uygun ortamın ve burada kurulan merkezlerin sunduğu yeterli özgürlük alanları sayesinde birçok Arap elitleri buraya yönelmiştir. Oysaki bu araştırma merkezlerinde çalışan araştırmacılar, akademisyenler ve uzmanlar, artan bilgi üretimi ile birlikte, stratejik düşünce grupları olarak adlandırılan Batı düşünce kuruluşlarının benzeri olarak, bilimsel ve entelektüel vizyona sahip bilimsel çalışma ve makale üretiminin ötesine geçmişlerdir. Bu da diğer araştırma merkezleri tarafından benimsenen hedef ve vizyonlardan farklı olarak bilimsel vizyon ve hedefleri benimsemenin ürünüdür.

Bilgi üretimi sadece bilimsel çalışma ve makalelerin üretimi ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda konferans ve bilimsel seminerler yoluyla İstanbul’daki Arap düşünce kuruluşlarıyla işbirliğinin yanı sıra, çeşitli Arap ülkelerinden gelen araştırmacı ve akademisyenlere ücretsiz üyeliklerin verilmesi, bu kuruluşları çeşitli entelektüel ve bilimsel versiyonlarıyla zenginleştirdiği için daha sonra Amerika’daki Pensilvanya Üniversitesi Araştırma Merkezi ve Sivil Toplumlar Programı tarafından yayınlanan uluslararası araştırma merkezlerinin yıllık sıralamasında bu merkezlerin konumunun önemine katkısı açıkça görülmüştür.

İstanbul’da bulunan bu düşünce kuruluşları, özellikle ilk kuruldukları 2013 yılından günümüze bir çok akademik faaliyet yapmış ve yüzlerce analiz yayınlamışlardır. Ama Türkçe, İngilizce ve Arapça literatür analiz edildiğinde bu araştırma kuruluşlarının bizatihi kendisi hiçbir çalışmaya konu edilmemiştir. Yapılan çalışmaların karşılaştırılması, bunların içerik çözümlemeleri ve sınıflandırılması yapılmamıştır. Bu araştırmanın temel konusu da işte tam bu mesele üzerinedir. İstanbul’da bulunan araştırma kuruluşlarının yaptıkları çalışmaların içerik çözümlenmesi, sınıflandırılması ve eleştirilel bir analize tabi tutulmasıdır.

1.2. Tezin Temel Soruları

Arap düşünce kuruluşları, bilindiği gibi otoriter sistemler çatısı altında özgür bir ortam bulamadıkları için istedikleri yayınları yapamadıklarından şikayet etmektedirler. İstanbul'da kurulmuş olan düşünce kuruluşları ve bu düşünce kuruluşlarının demokratik bir zeminde nasıl çalışmalar yürüttükleri de bu çalışmanın temel analiz konusu olacaktır. Arap düşünce kuruluşlarının kendi ana vatanlarına yönelik kuruluş çatısı altında yaptıkları faaliyetler, özgür bir ortamda olsaydı kendi ülkeleri içerisinde nelerin tartışılıyor olacağını göstermesi açısından önemlidir. Bir başka ifadeyle bu kuruluşlar kendi ülkelerinde izin verilmeyen muhalif söylemi İstanbul üzerinden kendi kamuoylarına taşımaktadırlar. Bu sebeple İstanbul'daki düşünce kuruluşları üzerine yapılacak bir içerik analizi, bilim dünyasına ciddi bir katkı sunacaktır.

Bu çevreden yapılacak olan bu doktora tezinin ana sorusu: İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının ortaya koydukları çalışmaların içerik analizi üzerinden bir haritalandırılmasının yapılmasıdır. Çalışmanın alt soruları ise;

1. İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarının ayırt edici nitelikleri nelerdir?
2. İstanbul'daki Arap diasporasının düşünce kuruluşları türleri nelerdir?
3. İstanbul'daki Arap diasporasının düşünce kuruluşları alanları nelerdir?
4. İstanbul'daki Arap diasporasının düşünce kuruluşları programları nelerdir?
5. İstanbul'daki Arap diasporasının entelektüel düşünce kuruluşları bilişsel dönüşüme nasıl katkıda bulunmaktadır veya bulduklarını iddia etmektedirler?
6. İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarının karşılaştığı en önemli zorluklar ve sorunları nelerdir?

1.3. Araştırmanın Hipotezleri

Çalışmanın ana hipotezleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır;

- ❖ Birinci Hipotez: İstanbul'daki Arap diasporasının düşünce kuruluşları ve çalışmaları bilgi üretiminde önemli bir rol oynamaktadır.
- ❖ İkinci Hipotez: Arap düşünce kuruluşlarının İstanbul'da faaliyet gösterdiği ortam, bu kuruluşların faaliyetlerini etkin bir şekilde teşvik etmektedir.
- ❖ Üçüncü Hipotez: İstanbul'daki uygun siyasi ortam, Arap düşünce kuruluşlarını bilgi alanında seçkin araştırma beyinlerini çekmeye teşvik etmiştir.

1.4. Araştırmanın Amacı

2011 yılında bazı Arap ülkelerindeki siyasi ayaklanmalar sonucu kimi Arap vatandaşları, başta Türkiye olmak üzere komşu ülkelere göç etmiş, ve göç ettikleri yerde araştırma gündemine hizmet etmek ve kamuoyu oluşturmak için birçok aktif düşünce kuruluşu kurmuşlardır. Doktora tezinin amacı, İstanbul'da bulunan Arap düşünce kuruluşlarının kendilerine ve toplumlarına hizmet etmek için bilgi üretiminde ne tür faaliyetlerde bulduklarını tespit etmek ve bu merkezlerin odak faaliyetlerini incelemek olacaktır.

Araştırmamız konu ile ilgili birçok eksen üzerinde inceleme yapmayı hedeflemekte olup, bunların en önemlileri aşağıdaki gibidir;

- İstanbul'da Arap diasporası düşünce kuruluşlarının gelişimini ve en önemli türlerini tespit etmek,
- İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarının bilgi üretimi üzerinde etkisi olan en önemli alanlarını ve programlarını incelemek,
- İstanbul'daki düşünce kuruluşlarının bilimsel ve pratik katkılarını ve bilgi üretimi üzerindeki etkilerini belirlemek,
- İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının kişisel ve nesnel ortamı incelenerek ve bu kurumlar içerisindeki eksiklik türlerini belgeleyen rakam

ve istatistikler sunarak, düşünce kuruluşlarının sorun yaşadığı problemleri ortaya çıkarmak,

- İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarını tanıtmak için en önemli stratejileri belirlemeyi amaçlamaktadır.

1.5. Araştırmanın Önemi

Bu konunun tercih edilmesinde birçok sebep bulunmaktadır. Bu sebepler kişisel ve nesnel sebepler olarak ikiye ayrılabilir.

Konu seçiminin kişisel sebepleri arasında çalışma yazarının Arap kökenli oluşu ve Türkiye'ye yapılan Arap göçlerine doğrudan şahitliği etkili olmuştur. Göç eden Arap nüfusunun hangi ortamlardan göç ederek Türkiye'ye geldiğinden, Arap entelektüellerinin hangi amaçlar ile düşünce kuruluşları kurduklarına kadar çeşitli gözlem ve tecrübeler, yeni kurulmuş olan bu kuruluşların faaliyetlerini içerik analizine tabi tutarak bilimsel bir çalışma biçiminde ortaya konulmasında önemli bir başlangıç noktası oluşturmuştur. Çalışma bu haliyle, süreç içinde edinilen gözlem ve birikimin bilimsel bir çerçevede içinde ele alınma çabasını yansıtmaktadır.

Yaklaşık on yıllık bir maziye sahip olan İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının faaliyetlerinin analizleri çok fazla akademik çalışmaya konu edilmemiştir. Bu araştırma, konu üzerine çalışan ilk akademik çalışmalardan biri olma özelliğini taşımakla birlikte araştırma iki önemli noktayı da gözler önüne serecektir:

1. Arap Baharı ile birlikte Ortadoğu'ya yönelik daha pasif bir dış politika hedefinden aktif bir anlayışa yönelen Türkiye için İstanbul'da faaliyet gösteren Arap düşünce kuruluşlarının faaliyetlerine yönelik bir içerik analizi Türk siyasi aklına stratejik bir katkı sunacaktır.
2. İstanbul'da faaliyet gösteren Arap düşünce kuruluşlarının faaliyetlerine yönelik bir içerik analiz sayesinde Türkiye'de bulunan Arap entelektüellerinin ideolojik haritası çıkarılacaktır.

Bu konunun ele alınması ile birlikte Türkiye'deki kamu ve üniversite kütüphaneleri ile araştırma merkezlerinin de daha sonraki yıllarda yapılacak olan çalışmalara önemli bir kaynak teşkil edeceği düşünülmektedir.

1.6. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada, birkaç farklı yöntemden hareket edilmiştir. Öncelikle düşünce kuruluşlarının kökeni ve sınıflandırılması üzerine geniş bir literatür değerlendirmesi yapılmıştır. Bunun hemen akabinde İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının kökenleri, tarihsel gelişimi, türleri ve bu merkezlerde çalışan araştırmacılar, akademisyenler ve düşünce kuruluşlarıyla ilgili bilgi üretimini etkileyen en önemli program ve alanları belirleyerek, elde edilen bilgi ve veriler gözlem ve mülakatlar aracılığı ile açıklanmıştır.

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının tarihsel gelişimini takip etmek amacıyla tarihsel metodoloji kullanılmıştır. Bu yaklaşım üzerinden İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının durumu incelenerek, Arap entelektüelleri arasında bilgi üretimine yaptıkları katkılar değerlendirildiği gibi bunun İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının çalışmalarına nasıl katkı sunduğu analiz edilmiştir.

Araştırmanın yukarıda belirtilen amacına paralel olarak veriler, nitel bir yöntem olan yarı yapılandırılmış teknik kullanılarak toplanılmıştır. Bu sebeple İstanbul'da bulunan Arap düşünce kuruluşları ziyaret edilerek farklı merkezlerin 19 yöneticisi veya etkin araştırmacısı ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerin 12'si yüzyüze gerçekleştirilmiş fakat pandemi koşulları sebebi ile 9 tanesi telefon ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerin tamamı izin alınarak ses kaydına alınmıştır. Bununla beraber yapılan görüşmeler 1 ila 2 saatlik dilimler arasında olmuştur.

Yapılan tüm bu görüşmeler aynı zamanda ilgili merkezlerin yayınları ile birleştirilerek incelenmiş ve elde edilen sözlü ve yazılı veriler hem tümdengelimci hem de tümevarımcı yaklaşımlar ile değerlendirilmiştir.

1.7. Literatür Taraması

Bu çalışma için yapılan literatür taramasını xx başlıkta incelemekte fayda bulunmaktadır. Zira düşünce kuruluşları ile alakalı literatür incelendiğinde aslında konunun çok derinlikli ve çok yönlü bir şekilde işlendiği görülmektedir. Sınıflandırma yapılırken;

1. Diasporada kurulun düşünce kuruluşları ve anavatan ilişkisi
2. Arap diaspora kuruluşları ve etkileri şeklinde bir tasnife gidilmiştir.

Arap diaspora kuruluşları denince öncelikle bu tezle alakalı olan birkaç hususun ön plana çıktığı görülmektedir. Arap ülkelerinde bulunan Arap kuruluşları ile alakalı ciddi bir literatür oluşmasa da mevcut bazı çalışmalar, bu merkezler üzerine önemli ipuçları vermektedir. Örneğin Mısır'da var olan araştırma merkezleri ve düşünce kuruluşları üzerine yapılan bir araştırma, bu merkezlerin düşünsel yayınlardan daha çok akademik yayınlar üzerine yoğunlaştıklarını ortaya koymaktadır. Bu durum da ülkede var olan otoriter anlayışın bu merkezlerde çalışan kişileri daha yumuşak alanlar olarak gördükleri bilimsel yayınlara kanalize ettiğini göstermektedir (Rıdvan, 2017).

Arap Baharı sonrasında artan düşünce kuruluşları içerisinde Ürdün de bulunmakta ve burada da ciddi sayıda Arap düşünce kuruluşunun varlığı dikkat çekmektedir. Bunda ülkenin görece anayasal monarşi ile yönetilmesi ve ülke içerisinde muhalif partilerin siyasi hayat içerisinde de kendine yer bulması önemli bir sebeptir. Ürdün'de bulunan düşünce kuruluşlarının özellikle Batı dünyası ve oradaki merkezler ile yakın ilişkileri dikkat çekicidir.

Ürdün'deki düşünce kuruluşları üzerine yapılan araştırmalarda buradaki kuruluşların, birer uzmanlık noktaları olarak değerlendirilip kamu politikalarında bir çeşit alternatif güvenilir bilgi sağlamada temel bir kaynak olduğu görülmektedir. Ürdün'de özellikle bu kuruluşların bir yandan akademisyenler ve diğer yandan karar vericiler arasında bir bağ oluşturması bağlamında, bu konudaki az sayıdaki saha çalışmalarının sonuçlarını vermesinde ortaya çıkmaktadır. Kuruluşların kamuoyunu yönlendirmede ve karar vericileri etkilemede oynayabileceği özel bir rol bulunmaktadır (Sultan, 2017).

Sultan'ın yaptığı çalışmada gündeme getirdiği çok önemli bir diğer sorun ise, diğer Arap ülkeleri gibi Ürdün Haşimi Krallığı'nın da tüm siyasi, sosyal ve ekonomik düzeylerde reformlar gerçekleştirmek için hareketler ve taleplere tanık olmasıdır. Arap bölgesini bir bütün olarak çevreleyen siyasi, ekonomik ve sosyal krizlerden çıkmak için alınan politikalara doğru algılar ve analitik katkılar üretmede düşünce kuruluşlarının rolü büyüktür (2017).

Sultan'nın yaptığı bu çalışma özellikle Mısır'da var olan düşünce kuruluşları ile Ürdün'deki düşünce kuruluşlarını birbirinden farklılaştırmıştır. Ürdün'de düşünce kuruluşlarının sorunu tanımlayarak ve hedefi formüle ederek, bilgi toplayıp yorumlayarak ve tablolaştırarak, hükûmetler tarafından alınan siyasi kararları değerlendirerek karar verme sürecine katkısı orta düzeydedir. Düşünce kuruluşlarının alternatifler geliştirme ve karar vermedeki katkısı ise az da olsa var olduğu tespit edilmiştir. Siyasi, ekonomik ve sosyal başlıkları okuyan düşünce kuruluşlarının çevresi ile düşünce kuruluşlarının siyasi karar alma süreçlerine katkıları arasında pozitif ve doğrudan bir ilişki olduğu iddia edilmiştir. Bir yanda düşünce kuruluşları ve karar vericiler arasındaki güven derecesi ile diğer yanda düşünce kuruluşlarının siyasi karar alma sürecine katkısı arasında pozitif ve doğrudan bir ilişki olduğunun altı çizilmiştir (Sultan, 2017).

Cumhuriyet ile yönetilen Mısır, anayasal monarşi ile yönetilen Ürdün'ün akabinde bir diğer örnek olarak mutlak monarşinin hüküm sürdüğü Suudi Arabistan'da ise düşünce kuruluşlarının durumu biraz daha farklılık göstermektedir. Suudi Arabistan'da bulunan veya bulunmayan düşünce kuruluşlarının sosyal ve siyasal ortamlarını değerlendiren önemli bir çalışma Hind tarafından yapılmıştır (Hind, 2017).

Hind bu çalışmasında, özellikle Suud'daki düşünce kuruluşlarının geç dönemde tesis edilmesinin yanı sıra, bazı alanlarda yeterli sayıda araştırmacının bulunmamasının düşünce kuruluşlarının kurulmasına engel oluşturduğunu tespit etmiştir. Bununla beraber son dönemlerde kurulan bu kuruluşlar, krallığın ulusal dönüşüm programını uygulama çabasına ve 2020 yılı vizyonuna bağlı olarak, toplumu ilerletmenin ve arzulanana hedeflere ulaşmanın en iyi yollarını belirlemek için gelecek senaryolarını ve tasavvurlarını incelemek, takip etmek ve belirlemek amacıyla durumun değişmesi için kendilerini tanımlamaktadır (Hind, 2017). Bu durum aslında

otoriter sistemlerde özellikle devletin belli birtakım siyasetleri yukarıdan aşağı aktarma aracı olarak kullanma mantığı ile paralel yürümektedir.

Yurt içinde kurulan bu kuruluşların yanı sıra yurt dışında kurulan Arap düşünce kuruluşlarının iki durumdan oldukça fazla etkilendikleri görülmektedir: Bunlardan birincisi, kendi kurdukları kuruluşların kapalı ve etki alanından uzak olmalarıdır. Şayet düşünce kuruluşlarının kuruldukları ülkelerin gönderen ülkeye yönelik net bir politikası ve duruşu yoksa bundan merkezler de etkilenmektedir. Bir başka ifade ile Arap düşünce kuruluşlarının kendi ülkelerine etkinlikleri, ev sahibi ülkenin ilgili ülkeler ile olan ilişkilerinin durumu ile paralellik göstermektedir. İkincisi ise, farklı ülkelerde kurulan düşünce kuruluşlarının ilgili ülkelerin kendi araştırma merkezleri ile karşılaştırılmalarıdır. Zira merkezlerin oluşturulma amacı bilimsel araştırma sahasında bu ülkelerdeki deneyimlerinden yararlanılması üzerinedir.

Bu sebeple Batı dünyasında kurulan Cezayirli araştırmacılara ait düşünce kuruluşlarını inceleyen Nesime Heyferi, Arap düşünce kuruluşlarındaki personelin idarî ve örgütsel bağlantıları, kalkınmadaki roller, politika analizi ve topluluk sorunlarının ele alınmasına katkı düzeyi, dünyanın yaşadığı ardışık değişimlere uyum gibi konuları yeniden gözden geçirmeye şiddetle ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır. Yazara göre kuruluşlar, yaşadığımız çağın gelişme gereksinimlerini ve zorluklarını karşılamak için en iyi zihinleri çekmeye çabalamalıdır. Bilimsel projeleri olgunlaştırmak, mevcut sorunları sistematik bilimsel tamamlama prensibine göre teşhis etmek için stratejik projelerin üretilmesinde etkili bir araç olarak yerleşmiş oldukları rolü ve işleyen derin düşünce hücrelerini de yeniden kazanmalıdır. Çalışmada araştırma merkezlerine özgürlük, bağımsızlık ve hareket payı verilerek sorumlu entelektüellere bilgi üretimi için uygun bir demokrasi ortamı sağlandığında, bir yandan merkezle diğer kuruluşlar arasında, diğer yandan ise karar vericiler arasında iletişim için bir pencere açıldığında kuruluşların başarılı olacakları söylenmektedir (Heyferi, 2016).

Benzer bir çalışmaya imza atan Adil, Yemenli araştırmacıların ABD’de açtıkları düşünce kuruluşlarını değerlendirmiştir. Adil, çalışmasında ABD’de bulunan Arap düşünce kuruluşlarının karar alma sürecini etkilemek ve kamuoyu oluşturmak için oynadığı rolün niteliğini ve düzeyini belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışma

sonucunda, incelenen Arap düşünce kuruluşlarının karar alma süreçlerine rehberlik etme ve kamuoyunu şekillendirme konusundaki etkisinin sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Arap düşünce kuruluşlarının karar alma sürecini rasyonelleştirmedeki etkinliği, bu merkezlerin yönetimleri ile karar vericiler arasındaki kişisel ilişki tipine bağlı olduğu iddia edilmiştir. Karar vericilerin bilimsel araştırmanın önemiyle ne ölçüde ilgilendikleri ve bu konudaki farkındalıkları da bir diğer belirleyici faktör olarak belirlenmiştir (Adil, 2016).

Arap toplumlarına ait araştırma merkezlerinin bu durumlarına karşılık iki önemli örneklem bu doktora tezinin şekillenmesinde önemli katkı sunmaktadır. Bunlardan birisi Fransa'da kurulmuş olan genelde Arap özelde Mağrip Araplarına ait düşünce kuruluşlarıdır. İkincisi ise, soğuk savaş öncesinde var olan ve savaş sonrasında düşünce kuruluşlarına evrilen Arap dernekleridir.

Fransa'da kurulmuş olan Arap düşünce kuruluşları ile alakalı olarak Cezayirli Latraş tarafından yapılan 2010 yılındaki araştırma, Arap Baharı sonrasındaki dönemi anlamlandırabilmek için önemli bir kaynaktır. Bu çalışma şöyle önemli bir problemi öne sürmektedir; yurtdışında ikamet eden Arap sosyal araştırmacılar ile Arap ülkelerindeki üniversiteler ve sosyal düşünce kuruluşları arasındaki kurumsal bağların pekiştirilmemesi durumunda yurtdışındaki Arap sosyal araştırmacılarının hiçbir katkılarının gerçekleşmeyeceğidir. Bu sebeple, bu işbirliğini yönetecek ve kişisel tecrübelerine katkı sağlayacak kurumsal ilişkileri inşa etme hususunda yeniden düşünmeye başlanmalıdır (Latraş, 2010).

Bu çalışma, özellikle gerek finans anlamında gerekse toplumsal baskılar ile birlikte Fransız devletine bağlı olan Arap düşünce kuruluşlarından bahsetmektedir. Burada öne sürülen iddialardan birisi, 2008 yılında yurtdışında ikamet eden Arap araştırmacılarının kurumları ile yurtdışı Arap araştırma müesseseleri arasında köprüler inşa edilemediğidir (Latraş, 2010). Buradaki önemli bir nokta, Arap araştırmacıların gerek devletten aldıkları imtiyazlar gerekse sosyal statüleri sebebi ile tek taraflı bir bağımlılık oluşturmalarıdır. Fransa'da var olan baskın kültürel yapı da bu araştırmacıların kendi ülkelerinde kamuoyu oluşturmalarına engel olmaktadır. Gerek burada çalışanların çoğunluğunun Fransa'daki üniversitelerden mezun olması gerekse

ülkenin baskın kültürel karakterinin verili gündem ajandası, bu merkezlerin etkin bir anavatan-diaspora etkileşimi kurmasına engel olmaktadır.

Bununla beraber Arap Baharı sonrası diasporada bulunan düşünce kuruluşlarına yönelik en kapsamlı çalışmalardan birisi Rusya'da bulunan düşünce kuruluşlarına yönelik Ed-Derisi tarafından yapılan çalışmadır. Bu çalışma, Sovyetler Birliği'nin yıkılışından günümüze dek Rusya'daki Arap topluluğunun gelişimi hakkında net bir tablo vermeyi amaçlamaktadır. Aynı şekilde bu topluluğun güçlü yönlerini ve buna paralel ekonomik, kültürel ve bilimsel diplomasi yaratmadaki rolünü ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bu çalışmanın önemi, alana yeni bir katkı olarak sunulmasında kendisini göstermektedir. Daha açık bir ifadeyle konunun doğal yönü ile kendisini diğer uluslararası göç modellerinin geri kalanından ayıran özelliklerini ortaya çıkarma noktasında daha önce çalışılmamıştır.

Çalışma içerisinde önemli birkaç noktaya dikkat edilmesi gerekmektedir. Bunlardan birincisi; Rusya-Arap ilişkileri, soğuk savaş öncesi dönemde aynı blok içerisinde yürütülen bir stratejik ortaklığa dayanmaktadır. Bu sebeple soğuk savaş sonrasında Rusya'da kalarak ve buraya yapılan beyin göçü içerisinde verili bir ideolojik bakış açısı bulunmaktadır. Bu sebeple burada bulunan Arap düşünce kuruluşları, özellikle Rus biliminin ve ideolojik yeni temayüllerin önemli bir bölümünü Arap ülkelere aktarmasını sağlayan etkenlerin varlığının ayrıcalığına odaklanmaktadır (ed-Derisi, 2017).

Ed-Derisi'nin Rusya üzerine yaptığı çalışma gerek bu tez açısından gerekse diaspora ve düşünce kuruluşları arasında bir bağ inşa etmek isteyen araştırmacılar açısından önemli veriler sunmaktadır. Zira göç edilen ülkelere bilgi, beceri, deneyim, düşünce ve edinilmiş kültür aktarımı sağlamada açık bir rolü olması hasebiyle menşe ülkenin gurbetçilerden faydalanması adına diasporanın önemli vasıtalarından biri olduğu bu çalışmada delilleri ile gösterilmektedir. Büyük Arap üniversitelerinde farklı uzmanlık alanlarında Arapça-Rusça, iki dilde de düşünce kuruluşlarının kurulması, yani Rusya devletiyle iletişimde olup bilim ve teknolojiye gücünden istifade edilmesi, Arap meselelerinin Rus meseleleriyle iç içe geçtiği hususlarda Rus elitini de kapsayan seminerler düzenlenmesi için çalışılması, hakeza Rusların girişine izin vereceği bir sistem dâhilinde Rusya'daki farklı öğretim

kurumlarında Arap dili ve kültürü öğretimi için müesseselerin kurulması gibi unsurlar bu düşünce kuruluşlarının aynı zamanda menşe ülke ve diaspora düşünce kuruluşları arasındaki bağı da göstermektedir (Ed-Derisi, 2017).

Buraya kadar yapılan literatür özetinde, özellikle diasporada kurulan Arap diaspora kuruluşlarına ve bunların anavatan üzerine etkilerine dair yazılmış eserler incelenmiştir. Bununla beraber literatür taranırken yapılan bazı eserler içerisinde özellikle bu diaspora düşünce kuruluşlarının ülkelerden bağımsız akademik verimliliklerini araştıran birtakım çalışmalar da dikkat çekicidir. Aslında bu durum özellikle beyin göçünün arkasındaki politik, ekonomik ve sosyal sebeplerin bilinmesi ve Arap ülkelerinin yurtdışındaki biricik beşerî sermayelerinden yararlanma çabalarına yol açacak faktörlerin tespit edilmesi açısından da önem arz etmektedir.

Bu çerçevede ön plana çıkan çalışmalardan birisi Wahed ve El-Hammadi'nin yapmış oldukları ve özellikle dünyanın heryerinde diaspora oluşturan Arap toplumlarının beyin göçlerine odaklanarak, bunların bilimsel üretkenliğe katkılarını araştırdığı çalışmasıdır. Bu çalışma ilk olarak Arap diaspora kavramı üzerinde yoğunlaşmış, bu kavramı geleneksel kavramsal yapıyla sınırlamaktan ziyade daha çok Arap ve Batı ülkelerindeki araştırmacıların dağılımının tarihsel gelişimi hakkında bilgiler vererek çalışma alanlarının ve karşılaştıkları zorlukların kapsamını tanımlanmıştır (Wahed ve El-Hammadi, 2018).

Anavatan dışında, yani diasporada kurulmuş olan düşünce kuruluşların anavatan toplumları ile etkileşimi ve kamuoyu gücü oluşturma potansiyelleri üzerine yazılmış eserler üzerinde yapılan araştırmalar dikkate alındığında konu ile ilgili önemli çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu konuda ciddi bir atıf alan önemli çalışmalardan birisi Jean Meyer'in 2011 yılında yazmış olduğu "Network Approach Versus Brain Drain: Lessons from the Diaspora" isimli çalışmasıdır.

Çalışmanın önemi, literatürde kayda değer ve kritik bir mesele olan diaspora üyelerinin ana vatanlarıyla bağlarının incelenmesi ve beyin göçünü bir kazanım yöntemine dönüştürme kapasitesine odaklanmasıdır. Yirmi yıl boyunca pek çok alanda kullanılan geniş çapta ağ kurmak yöntemi tekniğine yer veren bu araştırma, ağ analizi ismiyle anılan yeni bir sahaya da değinmektedir.

Çalışma, yurt dışında yüksek yetkinlik sahibi bireylerden oluşan göçmenlerin bulunmasını, gönderen ülke için bir kayıp olarak değil harekete geçirilecek bir sermaye olarak bakılması gerektiğini iddia etmektedir. Veri oluşturma, yayınlama ve kullanmanın büyük oranda uzmanların davranışı ve düzenlemesiyle kuvvetli bir ilişkisi olduğu yönündeki sonuçlara bilimsel sosyoloji için kurumsal bir okula başvurarak ulaştığı görülmektedir.

Çalışma, birçok sonuca ulaşmıştır; bunlardan birisi, göçmenlerin özellikle de yetkinlik sahibi olan göçmenlerin %75'ten fazlasının uzun zamandır ABD, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda'ya gittikleridir. Bu göçler, inşa edilmiş kişisel ağlar, şirketler ve üniversiteler arasında imzalanmış anlaşmalar ve kurulan işbirlikleri yoluyla sağlanmıştır. Bahsedilen bu ağlar sosyal ve yarı yasal projelerden oluşmuştur.

Meyer'in çalışması ile bu çalışmanın arasında temel birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Meyer'in çalışmasına konu olanların, neden göç ettikleri ve göç ettikleri ülkelerdeki konumları net değildir. Bu teze konu olan araştırma merkezlerinin hemen hepsi ülkelerinde takibata uğrayan ve kendi ülke hükümetlerine muhalif karakter taşımaktadırlar. Bu sebeple çalışma, başlık olarak aynı mantığa sahip olsa da bu tezden farklı ve yeni bir kavrama değinmiştir. İstanbul'daki Arap kuruluşlarının sadece dernek ya da şirket olarak kaydolduğunu belirtmesi bakımından Meyer'in teziyle benzerlik göstermektedir. Doktora tezindeki röportajda araştırma merkezlerinin çalışma tipi de sorgulanmıştır. Araştırmacılar tarafından İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının tümünün Türk hukuku çerçevesinde dernek ya da şirket olarak kayıtlı olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu kuruluşlar, ulusal sivil toplum örgütü özelliklerini yansıtmaktadırlar. Buna karşılık Meyer'in çalışmasına konu olan birçok dernek, vakıf, cemiyet uluslararası statüye sahiptir.

1.7.1. Önceki Çalışmaların Değerlendirilmesi

Araçlar, kullanılan örneklem, sonuçlar ve tavsiyeler açısından çalışmalar ve tezimiz arasındaki ilişkiyi göstermek için İstanbul'daki Arap diaspora düşünce kuruluşlarına benzer kurumları ele alan geçmiş çalışmalar, eleştirel bir analizle sunulmuştur. Tüm etütlerin, İstanbul'daki Arap diaspora düşünce kuruluşlarının ve bilimsel diasporanın önemi ve bilimsel veri oluşturma sürecine etkisi konusunda

örtüştüğünü söylemek mümkündür. Çalışmamız saha açısından genelde Türkiye atmosferinde özelde ise İstanbul şehrinde gerçekleştirilmiştir.

Önceki araştırmalar ise Türk, Arap ve uluslararası ortamlarda gerçekleştirilmiştir. Araştırmamız mevcut verilere göre İstanbul'daki Arap diaspora entelektüel kuruluşları konusuna değinen türler arasında ilk bilimsel çaba olarak kabul edilebilir.

Daha önce yapılmış çalışmalar ile tezimiz arasındaki benzer yönler:

- Güncel bir çalışma olan tezimiz, önceki çalışmaların çoğuyla analitik nitel yöntem ile mülakat kullanması ve İstanbul şehri içindeki Arap diaspora düşünce kuruluşlarıyla alakalı verileri toplamak amacıyla doğrudan bilimsel gözlem kullanmış olması yönünden benzerlik göstermektedir.
- Çalışmamızda, özellikle 2011 yılındaki Arap baharı devrimlerinden sonra kurulan İstanbul'daki Arap diaspora düşünce kuruluşlarına önem verilmiştir. Özellikle İstanbul'daki Arap araştırmacıların ve diğer araştırmacılardan kuruluşlarla onların konuk oldukları ülke içerisinde kamu politikaları yapma sürecinde etkin rolleriyle ve özellikle yerel ve bölgesel gerçekliklerine yansımalarıyla ilgilenenlerin söz konusu kurumları inceleme arzusu, konu tercihimizle örtüşmüştür. Kuruluşların çoğu, şimdiye kadar araştırmacıların yerel, bölgesel ve uluslararası etkin gerçeklikleri üzerine çalışmaları, işleri, programları ve etkinlikleri aracılığıyla himaye altına alınmıştır. Böylelikle kuruluşlar, araştırma dünyasında yeni bir bilimsel ve entelektüel görünüm kazanmıştır.
- Önceki çalışmaların çoğu, araştırma şirketleri aracılığıyla Batılı araştırma kurumları ve yurtdışında oturan Arap araştırmacılar arasında dayanışma köprüleri inşa etme ve aralarında konferans ve seminerler düzenleme konusunu ele almıştır. Çalışmamızda da İstanbul şehri içinde aralarında bir tür dayanışma ve organizasyon mekanizması olarak Arap, Türk ve Batılı merkezler ile bir tür araştırma ortaklığı kurulması amacı değerlendirilmiştir. Çünkü araştırma ortaklıkları, özellikle ABD gibi Batılı düşünce kuruluşlarını takip etmeye, katılmaya, siyasi karar alma işlemine

katkıda bulunmaya ve bir tarafta Türk düşünce kuruluşları diğer tarafta Batılı kuruluşlar arasındaki güveni güçlendirmeye yardımcı olmuştur.

- Önceki çalışmalar diaspora ile alakalı kavramları ele almıştır. Fikri sermaye, beyin göçü, bilimsel ve bilişsel diaspora ağları ve çalışmayla alakalı diğer kavramlar incelenmiştir. Çalışmamızda ise bilimsel ağların önemi, bilimsel ve teorik değeri ve İstanbul'daki Arap diaspora düşünce kuruluşlarının gerçekliğine yansıma boyutu açıklanmıştır.
- Önceki çalışmalar araştırmacıları yurtdışına göç etmeye iten sebep ve unsurları araştırmıştır. Siyasi, ekonomik kültürel ve entelektüel sebeplere temas etmiştir. Çalışmamız siyasi özgürlük, uygun demokratik atmosfer, Türkler ve Araplar arasındaki dini ve tarihi yakınlık gibi siyasi sebeplere vurgu yapmıştır. Sayılan hususlar, Arap araştırmacıları gerek ülkelerini gerek konuk oldukları ülkeyi gerekse genel olarak uluslararası sahayı ilgilendiren yerel, bölgesel ve uluslararası işlere dair çalışmalar yapan bağımsız düşünce kuruluşları inşa etmek ve kurmak amacıyla Türkiye'yi kendilerine merkez edinmeye itmiştir.
- Önceki çalışmalar, düşünce kuruluşlarının karşılaştıkları bazı zorlukları işlemiştir. Mali, idarî, örgütsel zorlukların ve güvenlik meselelerinin engel olabildiği belirtilmiştir. Bu durum, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının karşılaştığı zorlukları içeren güncel çalışmamızla örtüşmüştür. Tezimizde çözüm için uygun stratejilerin bulunmamasından dolayı ülkeleri içindeki siyasi baskı sonucunda Türkiye'ye sığınan bazı araştırmacıların mali ve idarî sorunlar, güvenlik zorlukları yaşadığı tespit edilmiştir. Ayrıca bu zorluklar İstanbul içindeki Arap kuruluşlarının bilimsel yayınlarının bilimsel ve bilişsel ürün kalitesini ve değerini de etkilemiştir.
- Önceki çalışmalar, Arap düşünce kuruluşlarının araştırma kitap ve yayınlarında kullanılan ağırlıklı dil olarak Arapçanın, İngilizce vb. diğer dillere göre daha ağırlıkta olduğunu tespit etmiştir. Bu durum, tezimizle uyumludur. Tezimizde, İstanbul'daki düşünce kuruluşları tarafından yayın

ve konferanslarda kullanılan öncelikli dilin Arapça olduğu, sonrasında ise sırasıyla İngilizce, Türkçe ve diğer dillerin yer aldığı saptanmıştır.

1.7.2. Önceki Çalışmalar ve Güncel Çalışma Arasındaki Farklılıklar

- Çalışmamız, gözden geçirilen önceki çalışmalar aracılığıyla eleştirel bir biçimde İstanbul'daki Arap diaspora düşünce kuruluşlarına odaklanmıştır. Türkiye'de özgürlük ve demokrasi olarak nitelendirilen siyasi ortam; elitleri, seçkinleri, düşünce kuruluşları içerisindeki siyasi karar alma ve kamu politikası oluşturma konusunda düşünmeye itmiştir. Bu bağlamda Arap seçkinlerinin bilimsel ve bilişsel üretim kalitesini güçlendirme konusunda 2011 yılından sonra demokratik bir ortamda kurulan Arap düşünce kuruluşlarının ne kadar etkili olduğu önemli bir tema olarak karşımıza çıkmıştır. Bahsedilen bu tema ilk kez bu araştırmada ortaya konulmuştur. Bu açıdan araştırmamız, alana yeni ve özgün bir katkı olarak değerlendirilebilir.
- Önceki çalışmaların çoğu, diaspora kavramlarını toplumsal sermaye ve bilimsel ve bilişsel diaspora ağları olarak belirlemiştir. Küreselleşen beyin kazanımı, beyin ticareti ve benzeri konular işlenmiştir. Çalışmamıza kavramsal boyut katan bazı yeni kavramlar ele alınmıştır.
- Önceki çalışmalar, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarına benzer kurumların bilimsel çalışma, araştırma ve yayınlarına uzmanlık sıfatı vermiştir. Bu durum, Arap düşünce kuruluşlarının güçlendirilmesi, özellikle daha fazla fikri bağımsızlık, maddi imkânların bulunması, iletişim kolaylığı ve yurtdışındaki yabancı düşünce kuruluşlarıyla organizasyonu sağlamak bağlamında kolaylaştırıcı bir niteliktir. Arap düşünce kuruluşlarında ele alması ya da anlatması zor olan konulara kimi zaman bilimsel kalite kimi zaman ise yabancı kuruluşlarla bilimsel rekabet niteliği kazandırmış, bu durum program ve etkinliklere olumlu olarak yansımıştır.
- Önceki çalışmaların çoğunda, Avrupa ülkelerindeki düşünce kuruluşlarının, araştırmacılarını ya da bilim insanlarını, onlara devamlılık güvencesi ve ülkelerinde bilimsel ve fikri üretim garantisi veren maddi ve

teknik tüm imkânları sağlayarak ülkelerine geri çekme niyeti olduğundan bahsedilmiştir. Bu durumun en önemli örneği Çin ve Avrupa ülkeleridir. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarındaki araştırmacıların ise ülkelerinin onları geri çekme konusunda herhangi bir plan ya da niyetinin olmadığı gözlenmiştir. Bunda araştırmacıların bilimsel etkinlik ve araştırmaları gerçekleştirmelerine imkân veren siyasi ve demokratik ortamın mevcut olmaması önemli bir etkidir. Olumlu siyasi bir atmosferde yaşayan diğer Batılı araştırmacılar gibi özgürce işlerini yapmalarını garanti altına alacak yeterli siyasi güvence bulunmamaktadır.

- Önceki araştırmalar genellikle Arap ve Batı atmosferinde gerçekleştirilmiştir. Ancak Arap ülkeleri içerisinde bilim ve araştırma ürünlerinin gelişiminde bilimsel araştırma tecrübesinin modernliğinden faydalanılmamıştır. Dolayısıyla yerel sorunlarla ilgilenmek, araştırma ihtiyaçlarını karşılamak, sorunları çözmek, ülkelerindeki ve konuk oldukları ülkedeki karar alıcılarla iletişim kurabilmek kapasitesine sahip bağımsız düşünce kuruluşları inşa edilmemiştir. İslami ortamda faaliyet gösteren ancak Arap olmayıp özgün tavırlarında coğrafi olarak Avrupa kıtasına yakın olan İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının durumu ise farklıdır. Ancak bu kuruluşlar, çeşitli bilimsel program ve etkinliklerde Türk düşünce kuruluşlarıyla aralarındaki organizasyon ve dayanışma yoluyla Türk toplumuna girebilmiş ve dayanışma köprüleri kurabilmiştir.

Bu program ve etkinlikler; görevi bazen kendileri ile Türk akademisi arasındaki boşluğu doldurmaya bazen de karar alıcılar ve Türk toplumuyla siyasi ilişkiler oluşturmaya çalışmak olan araştırma ürünlerini sunarak bilimsel üstünlük sağlayabilecek Türk Arap araştırma anlaşmalarının zeminini oluşturmakta, böylelikle iki tarafın da menfaatlerine hizmet etmektedir.

1.7.3. Önceki Çalışmalar ve Güncel Çalışma Arasındaki Boşluk

- Önceki çalışmalar, kavram, tarihi gelişim ve bilimsel üretim açısından İstanbul'daki Arap diaspora düşünce kuruluşlarına değinmemiştir. Arap ve Batılı bilimsel dergiler ve süreli yayınlarda çıkan önceki çalışmaların çoğu

sadece itici sebep ve unsurlar açısından diasporadaki beyin göçü olgusuna odaklanmıştır. Anılan eserlerde 2011 yılından sonra kurulan Arap düşünce kuruluşlarına, bu kuruluşların özellikle siyasi özgürlük temasının güçlendiği aşamada siyasi, bilişsel ve entelektüel açılardan yerel, bölgesel ve uluslararası duruma etkilerine temas edilmemiştir. Kuruluşların bulunduğu veya çalıştığı ülkeler için genel politikalar oluşturabilmesini önleyen herhangi bir sorun ya da engel bulunup bulunmadığı, siyasi karar yapma ve alma gücü olup olmadığı incelenmemiştir.

- Önceki çalışmalarda, bilimsel üretim açısından Arap diaspora kuruluşları ile onların bulunduğu siyasi ve kültürel olarak net bir kimlik anlamındaki özgürlük ve istikrar ortamlarında yer alan kurumların ortaklaşa bilimsel ve bağımsız ağlar oluşturma gücüne işaret edilmemiştir. Özgürlük ve istikrar ortamı, kuruluş personellerinin araştırma ve bilişsel ürün geliştirebilmelerini; yüzlerce çalışma, araştırma ve kitap çıkarmalarını; İngilizce, Türkçe ve Fransızca gibi çeşitli dillere yüzlerce tercüme yapmalarını sağlamıştır. Böylelikle kuruluşlar siyasi meselelerini ve bilimsel ve bilişsel üretim alanı içerisindeki görevlerini çeşitli şekillerde tanıtabilme imkânı bulmuşlardır. Araştırmalar, seminer ve konferanslar, araştırma ortaklıkları, konuk oldukları ülkeyle ya da onlarla çalışan düşünce kuruluşlarıyla süreli toplantılar düzenleme gibi faaliyetler merkezleri tanıtıcı nitelikte olmuştur. Böylelikle araştırmacıların ünleri yayılarak, üretim ve yenilik güçlerini kısıtlayacak herhangi bir engel ya da kısıtlama olmaksızın siyasi, kültürel ve bilimsel alanlarda çeşitli ülkelerin entelektüellerini bu kuruluşlara çekme kapasitesi doğmuştur.
- Arapça ve yabancı dillerde hazırlanan önceki çalışmalarda, organizasyon ve işbirliği mekanizmaları veya ortak bilimsel araştırma seminer ve konferansları düzenleme, bilimsel kitap ve makaleler yayınlama düzeyindeki araştırma ortaklıklarının niteliği açıklanmamış, süreli toplantı düzenleme aygıtları açıkça belirtilmemiştir. Kuruluşlar arasında araştırma, meslekî işbirliği ve koordinasyon mekanizmaları çok sınırlı olmuş ve istenen düzeye çıkamamıştır. Tezimizde ise farklı bir yol benimsenmiştir.

Arap düşünce kuruluşlarının içinde veya Türk ve yabancı düşünce kuruluşları ile onlar arasında akademi ve araştırma işbirliği, koordinasyon mekanizmaları vurgulanmıştır. Mevcut işbirliği şartları ona yüksek düzeyde koordinasyon ve işbirliği köprüleri kurma imkânı vermiştir.

Yüksek potansiyel, düşünce kuruluşlarındaki kurumsal araştırma çalışmalarının tüm sahalarına, seviyelerine ve etkinliklerine olumlu yansımış ve önüne Türk ve yabancı kurumlarla işbirliği ve koordinasyon için pek çok alan açmıştır. Bu durum, karar alıcılarla geleneksel bilimsel işbirliğinin ötesine geçen bir ilişki kurulmasına neden olmuş, araştırmaya dair tüm yönetmelik, sistem ve seviyede ortak çalışmak fikrine tarafların sıcak bakmasını sağlamıştır.

Önceki çalışmalar ve güncel çalışma arasında uyuşan ve farklı olan yönlere değindikten sonra şu noktalar not edilmelidir: kuruluşlardan çıkan bilimsel ürün ve yayın kalitesiyle alakalı olarak çalışmaların sağlam ve kaliteli olduğunu, tezimize yeni fikir ve bilgiler sunabileceğini söylemek mümkündür. Bu çalışmalar, diaspora, beyin göçü ve bunun gelişmekte olan ülkelerin, özellikle Arap ülkelerinin gerçekliğine olumsuz etkileri hususlarına değinen yeni ve canlı konular ortaya atmakta, ciddi bir araştırma tarzı sunarak sağlam veriler iletmektedir. Arap ülkeleri, toplumlarındaki beşerî sermaye yönünden şiddetli bir yoksunluk içerisindedir. Bu yoksunluk hissi onların çağdaş toplumsal gerçekliğine uygun olmayan batılı görüşlere göre toplumlarını inşa etmek için yabancı kadrolara başvurmalarına sebep olmaktadır.

Aktarılanlara ek olarak eski çalışmaların sağlam bilimsel metodolojisi, özellikle bilimsel diaspora kavramı, diaspora ve göçmenler için bilimsel diaspora ya da dijital diplomasi benzeri yeni bilimsel kavramların geliştirilip sunulmasına katkı sağlamıştır. Anılan kavramlar, diaspora ve göçmenlerle bağlantılı şekilde bilimsel diasporanın önemini ve İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının bilimsel veri oluşturma süreci üzerindeki etkisini açıklayacak olması itibarıyla tezimizde değerlendirilmiştir.

Doktora tezimizde, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının, Ortadoğu'daki diğer aktif Arap kuruluşlarına kıyasla bilimsel ve bilişsel katkılarının ne kadar önemli olduğuna dikkat çeken bilimsel değer ya da katkı konuları ele alınmaktadır. Çeşitli

bilimsel programlar sunmak için yeterli alanın var olup olmadığının yanı sıra diasporadaki Arap sahasını, çeşitli yetkinliklere sahip olan bilimsel araştırma kadrolarıyla zenginleştirme gücünün bulunup bulunmadığı üzerinde durulmaktadır. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarında çalışan araştırmacılara, farklı bir gerçeklik algısı için bilimsel ve fikri olgunluk sağlayan siyasi ve entelektüel şartlar tartışılmaktadır. Yeni gerçeklik algısı diasporadaki bilimsel Arap atmosferini, gelecekte rekabetçi değeri olan ve sundukları çalışma ve araştırmalarla toplumlarına yönelik ileri dönük boyutlar taşıyan bilimsel ve fikri ilerlemeyi gerçekleştirmeye dönüktür. Arap meselelerinin gidişatını yeniden düşünme konusunda Arap araştırmacılarının bilinç ve zihinlerinde olumlu bir değişime sebep olacak ve onların gelecekte nereye yöneleceğini anlamaya yardım edecektir.

Doktora tezimizde istenilen bilimsel değer ya da katkı konusunda bahsedilenlere ek olarak, özellikle teorik alanlarla ilgili olan kısımlarda önceki çalışmalar ve güncel çalışmamız arasında araştırma boşluğu olduğu görülmüştür. Merkezlerin kavramsal boyutu, programları ve bilimsel etkinliklerini belirten hususlar kaleme alınmamıştır. 2011 yılındaki Arap Baharı'ndan sonra bu kuruluşların araştırma ortaklarının önemini açıklayıp diasporanın teorik kökenine inen araştırmalar hazırlanmamıştır. Arap Baharı, İstanbul'a göç eden Arap elitlerin düşüncesinde önceden hâkim olan görüşten farklı olarak ülkelerini yeniden inşa etme konusunda gerçekçi bakış açıları benimsemelerinde eleştirel ve kapsamlı bir değişime sebep olmuş mudur? Bu tip sorular cevapsız bırakılmıştır. Arap Baharı'nın bilimsel ve bilişsel yönde bu kuruluşların tabiatına olumlu bir değişim yapması mümkündür. Uygun stratejiler geliştirerek karşılaşılan sorunların çözüme kavuşturulması bu kuruluşların yeterli ve etkin bir şekilde işlerini yapmalarında yardımcı olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜŞÜNCE KURULUŞLARINA DAİR KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Düşünce Kuruluşlarının Tanımlanması Sorunu

Düşünce kuruluşları tanımlanmadan önce, bu kuruluşların en önemli sorunları olarak hem tanımın kendisi hem de diğer bilimlerle ilgisi açıklığa kavuşturulmalıdır.

Düşünce kuruluşları, büyüklükleri, yapıları, çalışanlarının nitelikleri, uzmanlaşma alanları, siyasi önemleri, araştırma konuları vb. bakımından büyük farklılıklar göstermektedirler. Aynı zamanda, farklı ülkelerdeki kurumsal ve kültürel çeşitlikler, düşünce kuruluşlarının işleyişlerini, kapasitelerini ve politika üzerindeki etkinliklerini de önemli ölçüde etkilemektedir (Bağcı ve Aydın, 2009: 59). Bazı kuruluşlar, sosyal ve ekonomik sorunları "bilimsel yaklaşım içinde ele alıp," tarafsız" ve ideolojik olmayan" bir temelde faaliyet gösterdikleri iddiasını taşıırken, diğerleri ise açıkça taraflı tutum sergilemekte ya da ideolojik bakış açısıyla hareket etmektedirler (Bağcı ve Aydın, 2009: 59).

Sosyal bilimlerde açıklanması zor kavram, olgu veya durumlar genellikle ortak özellikleri belirlenerek tanımlanmaktadır. Düşünce kuruluşlarının da genel olarak kabul edilmiş ve üzerinde uzlaşmış bir tanımı bulunmamaktadır. Bununla birlikte, düşünce kuruluşları da kendilerine benzeyen baskı grupları ve sivil toplum örgütleri gibi yapılardan ayırt edici bazı yönleri ortaya konularak tanımlanabilir. (Köseoğlu ve Köktaş, 2017:36).

1960'lara gelindiğinde, bu kavram, siyasi analize ilişkin Anglo-Amerikan literatüründe kendine sağlam bir yer edinmiştir. İngilizce konuşan dünyanın dış politika ve güvenlik stratejilerine odaklanan kuruluşlar için değil, aynı zamanda, güncel siyasi, ekonomik ve sosyal meselelere odaklanan bağımsız araştırma enstitülükleri için de kullanılır hale gelmiştir (Bağcı ve Aydın, 2009,59). Bu tarihten önce kurulan ve benzer alanlarda faaliyet gösterip benzer işleri yapan kuruluşlar da düşünce kuruluşu olarak nitelenmiştir. Ne var ki, bugüne kadar "düşünce kuruluş"u çok çeşitli özel araştırma gruplarına atfedilen ve kapsamı tam da belli olmayan bir kavram olarak kalmıştır (Denham ve Garnett, 1998:8).

Görüldüğü gibi Anglo-Amerikan geleneğinde tanıma ilişkin bir uzlaşma sağlanamamışken, bu geleneğin dışında kalan ülkelerde düşünce kuruluşlarının tanımında daha büyük farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Alman uzman Wollmann'a göre düşünce kuruluşları, "kurumsal ve mali bağımsızlığı olan, siyasi içerikli bilgi üreten ve daha da önemlisi bunu yayarak politik tartışmalar ve siyasi gündem üzerinde etki yaratmayı kendisine görev edinen araştırma enstitüleridir (Bağcı ve Aydın, 2009: 61). Hindistanlı uzman Sudarshan'a göre; düşünce kuruluşları, "bilgi ve uzmanlıklarıyla yönetime katkı sağlayan ve gündem oluşturma çabası içerisinde olan politika araştırma enstitüleri" olarak tanımlanabilir (Bağcı ve Aydın, 2009: 61). UNDP'nin bir çalışması "kamu politikalarıyla ilgili herhangi bir mesele üzerine devamlı araştırma ve savunma işi ile uğraşan kuruluşları" düşünce kuruluşları olarak tanımlamakta ve onların modern demokrasi ile güç arasında bir köprü oluşturduklarını iddia etmektedir (Bağcı ve Aydın, 2009: 62).

İster gelişmiş ister gelişmemiş olsun çeşitli ülkelerde, kamu veya özel üniversitelerde düşünce kuruluşları teriminin yaygınlaşmasıyla beraber daha fazla etkinlik elde etmek ve her düzeyde çeşitli kurumların performans kalitesini artırmak, ülkedeki karar vericileri istihdam etmek ve yatırım yapmak için sunulan veriler, eğilimler ve öneriler aracılığıyla ülkelerin siyasi, ekonomik, kültürel ve entelektüel gelişimine katkıda bulunmadaki önemi her geçen artmaktadır. Bununla birlikte terim belli nedenlerden dolayı bir tür belirsizlik ve netlik eksikliği ile çevrili olduğundan hâlâ esnektir. Bu nedenlerin belki de en önemlileri şunlardır (Karbusa, 2016: 32-33):

Kavram içinde dönen çok sayıda terim ile onu çevreleyen çok sayıda ayrıntı, belirleyici ve boyut. Örneğin; Düşünme kuruluşları, düşünce bankaları, beyin kutuları, düşünce merkezi, fikir deposu, karar fabrikaları, düşünce çemberi, gri madde reaktörü, araştırma merkezi, düşünce kutuları veya düşünce bankaları. Bu, söz konusu kavramların her biri için dilsel öncüllerdeki farklılık ve terminolojik tanımların çokluğu temelinde kapsamlı, spesifik ve doğru bir "araştırma merkezleri" kavramına ulaşılmasını zorlaştırmaktadır.

Bu kavramın ortaya çıktığı Batılı yetiştirmenin doğası, bir yanda hem Batı hem de Arap çevrelerindeki büyük eşitsizlik öte yanda bu kuruluşların oynamayı umduğu roller göz önüne alındığında, Arap çevresinin evladı olmayı zorlaştıran şeylerdir.

Ayrıca, kendini tanımlama belgelerinde "düşünce kuruluşları" kategorisinde dünyada araştırma alanına ait birçok kurum ve merkez bulunmaktadır. Bunun yerine kendilerini bir devlet kuruluşu veya kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olarak tanıtmaktadırlar (Mahmut, 2013:4).

Küreselleşmenin ışığında, düşünce kuruluşlarının rolü hem nicel hem de nitel olarak daha kapsamlı ve karmaşık hâle gelmiştir. Nitekim yeni teknoloji, yeni medya, özel sektör, bilgi toplumu, küresel sivil toplum kuruluşları, ulusötesi şirketler ve ileriye dönük çalışmalar veya gelecekler gibi birçok yeni kavram oluşmuş ve de yayılmıştır. Bu durum ise kavramın daha net bir şekilde tanımlanmasını zorlaştırmaktadır.

Siyasi, stratejik, ekonomik, sosyal, güvenlik, askerî ve kültürel alanlarda çeşitlilik, özellikle son zamanlarda yapılan çalışmaların uzmanlık veya uzmanlaşma eğilimi ışığında, tüm bu seviyelere birleşik bir konseptte ulaşmayı zorlaştırmıştır. Dolayısıyla ilk araştırmacılar arasında yaygın olan kapsamlı ansiklopedik boyut, tüm araştırmalarının özü olan bir alanda uzmanlaşan araştırmacıların lehine geçmişte kalmıştır. Bu da düşünce kuruluşları kavramını bu dönüşümden değişen derecelerde etkilemekte ve bu gelişme ve değişimlere göre kendini uyarlamaya çalışmaktadır.

Yukarıdakilerden hareketle, doktora tezinde “düşünce/düşünme merkezleri” terimine değinilecektir; zira bu araştırma merkezlerinin sadece araştırma ile yetinmediğini düşünürsek, açıklamaya en yakın kuruluşların da düşünce kuruluşları olduğu görülmektedir. Aksine, raporlarının ve sonuçlarının bilimsel ve pratik değere sahip olabilmesi için yaratıcı düşünce gerekmektedir. Burada önemli olan, düşünce kuruluşları tarafından yapılan çalışmaların niceliği değil, bu çalışmaların niteliği ve kalitesidir, ki bu da ancak üst düzey fikirler ve yaratıcı düşünme sayesinde mümkün olabilmektedir. Bu da bizi mantıksal olarak bu çalışmaların sahada, özellikle Arap bölgemizde, değerli ve etkili olduğu gerçeğine götürmektedir.

2.1.1. Düşünce Kuruluşlarının Tanımlanması

Düşünce kuruluşu kavramının içeriği konusunda literatürde tam bir mutabakattan söz etmek mümkün değildir. Düşünce kavramının tanımı hususundaki bu belirsizlik ve bulanıklığın temel sebebi, içeriğinin farklı tarihsel süreçlerde ve coğrafyalarda değişkenlik göstermesidir.

Literatürde düşünce kuruluşları önceleri "danışma grubu", "kamu politikası araştırma enstitüleri", "politika tartışma grupları", "araştırma enstitüleri", "politika planlama kuruluşları" ve "bağımsız kamu politikası enstitüleri" gibi farklı isimlerle alınmaktaydılar (Diane, 1996: 15). Bu kuruluşlar Türkiye'de kimi yazarlar tarafından *think tank* yerine, *düşünce üretim merkezi*, *düşünce küpü* ve *akıl depoları* gibi farklı terimlerle kullanılmıştır (Keskin, 2005: 4). *Düşünce fabrikaları* olarak adlandırılırsa da İngilizce *think tank* teriminin karşılığı olarak *düşünce kuruluşu* kavramı yaygın olarak kullanılmaktadır (Durna, 2019: 25).

Düşünce kuruluşu terimi, ikinci dünya savaşı sırasında ABD'de askeri ve sivil uzmanların işgal planları ve diğer askeri stratejiler geliştirmek için bir araya geldikleri, "tank" gibi güvenli ortamı (*think tank*) ifade etmek için kullanılmıştır. Savaş sonrasında ise bu terim, RAND Corporation gibi ordu için sözleşmeye dayalı araştırmalar yapan kuruluşlar için kullanılmıştır. 1960'lı yıllardan itibaren terimin kullanım alanı genişlemiş, uluslararası ilişkiler ve stratejiler ile ilgilenen bazı yarı akademik araştırma enstitüleri ile çeşitli alanlarda politika tavsiyeleri üreten uzmanları da tanımlamakta kullanılmıştır (Durna, 2019: 25). 1970'li yıllardan itibaren ise *think tank* kavramı sadece uluslararası ilişkiler ve güvenlik stratejileri alanında değil, mevcut siyasi, ekonomik ve sosyal konular üzerinde çalışan benzer kurumları da kapsamaya başlamıştır (Weaver ve Mc, 2017: 36).

1980'lerden itibaren yeni düşünce kuruluşlarının çoğu uzmanlaşmışlardır. Bu "uzman" veya "butik" düşünce kuruluşları sadece bir konuya (küresel ısınma gibi) veya kamu güvenliği alanına (ulusal güvenlik gibi) yoğunlaşmışlardır (Bubur, 2019: 47). Uzmanlaşmaya yönelen bu genel trendin bir parçası da geniş bir ilerlemeci ve muhafazakâr devlet temelli düşünce kuruluşları topluluğudur (Mc Gann, 2007: 6). Birçok ülkede politik manzaranın fark edilebilir bir özelliği olmalarına karşın Stone'a göre politik araştırma enstitüleri ve düşünce kuruluşları sosyal bilimler literatüründe ihmal edilmiş fenomenlerdir (Bubur, 2019: 47). Düşünce kuruluşları 1990'lar ve 2000'lerde bir araştırma konusu olarak popülerlik kazanmıştır. Araştırmaların çoğu 1980 ve 1990'larda tasarlanan tipoloji ve tanımlara dayanmaktadır (Bubur, 2019: 47).

Düşünce kuruluşları kavramı siyaset bilimciler tarafından kabul edilebilse de, genel ve kapsamlı bir tanımı yoktur. Düşünce kuruluşlarının genel ve kapsamlı bir

biçimde tanımlamanın zorluğu, düşünce kuruluşlarının kendilerini düşünce kuruluşları olarak değil, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olarak tanımlamalarıdır ve bu da Amerikan yasalarında tanınan düzenleyici tanımlardan biridir. Bunla birlikte, *think tank* terimi ABD, Avustralya ve Kanada gibi Westminster siyasal sistemlerinde baskın olarak bulunan, özerk ve kâr amacı gütmeyen bir yasal statüsündeki özgün kuruluşlarla ilişkilendirilmiştir (Stone ve Ullrich, 2003: 6).

Düşünce kuruluşlarının genel tanımlarında bu kuruluşların bağımsız ve tarafsız olma özellikleri ön plana çıkmaktadır. Ancak Anglo-Amerikan yaklaşımının ürünü olan düşünce kuruluşlarının özgür düşünebilmeleri için devletten, ticarî veya diğer çıkar gruplarından bağımsız olmaları gerektiği fikri, diğer siyasî kültürler için geçerli olmamaktadır (Durna, 2019: 201-202). Bazı ülkelerde düşünce kuruluşları doğrudan hükûmet kurumları içerisinde faaliyet göstermektedir. Hollanda Uluslararası İlişkiler Enstitüsü ile Türkiye'de Dış İşleri Bakanlığı'na bağlı olan Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM) bu tür düşünce kuruluşları için güzel bir örnektir (Durna, 2019: 202). Hollanda ve Almanya gibi ülkelerde düşünce kuruluşlarının siyasî partilerle çok yakın siyasî ve finansal bağları bulunmaktadır (Durna, 2019: 202). Hatta bazı siyasî partiler kendi bünyelerinde düşünce kuruluşları kurmuşlardır Örneğin; Konrad Adenauer Vakfı, Almanya'da Hıristiyan Demokratik Parti'ye bağlı olarak çalışmaktadır. Japonya, Güney Kore ve Tayvan'da ise düşünce kuruluşları iş dünyası tarafından desteklenmektedir (Durna, 2019: 202). Bazı ülkelerde ise, yasa gereği düşünce kuruluşlarına bir bakanlığın sponsorluk yapması zorunludur. Bu zorunluluk, düşünce kuruluşlarının çıkar gruplarına malî yönden bağımlı olmayarak daha özgürce hareket edebilecekleri anlayışından kaynaklanmaktadır (Mc Gann, 2016: 30).

Birçok ülkede, politika entelektüelleri ile devlet arasındaki çizgi o kadar belirsizleşmiştir ki, bağımsızlıktan düşünce kuruluşlarının tanımlayıcı bir özelliği olarak bahsetmek artık anlamsızlaşmıştır (Stone, 2013: 35). *Düşünce kuruluşu* kavramı hükûmet dışı, ideolojik olmayan veya bağımsız bir sivil toplum birimi olarak belirli bir yasal ve kurumsal yapı olarak değil, daha çok politika araştırma işlevi ve analiz veya politika danışmanlığı uygulamaları kapsamında ele alınmaktadır (Pautz, 2011: 5).

Düşünce kuruluşları kamu politikaları yapım sürecini etkilemek ve kendilerine destek sağlamak için fikir ve uzmanlık üreten ve bağımsız, kâr amacı gütmeyen organizasyonlar olarak tanımlanmaktadır (Durna, 2019: 202). Bu tanıma göre düşünce kuruluşları operasyonel anlamda, kamu politikaları hakkında araştırmalar yapan, fikirler üreten ve bunları yaymaya çalışan çıkar organizasyonlarıdır. Siyasi açıdan ise, uzmanlıklarını ve fikirlerini kamu politikaları üzerinde etkili kılabilmek için kredibilitelerini ve politik kanallara erişimlerini sürekli olarak artırmayı amaçlayan kurumlardır (Stone, 2013: 40).

Tüm bu tartışmaların üzerinde, düşünce kuruluşları öncelikle politika üretme sürecini destekleme ve etkileme amacıyla fikir üreten ve bu fikirler ile uzmanlığa dayanan, bağımsız, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır. (Köseoğlu ve Köktaş, 2017: 537). İşlevsel bakımdan, bu kuruluşlar kâr amacı gütmeksizin kamu politikaları hakkında araştırmalar yapan ve bunları yayınlayan kuruluşlar olarak; politika açısından ise kendi uzmanlıklarını ve fikirlerini kamuoyu nezdindeki güvenilirliklerini artırmak suretiyle, hedefledikleri politika üretim sürecini etki altına alma amacı taşıyan örgütler olarak sayılmaktadır (Rich, 2004: 11).

Kavram, uluslararası düzeyde olabildiğince kapsamlı bir biçimde tanımlanmaya çalışılmıştır. Örneğin; Birleşmiş Milletler Kalınma Programı (UNDP) düşünce kuruluşlarını "kamu politikalarıyla ilgili konularda araştırma ve savunma yapmakla uğraşan ve modern demokrasilerde bilgi ve iktidar arasında köprü rolünü oynayan organizasyonlar" olarak tanımlanmaktadır (United Nations Development Program (UNDP, 2003: 3). Her yıl düzenli olarak yayımladığı raporlarda dünyadaki düşünce kuruluşlarının ülkelere ve bölgelere göre sayısal dağılımını gösteren ve kendi alanında en iyi kuruluşları seçen Think Tank and Civil Society Program (TTCSP) ise, düşünce kuruluşlarını "kamu politikası araştırmaları, sözleşmeleri ve analizleri yapan organizasyonlar" olarak ele alınmaktadır (Bedir, 2017:15).

Düşünce kuruluşlarının araştırma geliştirmeye, iç ve dış politikalarla ilgili açık bilimsel analizler sunmaya ve bunu kamu ve politika yapıcılar için erişilebilir hale getirmeye çalıştıkları göz önünde bulundurulmalıdır.

Düşünce kuruluşları genel itibarıyla, herhangi bir kâr amacı ve partizanlık anlayışı gütmeyen, araştırma yapmak amacıyla oluşturulan, akademik dünya ile devletlerin veya hükümetlerin politikalarının uygulamaya geçirilmesinde köprü vazifesi gören bağımsız kuruluşlardır (Zariç, 2012: 3).

Sonuç olarak düşünce kuruluşları, karar verme süreçleri hakkındaki fikirlerin dolaşımı için bir tür aracı kurum, teori, yansıma ve analiz ile işaretlenmiş akademik araştırma dünyası arasındaki boşluğu doldurma veya üniversite profesörleri, düşünürler ve uzmanlar tarafından temsil edilen kendi alanlarının çokluğu ve çoğu zaman derinlemesine düşünmek için gerekli bilgi birikiminden yoksun olan gerçek takdir ve karar alma dünyası arasındaki boşluğu doldurma çabasıdır. Bu nedenle düşünce kuruluşları, teorik düşünenlerin seviyesini karar vericilerin seviyesine ve onların gücüne yaklaştırmaya, onlara bir gelecek vizyonu sunmaya ve politik karar alma tarzlarına aktif olarak katkıda bulunmaya çalışmaktadır.

2.1.2. Düşünce Kuruluşlarının Tarihsel Gelişimi

Literatürde düşünce kuruluşlarının tarihsel gelişimine ilişkin birtakım belirsizlikler bulunmaktadır. Bu belirsizlik hem düşünce kuruluşlarının orijinal kavramı olan *think tank* kavramının tarihinde hem de bu kuruluşların en eskilerinin hangileri olduğu noktasında iki yönlü bir belirsizliktir.

Düşünce kuruluşları terimi ilk kez ABD'de, "akılcı yönetim" fikrinin egemen olduğu bir dönem olan XX. yüzyılın başında (1901-1917) ortaya çıkmıştır. Bilimsel araştırmaların ve uzmanların yönetimini daha akılcı ve verimli kılacağına inanıldığı, ekonomi ve devlet aygıtı içinde planlamaya ve teknolojiye dayandırılması gereğinin sıklıkla vurgulandığı bu dönemde öne çıkan ya da çıkartılan "yönetim uzmanları", politik yetki sahiplerine danışmanlık hizmeti vermeye başlamışlardır (Zariç, 2012: 5).

Bu danışmanlık hizmeti, bir yandan yönetimi daha da akılcılaştırma hedefini taşıırken, diğer yandan da geleneksel sınıf birliklerinden ve çıkarlardan kaynaklanan çatışmalardan uzak duran üniversite eğitilmiş uzmanların nesnel bilgileri sayesinde toplumsal sınıflar arasındaki politik çatışmaların engellenmesini mümkün kılmaktadır (Keskin, 2005: 49). Düşünce kuruluşlarının ilk kurumlaşma örnekleri tam da bu yıllarda ABD'de gerçekleşmiştir. 1907'de Russell Sage Foundation, 1910'da Russell

Foundation, 1911'de Carnegie Endowment ile Twentieth Century Fund ve 1916'da Hoover İnstitution kurulmuştur (Keskin,2005: 49). Almanya'da da Deutsches İnstitut für Wirtschaftsforschung (DIW) (1925), für Wirstchaftsforschung (1908); Avusturya'da Österreichisches Institute für Wistschaftsforschung (WIFO) kurulmuştur (Bağcı ve Aydın,2009: 65). Ancak Avrupa'daki enstitüler Anglo-Amerikan muadillerine göre hem sayıca daha az hem de daha enformel yapıya sahiptirler (Stone ve Ullrich, 2003: 10-11).

Abelsen, bu dönemin Amerikan düşünce kuruluşlarını, farklı hedef kitlelere hitap etmek için kitap, dergi ve diğer materyaller yayınlamalarından dolayı "öğrencisiz üniversiteler" olarak adlandırmaktadır. İlk kuruldukları dönemlerde bu kuruluşların uzmanları ara sıra politika yapıcılara tavsiyelerde bulunmalarına rağmen onların öncelikli hedefi doğrudan siyasi kararları etkilemek değil, siyasi seçeneklerin muhtemel sonuçları hakkında siyasetçilerin, halkın eğitime ve bilgilenmesine yardımcı olmaktır (Donald, 2005: 9-12).

Stone'a göre genellikle, ilk nesil düşünce kuruluşları sayıca az, niteliği itibarıyla elitist, idealist yönelimli ve bilimsel bir üsluba sahip kuruluşlardır. Bu dönemde, dış politika alanında faaliyet gösteren düşünce kuruluşları savaş krizleri, bölgesel istikrarsızlıklar, etnik ve milliyetçi gerilimlerin uluslararası meselelere dair bilgiye olan ihtiyacı arttırması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Ülke içi meseleler alanında faaliyet gösteren düşünce kuruluşları ise hızlı sanayileşme, şehirleşme yoksulluk ve cehalet ile ilgili meseleleri ele almak üzere kurulmuşlardır (Stone, 2000: 212).

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa ülkelerinde düşünce kuruluşlarının sayısı önemli ölçüde artmaya başlamıştır. Ancak bu artış Avrupa'nın liberal demokrasileriyle sınırlı kalmıştır. Soğuk Savaş, süper güçlerin rekabeti ve üçüncü dünya meselelerinin şekillendiği bu dönemde dış politikaya, güvenlik ve kalkınma alanlarında çalışmalar yapan enstitülerin yaygınlaşması damgasını vurmuştur (Bağcı ve Aydın, 2009: 66).

Aynı dönemde, Avrupa ve Kuzey Amerika'da entelektüel iklim de değişmeye başlamıştır. Pek çok dış politika enstitüsünün diyalog ve müzakerelerinin barış,

hoşgörü ve karşılıklı anlayışa hizmet edeceği inancına dayalı idealist anlayış, ortaya yeni çıkan stratejik araştırmalar ve güvenlik çalışmaları yapan enstitülerin realist anlayışı ve rasyonalist çerçevesi tarafından dengelenmiştir (Bağcı ve Aydın,2009: 66). Bu nedenle, bu dönemde ortaya çıkan kuruluşlar "soğuk savaş düşünce kuruluşları" olarak tanımlanabilir (Stone, 2000: 190). ABD'de dış politika alanında Rand Corporation (1948), Center for Strategic and International Studies (CSIS) (1962) ve Hudson Institute (1962) gibi yüksek profile sahip, genellikle "realist" çerçevenin içinde kalan, rasyonel metodolojiyi ve analitik yaklaşımları benimsemiş düşünce kuruluşları ortaya çıkmıştır (Bağcı ve Aydın,2009: 66). Bu yıllarda, Avrupa'da da benzer enstitüler kurulmuştur. Örneğin, İngiltere'de International Institute for Strategic Studies (1958), Batı Almanya'da Stiftung Wissenschaft und Politik ve Deutsche Gesellschaft für Auswärtige politik (1955), İsveç'te ise National Defense Research Establishment (FOA) bu dönemde ortaya çıkan önemli kuruluşlardır (Bağcı ve Aydın, 2009: 66).

Kalkınma ve barış alanlarında çalışmalar yapan düşünce kuruluşları da bu dönemde doğmuştur. Örneğin; Finlandiya' da World Peace Council (1950) barış döneminde doğmuştur (Bağcı ve Aydın, 2009: 66). ABD' de bu dönemde iç siyaset sorunlarına hitap eden politika enstitülerinin sayısı artarken, başka ülkelerde, özellikle İngiltere' de ABD' deki oluşumlara benzer tarzda ve yapıda, Avustralya ve Kanada'da ise daha az sayıda iç politikayla ilgili konularda çalışmalar yapan düşünce kuruluşları doğmuştur (Bağcı ve Aydın, 2009: 66). Bu dönemde Batı Almanya ve Hollanda'da büyük, mali kaynakları sağlam siyasi partilere bağlı düşünce kuruluşları ortaya çıkmıştır. Bunlara ek olarak İskandinavya'da ve gelişmekte olan ülkelerin bir kısmında da öncelikli hedefi iç politikaya hitap etmek olan ve devlet yapısı içinde yer alan düşünce kuruluşları kurulmuştur (Stone, 2000: 190).

Düşünce kuruluşları 1970'lerin ortalarına kadar genellikle bağımsız, partizan olmayan bir tarzda siyaseti bilgilendirmeyi hedefleyen düşük profilli aktörlerdir. Bu enstitüler ne açıkça meydanın dikkatini çekmek isteyen ne de siyasal tartışmalarda yüksek görünürlüğü olan aktörlerdir. Perdenin gerisinde faaliyet gösteren ve sosyal bilimcilerce politik önemleri olmayan özel akademik dernekler olarak addedilerek önemsenmektedir. Ancak ideolojik durumlarının daha fazla belirginleşmesi ve daha

fazla "müdafiliğe" başvurularıyla düşünce kuruluşları, ABD, Britanya ve diğer İngilizce konuşan ülkelerde sayılarının artması ve politikacıların politik çalışmalarına gerçekte atıf yapmak yerine retoriğe yönelmeleriyle görünür hale gelmektedir. Partilerle bağlantılı olma durumu, düşünce kuruluşlarının resmi olarak siyasal partilere bağlı oldukları Batı Avrupa'da da görünür olmuştur (Stone, 2000: 150).

1974'lerde OPEC petrol krizi, çevresel konuların daha fazla göze çarpması, otoriter rejimlerin yıkılması, Avrupa Birliği'nin kurulması ve sonrasındaki ulus inşası düşünce kuruluşlarının üzerinde faaliyet gösterecekleri yeni bir politik alan oluşturmuştur (Bubur, 2019: 69-70). Bu dinamikler, çok uluslu politika toplulukları ortaya çıkarmış ve yeni bir politik ajanda oluşturmuştur. Ulus inşası, aşırı politika toplulukları ve düşünce kuruluşlarının aşırılışmasını sağlamıştır.

ABD'de ve İngiltere'de 1980'lerde "savunucu kuruluşlar" olarak adlandırılan "yeni sağ" düşünce kuruluşlarının yükselişi, (Keynesyen politikalardan) Washington konsensüsüne olan paradigma değişiminin gerçekleşmesine yardımcı olmuştur. (Bağcı ve Aydın, 2009: 69). Daha açık bir anlatımla, piyasanın kendi başına dengeyi bulamayacağını bu nedenle müdahalenin gerekli olduğunu öngören Keynesyen politikalar, yerini özelleştirme, mali liberalizasyon ve deregülasyon politikalarına bırakmıştır. İngiltere'de tanınan yeni sağ düşünce kuruluşlarına örnek olarak; Institute of Economic Affairs, Adam Smith Institute, Center for Policy Studies ve Social Affairs Unit gösterilebilir. Aynı kapsamda değerlendirilebilecek Amerikan kuruluşları ise American Enterprise Institute, Hoover İnstitution ve Heritage Foundation'dır (Bağcı ve Aydın, 2009: 69).

1990'lı yıllarda ortaya çıkan kuruluşların ise daha çok hükümet finansmanlı organizasyonlar olduğu görülmektedir. Bu durum, düşünce kuruluşlarının faaliyetlerinde ve araştırma gündemlerinin belirlenmesinde özgürlüğü oldukça kısıtlayan bir faktör olmuştur. Bu nedenle, Batı Avrupa'da düşünce kuruluşları açısından son on yılda organizasyonel "katılma"dan söz etmek mümkündür (Day, 2009:106-108).

Son olarak Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da 1990'ların düşünce kuruluşlarının ortaya çıkışı unutmamalıdır. Bu bölgelerde mevcut olan çatışma, politikacıların

hareket alanını sınırlandırmakla birlikte düşünce kuruluşlarının filizlenmesine de zemin hazırlamıştır (Köseoğlu ve Köktaş, 2017: 539). Bölgede var olan problemlere yönelik ciddi çözüm arayışları ve bölge ülkelerinin geçirdiği iç siyasal değişimler düşünce kuruluşlarının yayılımında itici faktörlerdir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesi oldukça geniş bir alanı ifade ettiği için, bölgede faaliyet gösteren düşünce kuruluşları da oldukça çeşitlenmektedir (Köseoğlu ve Köktaş, 2017: 539). Mısır, Ürdün, Lübnan ve Tunus gibi ülkelerde hükümetten bağımsız ve kâr amacı gütmeyen düşünce kuruluşları gözlenebilirken; Kuveyt, Bahreyen ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerde yarı bağımsız nitelikteki düşünce kuruluşları faaliyet göstermektedir (Erik, 2009: 106-108).

Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki düşünce kuruluşlarının Asya bölgesinden hiçbir farkı yoktur. Ortadoğu'da olduğu gibi Asya'da da sivil toplum kültürünün zayıf olması, kâr amacı gütmeyen, çeşitli kurumların bağımsız veya kamu yararına yönelik organizasyonların yeteri kadar gelişmemesi, düşünce kuruluşlarının yayılımını olumsuz etkilemiştir (Köseoğlu ve Köktaş, 2017: 540). Faruk Bu sebeple bölge ülkelerinde mevcut olan düşünce kuruluşlarının büyük çoğunluğu resmî kurumlara yahut özel şirketlere bağlı biçimde faaliyet göstermektedir (Köseoğlu ve Köktaş, 2017: 540). Ancak Çin, Japonya, Güney Kore ve Tayvan gibi Doğu Asya ülkelerinde bu durum, 20. yüzyılın son çeyreği ile birlikte değişim göstermiş ve bağımsız düşünce kuruluşları da bölgede ortaya çıkmaya başlamıştır (Ueno, 2009: 222).

Düşünce kuruluşları 2000'li yıllardan itibaren fikir dünyası ile politika, bilgi ile amaca uygun bilgi, bilimsel araştırma ile politikaya uygunluk ve araç ile mesaj arasındaki bağlantıyı koruması açısından gittikçe daha fazla ihtiyaç duyulur hale gelmişlerdir.

Tablo 2.1. En Fazla Düşünce Kuruluşuna Sahip Olan Ülkeler

Sıra	Ülke	Düşünce Kuruluşu Sayısı
1	Amerika Birleşik Devletleri	1871
2	Hindistan	509
3	Çin	507

4	Birleşik Krallık	321
5	Arjantin	227
6	Almanya	218
7	Rusya	215
8	Fransa	203
9	Japonya	128
10	İtalya	114
11	Brezilya	103
12	Kanada	100
13	Güney Afrika	92
14	İsveç	90
15	Meksika	86
16	Hollanda	83
17	İsviçre	78
18	Avusturya	74
19	İsrail	69
20	Bolivya	66
21	İspanya	66
22	Şili	64
23	Kolombiya	64
24	İran	64
25	Tayvan	61

Kaynak: (McGann, 2019: 36)

2.2. Düşünce Kuruluşlarına İlişkin Teorik Yaklaşımlar

Düşünce kuruluşlarının ve bu kuruluşlara bağlı çalışan entelektüellerin faaliyetleri, işlevleri veya mevcut siyasal, toplumsal, kültürel ve ekonomik yapı içerisindeki konumlanışları üzerine yapılan analizlerde bu güne kadar pek çok

kuramsal yaklaşımlardan yararlanılmıştır. Söz konusu teorik yaklaşımları genel olarak; elit teori, plüralist teori, neo-Marksist ve yapısalcı yaklaşım olmak üzere dört başlık altında toplamak mümkündür.

2.2.1. Plüralist Teori

İlk yaklaşım, "ideolojilerin sonu tezinden" ve "açık toplum" ülküsünden beslenen ve bu kuruluşları daha çok olumlu veya bilimsel olarak ele alan çoğulcu (plüralist) kuramdır. Bu yaklaşıma göre, düşünce kuruluşları siyasal süreçlerde devlet, siyasal partiler ve bürokratların tekeli ortadan kaldırarak politik çoğulculuğu sağladığı, karar süreçlerini daha kaliteli, geniş katılımlı ve şeffaf hale getirdiği, toplumda yurttaşlık bilincini ve politik kültürü geliştirdiği için demokrasi açısından önemlidir (Bedir, 2017: 24). Çoğulcu kurama göre, düşünce kuruluşlarının gücü, büyüklüğü ve çeşitliğindeki artış, o ülkenin demokratik düzeyiyle doğru orantılıdır. Bu tür ülkelerde (özellikle bu yaklaşımı benimseyen kuramcıların idealleştirdiği ABD'de) düşünce kuruluşları, karar alıcılar ve diğer hedef kitleler düzeyinde etkili olabilmek için kendi politika önerilerini fikir pazarında serbest rekabete sokmaktadırlar (Bedir, 2017: 24).

Çoğulcu kuramın yer verdiği şekliyle, düşünce kuruluşlarının rol ve faaliyetleri, doğruluğu pek çok eleştirel teorisyen tarafından da sorgulanan bazı ön kabullere dayanmaktadır. Bunlardan ilki (düşünce kuruluşu kavramının farklı tanımlarını veya "Platon'un Devletleri'ni ele alırken de gördüğümüz) köprü metaforudur (Bedir, 2017: 25). Söz konusu olan ontolojik farklılıkları barındıran iki ayrı dünyadır. Birisi bilim, akademi, bilgi, teori alanı (fildişi kule); diğeri ise politika ve iktidar alanıdır (gerçek dünya). Plüralist teoride düşünce kuruluşları, bilimsel bilgiyi, somut ve pratik politika önerilerine dönüştüren, böylece iki alanı birbirine tercüme eden doğal ve katıksız araçlar olarak algılanır. İkinci ön kabul ise bu kuruluşların varlığını kamu yararıyla ilişkilendirmektedir. Bu bakış açısından ise bu organizasyonlar, yürüttüğü araştırmalar ve politik tartışmalarla katkı sunduğu, toplumu eğitip bilgilendirdiği, katılımın önünü açan argüman olarak ağırlık kazanmaktadır (Bedir, 2017: 25).

Plüralist yaklaşımı benimseyenler, düşünce kuruluşlarının sayısal artışını ve çeşitlenmesini demokrasinin olumlu bir özelliği olarak görmektedirler. Onlara göre düşünce kuruluşlarının yaygınlaşması, hükümetlere ve diğer karar alıcıların farklı görüşler hakkında daha iyi bilgilenmelerine olanak sağlamaktadır (Stone, 1997: 28).

Son olarak bu kuruluşların genel amacı araştırma yapmak, rapor yazmak, konferanslar organize etmek, yayın yapmak gibi entelektüel faaliyetlerden ibaret ve otonom objektif uzmanlardan/akademisyenlerden müteşekkil bilimsel topluluklar olarak sunulmaktadır.

2.2.2. Elit Teori

Amerikan politik sisteminde ve iktidar yapısında, askerî, bürokratik ve ekonomik seçkinlerin siyasal süreçler üzerindeki güç ve etkinliğinin giderek artmasından kaynaklı olarak temsili demokrasinin içine girdiği krizi ilk ve en iyi görenlerden biri, kuşkusuz 1959 yılında yayımladığı "The Power Elite" isimli çalışmasıyla C. Wright Mills'tir. Kaynaklık ettiği elit teori Smith, Ricci, Demhoff, Dye, Plehwe gibi kuramcılar tarafından düşünce kuruluşlarının iç örgütlenmeleri ve politik etkilerini analiz etmek için kullanılmıştır (Bedir, 2017: 26).

Dye'e göre düşünce kuruluşları; şirket ve finans sektörü yöneticilerini, bazı sivil toplum örgütlerini, vakıf ve kültürel kurumlarını, kitle medyasını, önde gelen entelektüelleri ve hükümet içerisinde etkili kişileri de içinde bulunduran bir "elit politika ağı" olarak bilinmektedir. Kamu politikaları "elit konsensüs" çerçevesinde tasarlanmakta ve seçilmiş yöneticilere sunulmaktadır. Dye'e göre elit ağlarının etkisinin artışı, politika yapım süreçlerindeki "oligarşik" eğilimi işaret etmektedir. (Thomas, 1978: 15).

Dye ve Domhoff'un araştırmaları, düşünce kuruluşlarını sermaye ve çıkar gruplarıyla kurduğu ortaklıklara odaklanarak, kuruluşun sadece kendi iç dinamikleri değil, aynı zamanda bağımsız uzmanlardan oluşan düşünce kuruluşları olarak da ele almaktadır. Bu perspektiften bakıldığında düşünce kuruluşlarını, bilim ve politika alanı arasındaki basit bir aktarıcı, kamu yararı gözeten ve salt entelektüel faaliyetlerle ilgilenen organizasyonlar olduklarına dair oluşturulan mit de geçerliliğini yitirmektedir (Bedir, 2017: 26).

Smith, özellikle İkinci Dünya Savaşı ve 1929 krizini takip eden süreçte, Amerikan entelektüel geleneğinin de uzmanlaşma ve pragmatizme doğru evrilmesinin etkisiyle, sosyal bilimlerin de bir çeşit "politika teknolojisine" dönüştüğü ve elit konsensüs çerçevesinde işlevselleştiği argümanını savunmaktadır. (James,1993: 15-18). Bu bakış açısından politika uzmanları, bilinen anlamıyla entelektüellerin aksine pek çok açıdan bağımlıdır ve özgürce spekülasyon yapan ve akıl yürüten kişilerden ziyade, üniversitelere, devlete, siyasi partilere veya vakıflara bağlı araştırma kuruluşları, düşünce kuruluşları ve danışmanlık şirketleri için faaliyet gösteren, spesifik sorunlara çözüm geliştirmekle görevli "mental teknisyen" görünümü arz etmektedirler (James, 1993: 10).

Bu yaklaşımı benimseyenler, düşünce kuruluşlarının ne kendilerini bilginin yayılmasına adanmış apolitik örgütler ne de rekabetçi ortam içerisinde politikanın demokratik formülasyonunu geliştiren varlıklar olmadığı iddiasındadırlar. Düşünce kuruluşlarının güç odaklarıyla ilişkileri üzerinde durarak şirket yöneticileri ile üst düzey askerî ve yönetim mensuplarının yer aldıkları politika topluluklarının iç içe geçmişliklerine vurgu yapmaktadır. Elitist yaklaşımı savunanlar düşünce kuruluşlarının siyasi gerilimi ve farklılıklarını ortadan kaldırarak, seçkinler arasında konsensüse hizmet eden bir araç olduğunu söylemektedirler (Bağcı ve Aydın, 2009: 76).

2.2.3. Neo-Marksist Yaklaşım

Neo-Marksist yaklaşımdan bakıldığında düşünce kuruluşlarının işlevi, egemen sınıf ve onların uzun dönemli planlama, kâr, yatırım ve üretkenliğini artırıcı stratejik bilgi ihtiyacını karşılama veya devlet ve kamuoyu nezdinde temsil ettiği çıkarlar lehine savunuculuk yapmaya dönüktür. Daha açık bir ifadeyle, egemen sınıfın çıkarlarını devlet ve kamu politikalarına tercüme etmek şeklinde özetlenebilecek bir işlev söz konusudur (Stone, 1996: 31).

Düşünce kuruluşları içerisinde akademisyen, uzman veya teknokratlarca gerçekleştirilen söz konusu üretken olmayan emek biçimi (zihin emeği veya gayri maddi emek), bilhassa küresel rekabet koşullarının sertleştiği, risk ve belirsizliğin arttığı neo-liberal kapitalist üretim ilişkileri içerisinde giderek daha fazla önem arz

etmektedir (Bedir, 2017: 29). Öte yandan üretimin giderek merkezsizleştiği ve fabrika dışına çıktığı bu koşullarda, sermayeler kol emeğinin yanı sıra teknolojik üretim ve kalkınma vasfı olan eğitilmiş emeği, doğa bilimlerini, sosyal bilimleri hatta kültürü metalaştırmakta, kısacası toplumsal, entelektüel birikimi ve zihinsel kapasiteyi bir şekilde artı-değer üretimi ile ilişkilendirmektedir (Tezcek, 2008: 53). Bu bağlamda yeni ekonomi içerisinde, düşünce kuruluşları ve üniversiteler arasındaki farkın, piyasa için yararlı bilgi üretme çabasının ve piyasa benzeri bir işleyiş tarzının benimsenmesi bağlamında giderek kapandığını söylemek mümkündür (Bedir, 2017: 29).

Öte yandan bu kuruluşların faaliyet tarzlarının, işlev ve söylemlerinin, içinde bulunduğu dönemde kapitalist birikimin yapısal kriz ve genişleme eğilimleriyle birlikte incelenmesi neredeyse bir zorunluktur. Örneğin; Desai "Second-Hand Dealers in Ideas" isimli çalışmasında, muhafazakârlığın argümanlarını ve neo-liberal politikaları (özelleştirme, serbest piyasa, girişimcilik, bireycilik, devletin küçülmesi vs.) harmanlayan thatcherizm ideolojisinin en önemli entelektüel kaynağı ve savunucusu işlevi gören İngiltere merkezli The Institute of Economic Affairs (IEA) ve The Center for Policy Studies (CPS) isimli iki düşünce kuruluşunun nasıl katkı sunduğunu kapsamlı şekilde ele almaktadır (Bedir, 2017: 29). Aynı şekilde ABD ve Fransa'daki yeni sağ ideolojilerin yükselişi ya da komünizm sonrası Doğu Avrupa ülkelerine kapitalizmin ihraç süreçleri ile düşünce kuruluşlarının bu süreçlerde oynadığı rolü ele alan pek çok araştırma da mevcuttur (Bedir, 2017: 29).

Bu yaklaşımın savunucuları, düşünce kuruluşlarının seçkinlerin dikkatini ekonomi ve politikanın sorunlarına çekerek geliştirdikleri uzun dönemli planlarla bu sorunları kamu politikalarının yönetilebilir objeleri haline dönüştürdüklerini ve böylece kapitalist ideolojinin hegemonyasını desteklediklerini söylemektedirler (Bağcı ve Aydın, 2009: 76).

2.2.4. Yapısalcı Yaklaşım

Düşünce kuruluşlarının çağdaş siyasal yapılanma içerisindeki işlevlerini anlamak için en kullanışlı yaklaşımlardan biri de Gramsci'nin *hegemonya*, *sivil toplum* ve *organik entelektüel* kavramlardır (Hartwi, 2011: 425). Düşünce kuruluşlarının işlevi en genel tabiriyle yapısalcı perspektiften, Althusser'in *devletin ideolojik aygıtları*

kavramsallaştırmasına dayandırabilir. Bu bağlamda düşünce kuruluşları, temsil ettiği toplumsal grubun siyasal idealleri doğrultusunda meşrulaştırıcı söylemler ve mevcut güç ilişkilerini korumak adına şiddete dayalı olmayan biçimde rıza üretmekle görevli olan, sivil toplum kuruluşlarıdır. (Athusser, 2019: 12).

Gramsci'ye göre hegemonya "baskın toplumsal grubun diğer gruplar üzerinde, en az ihtilaf ve hatta diğer toplumsal grupların rızasıyla siyasal, entelektüel ve ahlakî üstünlük kurmasıdır (Bedir, 2017: 30). Düşünce kuruluşları da (tıpkı üniversiteler, sendikalar, medya veya dinî kurumlar gibi) sivil toplumun bir ögesi olarak bu hegemonya projelerinin birer aracıdır. Bu kuruluşlar egemen sınıfın kendi çıkarlarını diğer sınıfların da çıkarıymış gibi sunmasına, entelektüel ve moral değerlerin rıza yoluyla yeniden oluşması ve yaygınlaştırılmasına hizmet etmektedirler (Bedir, 2017: 30).

Hegemonya projesinin henüz tamamlanmadığı unutmamalıdır. Bu açıdan hegemonya istikrarlı olmadığından ötürü tarihi bloğu oluşturan bu gruplar arasında sağduyu, kolektif farkındalık, sürekli yeniden yapılanma ve müzakerelerin oluşturulması gerekmektedir.

Gramsci'nin hegemonya kavramının oluşturulduğu çerçeve içindeki teorik yaklaşım, düşünce kuruluşlarının hızla gelişmesine ve yayılmasına izin verdiği için modern ve geç toplumlarda güç ilişkilerini ve ekonomik, sosyal ve politik dönüşümleri anlamak için önemli bir anahtar olarak belirtilmiştir. Dünyanın farklı ülkelerinde eski hegemonyanın (refah devleti kapitalizmi veya keynesyanizmin) krize girdiği ve yeni hegemonya biçimlerinin ortaya çıktığı (neo-liberalizm, Thatcherizm, Reaganizm vs.) dönüşüm süreçlerinde ise düşünce kuruluşlarının rolünü anlamaya dönük çalışmalar mevcuttur (Bedir, 2017: 31). Aynı şekilde Türkiye bağlamında düşündüğümüzde, AKP'nin muhafazakâr demokrat hegemonyasının da Kemalizm kriziyle ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır (Bedir, 2017: 30).

Son olarak sermaye sınıfına, politikaya ve sivil toplum gücüne dayanan bu hegemonyanın ortaya çıkardığı düşünce kuruluşu çatısı altında örgütlenen bu yeni organik aydın tabakanın hangi söylemleri kullandığını, medya ve kamusal alanı nasıl domine ettiğini anlamak için Gramsci'nin yaklaşımı oldukça elverişlidir.

2.3. Düşünce Kuruluşlarının Amaçları ve Özellikleri

Düşünce kuruluşları amaçlarını gerçekleştirmek için araştırma yapma, analiz ve bilgi derleme arasında bir denge içerisinde politik sorunları değerlendirerek eleştiriler yayınlamak, kongre ve konuşma gibi politik içerikli medya faaliyetlerinde yer alıp çalıştay, seminer ve brifinglerle değişim kanalı ve imkânlar hazırlayarak hem yönetim kadrolarına insan temin etmek hem de yönetimde bulunan kadrolara mekân sağlamak amaçlarını da gerçekleştirmektedirler.

2.3.1. Düşünce Kuruluşlarının Özellikleri

Düşünce kuruluşları, yetenekleri geliştiren araştırma programlarını bilimsel ve araştırma çerçevesinde destekleyen, faaliyetler yürüten, belirli bir alanda çalışan nitel ve yenilikçi bir araştırma birimidir. Ekibi, malzemeyi ve insan kaynaklarını içererek, en iyi uygulamaları ve uygun finansman kaynaklarını kullanmaktadır. Farklı disiplinlerde bilimsel araştırma, destek ve eğitim üzerine çalışmaktadır. Araştırmacılar aracılığıyla birçok girişimi canlandırır ve farklı niteliksel disiplinlerde ve şirketlerin, teknolojinin ve diğerlerinin kurullarında birbirleriyle iş birliği yapan bir kurum ağına dayanmaktadır. Düşünce kuruluşlarının doğru çalışma ortamını, teşvikleri ve bu ayrımın büyümesi için destek sağladığı söylenebilir (Alan, 2005: 97).

Düşünce kuruluşları, üniversitelerin yüksek statüsüne ulaşabilmek için yeniliklere ve bilimsel mükemmelliğe dayalı bir araştırma yaparak mükemmelliği ile yakın toplumun sosyal, ekonomik ve gelecek sorunlarının çözümünde bilimsel uzmanlığın kullanımına dayalı araştırmalar yapan birimlerdir (Höseni, 2011: 89).

2.3.2. Düşünce Kuruluşlarının Amaçları

Düşünce kuruluşları düşünce kuruluşlardır ve fikir üretim süreci, sadece yapıldıklarında değil, topluma aktarıldıklarında ve onlardan yararlanmak için uygulandığında gerçekleşmez. Bu nedenle yerel, bölgesel veya küresel düzeyde olsun, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve dünyanın diğer ülkelerinin başarısı, eğitim kurumları içinde kendilerine fazlaca yer vererek bu kuruluşların önemini fark etmelerinde kendisini göstermektedir.

Birçok çalışma, düşünce kuruluşlarının, bir ülkeden diğerine farklılıklarına ve stillerinin çeşitliliğine ve farklı amaçlarına, alanlarına ve uzmanlıklarına rağmen bir dizi ortak hedefi paylaştığını göstermektedir (Hanefi, 2016: 290).

- En iyi uygulamaları yapmak için bilimsel araştırma yaparak uzmanlık alanında liderliği elde etmek,
- Ulusal ve stratejik öneme sahip belirli alanlarda nitel ve odaklı araştırmalar ile bilimsel faaliyetler yürütmek,
- Uygun bir araştırma ve bilimsel ortam oluşturmak. Araştırmacıları ve yüksek lisans öğrencilerini yenilikçi araştırma yapmaları ve ileri teknolojiler geliştirmeleri için desteklemek,
- Endüstrideki üniversitelerde bulunan araştırmacılar ve uzmanlar ile toplumun farklı sektörleri arasında entegrasyon ve uyum sağlamak,
- Üniversiteler ve ilgili uluslararası araştırma kuruluşları arasındaki kaliteli araştırma alanında iş birliğini teşvik etmek,
- Üniversitenin misyon ve hedeflerini bilimsel araştırma plan ve programlarına yansıtmasını sağlamak,
- Bilimsel bölümler, kolejler ve üniversite düzeyinde planlamalar yaparak araştırma programları geliştirmek,
- Öğretim üyeleri, yardımcı personel ve araştırmacıların araştırma kapasitesini geliştirmek,
- Bilimsel araştırma faaliyetlerinin örgütsel, işlevsel, idari ve teknik yapısını güncellenmek,
- Bilimsel araştırma faaliyetlerinin teknik ve mâli kaynaklarını iyileştirilmek,
- Bilgi sisteminin geliştirilmesi ve bilimsel araştırma üstünlüğü ile araştırma faaliyetlerinin motivasyonunu sağlamak,
- İleri düzeyde özel bir araştırma merkezinin çekirdeğini temsil eden seçkin bir bilimsel ve araştırma üssü oluşturmak,

- Uzman ve rekabetçi işgücü için koordinasyon, eğitim ve yeterlilik oluşturmak
- Akademik ve pratik deneyimler arasındaki uyumu ve iletişimi kolaylaştırmak.

2.4. Düşünce Kuruluşlarının Sınıflandırması

Düşünce kuruluşları çeşitli biçimde sınıflandırılabilir. Üzerinde uzlaşma sağlanan ortak bir yaklaşım söz konusu olmamakla birlikte mevcut düşünce kuruluşların kurumsal özelliklerinden ve yapısından şöyle bir sınıflandırma yapılabilir (Karabulut, 2010: 91).

1. Etkinlik Dercesine Göre: Küresel, Bölgesel ve Ülkesel
2. Bağımsızlık Kriterine Göre: Tam Bağımsız, Yarı- Bağımsız, Bağımlı ve Tam Bağımlı
3. İşlevlerine göre:
  - Bölgesel ya da Ülkesel Çalışmalar Yapan (Avrupa, ABD ve Kafkasya)
  - İşlevsel Çalışmalar Yapan (Güvenlik, İnsan Hakları, Enerji ve Çevre)

Bu sınıflandırmanın yanı sıra diğer bazı yaklaşımlar da vardır. Örneğin; Foreign Affaris tarafından yayımlanan düşünce kuruluşlar indeksinde şu şekilde bir sınıflandırma yapılmıştır:

1. Politika Yapıcılar: Rand, Urban Institute, Overseas ve Development Institute.
2. Partizanlar: Heritage Foundation, Center for American Progress ve Adam Smith Institute.
3. Fantomlar: China Development Institute, Institute for Democracy ve Cooperation.
4. Bilim Adamları: Brookings Institution, Council on Foreign Relations ve Chatham House.

5. Aktivistler: Human Rights Watch, Centre for Conflict Resolution (South Africa) ve Amnsteý International.

Düşünce kuruluşlarının kurumsal ve işlevsel açıdan gösterdiği farklılaşma ve çeşitlilik, bu kuruluşların farklı şekillerde sınıflandırma sonucunu doğurmuştur. Fon sağladıkları kaynaklar, kurumsal olarak bağlı oldukları yapılar, çeşitli politika aktörleriyle kurdukları ilişkiler ve ideolojik görüşlere yakınlıkları gibi kriterlere dayalı olarak benzer özellikleri taşıyan düşünce kuruluşlarının belirli adlandırmalar altında tasnif edilmesi bu kuruluşların incelenmesi, araştırılması ve anlaşılmasını kolaylaştırıcı bir etki yapmaktadır.

Bu bağlamda yazında yaygın olarak başvurulan üç sınıflandırma öne çıkmaktadır: İlk olarak, Weaver (1989) ABD'de bulunan düşünce kuruluşları üzerine yaptığı araştırmalarla öğrencisiz üniversiteler, sözleşmeye dayalı düşünce kuruluşları ve savunucu kuruluşlar olmak üzere üçlü bir sınıflandırmayı ortaya koymuştur.

İlk olarak "öğrencisiz üniversiteler" in temel özellikleri; araştırmacılarının ağırlıklı olarak akademik kökenli olması, mâli kaynaklarını temelde özel sektörden gelen fonların oluşturması ve ana üretimlerini kitap büyüklüğünde çalışmaların oluşturması şeklinde sıralanıp, öğretim yerine akademik araştırma temeline dayanmaktadır (Bağcı ve Aydın, 2009: 72). Ayrıca öğrencisiz üniversitelerin hedef kitlesi öğrencilerden ziyade politika yapımcılardır (Köseoğlu ve Köktaş, 2017: 541).

ABD'deki en büyük düşünce kuruluşlarından biri olan The Brookings Institution, Hoover Enstitüsü, Politika Çalışmaları Enstitüsü (IPS), Uluslararası Ekonomi Enstitüsü (IIE), Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi (CSIS) ve Carnegie Endowment, öğrencisiz üniversiteler kategorisi içinde göstermektedir.

İkinci olarak "sözleşmeye dayalı araştırma kuruluşları" ise akademik okuyucuya yönelik olan kitap ve kapsamlı çalışmalardan çok devlet kurumlarına yönelik spesifik politika önerileri içeren raporlar yayınlamaktadırlar (Bedir, 2017: 17-18).

Bu kuruluşların temel üretimleri, kitap ve monografilerden ziyade devlet kuruluşları için hazırlanmış raporlardır (Bağcı ve Aydın, 2017: 72). Aynı zamanda bu

raporların konu ve içeriği çoğunlukla araştırmayı sipariş eden kuruluşun talebine göre şekillenmekte ve tercihe göre kamuoyundan gizli tutulabilmektedir (Bedir, 2017: 18).

Bu kategoriye oluşturan kuruluşlardan birçoğu, Amerikan kurumları ve Urban Enstitüsü'nün federal devlet birimleriyle sıkı ilişki içinde olması gibidir. Belirli devlet kuruluşlarıyla yakın bağlar oluşturmuşlardır. Öte yandan öğrencisiz üniversitelerle bu kategoriye oluşturan kuruluşlar arasında benzerlikler de bulunmaktadır. Her ikisi de ağırlıklı olarak doktora dercesine sahip araştırmacılar kullanmakta ve objektif analize vurgu yapmaktadırlar. Sözleşmeye dayalı iş yapan araştırma kuruluşlarında mâli bakımdan bir veya birkaç kuruluşa bağımlı olması, kaçınılmaz biçimde, çalışmalarının objektifliği üzerinde ciddi bir tartışmaya yol açmaktadır (Bağcı ve Aydın, 2017: 73).

Üçüncü olarak "savunucu kuruluşlar" bu kategorideki kuruluşları en yeni, en geniş ve en hızlı büyüyen düşünce kuruluşu modelini oluşturmaktadır. Savunucu kuruluşlar taraflı ya da ideolojik yaklaşımları ile girişimci pazarlama teknikleri kullanarak güncel siyasi tartışmaları etkileme çabası içerisindedirler (Bağcı ve Aydın, 2017: 73).

Bu tür kuruluşlar güçlü bir politik, partizan ve ideolojik arka plana sahip olmakta ve güncel politik meselelere etki etme, fikirlerinin aktif savunuculuğunu yapma konusunda fazlaca gayretli olmaktadır. Tarafsızlık ve objektiflik gibi akademik ilkelere çoğunlukla riayet etmemektedirler (Bedir, 2017: 18).

Savunucu kuruluşlar, orijinal araştırmalar yapmak yerine, yapılmış araştırmalar üzerinde yorumda bulunarak taraflı ve ideolojik bir tutumu benimsemektedirler. Muhafazakâr Heritage Foundation buna iyi bir örnek oluşturmaktadır. Bu kuruluşlar, katı ve tahmin edilebilir görüşlere sahip olmalarından dolayı politika tartışmalarını etkileme bakımından çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadırlar (Bedir, 2017: 18).

Weaver'ın sınıflandırması ABD'deki düşünce kuruluşlarını kategorize etmek açısından yararlı olsa da siyasi parti bağlantılı ve devlet yapısı içinde yer alan düşünce kuruluşları gibi dünyada farklı örnekleri bulunan düşünce kuruluşlarının tamamını kapsar nitelikte değildir.

Çeşitli siyasi sistemler ve sivil toplumdaki farklılıkları göz önünde bulundurarak, dünyadaki farklı düşünce kuruluşlarının tamamını içine alacağı iddiasıyla altı kategoriden oluşan bir sınıflandırma yapmıştır (Bağcı ve Aydın, 2009: 74).

- ❖ **Siyasi Partiye Bağlı:** Bu kategorideki düşünce kuruluşları bir siyasi partiyle resmi bağ kurmaktadır. Konrad Adenauer Stiftung (KAS) Almanya, Jaures Foundation Fransa ve Progressive Policy Institute (ABD) gibi örnekler bu kategori içinde yer almaktadır.
- ❖ **Devlet Yapısı İçinde:** Bu kategori içindeki düşünce kuruluşları devlet yapısı içinde yer almaktadır. Çin'de kurulmuş Çin Kalkınma Enstitüsü (CDI), İran'da bulunan Siyasi ve Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü (IPIS) ve ABD'nin Kongre Araştırma Servisi (CRS) bu grubu oluşturan düşünce kuruluşlarının birkaç örneğini teşkil etmektedir.
- ❖ **Özerk ve Bağımsız:** Bir çıkar grubu veya fon sağlayıcıdan önemli ölçüde bağımsız olan, devletten malî kaynak temin etmeyen ve çalışmalarında özerk olan düşünce kuruluşları bu kategoriyi oluşturmaktadır. Bu kategoriye örnek olarak Pakistan'ın Uluslararası Sorunlar Enstitüsü (IIA), Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü (ISS) ve ABD'nin Uluslararası Ekonomi Enstitüsü gösterilmektedir.
- ❖ **Devlete Yarı Bağlı:** Devlet yapılanması içinde resmî olarak yer almadığı halde mâli kaynaklarının neredeyse tamamını sadece devlet yardımlarından veya devlet kurumlarına yapılan işlerden sağlanan gelirlerin oluşturduğu kuruluşlar bu kapsamda değerlendirilebilir. Malezya'nın Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü, Güney Kore'nin Kore Kalkınma Enstitüsü ve ABD'nin Woodrow Wilson Uluslararası Uzmanlar Merkezi bu kategori içinde yer alan kuruluşlardan bazılarıdır.
- ❖ **Yarı Bağımsız:** Bu kategoride yer alan kuruluşlar, devletten özerk olmalarına karşın, mâli kaynakları önemli ölçüde bir çıkar grubu, fon sağlayıcı veya kaynak sağlayıcılar ile ilgili düşünce kuruluşunun çalışmaları üzerinde önemli bir etkiye ve kontrole sahip olurlar. Bu

kategoriye örnek olarak Belçika'daki Avrupa Sendika Enstitüsü, Japonya'nın NLI Araştırma Enstitüsü ve ABD'deki Savunma Bilgi Merkezi gösterilmektedir.

- ❖ **Üniversiteye Bağlı:** Üniversite çatısı altında yer alan politika araştırma enstitüleri bu kategoriyi oluşturmaktadır. Brezilya'nın Uluslararası İlişkiler Enstitüsü ile ABD'de kurulmuş Carter Merkezi ve Hoover Enstitüsü bu kategoride yer alan düşünce kuruluşlarına örnek olarak gösterilmektedir.

McGann'a göre ABD içinde düşünce kuruluşlarının her çeşitine rastlamak mümkünken, dünyanın geri kalanında yer alan düşünce kuruluşları buraya göre daha az çeşitliliğe sahiptir. McGann, ABD dışında kurulmuş düşünce kuruluşlarının temelde üniversiteye, devlete ve siyasi partiye bağlı kategoriler içinde yer aldıkları ve ABD'deki muadiller kadar bir özerkliğe sahip olmadıkları iddiasındadır.

Diane Stone da McGann sınıflandırmasına benzer biçimde dünyanın farklı yerlerinde bulunan düşünce kuruluşlarını beş kategori altında incelemektedir (Bağcı ve Aydın, 2017: 75).

1. Üniversite içinde kurulmuş veya üniversiteye bağlı düşünce kuruluşları
2. Devlet tarafından kurulan veya finanse edilen düşünce kuruluşları
3. Şirketler tarafından kurulan veya iş çevrelerine bağlı düşünce kuruluşları
4. Siyasi partilerin düşünce kuruluşları

Buraya kadar söz edilen düşünce kuruluşlarının üç sınıflandırması, aşağıdaki değerlendirmeye dayanmaktadır (Köseoğlu ve Köktaş, 2017: 543).

Tablo 2.2. Başlıca Düşünce Kuruluşu Tipolojileri

Yazar	Tipoloji Önerisi
Kent Weaver (1989)	1) Öğrencisiz üniversiteler 2) Sözleşmeye dayalı araştırma kuruluşları 3) Tarafgir kuruluşlar
James McGann (2007)	1) Bağımsız düşünce kuruluşları A) Akademik olarak farklı alanlara yönelen kuruluşlar

	B) Akademik olarak uzmanlaşmış kuruluşlar C) Sözleşmeye dayalı araştırma kuruluşları D) Tarafgir kuruluşlar E) Politika girişimcisi kuruluşlar 2) Bağımsız olmayan düşünce kuruluşları A) Parti bağımlı kuruluşlar B) Devlet destekli kuruluşlar C) Kâr amacı güden kuruluşlar D) Üniversiteye dayalı kuruluşlar 3) Melez düşünce kuruluşları
Diana Stone (1996)	1) Eski düzen düşünce kuruluşları 2) Yeni partizan düşünce kuruluşları

Kaynak: (McGann)

Bir taraftan değişik tarihlerde ortaya koydukları sınıflandırmalar belirli noktalarda birbirine benzerken öte taraftan aralarında ciddi farklılıklar dikkat çekmektedir. Örneğin; tasnifinde akademik olarak farklı alanlarla ilgilenen ve belirli alanlarda uzmanlaşmış kuruluşlar, genel olarak Weaver'ın "öğrencisiz üniversiteler" kategorisine benzemektedir. Yine McGann sınıflandırmasında yer verdiği "sözleşmeye dayalı" ve "tarafgir" düşünce kuruluşları Weaver'ın sınıflandırmasında aynı isimlerle yer almakta olup, fonksiyonları itibarıyla da benzeşmektedir.

İkinci olarak, sınıflandırmaların kendilerine özgü avantajları ve sorunları bulunmaktadır. Weaver'ın tipolojisi basit, anlaşılır ve politika yapım sürecini inceleme bakımından kullanışlı gözükmektedir. McGann ise çok daha kapsamlı ve ayrıntılı bir tipoloji ortaya koyarak her kategorinin daha kesin ve sınırları belli bir görünüm vermeye çalışmaktadır. Stone ise düşünce kuruluşlarının tarihsel süreç içinde yaşadıkları kırılma dönemlerinden hareketle tipolojisini geliştirdiğinden, bu kuruluşların kuruldukları dönem ve tarihsel koşulların etkisi altında nasıl kurumsallaştıklarını göstermesi bakımından önemlidir.

Üçüncü olarak önemli nokta, farklı tipolojilerin geliştirilmiş olması, düşünce kuruluşlarını anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Yine de tipolojiler gerçekte düşünce kuruluşlarının iç içe geçen yapı, fonksiyon ve işleyiş düzenini tam olarak anlamamıza yardımcı olmamaktadır. Çünkü gerçekte, belirli bir kategoriye giren düşünce

kuruluşlarının diğer kategorilerin özelliklerini de taşıdığı gözlenmektedir. Örneğin; kitap, rapor ve analiz gibi kapsamlı yayınlar üreten akademik bir düşünce kuruluşu, aynı zamanda belirli bir ideoloji yahut siyasi hareket yönünde yayınlar ortaya koyarak tarafgir kuruluşların özelliklerini gösterebilmektedir.

Yukarıda belirtilen sınıflandırmalara ek olarak, bu akademik bağlamda ele alınacak ve en az diğer sınıflandırmalar kadar önemli olan başka sınıflandırmalar da mevcuttur. Nitekim düşünce kuruluşlarının sınıflandırmaları, sınıflandırmayı yöneten kritere göre farklılık göstermektedir. Genel olarak bu durum, kavramın çeşitli yönleriyle ve onlara yerine getirmeleri için verilen rollerin teyidi ile ilgilidir.

Bu kapsamda düşünce kuruluşlarının sınıflandırmalarını birden fazla kritere göre ele alabiliriz, bunlardan belki de en önemlileri şunlardır (Ali, 2016: 227-228).

- ❖ **Siyasi Yönelim Kriteri:** Liberal eğilimli Brookings Enstitüsü ve daha muhafazakâr Miras Komisyonu (Heritage Commission) gibi, başlangıcından bu yana belirli bir siyasi yönelimle ilişkilendirilen düşünce kuruluşları arasında bir ayırım yapılabilir. Arap gerçekliğimizde, Arap Birliği Çalışmaları Merkezi'nin araştırmalarıyla Arap ülkeleri arasındaki Arap birliğini ve koordinasyonunu güçlendirmeyi amaçlayan bir araştırma merkezi olduğunu ilan eden bir model bulunmaktadır. Kurumun belirli bir siyasi yönelimi olmayabilir, ancak bu, araştırmacılar ve çalışanları arasında yönelimlerin varlığını engellememektedir.
- ❖ **İlgi Alanı Kriteri:** Bazı merkezler, belirli bir kıta veya coğrafi kapsama ilgilenen araştırma merkezleri gibi belirli coğrafi alanlara (Afro-Asya, Amerika, Arap ve Orta Doğu Araştırma Merkezleri) odaklanabilmektedir. Bazı merkezler ise belirli bir ekonomik, politik, stratejik veya sosyal alan ile ilgilenmektedir.
- ❖ **Kurumsal Bağlılık Kriteri:** Merkezler ister dışişleri, savunma, ekonomi ve tarım gibi bakanlıklarda bulunan araştırma merkezleri gibi devlet aygıtının bir parçası olsun isterse bankalar, uluslararası şirketler veya üniversiteler gibi bir ekonomik kurumun parçası olsun daha büyük bir

organizasyonun parçası olabilirler. Kuruluşlar, organizasyonel ve idari olarak diğer herhangi bir kuruluştan bağımsız da olabilir.

- ❖ **Finansman Kriteri:** Düşünce kuruluşları, güvenlik ve savunma alanında çalışan devlet düşünce kuruluşları hariç, genellikle bazıları hükümet, diğerleri dâhili kurumlar, uluslararası kuruluşlar ve bağışçılar olmak üzere birden fazla finansman kaynağını birleştirmektedir. İlgilendiği konuların ve meselelerin hassasiyeti göz önüne alındığında, finansmanı genellikle doğrudan hükümet finansmanı ile sınırlıdır. Bu kriter gereğince merkezler üç ana bölüme ayrılmaktadır (Hassan, 2016: 438).
  - **Birinci Bölüm:** Devlete Bağlı Araştırma Merkezleri: Dünya Bankası Enstitüsü, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Kongre Araştırma Servisi Enstitüsü ve Avrupa Birliği'nin İngiltere'deki Kraliyet Birleşik Güvenlik ve Savunma Çalışmaları Departmanları.
  - **İkinci Bölüm:** Akademik Düşünce Kuruluşları: Çalışmalarında gerek üniversitelere gerekse üniversite öğrencilerine bağlı olan kuruluşlardır. Örneğin; Stanford Üniversitesi Hoover Enstitüsü, Uluslararası Kalkınma Merkezi, Harvard Üniversitesi Belfair Bilim ve Uluslararası İlişkiler Merkezi, Sorbonne Üniversitesi Uluslararası Çalışmalar ve Araştırma Merkezi.
  - **Üçüncü Bölüm:** Özel Araştırma Merkezleri: Bunların bir kısmı kamu yararının sağlanmasıyla ilişkili iken bir kısmı ise, örneğin şirketler gibi, kendisini kuran kuruluşlara kamu yararı sağlamakla ilişkilidir. Bu tür kuruluşlar birden fazla ve çeşitlidirler.
- ❖ **Çalışma Yöntemleri Kriteri:** Çoğu araştırma merkezi, faaliyetlerinde seminerler, konferanslar ve halka açık konferanslar düzenleyerek kitap ve bülten yayınlarını birleştirmektedir. Bazı kuruluşlar, üyelerine veya devlet kurumlarına sınırlı dağıtım bültenleri yayınlamaktadır. Sınırlı veya kapalı nitelikteki bu faaliyetler dışında, karar verici kurumların unsurlarını ve uzmanlarını bir araya getiren seminerler düzenleyebilmektedirler. Çoğu

araştırma merkezi, kamuoyuna ve medyaya hitap ederek fikirlerini ve araştırma sonuçlarını yaymayı amaçlamaktadır (Mücahit, 2005: 1-18).

- ❖ **Araştırma Uzmanlığı Kriteri:** Düşünce kuruluşlarının bu sınıflandırması, araştırma uzmanlıklarına dayanmaktadır. Bu kritere göre, James Magen kuruluşları sekiz gruba ayırmaktadır: Uluslararası kalkınma alanındaki araştırmalarda uzmanlaşmış kuruluşlar, sağlık politikası araştırmalarıyla ilgilenen kuruluşlar, çevre sorunları üzerine çalışan kuruluşlar, güvenlik ve uluslararası ilişkiler araştırmalarıyla ilgilenen kuruluşlar, ağırlıklı olarak yerel ekonomi politikası araştırmalarıyla ilgilenen merkezler, sosyal politika konusunda uzmanlaşmış kuruluşlar, bilim ve teknoloji araştırmalarında çalışan kuruluşlar ve şeffaflık ve iyi yönetim araştırmalarında uzmanlaşmış kuruluşlardır. Bir merkez, her bir merkezin gündemine, beşerî ve finansal yeteneklerine ve önceliklerine, ayrıca kurucularının geçmiş ve ilgi alanlarına göre birden fazla uzmanlık alanında araştırma yapabileceğinden, bu sınıflandırmanın statik bir sınıflandırma olmadığı belirtilmektedir. Bununla birlikte bu kuruluşların amacı, kamu politikası oluşturma sürecini rasyonalize etmek ve meseleler hakkında kamuoyu bilincini yükseltmektir (El-Azb, 2016: 386-387).
- ❖ **Hedef Kitle Kriteri:** Bu sınıflandırma, düşünce kuruluşlarını hedefledikleri kitleye, bunun gerektirdiği stratejik hedefleri belirlemeye ve bu kitleye ulaşmak için kullandıkları mekanizmalara göre ayırmaya dayanmaktadır. Bu tür düşünce kuruluşları sınıflandırmasının aynı anda birden fazla hedef kitleyi seçebileceği de belirtilmekte ve bu durum kuruluşun gündemine, insan ve maddi kaynaklara bağlı olmaktadır. Bu tür sınıflandırmaya kamuoyunu, medyayı ve karar vericiyi hedef alan merkezler örnek verilebilir (El-Azb, 2016: 388).
- ❖ **Karar Vermeyi Etkileme Yeteneğinin Kapsamı Kriteri:** Bu kritere göre araştırma merkezleri iki tipe ayrılabilir (El-Şarabi, 2016:336).
  - Birinci Tip: Akademik Araştırma Merkezleri: Bu tür çalışmaların odak noktası, önemli olmasına rağmen, bu çalışmalara olan ilgisinin

derecesine ve öncelikleriyle uyumuna bağlı olarak karar verici üzerinde etkisi olan akademik niteliktedir. Çoğu durumda, bu çalışmalar ve araştırmalar genellikle karar vericinin çıkarları ve öncelikleri ile tutarsızdır. Bu nedenle, bu merkezlerin karar verme üzerindeki etkisi, genellikle uzun vadede sınırlı ve dolaylıdır.

- **İkinci Tip: Politika Yapım Kuruluşları:** Bu tür kuruluşlar, karar vericinin ilgi ve öncelikleri doğrultusunda ve basitleştirilmiş bir şekilde incelemelerini sağlayacak şekilde çalışmalar hazırlama eğiliminde olduklarından karar vermede önemli bir etkiye sahiptirler. Çoğunlukla “Politika Raporu” (politika analizi belgeleri, siyasi analiz, pozisyon değerlendirmesi, siyasi uyarı, içerik analizi) olarak bilinen karar vermeye uygun metodolojik bir şablona dayanmaktadır. Bu tür makaleler genellikle konu veya sorun hakkında genel bir arka plan, mevcut durumun bir değerlendirmesini ve ardından olası senaryoları veya alternatifleri, olası seçenekleri ve her bir alternatifin avantaj ve dezavantajlarını içermektedir. Ardından bu alternatifi tercih etme nedenleri ve bu tercihin gerekçeleri belirtilerek en iyi alternatif önerilmekte ve tercih edilen alternatifin uygulanması için önerilen pratik adımlar da buna göre belirlenmektedir.

❖ **İlişkinin Yönüne Göre Kriter:** Düşünce kuruluşları genellikle üst yönetim arasındaki ilişkinin yönüne veya idari bağlılığın doğasına göre sınıflandırılmakta ve bu kategori iki tipi içermektedir (Hamre, 2008: 2).

- **Birinci Tip: Liderlikten Tabana Doğru Olan İlişki Yönü (Yukarıdan aşağıya):** Bu tür düşünce kuruluşları, kurucu organ veya finansman organı olarak üst organ şeklinde sınıflandırılmakta ve bu nedenle kuruluşlar hizmetlerini ve raporlarını üst organa veya liderliğe, onların talebi üzerine sunmaktadırlar. Öte taraftan bu kuruluşlar, profesyonelliklerini azaltan devlet fonu sağlamalarından ötürü zayıflık ile karakterize edilmektedirler. Bu nedenle çalışmalarında, hükümet kuruluşlarıyla ilgili sınıflandırmada da göreceğimiz gibi, karar vericinin diktelerine tutsak olmaktadır.

- **İkinci Tip: Tabandan Liderliğe Doğru Olan İlişki Yönü (Aşağıdan yukarıya):** İlk sınıflandırmadan tamamen farklı olan bu merkezler, sivil toplum çatısı altında yer almakta ve Amerika Birleşik Devletleri'nde çokça bulunmaktadır. Finansmanını koşulsuz bağışlardan sağlamakta ve hükümet direktiflerinden uzak olarak faaliyet göstermekte özgürdürler. Daha açık bir ifadeyle hükümetten ve karar vericiden malî ve idarî olarak bağımsızdırlar.

Genel olarak düşünce kuruluşları sınıflandırmalarının çeşitliliği, sınıflandırmayı oluşturan kriterlerin niteliğini veya temelini belirlemektedir. Bu kriterler çıktı türlerini üreten veya belirleyen girdileri oluşturmaktadır. Bu nedenle bu girdilerin değiştirilmesi farklı düşünce kuruluşlarının oluşmasına yol açmaktadır. Bu hususlar dikkate alındığında, düşünce kuruluşlarının sayı olarak çok ve tür olarak çeşitli oluşlarını bir zayıflık ya da karışıklık olarak değil, araştırmacılara ya da onların ihtiyaç ve gereksinimleriyle ilgilenenlere fayda sağlayan bir çeşitlilik olarak değerlendirmek daha isabetli görünmektedir.

2.5. Düşünce Kuruluşları Değerlendirmek için Temel Kriterler

Literatürde düşünce kuruluşlarının değerlendirilmesi için kullanılan birtakım kriterler vardır. Bu kriterlerden bazıları; doğruluk ve tarafsızlık eksikliği, araştırma kurumlarının oynadığı zayıf rol ve dünyadaki gelişmelerin gerçekleriyle uyumsuzluklarıdır.

Düşünce kuruluşlarının değerlendirilmesinde temel kriterler, stratejik etüt merkezlerinin yerel ve uluslararası düzeyde bilimsel, gerçekçi ve doğru bir şekilde düzenlenmesi için en önemli ölçüm kriterlerinden biridir. En önemlileri şunlardır (Al Suwaidi, 2019: 7-9).

2.5.1. Kuruluşun Kendisiyle İlişkili Ölçütler

- Bütçenin, kamu kaynaklarının büyük bir bölümü bilimsel araştırmalara ve eğitime ayrılması,
- Vakfın kamu ve özel kuruluşlardan bilimsel araştırmalar için fon toplama ve hibe çekme becerisi,

- Fiziksel çevre ve ofis ekipmanları açısından yer büyüklüğü, personel sayısı, departman çeşitliliği ve olanaklar,
- Araştırma alanlarının çeşitliliği ve vakıftaki araştırmacı sayısı,
- Merkez ve araştırmacılar tarafından alınan yerel ve uluslararası ödül sayısı.

2.5.2. Araştırma Kurumunun Faaliyet ve İşlevlerine Bağlı Standartlar

- Araştırma kurumunun kurulduğu hedeflere ne ölçüde ulaşmış olduğu,
- Konferanslar, seminerler paneller ve tartışmalar gibi düşünce kuruluşları tarafından yürütülen araştırma faaliyetlerinin hacmi,
- Düşünce kuruluşlarının yurt dışından akademisyenler, entelektüeller, karar vericiler, düşünürler ve araştırmacılar çekebilme yeteneği,
- Araştırma kurumunun diğer araştırma kurumlarına açıklığının kapsamı ve çalışmalarının, üretimlerinin, faaliyetlerinin niteliğine etkileri,
- Araştırma kurumunun yerel, bölgesel ve küresel olaylara, gelişmelere ve değişkenlere raporlar düzenleyerek anında yanıt verebilme becerisi.

2.5.3. Karar Verme ve Politika Yapıcıları Destekleme Yeteneğiyle İlgili Standartlar

- Düşünce kuruluşları, karar vericiler ve diğer ülkelerle politikalar arasındaki iletişim derecesi,
- Ulusal kararın desteklenmesinde düşünce kuruluşlarının rolü,
- İç ve dış stratejiler ve politikalar geliştirme becerisi,
- Karar vericilere yönelik çalışma ve rapor sayısı,
- Düşünce kuruluşlarının politika yapıcılar için gerekli önerilerin önceden değerlendirilmesine katkısı, faturaların değerlendirilmesi ve idari kararlar,
- Düşünce kuruluşlarının toplumun karşılaştığı sorunlara bilimsel ve gerçekçi çözümler sunabilme yeteneği,
- Teorik vizyonlar ve operasyonel politikalar arasındaki boşluğu kapatma becerisi.

2.5.4. Akademik Etkinliğe Katkıda Bulunabilme Becerisine İlişkin Standartlar

- Bir araştırma kurumunun süreli veya bilimsel dergi olarak yayın hazırlaması,
- Kurum tarafından yapılan araştırmanın büyüklüğü,
- Araştırmanın önemi ve düşünce kuruluşlarının amaçlarıyla ilgisi,
- Araştırmacıların düşünce kuruluşları tarafından yayınlanan bilimsel dergilere olan ilgisi,
- Düşünce kuruluşunun yaptığı yayınların sayısı,
- Medyanın düşünce kuruluşlarının yayınlarına olan ilgisi ve bu yayınları takip etmesi,
- Düşünce kuruluşlarının konferans ve seminerler düzenlemek gibi akademik, bilimsel ve pratik hizmetler sunması,
- Araştırmacılara bilimsel araştırmalarını sunmaları için fırsatlar sağlama,
- İnsan kadrolarının akademik gelişiminde düşünce kuruluşlarının iç ve dış eğitim gibi çabaları.

2.5.5. Toplumla İletişimde Yeterliliğe İlişkin Standartlar

- Düşünce kuruluşlarının gazeteler, televizyon kanalları gibi unsurlarla medyaya katılımının boyutu,
- Düşünce kuruluşlarının sosyal medya siteleri üzerinden halkla iletişim kurma istekleri,
- Düşünce kuruluşlarının topluma hizmet etmek için sürekli hazır bulunmaları,
- Düşünce kuruluşlarının topluma hizmet etmek için oynadığı eğitim ve rehabilitasyon gibi rollerin çeşitliliği,
- Toplumla ilgili konuların doğru ele alınması için şeffaflık, güvenilirlik ve bilimsel tarafsızlığın sağlanması.

Unutulmamalıdır ki dünya çapında düşünce kuruluşlarını sınıflandırma kriterleri bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Bir düşünce kuruluşunu diğerinden ayıran şey, hem merkezle ilgili plan ve programlar hem de karar vericilerdir. Medya ve halk için ise erişilebilir hedefli politikalarla yüksek kaliteli araştırma üretimi açısından düşünce kuruluşlarının onları etkin bir şekilde yönetebilme becerisindeki liderlik ve yönetim kalitesidir. Buna ek olarak; düşünce kuruluşlarının çoğunluğunun sahip olduğu akademik itibar, dergiler, konferanslar, kitap sayısı, merkez araştırmacıları tarafından yapılan sunum ve müdahaleler gibi bilimsel makaleler araştırma kurumunun gelişimine katkıda bulunmaktadır. Bununla beraber devletin, devlet kurumlarının veya özel sektörün stratejik politika ve planlarına ilişkin olarak kamu politikalarını formüle etmek amacıyla herhangi bir toplumdaki karar vericilere/siyasi aktörlere ulaşmasını sağlamaktadır. Ayrıca gelecek krizler ve toplumlar için ileriye dönük bir vizyon geliştirmeyi sağlamaktadır.

Sonuç olarak düşünce kuruluşlarının bilimsel değerlendirmesi tek taraflı bir amaca veya vizyona bağlı değildir. Bu amaçlardan/vizyonlardan belki de en önemlisi, bu kuruluşlar içinde vizyonun/amacın netliği ve yerel, bölgesel ve küresel değişimlere yanıt verme ile fikir üretmede bilimsel ve entelektüel elitleri cezbetme becerisidir. Bu, ülkeler içinde veya dışında araştırma kurumları ve karar vericiler arasında işbirliğinin ve iletişimin artmasına yol açarak sofistike ve verimli bir idari, örgütsel araştırma sisteminin kurulmasına yol açmaktadır.

2.6. Düşünce Kuruluşlarının Üstlendikleri Roller

Genel olarak dünyanın birçok ülkesindeki düşünce kuruluşları özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da bilgi ve bilimsel araştırma üretiminde ve de ülkelerin çeşitli politik, sosyal, ekonomik, eğitimsel ve diğer alanlardaki politikalarına rehberlik etmektedir. Bununla beraber bunların formüle ederken ortaya çıkan uygulamalarda önemli bir rol oynamaktadır. Karar verme ve rasyonelleştirmenin yanı sıra, karar verme yönetimleri genellikle bazı konularda yetkililer tarafından ve düşünce kuruluşlarının çalışmalarının sonuçlarıyla belirlenmektedir.

Genel olarak Batı ülkelerinde ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde düşünce kuruluşlarının karar alma ve politika yapmadaki rolü, Arap dünyası da dâhil

olmak üzere üçüncü dünya ülkelerindeki rollerinden büyük ölçüde farklılık göstermektedir. Ayrıca üniversiteye bağlı olarak görev yapan kuruluşların rolü ile çalışmalarında akademik eğriyi takip eden ancak bunlarla ilişkilendirilmeyen düşünce kuruluşları arasında da bir eşitsizlik söz konusudur.

Bu bağlamda, özellikle modern toplumlarda veya genel olarak gelişmiş ülkelerde, düşünce kuruluşlarının bilimsel araştırma ve bilgi üretim kurumlarından biri olarak benimsenmesindeki en önemli rolleri ele alacağız:

2.6.1. Siyasi Karar Vericilere Önerilerde Bulunmak

Düşünce kuruluşları kamusal sorunların çözümü için araştırmalar yaparak siyasi karar vericilere politika önerileri sunmaktadır. Kamusal problemler karmaşıklaştıkça siyasi karar vericilerin güvenilir, anlaşılabilir ve uygulanabilir politika önerilerine ihtiyacı artmakta, belli konularda uzmanlaşmış bilgi sunan düşünce kuruluşları bu ihtiyacı sağlayan en önemli aktör olarak öne çıkmaktadır (Durna, 2019: 203).

Düşünce kuruluşları, sosyo-ekonomik, politik ve güvenlik gibi karar ve kamu politikalarına konu olan bazı durumlarda, zamana veya uzmanlık bilgisine sahip olmadıkları gerekçesiyle siyasi karar vericilere ya da üst düzey yetkililere teklif sunmaktadırlar. Aynı zamanda düşünce kuruluşları hükümet için çalışır hâle gelmiştir. Bu nedenle düşünce kuruluşlarının uzmanları, araştırmalarına ve kamu politikası oluşturmayı rasyonelleştirmeye bağlı olarak, belirli algılar veya öneriler hakkında yeni fikirler ve kreatif öngörüler sunmaktalarlar.

2.6.2. Diplomasi Pratiği

Diplomasi uygulaması, Dışişleri Bakanlığı, güvenlik kurumları veya diğer kurumlar tarafından düşünce kuruluşlarında çalışan bazı akademik uzmanlara gönderilmektedir. Bu uygulamanın amacı çözüm önerileri sunmak, belirli bir siyasi krizle ilgili arabuluculuk yapmak ve müzakerelere resmî/gayri resmî, kamuya açık veya buna paralel bir yolda katılmaktır. Bunlara, Oslo Anlaşmaları'ndan önceki gizli safhada ya da Oslo Barış Araştırma Enstitüsü Başkanı Ted Larsson'un, Norveç'teki Filistinli ve İsraili taraflar arasındaki müzakere sürecini gizlice düzenlemek için

yaptıkları ve ABD'nin eski devlet başkanı Jimmy Carter'ın Güney Sudan gibi çeşitli küresel konularda oynadığı rol örnek olarak gösterilebilir (Ben Zawi, 2015: 16).

Diplomatik uygulama, yerleşim projeleri ve bu projeler üzerindeki müzakereler, arabuluculuk ya da belirli bir siyasi anlaşmaya çözüm bulma ile sınırlı değildir. Bunun yerine araştırmacılar ve uzmanlar, en son ortaya konmuş bilgiler ile siyasi önerileri görüntülemek ve diplomatik ilişkiler kurmak için genellikle bilimsel ve uluslararası konferanslara katılmak üzere görevlendirilmektedirler. Bu görevlendirme bazen düşünce kuruluşlarında görev yapan uzmanlara, özellikle üst düzey yetkililer veya resmî hükümet delegasyonları içindeki uzmanlara verilerek bu ülkelerin hükümet yetkilileri veya delegasyonlarının gündemlerinde tartışılan belirli konularda uzman danışmanlar olarak ülkelere yapılan resmi ziyaretlerde oradaki yetkililere eşlik etmektedirler (Zawi, 2015: 16).

Diplomasi gidişatının etkinliğini belirleyenlerin, uzmanların ve araştırmacıların sahip olduğu akademik ve pratik deneyimlere sahip olmadığını göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bununla birlikte araştırmacıların meslekî ve bilimsel deneyimleri, siyasi karar vericiye olan yakınlıkları ve ülkelerini/toplumlarını ilgilendiren konulara dair derin görüşleri unutulmamalıdır. Bunun yanında araştırmacıları sadece rollerini oynamak yerine, rollerini “etkili ve etkin bir şekilde” oynamaya iten, ülkelerini/toplumlarını ilgilendiren konulara dair derin vizyonlarını da eklemek gerekmektedir.

2.6.3. Karar Vericilere Destek

Devlet adamları ve karar vericiler için seçenekler formüle etmek, politikaları açıklamak, doğru ve bilimsel konularda onları uyarmak gerekmektedir. Bundan dolayı dünyadaki birçok hükümet ve yürütme organları, araştırmalar ve çalışmalar hususunda bu düşünce kaynaklarına güvenmektedir. Bu merkezler hükümet ve aygıtları için bir danışma organı hâline gelmekle beraber öncelikli amaçları şunlardır (Khazandar ve Assad, 2012: 15).

- ✓ Öncelik Belirleme: Düşünce kuruluşları belirli kamu politikası konularına (eğitim, sağlık gibi birçok alanda) dikkat çekecek araştırma ölçeğini belirlemek için çalışmaktadır.

- ✓ Alternatifler ve Teklif Seçenekleri Önerme: Uygulanan politikaların ve programların değerlendirilmesine dayalı olarak çeşitli alternatifler ve çözümler sunmaktadır.
- ✓ Her Bir Alternatiften Oluşan Maliyeti Belirlemenin Yanı Sıra Her Alternatiften Beklenen Kazançları Ortaya Çıkarmak: Düşünce kuruluşları her seviyeden karar vericiler için önemli bir bilgi ve tavsiye kaynağıdır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki düşünce kuruluşları, ABD Savunma Bakanlığı'nın beyaz arka plan çizgileri olarak kabul edilmektedir.

2.6.4. Politikaların Formülasyonu

Politikaların formülasyonuna ilişkin olarak düşünce kuruluşları genellikle altı temel rol üstlenmişlerdir: 1. Siyasi sorunlar üzerine araştırma ve analizler yapmak. 2. Acil siyasi sorunları tespit etmek. 3. Hükümet programlarını değerlendirmek. 4. Elektronik ve yazılı medya için politikaları yorumlamak. 5. Belirli siyasi sorunlar çevresinde farklı siyasi aktörlerin geçici olarak bir araya gelerek oluşturdukları " konu ağlar"nın inşasını kolaylaştırmak. 6. Hükümetlere üst düzey personel sağlamak; özellikle ABD'de düşünce kuruluşlarının üst düzey yönetim kadrolarına geçen çok sayıda insan bulunmaktadır (Bağcı ve Aydın, 2009: 77).

Bu bağlamda düşünce kuruluşları, çalıştay, seminer veya konferans gibi faaliyetleri ile politika yapıcılarının, akademisyenlerin, bürokratların ve diğer paydaşların bir araya geldiği ve fikir alışverişinde bulunduğu ortamlar hazırlayarak konu ağlarının oluşumuna destek olmaktadır (Durna, 2019: 203).

2.6.5. Karar Vericilere Danışmanlık Hizmeti Sunmak

Düşünce kuruluşları, başarı ve karar gibi özel bilgi ve hız gerektiren birçok konuda devlet sektörüne ve kurumlara danışmanlık hizmeti vermektedir. Çünkü düşünce kuruluşları genellikle kuruluşların içinde, dışında ve kendi aralarında yakından ilişkili bir grup uzmana sahiptir. Bunları belirli araştırma veya danışmanlık görevlerine atamada erişim hızına sahiptir. Düşünce kuruluşları ayrıca gerektiğinde karar vericilere ve yetkililere gerekli araştırma verilerini sağlama yeteneğine de sahiptir. Düşünce kuruluşları tarafından sağlanan danışmanlık hizmetleri genellikle

aşağıdakiler dâhil olmak üzere çeşitli şekillerde sunulmaktadır (Khazandar ve Assad, 2012: 15).

1. Karar vericiler ve üst düzey yöneticiler için belirli konulara ilişkin raporlar hazırlamak ve bu raporları hazırlamak üzere bireyler görevlendirmek.
2. Üst düzey yöneticiler için hazırlanan özel ve iç raporları incelemek üzere uzmanlar görevlendirmek.
3. Araştırma konuları veya tartışma konularını değerlendirmek üzere araştırma ekipleri görevlendirmek.

Danışmanlık hizmetleri genellikle sorunlar ile bu sorunların tanı ve analizine bakmaktadır. Genellikle acil veya sıcak konularda, bunlarla başa çıkmak için uygun çözümler, tutumlar ve politikalar önermektedir.

2.6.6. Döner Kapı Politikası

Düşünce kuruluşları hükümet birimleri için önemli bir uzman personel kaynağı işlevi görmektedir. Düşünce kuruluşlarının bu rolü özellikle ABD için oldukça önemlidir. Zira profesyonelleşmiş bir kamu bürokrasisinin bulunduğu ve üst düzey bürokratlar arasında değişimin az olduğu parlamenter demokrasilerin, ABD'de daha az profesyonelleştiği görülmektedir. Buna bağlı olarak başkanlık seçimlerinden sonra üst düzey bürokratlar arasında büyük değişimler görülmektedir (Durna, 2019: 204).

Yeni seçilen başkanlar sadece kendilerine en yakın planda çalışacak danışmanları ve hükümet üyelerini değil, aynı zamanda sayıları binleri geçen üst düzey bürokratları da seçmektedirler. Uzman kimlikleriyle düşünce kuruluşu çalışanları çoğu zaman bu pozisyonlar için en uygun adaylar olarak görülmektedir. Görevden ayrılan bürokratların kariyerleri ise düşünce kuruluşları bünyesinde devam etmektedir. Üst düzey bürokrasi ile düşünce kuruluşları arasındaki bu zaman değiş tokuşu "döner kapı" (Revolving Door) fenomeni olarak adlandırılmaktadır (Durna, 2019: 204).

"Döner kapı" politikası sayesinde düşünce kuruluşları bazı beyin takımı uzmanlarını üst düzey pozisyonlara seçmeye ve atamaya çalışmaktadırlar. Bunun sebebi birçok yetkili, görevlerinden ayrıldıktan sonra araştırma merkezlerinde uzman, araştırmacı, üst düzey yönetim danışmanı veya müteveli heyeti olarak çalışmaya

gitmektedirler. Örneğin; Amerika Birleşik Devletleri'ndeki her başkan, 2200 danışman ve çeşitli komitelerin üyeleri de dâhil olmak üzere yaklaşık 4.000 hükümet yetkilisini atamaktadır. Atanan bu yetkililer genellikle; Henry Kissinger, Samuel Huntington, John Bolton, Francis Fukayama, Condoleezza Rice isimlerinde olduğu gibi düşünce kuruluşları arasından seçilmektedir. ABD Dışişleri Bakanlığı yardımcılarının %60'ından fazlası yine bu düşünce kuruluşlarından seçilmektedir.

2.6.7. Bilgi ve İktidar Arasında Boşluğu Kapatmak

Bu gayretin, günümüz toplumlarında karar vericilerin çeşitli politika alanlarında derin ve nitelikli analiz yapmaları için zaman ve imkân kısıtlarının olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Bunun sonucunda doğan boşluk, düşünce kuruluşlarının temel rol ve fonksiyonlarını şekillendirmektedir (Köseoğlu ve Köktaş, 2017: 544). Ayrıca araştırmacıların akademik olarak tüm politika konularıyla ilgili derinlemesine analiz üretme imkânı olmadığından dolayı, düşünce kuruluşları kendi içlerinde uzmanlaşmakta ve faaliyet bakımından farklı roller üstlenmektedir. Yine de düşünce kuruluşlarının siyasal konumlanışlarını da gösterecek biçimde, temel bazı noktalarda ortak rol ve işlevleri bulunduğu söylenebilir (Köseoğlu ve Köktaş, 2017: 544).

Bilgi ve güç arasındaki uçurumun kapatılmasına özen gösterilmelidir. Bunu sağlarken siyasi gündemin hazırlanmasına yardımcı olmak için kültürel faaliyetler ve siyasi arenanın gelişiminde önemli bir rol oynayan düşünce kuruluşlarının bünyesindeki üst düzey yetkililerin yapması gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Bunlar; bu konuda çalışan uzman ve araştırmacıların nihai olarak gelecek beklentilerinin kristalizasyonunu sağlamak, konuların net bir şekilde açıklığa kavuşturulmasına yol açan açık bilimsel analizlerle belgelenen yeni bilgilerle siyasi arenayı geliştirmek ve bu gelişimde önemli bir rol oynayan araştırmacıların ilgisini çekmektir.

Araştırmacının yukarıda ele aldığı düşünce kuruluşlarının önceki rolleri ışığında gelişen ve bu rollerin belki de en önemlisi olan bir grup rol olduğu görülmektedir. Bunlar şöyledir:

- ✓ Devletin, toplumun ve bireylerin ihtiyaçlarına uygun olarak bilimsel araştırma, müfredat ve araçları geliştirmek, eğitim sistemlerinin, eğitim, sosyal ve ekonomik politikaların geliştirilmesinde önemli rol oynamaktadır.
- ✓ Düşünce kuruluşları karar vericiler ve insanlar arasında bir araç veya iletişim kanalı olarak kullanılmaktadır. Düşünce kuruluşlarını kullanarak karar mercileri, insanlara siyasi mesajlar veya sinyaller (nabız) göndermektedir. Ayrıca bazı partilerin tartışmalı konularda veya siyasi krizlerde aldıkları proaktif tutumları ifade etmek için de kullanılmaktadır.
- ✓ Özel ilgi çeken diğer ülkelerdeki kurumlar ve düşünce kuruluşları tarafından yayınlanan çalışmalarını takip ederek, yayınların veya literatürün çevirisini yapmak.
- ✓ Günümüzün düşünce kuruluşları, gelişmiş ülkelerde stratejik planlamanın önemli bir şartı olan gelecekteki bilim veya ileriye dönük çalışmalar alanında önemli bir rol oynamaktadır. Düşünce kuruluşları, özellikle Covid-19 salgını ışığında, gelecekteki bilim veya ileriye dönük çalışmalar alanında önemli bir rol oynamaktadır. Hastalıktan kaçınmak, bu hastalığın nedenlerini ve nasıl önleneceğini bilmek için deneyler yapmak, aşılara erişmek amacıyla ileriye dönük çalışmalar ve araştırmalar hazırlamak için ne gerektiğini tespit etmek düşünce kuruluşlarının rollerindedir.
- ✓ Toplumdaki kalkınmanın önceliklerinin tespit edilmesi ve karar mercilerine bu tespitler ışığında bir yol çizilmesi önemli rollerinden biridir. Bunlarla beraber düşünce kuruluşları, yerel ve uluslararası kalkınmanın karşılaştığı toplumsal sorunlara dikkat çekmekte onlara yardımcı olmaktadır.
- ✓ Kamu politikalarının karşı karşıya olduğu problemleri ve sıcak sorunları araştırmaların ve çalışmaların derinlemesine analizini yapmak.

2.6.8. Gündem Belirleme

Karar verme çevrelerinin ilgi duyabileceği konuların belirlenmesi veya belirli bir konu ile ilgili özel politikalar önerilmesidir. Düşünce kuruluşlarının belirli konulara

dikkat çekmek için karar verme çevreleriyle olan ilişkilerini kullandıklarından bu rolün belirli konularla bağlantılı kuruluşlarla sınırlı olmadığı belirtilmektedir. John Kingdon gündemi belirlemek için üç yol belirlemiştir: İlk yol, belirli konular için araştırmacı, uzman ve savunucu gruplarının etkisini ifade etmektedir. İkinci yol, gerçek dünya ve sorunları hakkında mevcut olanı geliştirmeye odaklanmaktadır. Ve üçüncü yol, yasa koyucuların ve yöneticilerin pozisyonlarını etkilemekle ilgilidir. Kuvvetle muhtemel Arap düşünce kuruluşlarının etkisi Batılı merkezlerin aksine karar verme çevreleri için öncelikli olan çalışmalarla sınırlıdır. Örneğin Miras Merkezi, 1980 yılında Ronald Reagan'ın başkanlık seçimini kazanmasından sonra Liderlik İçin Yetki Belgesi hazırlamayı başarmıştır. Nitekim 200 politika önerisini benimsemiş ve Reagan bunların yüzde altmışına yanıt vermiştir (Stone,2001: 113).

2.6.9. Kapı Bekçisi (Gatekeeper) Olarak Çalışmak

Batı ve Arap ülkelerindeki pratik uygulama, düşünce kuruluşlarının seçenekler sunmadan belirli konularda devam eden tartışmalarla meşgul olmalarının bir sonucu olarak, belirli konuları çeşitli karar verme çevrelerinin kapsamı dışında tutabildiğini ortaya koymaktadır. Yahut onları tartışmanın dışında tutmakta ve bu nedenle çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Orta Doğu bölgesiyle ilgilenen Avrupalı veya Amerikalı düşünce kuruluşlarının ya da Arap merkezlerinin bir değişim aracı olarak bir dizi Arap ülkesinde meydana gelen devrimlerin olasılığını analiz etme konusundaki ilgisizliği bu rolün bir örneğidir. Nitekim bu merkezler, bu ülkelerdeki siyasi durumu açıklamakla, bu ülkelerde insan haklarına saygının teşvik edilmesi için baskı yapmakla veya siyasi İslam güçlerinin siyasi hayata katılımını sağlayarak demokratik geçiş sürecinin devam etmesi için baskı yapmakla meşgul olmuştur (Recep, 2016: 539).

2.6.10. Siyasi Liderler İçin "Transit" Bir Geçiş İstasyonu Olarak Hareket Etmek

Siyasi liderler, hem eski yetkililer hem de siyasi hırsla sahip akademisyenler için hükümetlerin arka kapısıdır. Bu rolün önemi, pratik deneyimi ve araştırma geçmişini birleştiren bir politikacı nesli yaratmasından kaynaklanmaktadır.

Bu rol, bir dereceye kadar düşünce kuruluşları ve karar verme çevreleri arasındaki karşılıklı açıklık derecesiyle ilgilidir ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygın olarak mevcuttur. Örneğin; Dennis Ross, Washington Yakın Doğu Politikası Enstitüsü'nde danışman olarak çalıştıktan sonra, Hillary Clinton'ın Dışişleri Bakanı olarak görev yaptığı 23 Şubat 2009'dan bu yana Güneybatı Asya için özel elçi olarak atanmıştır. Ardından, 25 Haziran 2009'dan itibaren Ulusal Güvenlik Konseyi'nde cumhurbaşkanı özel asistanı ve Orta Doğu, Körfez, Afganistan, Pakistan ile Güney Asya'yı içeren merkezi bölgeden sorumlu olarak kasım 2011'e kadar çalışmıştır. Görevinden istifa etmesinin ardından Georgetown Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olmuştur. Mısır örneğinde, Ekonomik Araştırma Forumu, ekonomik uzmanların birbirini izleyen Mısır hükümetlerinde belirli pozisyonları benimsemeleri için pekiştirmede önemli bir rol oynamıştır. Örneğin; forum başkanı Ahmet Celal Temmuz 2013'te El-Beblavi hükümetinde maliye bakanlığı görevini üstlenmiş ve hükümetten ayrıldıktan sonra tekrar bu göreve dönmüştür. Ayrıca, aralık 2011'de Hammâdî Cibali hükümetini devralan Tunus Dışişleri Bakanı Refik Abdüsselam, Londra Diyalog Forumu'na başkanlık ederken akademik bir geçmişe sahiptir. Katar Al Jazeera Merkezi'nde araştırma departmanı başkanı olarak çalışmış ve hükümetten ayrıldıktan sonra Tunus'ta Stratejik ve Diplomatik Araştırmalar Kuruluşu'nun direktörlüğünü yapmıştır (Recep, 2016: 539-540).

Ürdün bu bağlamda başka bir örnek de sunmaktadır; Mervan El-Muaşer, 2002-2004 döneminde Ürdün hükümetinde dışişleri bakanı olarak görev yapmıştır. Ardından 2004-2005 yılları arasında Ürdün başbakan yardımcısı olarak görev yapan Muaşer, şu anda Carnegie Merkezi'nde çalışmalardan sorumlu başkan yardımcısı olarak görev yapmaktadır (Carnegie Orta Doğu Merkezi, 2021).

2.6.11. Halk Eğitimi

Bu rol, özellikle iktidarda olanlar ya da onları etkileyenler, kamuoyu liderleri, sokak güçleri, siyasi partilerin potansiyel karar vericileri ve üniversite öğrencileri olmak üzere, geniş bir karar alma çevreleri tanımını benimseyen düşünce kuruluşlarının en önemli rollerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu, halka açık konferanslar ve eğitim kursları aracılığıyla yapılmaktadır (Recep,2016: 541).

Özellikle Arap devrimlerinden sonra bölgedeki düşünce kuruluşları için bu rolün arttığı dikkat çekmektedir. Nitekim kaliteli eğitim kursları veren veya bu ülkelerdeki mevcut merkezleri parlamenterler yahut araştırma görevlileri için eğitim dersleri düzenlemeye, kapasite geliştirme programları uygulamaya yönlendiren bir dizi merkez kurulmuştur. Özellikle bu devrimlere, yönetici seçkinlerin doğasında gerçekleşen bir değişim, hükümetin tüm dizginlerini elinde tutan eski siyasi sistemlerin doğası gereği siyasi eylem kapasitesine sahip olmayan yeni seçkinlerin iktidara gelişi ve diğer siyasi partilerin geri kalanının siyasi çalışma yapmasına izin verilmemesi eşlik etmiştir. Bu merkezler tarafından yürütülen eğitim kurslarına, 2011-2012 döneminde El-Ahram Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin Parlamenterler İçin Alternatifler Forumu ile iş birliği içinde düzenlediği eğitim kursları, bunların yanı sıra Tunus Siyaset Enstitüsü bünyesinde 2013 yılından bu yana Tunus'ta düzenlenen ve Akdeniz ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi'nin öncülük ettiği çok sayıda eğitim kursu örnek verilebilir. Bu kursların temel amacı, siyasi çalışma için parti kadrolarının kapasitesini yeniden oluşturmaktır (Recep, 2016: 541).

Yukarıdakilere dayanarak, Cape'nin 2013'te Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Wall Street protestolarını teşvik etmedeki rolüne benzer şekilde, bu rolün düşünce kuruluşlarına kitleleri harekete geçirecek araçlara dönüşme konusunda sanal bir yetenek verdiğini söylemek mümkündür.

2.6.12. Farklı Siyasi Akımlar Arasında Diyalog Forumu

Düşünce kuruluşları, hâlihazırda çatışma yaşayan ülkeler söz konusu olduğunda, bunları çözmek için girişimler sunmak amacıyla çatışan taraflara ev sahipliği yapmaktadır. Bu tür, Track 2 veya Track 1,5 olarak bilinen gayriresmî müzakereler için bir platform sağlayan merkezleri içerir. Örneğin, Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi (CSIS), temmuz 2013'te Seul'da gerçekleşen ve merkez temsilcilerinin yanı sıra Güney Kore Dış İlişkiler ve Ulusal Güvenlik Enstitüsü ile Çin Stratejik Araştırmalar Enstitüsü temsilcilerinin yer aldığı Track 1,5 Diplomasi'de önemli bir rol oynamış, güven artırıcı önlemleri tartışmayı ve Güney ile Kuzey Kore arasında barış ve güvenliği sağlamayı hedeflemiştir (Recep,2016: 542).

Geçtiğimiz dönemde sorun yaşayan bazı Arap ülkelerinde de benzer diyaloglar yapılmaya çalışılmış ancak toplumdaki kutuplaşma durumu, katılımcı akımların niteliğini ve bu diyalogların devamlılığını belirlemiştir. Örneğin; Bahreyn Araştırma Merkezi, politikalar geliştirmek, iyileştirmek ve çatışan siyasi güçleri karşılıklı uzlaşma konularında bir araya getirmek amacıyla, ekim 2012'de Bahreyn Krallığı'ndaki insan hakları durumunu tartışmak için çalışan Temsilciler Meclisi ve Şura Konseyi üyeleri ile 19 siyasi ve insan hakları derneği üyelerini bir araya getiren bir diyalog gerçekleştirmiştir. Muhalefetteki El-Wefaq Derneği temsilcilerinin yer aldığı toplantıda, bu diyalog Bahreyn hükümetinin himayesinde kapsamlı bir ulusal diyalogun başlatılmasının yolunu açmıştır (Recep,2016: 542).

Genel olarak, düşünce kuruluşlarının rolleri ve yönetim kurumlarının toplumdaki olgunluğunun ve bilim ve araştırma topluluğunun herhangi bir toplum kapsamında ne ölçüde geliştiğinin önemli bir göstergesidir.

2.7. Düşünce Kuruluşlarının Üstlendikleri İşlevler

Politika ve stratejilerin çeşitliliği, planların, yöntemlerin ve kamunun hedeflerine ulaşmak için kamunun sanayisinin geliştirilmesi ve yeni politikalar, birçok işlevi yerine getirmelerini gerektirir. Bunlardan belki de en önemlileri şunlardır:

2.7.1. Fikir Pazarı

Bu anlamda, düşünce kuruluşları arasındaki rekabet kamu politikalarına ilişkin entelektüel üretimi teşvik etmektedir.

Düşünce kuruluşları toplumdaki tartışmalara ilham vermekte ve halkın sesine yüksek kaliteli araştırma ve analizlerini katarak insanların hayatlarını şekillendiren politikaları etkilemeye çalışmaktadır (Bağcı ve Aydın, 2009: 75).

Düşünce kuruluşlarının işlevlerini fikir pazarındaki arz ve talep durumuna göre açıklayan, bu kuruluşların talep çeşitliğini karşılayabilmek için temelde üç hizmet ürettiği ileri sürülmektedir. Bunlar; bilgi ve uzmanlık, savunuculuk ve tartışma, örgütsel ve teknik hizmetlerdir. Bilgi ve uzmanlık üretimi özellikle gelişmekte olan veya reform sürecindeki ülkelerde ortaya çıkan, hükümet birimleri haricindeki bakış açıların yansıtan araştırma ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Savunuculuk ve tartışma, düşünce kuruluşlarının akademik ve bilimsel kredibilitelerini kullanarak çıkarlarını en

meşru ve uygun şekilde ortaya koymak isteyen iş çevrelerine hizmet etmesini ifade etmektedir. Örgütsel ve teknik hizmetler ise düşünce kuruluşlarının bürokratlara sunduğu eğitim hizmetleri ve resmî ve politika aktörleri arasında iletişim kanalları oluşturma işlevlerini belirtmektedir (Durna, 2019: 204).

2.7.2. Politika Yapım Sürecine Erişim

Düşünce kuruluşlarının en temel işlevlerinden biri politika yapım sürecine erişimdir. Bu kuruluşlar, politika gündeminde yer alan konu ve problemler hakkında siyasal iktidara öneri niteliğinde görüş bildirmektedir. Ayrıca uygulanmakta olan veya uygulaması bitmiş olan politikaların başarı derecelerini ölçmek amacıyla değerlendirme çalışmaları da yapmaktadırlar (Köseoğlu ve Köktaş, 2017: 545).

Öte yandan, bu kuruluşlar, belirli bir politika yapım süreci içerisinde karar vericileri etkilemek ve politika tasarımlarını şekillendirmek amacıyla ortak değer ve inançlara sahip olan aktörlerin oluşturdukları "politika ağlarına" katılım üzerinden bilginin kullanımını ve politika sürecine yayılımını sağlamaktadırlar (Köseoğlu ve Köktaş, 2017: 545).

Düşünce kuruluşları, geliştirdikleri farklı işlev ve stratejilerle politika yapım sürecinde etkili birer aktör olarak var olmaya çalışmaktadırlar. Bunun için de sahip oldukları bilgi ve uzmanlıkla, politika yapımcıları etkilemeye çalışmaktadırlar. Bu etkileme bir taraftan politika yapımcıların eylemlerini dönüştürücü bir sonuç üretirken, diğer taraftan onların eylemlerini meşrulaştırma şeklinde tezahür edebilmektedir (Köseoğlu ve Köktaş, 2017: 545).

Kamu politikası yapımı bağlamında bilgi ve iktidar arasındaki ilişki bu bağlamda önem kazanmaktadır. Gagnon'un ifadesine göre bu ilişkiyi incelemeye yönelik üç akademik gelenek bulunmaktadır (Gagnon, 1990: 103-139).

İlk gelenek, rasyonel paradigma bağlanımında bilgi ve iktidar arasında doğrudan bir ilişki olduğunu varsaymaktadır. Buna göre iktidarı kullananlar kamu politikaları yapımında doğrudan uzmanlara başvurmaktadır.

İkinci gelenek ise bilgi ve iktidarın dolaylı bir etkileşim içerisinde olduğu tezi üzerine inşa edilmiştir. Buradan hareketle, bilginin toplumsal ve siyasal olarak çok çeşitli katman ve yapılarla yayılmış olduğu varsayılmıştır. İktidar odakları yayılmış ve

iç içe geçmiş bir nitelik arz eden bu bilgiyi, ortak aklın bir parçası olarak dolaylı yoldan kullanmaktadır.

Üçüncü geleneğe bakıldığında ise bilgi ve iktidar arsında organik bir bağ olduğu vurgusu karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşım doğrultusunda bilgiyi üreten ve yayılımını sağlayan yeni iktidar merkezleri olan düşünce kuruluşları ele alınmaktadır.

2.7.3. Fikir Üretme

Düşünce kuruluşlarının ürettiği kitaplar gibi teorik ve akademik çalışmaların da yukarıda belirtilenlerin çok daha ötesinde işlevleri bulunmaktadır. Bu çalışmalar, "pragmatist" ve "anı kurtaran" çözümlerden ziyade geniş perspektiften önemli sorun alanlarının çözümüne katkı sağlayabilmektedir. Ayrıca bu çalışmaların ortaya koyduğu fikir ve tavsiyeler, uzun dönemde öngörülebilir politika çözüm araçlarının elde edilmesine kayda değer bir etki yapabilmektedir. Yine bu çalışmalar, akademik çevrelerin de başvurduğu ve yararlandığı yayınlar arasında yer alabilmektedir (Köseoğlu ve Köktaş, 2017: 548).

Öte yandan, düşünce kuruluşları, ABD'li karar vericilerin bakış açılarına göre fikir üretimi için bir faktör olan siyasetle ilgili düşünce ve bilginin üretim merkezleridir. Bu bağlamda James McGann, politika yapıcılarının uygun bir zamanda, güvenilir, kolay, yararlı bilgi ve analizler sağlamada düşünce kuruluşlarına büyük ölçüde güven duyduğunu söylemektedir (Zawi, 2015: 55).

2.7.4. Zihinleri Şekillendirme

Medya -özellikle televizyon kanalları- sıcak konular, siyasi kriz, hükümet sorunları ve kamuoyunda tartışmalı politikalar hakkındaki görüşlerini, bilimsel analizlerini paylaşmak, düşünce kuruluşlarında çalışan araştırmacı ve uzmanları çekmek için çalışmaktadır. Bu açıdan Amerika Birleşik Devletleri sadece stratejiler üretmekle kalmamakta aynı zamanda dev medya şirketleri ve kurumları aracılığıyla medyaya hükmederek zihinleri şekillendirmeye doğru adımlar da atmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri, medya üzerindeki hâkimiyetine ek olarak, Amerikan düşüncesinin derinleşmesine ve pazarlanmasına katkıda bulunacak şekilde zihinlere nüfuz etmek ve yeni projeleri teşvik etme amacı taşıyan haberler

üretmektedir. Bu çeşit stratejilerle de bilgi sektörüne hükmetme yönünde giderek ilerlemektedir (Zawi, 2015: 51).

Günümüzde düşünce kuruluşlarının medya ile ilişkileri kapsamındaki tartışmalara sosyal medya ve internetin de dâhil edilmesi gerekmektedir. Çünkü düşünce kuruluşları faaliyetlerinin önemli bir kısmını internet sayfaları ve sosyal medya araçları ile yaymaktadırlar. Özellikle politika uzmanlarının konuşmaları, dersleri, düzenlenen konferans ile panellerin video ve ses kayıtları, yayınlanan analiz ve raporların tam metinleri bu kuruluşların internet sayfalarına ve sosyal medya hesaplarına eklenerek geniş kitlelere yayılmaktadır. Düşünce kuruluşlarının oluşturdukları internet siteleri ve sosyal medya hesapları, günümüz dijitalleşme çağında önemli bir bilgi yayma aracı haline gelmektedir (Mc Gann, 2007: 37).

2.7.5. Yumuşak Güç

Düşünce kuruluşları demokratik toplumlar için temel politik aktörlerden biridir. Bu kuruluşlar politik toplumların bilgi tabanlı hareket eden “entelektüel yumuşak altyapıları” olarak nitelendirilebilir. Düşünce kuruluşları ilgili ülkelerde, çoğulculuk ve açıklık sağlanması adına oldukça önemli bir rol oynamaktadırlar (Karabulut, 2016: 100). Başka bir anlatımla düşünce kuruluşları, devletlerin bir nevi “yumuşak güç”üdür. Ekonomik, kültürel ve sosyal gücünü yansıtarak karşı tarafı etkileme sanatı olarak düşünülebilecek bu olgu, Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) genel koordinatörü İbrahim Kalın tarafından “arka kapı diplomasisi” olarak nitelendirilmektedir (Karabulut, 2016: 100).

Diğer yandan, düşünce kuruluşlarının siyasi gündemi şekillendirme, toplumdaki tartışmaların dilini ve terminolojisini değiştirme ve politika yapıcılarının zihinsel yapılarını yeniden tanımlama işlevi, ilk defa Joseph Ney'in kullandığı, “yumuşak güç” kavramıyla açıklanmaktadır (Bağcı ve Aydın, 2009: 75).

Weaver'a göre, düşünce kuruluşları kendi özel yönelimlerine bakılmaksızın; 1.siyasi fikirlerin kaynağı, 2.siyasi önemelerin kaynağı ve değerlendiricisi, 3.hükümet programlarının değerlendiricisi, 4.üst düzey bürokrasiye eleman kaynağı, 5.güncel siyasi konular hakkında medyaya bilgi kaynağı olmak üzere beş önemli işlev üstlenmişlerdir (Weaver, Kent, 1989: 568-569).

Sonuç olarak düşünce kuruluşlarının ana işlevi politikalar üzerine araştırma, analiz ve savunuculukla sınırlı değildir. Düşünce kuruluşlarının işlevleri arasında kitap, dergi, broşür gibi farklı yayınlar hazırlama; konferans ve seminerler organize etme; web siteleri kurma gibi etkinlikler de bulunmaktadır.

Tablo 2.3. İşlevsel Açıdan En İyi Think Tankler

Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik Konularında En İyi 5 Think Tank	Uluslararası Gelişmelere Yön Veren İlk 5 Think Tank	Ekonomi-Politik Konularında En İyi Think Tank
1) Brookings Institution	Brookings Institution	Brookings Institution
2) Chatham House	Overseas Development Institute	Peterson Institute for International Economics
3) Carnegie Endowment For International Peace	Council on Foreign Relations	Fraser Institute
4) Council on Foreign Relations	Rand Corporation	National Bureau of Economic Research
5) International Institute for Strategic Studies	Woodrow Wilson International Center for Scholars	Adam Smith Institute

Kaynak: (McGann, 2009)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL'DAKİ ARAP DİASPORASININ DÜŞÜNCE KURULUŞLARINA İLİŞKİN GENEL ÇERÇEVE

3.1. Diaspora Kavramının Tanımlanması

Bu kısımda bu kavramı ele alan önceki literatüre dayanarak diaspora kavramıyla alakalı kavramları ele alacağız. Bu kavramların tanımları, çalışmanın yapıldığı duruma, kalitesine ve de diaspora kavramından ortaya çıkan kavramların akademik temellendirmesine göre araştırmacıdan araştırmacıya farklılık göstermektedir. Ayrıca bu kavramlar hem teori hem de saha boyutunda İstanbul'daki Arap düşünce diasporasının anlaşılması için bilimsel bir değer taşımakla birlikte konunun anlaşılmasında önemli bir giriş addedilmektedir. Aşağıda bu bilgilere dayanarak diasporayla alakalı en önemli kavramlar verilecektir.

3.1.1. Fikri Sermaye

Johnson şirketinin müdürü Ralph Stayer, *fikri sermaye* ifadesini ortaya atmasıyla birlikte 90'ların başlangıcından itibaren bu konuya önem verilmeye başlanmıştır. Bu ifade, doğal kaynakların, millî servet unsurlarının ve şirket mevduatlarının en önemlisi kabul edilmiştir. Bundan sonra sermaye, şirketlerin ve toplumun en önemli unsurlarından olan para ve sabit mevduatları temsil etmeye başlamıştır. Bugün ise doğal kaynaklar, para ve sabit mevduatın yerini millî servetin en önemli unsuru ve şirketlerin en değerli varlığı sayılan fikri sermaye almıştır (Elmefrucı ve Salih, 2003: 14).

Batının fikri sermayeye verdiği önem Araplarınkinden daha az değildir. Böylece fikri sermaye konusuna verilen önem 90'ların ortasından itibaren Arap dünyasına geçmiştir. Bu geçiş, bazı boyutları fikri sermayeye kaydıran konferans ve seminerler düzenleme şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu konferans ve seminerlerden bazıları şunlardır; 1987 yılında Kahire'de PMEC Mesleki Uzmanlık Yönetim Merkezi tarafından düzenlenen "Beşeri Kalkınma", "Farklılık ve Keşif Endüstrisi" seminerleri. Aynı şekilde Manama'da 1988 yılında eğitim, öğretim ve beşeri kaynakların büyümesi konusunda uluslararası konferans düzenlenmiştir. Bu konferansın en önemli boyutları, ekonomik ve sosyal gelişmeleri ve teknolojik gelişimi takip etmek için beşerî

unsurların gelişim yollarından oluşmuş olmasıdır. Yine Yemen'deki San'a'da Sivil Hizmet ve Yönetim Düzenleme Bakanlığı'nın himayesinde idarî ve mâlî gelişim ve düzenleme konusunda millî kongre düzenlenmiştir. Bu kongrede idarî yeterliliği yükseltmek için yetkinlik ve eğitim politikaları ve siyasetleri yaygınlaştırmanın zorunluluğu vurgulanarak, fikri sermaye konusu tartışılmıştır (Rıza, 2003: 14).

Fikri sermaye konusuna verilen önem konferans ve seminer araştırmalarıyla sınırlı kalmamıştır. Örneğin; veri esaslarına girişte araştırmacının, bazı yerlerde tümü fikri sermaye konusundaki farklı meseleleri inceleyen 300'den farklı başlığa erişebildiği görülmektedir. Bunlardan bazıları; fikri sermaye için ekonomik büyümenin katma değerle bağı, şirketlere göre beklenmedik varlıkların ölçümü için fikri sermaye kavramının kullanılması ve sosyal projelerin sonuçları, bunların yanı sıra eğitim alanında bilişim teknolojisinin yaygınlaşmasından çıkan somut olmayan sonuçların ölçümüdür. Bu ölçüm, teknolojik eğitim projelerinin değerlendirilmesi için fikri sermayenin kullanılması amacıyla beşerî ve yaratıcı sermayeye kıyaslanarak yapılmıştır (Bisar, 2018: 78).

Genel olarak fikri sermaye ya da beşerî sermaye kavramı, herhangi bir kurum için beşerî kaynakların temeli sayılmakta ve temel servet ile en önemli ve ana üretim unsurunu oluşturmaktadır. Bunlar, herhangi bir kurumu oluşturan bir grup uzman ve çalışandan oluşmaktadır. Kendi aralarında eğitim, tecrübe, yol, yönetim ve beklentiler farklılık göstermektedir. Aynı şekilde eğitimsel ve mesleki görev ve seviyeleri ile kariyer yolları bakımından da farklılık göstermektedirler. Bu bilgilerden yola çıkılarak bu kavramın ele aldığı en önemli tanımlara aşağıda işaret edilecektir:

Pek çok araştırmacı fikri sermayeyi temel olarak bilgi anlamına gelen ilmi ve pratik olarak nitelikli beşerî unsur şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca pratik ve ilmî olarak nitelikli, yeterli ve aktif bir şekilde çalışmaya gücü yeten bir grup araştırmacıya işaret etmektedir. Bu araştırmacıların, belli alanlarda çalışmalarını tekrarlamaları sonucu uzmanlaşmaları mümkün olmuştur (Amir, 2007: 21).

Diğer taraftan bir araştırmacı fikri sermayeyi; "diğerleri olmaksızın belirli bir grup çalışanın sahip olduğu yüksek bilgi seviyesine sahip zihin gücü" şeklinde tanımlamıştır. Bununla fikri sermaye, kurumun diğer maddi varlığının artması ve

büyümesi için çalışma konusunda en büyük etkiye sahip somut olmayan fikir varlığını oluşturmaktadır (Aclan, 2013: 129). Buna karşılık diğer bazı araştırmacılar da, çalıştıkları kurumun değerini gerçekleştirme konusunda büyük bir etkisi olduğundan, fikri sermayenin kişisel ve duygusal ilişkilere ek olarak tüm fikir kaynaklarını kapsadığını düşünmektedirler (Bereket, 2020: 934).

Buraya kadar anlatılanlara göre araştırmacı, fikri sermayeyi herhangi bir araştırma kurumundaki gerek araştırmacılar gerekse çalışanların sahip olduğu bir grup zihinsel özellik ve güç olarak görmektedir. Bu, idari ve organizasyonel program ve yapıları geliştirmeye çalışarak kendi performanslarını ve kurumun performansını iyileştirmeye çalışan yeni yaratıcı fikirler üretebilmelerine imkân vermektedir. Bu da kurumun yükselmesine yardımcı olacak yeni fikirler üretilmesine ve rakiplerine kıyasla performansının iyileşmesine sebep olmaktadır.

3.1.2. Beyin Göçü

Beyin göçü olgusu yeni değil, bilim kadar eski bir olgudur. İnsani hayat şartları ve gelişimi boyunca, farklı dünya ülkeleri arasındaki medeni gelişimin farklılık göstermesi ve asırlar boyu farklılaşmasının oluşturduğu sebeplerden dolayı âlimlerin göç etmediği bir zaman dilimi bulunmamaktadır. Göçün tarihi, Yunan medeniyetinin altın çağlarına kadar uzanmaktadır. Yunan filozoflarının MÖ 300-600 yılları arasında ülkelerinden göç edip Atina'ya yönelmeleri en önemli göçlerdendir. Bu dönemde Atina, filozofların ve âlimlerin kendisine akın akın gelişine şahitlik etmiştir. Bu göç sonuçlarıyla Yunan medeniyetinin gelişmesi ve Atina'nın ilerleyip büyümesi anlamına gelecek büyük bir kültürel hareket, birbirleriyle eş zamanlıdır (Mursi, 1982: 13-14).

Birinci Batlamyus döneminde birçok Yunanlı âlim ve edebiyatçı İskenderiye'ye gitmiştir. Bunun sebebi Batlamyus'un günlük problemleri çözme ve ülkenin şartlarını iyileştirip geliştirme konusunda önemli olduklarına inandığı için ilim ve âlimlere büyük önem vermesidir. Dolayısıyla burada Batlamyus'un tek yapması gereken, en iyi yetenekleri İskenderiye'ye ve kütüphanesine çekmek için farklı bir politika benimsemektir (İlyas, 1972: 24).

Eski medeniyetlerde beyin göçü yapan kişiler sayesinde göç edilen ülkenin başarıları yerleşilen ülkeye taşınmıştır. Özellikle birbirine karışmış farklı

medeniyetlere mensup âlim ve filozoflar arasında eskiden beri yaratıcı nitelikte bir etkileşim bulunmuştur. Bu konuda beyin göçlerinin tarihi hakkında çalışan âlim Lakşmana, âlimlerin göç tarihinin, ilim talep etme amacı taşıdığını ve bunun delilinin Eflatun'un MÖ 377'de bir ilim akademisi kurması olduğunu belirtmektedir. Aristo da MÖ 355 yılında aynı yoldan gitmiştir. Atina'nın bütün Yunanistan'da ve diğer yerlerdeki çok sayıda âlimi çekmesinin arkasındaki sebep olarak bunlar gösterilmektedir (Zahlan,1992: 4-19).

Arap İslam medeniyeti çağının değer olarak Yunan medeniyeti çağından aşağıda olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Hicreti nebevinin ilk beş asrında İslam toplumu yaratıcı beyin ve üstün becerilere sahip kimseleri korumuştur. Öyle ki Müslümanlar ana kaynaklardan ilim öğrenmeye ve onları tercüme etmeye teşvik etmişlerdir. Burada Müslümanlar, kimi zaman âlimlere ülkelerine gelip yaşamaları için kapılar açarken kimi zamansa ilimle tercüme ve öğretim bakımında meşgulken görülmektedir. Abbasi ve Emevî halifelikleri boyunca Müslüman hükümdarlar, Şam, Bağdat, Kahire başkentlerine ve farklı İslam şehirlerine, profesyonel kişileri çekmek için ciddi emek sarf etmiş ve çok sayıda fakih, doktor, âlim, şair ve mühendisi ülkelerinde bulundurmaya gayret etmişlerdir. Bunun en iyi örneği Tunus'ta doğan ve ilim ve siyasetin sevildiği bir evde yetişen İbni Haldun'dur. İbni Haldun hayatının ilerleyen dönemlerinde Fas'a ve ardından Endülüs'e gitmiş daha sonra tekrar Tunus'a dönmüştür. Seyyahları çekmeye çalışan Endülüs'te uzun süre kalmamış buradan Cezayir'in Tiyyaret vilayetine taşınmıştır. Daha sonrasında Tunus'a ardından vefatına kadar ders vermek ve yazmak üzere Mısır'a giderek buraya yerleşmiştir (Kasi, 2017: 11).

Yunan ve İslam çağlarında durum, orta çağlardan farklı değildir. Avrupa'da üniversitelerin ortaya çıkmasıyla birlikte bu çatı altında eğitim görmüş öğrencilerin başka bir yere göçünün yasaklanmaya çalıştığı görülmektedir. Bu konuda kendi hoca ve âlimlerine karşı oldukça korumacı yaklaşım, başka bir yerde çalışmak ya da yeni üniversiteler kurmak üzere kendi çatısından ayrılmaları önlemek için çeşitli önlemler alınmıştır. Bunların en başında hocalarla anlaşma sırasında başka yerlerde çalışmak için üniversitelerinden ayrılmayacaklarına dair hocalardan alınan yemin (oath) şartı gelmektedir. Üniversitelerdeki akademik kadroyu kendi sınırları içinde tutma

konusundaki önlemler kimi zaman sertleşmiştir. Örneğin İtalya'nın Bolonya kentinde, başka bir yere üniversite değiştirmek amacıyla görüşmeye katılan gerek şehir halkı gerekse yabancılardan herhangi bir kimseye karşı ölüm veya idam cezasını tasdik eden kanunlar çıkarılmıştır. Üniversiteler tarafından dayatılan tüm bu yaptırımlara rağmen göç durmamış ve ilim ve âlimlerin hareketi tüm coğrafya sınırlarını aşmıştır. Bunun kanıtı, İngiltere'de Oxford Üniversitesi, Cambridge Üniversitesi ve diğer Avrupa üniversiteleri gibi Avrupa'nın farklı şehirlerinde üniversitelerin inşa edilmesidir (Kasi, 2017: 11- 12).

Farklı sebeplerle kesintisiz olarak daha sonraki dönemler boyunca âlimlerin göçü devam etmiş, bununla birlikte ilim, bilgiyi artırmak ve bilgi ve araştırmayı genişletmek için yapılan gezilerle ilişkilendirilmiştir. 1942'de başlayan, milyonlarca insan için Avrupalılara yeni ufuklar açan Amerika kıtalarının yeni keşiflerinin ardından çok sayıda Avrupalı, bu yeni dünyayı imar etmek için buraya akın etmiştir. Gidenlerin toplamına göre yüksek nitelikli kimselerin oranı sadece %1'i aşmamış olsa da bu durum 1982 senesinde %23 oranına ulaşana kadar aşamalı olarak artmaya devam etmiştir. Sonuç olarak Amerika Birleşik Devletleri dünyanın en güçlü devletlerinden biri haline gelmesinde bu göçlerden faydalanması etkili olmuştur. Amerika bugün hala beyin göçü konusunda aynı tutumu sürdürmekte ve yetenekli kimseleri çekerek onlardan istifade etmeye devam etmektedir (Zeruk, 2017: 8).

Yukarıdaki örnekler, geçen yüzyılda meydana gelen Avrupa beyin göçü olgusunu yansıtmaktadır. Özellikle Suriye, Lübnan, Cezayir, Libya ve Mısır'da 19. yüzyıldan itibaren belirgin şekilde başlayan Arap beyin göçü olgusu ise şu şekildedir; Suriye ve Lübnan'daki bilimsel nitelikli kişilerin göçü, Fransa ve Latin Amerika ülkelerine yönelmiştir. Cezayir'den göç, Fransa'ya; Libya'dan ise İtalya'ya yönelik olmuştur. Son yıllarda yurtdışındaki bilimsel nitelikli kimselerin sayısı, 1 milyon 912 bin 282 kişiye ulaşmıştır. Oranların, beyin göçünün ve Arap ülkelerinden giden bilimsel nitelikli kimselerin dağılımının ayrıntılı istatistikleri hakkında bilimsel bir araştırma ise şu tespitlerde bulunmuştur (Aydud ve Asus,2018: 280).

Göç ve beyin göçü kavramlarının tanımı ve aralarındaki farklara başlanmadan önce beyin göçü olgusuna işaret edilmesi ve bu olgu ile iş göçü olgusunun karışmaması için bilimsel bir yolla açıklanması gerekmektedir. İş göçü son yıllarda farklı bilimsel ve mesleki uzmanlık alanlarındaki nitelikli ve seçkin Arapların yurtdışına göç sayısının artması sonucu artış göstermiştir. Bu kavramlara kaynaklık eden literatür ve önceki çalışmaların ışığında bilimsel ve kökensel metodolojik bir yolla bu kavramların kavranılması gerekmektedir. Bu kavramlardan bazıları ise şöyledir:

Geçmişten beri göçün toplumlar kadar eski olduğu bilinmektedir. Çünkü tüm çağlarda göçe rastlanmaktadır ve yaygınlaşmasına bir grup etken yardımcı olmuştur. Örneğin; yeni dünyanın keşfi (Amerika ve Avustralya kıtası). Avrupa'da sanayi devriminin başlaması ile birlikte dış göçler, uluslararası boyutta düzenli göç şeklini almıştır. Bunun yanı sıra bazı Avrupa ve Amerika ülkelerinin yeni üretim kaynaklarını araştırmak amacıyla Güney Akdeniz ve Avrupa'nın derinliklerine yaptıkları askerî ve siyasi göçler olmuştur.

Docquier ve Marfouk'un ihtisas sahibi nitelikli çalışanlar ve eğitim seviyelerine göre göç ortalamaları üzerine yaptıkları çalışmaya göre nitelikli kişiler göç hareketinin önemli bir oranını oluşturmaktadır. Örneğin; 1990 yılında nitelikli göçmenler, ekonomi sahasının İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'ne göre %33'ünü oluşturmuştur. %9.1'ini ise yüksek eğitilmiş dünyadaki çalışanlar oluşturmuştur. Bu veriler, 1990 yılından 2000 yılına kadar nitelikli ve yarı nitelikli kişilerin göç ortalamasının arttığını göstermektedir. Diğer oranlar ise düşük vasıflı kişileri yansıtmaktadır. Özellikle nitelikli çalışanlar ve beyin göçünün, modern göçün en önemli özelliklerinden birisi olduğu görülmektedir. Yeni milenyumun başlamasıyla göçmenlerin sayısı, tüm tarih aşamalarında büyük bir artış göstermiştir. Çıkan bazı istatistiklere göre 2000 yılında sayıları, 176 milyon göçmene ulaşmıştır. Buna karşın 2006 yılında sayıları 191 milyona ulaşarak bu sayı yaklaşık 5,6 milyara varan dünya nüfus toplamının %3 oranına ulaşmıştır. Bu kişilerin tümü, uluslararası göçü engellemek için alınan tüm katı önlemlere rağmen başka bir ülkede daimi olarak ya da en az bir yıl süreyle ikamet için uluslararası sınırları aşan kişilerden oluşmaktadır (Zarif, 2017: 116-117).

Yukarıdaki verilerin ışığında göç, kavram olarak; kişilerin ülkelerinden başka bir ülkeye daimi ikamet amacıyla taşınması anlamına gelmektedir. Aynı zamanda göç,

belli beşerî bir kişi ya da grubun bir coğrafi çerçeveden diğerine ya da bir kıtadan diğerine geçmesidir. Bu çerçeve asıl vatanlarını içine alır. Aynı zamanda ekonomik, güvenlikle ilgili, inançsal ve çevresel açıdan daha iyi yaşam şartları için çalışarak bir coğrafyadan diğerine geçmeyi hedefleyen düzenli ya da rastgele bireysel veya grupça yapılan insani eylem anlamına da gelmektedir (Fetisi, 2021: 330). Aynı şekilde Uluslararası Örgüt raporunda göçün tanımı “kişinin göç etmesi anlamına gelen bir yerden başka bir yere geçmesi işlemi” şeklinde ifade edilmiştir. Kırsal bir bölgeden şehre, belirli bir ülkedeki bir bölge ya da ilden aynı ülkedeki başka bir bölge ya da ile veyahut bir ülkeden başkasına geçmektedir. Bu nedenle göç, belirli bir eylemi kapsamaktadır (Fetisi, 2021: 330).

Göç kavramının sabit bir kavram değil, bir bireyden diğerine, bir gruptan başka bir gruba farklılık gösteren dinamik bir kavram olduğu söylenebilir. Başka bir anlatımla göçmenlerin yaşadıkları çevrelerin farklılık göstermesiyle kendilerini göçe iten sebepler de farklılık göstermektedir. Bu istekleri gerçekleştirme, ihtiyaçları karşılama ve geleceği güvence altına alma çabasını yansıtarak göçler siyasi, ekonomik, sosyal ve bilimsel şekiller almaktadır. Aynı zamanda göçler, hor görülme ve yalnızlık duygusuna karşı maddi ve manevi anlamda güvenlik sağlama ihtiyacını da yansıtmaktadır.

Beyin göçü (brain drain) ya da nitelikli kişilerin göçü kavramı, yüksek bilimsel nitelik sahibi kişilerin çalışma ya da daimi ikamet amacıyla siyasi, ekonomik, sosyal ve bilimsel düşüncelerle kendi ülkelerinden daha gelişmiş ülkelere gitmesidir. 1940'ların sonunda İngiltere'de egemen olan beyin göçleri ve bilimsel nitelikli kişilerin göçünün sonucu İngilterelilerin kayıpları için ortaya attığı bir terimdir. 2. Dünya Savaşı yıkıntılarını telafi etmekle uğraşmasının ardından doktorlar, mühendisler ve bilim insanları, İngiltere'den, göçmenleri bilimsel niteliklerine göre ayıklamaya, sınıflandırmaya, hareketlerini takip etmeye, sayılarının artışını ve göç motivasyonlarını bilmeye ve büyüme hareketlerini kontrol etmeye çalışan ABD'ye göç etmişlerdir. Buradan hareketle bu olguyla alakalı her şeye vakıf olma imkânı doğmuştur (Erhan, 2011: 6).

Beyin göçü olgusunun tanımına başlamadan önce beyin göçü ve iş göçü olgularını ayırt etmemiz gerekmektedir. Genel olarak beyin göçü kavramı, “yüksek

nitelikli kişilerin ülke sınırlarını geçen hareketleri ve ülkeleri dışında uzun bir süre yerleşmeleri” şeklinde tanımlanmaktadır. İş göçü ise yüksek nitelikli kişilerden daha az vasıf ve niteliğe sahip kişilerin göçünü kapsamaktadır (Ammara, 2013: 11). Bu iki kavram birbirinden ayırt edildiğine göre bu kavramı bilimsel bağlam ve anlamlarıyla ele alan çalışmalar, bilimsel raporlar ve UNESCO'ya dayanarak beyin göçü kavramı için bir tanım belirlenebilir. En önemli tanımlar şu şekildedir:

Beyin göçünün anlamının çeşitli dillerde tanımları çeşitlilik göstermektedir. "Yeteneklerin göçü", "aklın boşa gitmesi", "gücün boşa harcanması", "bilim insanlarının göçü" ya da "nitelikli kişi hareketi" gibi tabirler kullanılmaktadır. Bunların hepsi yüksek eğitim, yetenek ve uzmanlık sahibi kişilerin göç etme olgusunu ve başka ülkelerde yaşamak için kendi ülkelerinden ayrılmalarını nitelerek için kullanılan kavramlardır. Göç edilen ülkeler, kalıcı ya da geçici olarak çeşitli koşul ve sebeplere göre genellikle daha gelişmiştir (Brock ve Blake, 2015: 2).

Buna karşın Jack Gayar, beyin göçü teriminin, vasıflı kişilerin kendi ülkelerinden alıcı ülkelere göçünü (dış yetenek göçü) ifade etmek için ve de aynı ülke içerisinde bilim ve teknoloji ile ilgilenen kişilerin bilimsel olmayan sektörlerle göçünü (yeteneğin iç göçü) ifade etmek için kullanıldığını düşünmektedir (Daruzi ve Larusi,2020: 15-16). Aynı zamanda bazı kavramlar, beyin göçünün ücret almak ve daha iyi iş koşullar bulmak amacıyla eğitilmiş ve zeki bireylerin göçü olduğuna işaret etmektedir. Genellikle nitelikli çalışanları gözlemlenme ve tüketmeye odaklanması sebebiyle göç veren ülkelere olumsuz sonuçları olduğu görülmektedir. Bu, göçün beşerî sermayenin oluşumu üzerinde olumlu etkileri olduğunu doğrulayan önermenin tersidir. UNESCO'dan çıkan bir rapora göre beyin göçü, bir grup temel özelliğe sahiptir. Bu özellikler aşağıdaki gibidir (Zarif,2017: 113).

- Yetenek sahibi kimselerin ve eğitimcilerin gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere gitmektedir.
- Gidişlerin çoğu mühendisleri, tıp alanında çalışanları ve bilim insanlarını kapsamaktadır.
- Yüksek seviyeli eğitim ve yetenek sahibi kimseler, göçe daha elverişli ve meyilli olmaktadır.

- Göçün teşvik edilmesi, eşit düzeyde farklı gelişmekte olan ülkelerdeki millî eğitim sistemlerindeki eğitimin yetersizliği ve eksikliği dolayısıyla yapılmaktadır.

UNESCO beyin göçü kavramını şöyle tanımlamıştır: “Ülkeler arasındaki bilimsel alışverişin anormal bir çeşididir. Ancak en gelişmiş ülkelerden birine doğru gidilmesiyle diğer göçlerden ayırt edilmektedir. Beşerî unsur olan üretim unsurlarından birinin doğrudan transferi olduğundan bazıları bunu doğrudan teknoloji transferi olarak isimlendirmektedir” (Fetisi,2021: 331). Uluslararası Göç Örgütü ise beyin göçünü şöyle tanımlar: “Yüksek nitelikli kişilerin köken ülkeden ev sahibi ülkeye daimi ya da uzun vadeli göçüdür. Köken ülkelere gelişimsel ve sosyal alanlarda olumsuz bir etki bırakmaktadır” (Bukal, 2016: 15).

UNESCO ve Uluslararası Örgüt’ten çıkan kavramların yanı sıra Uluslararası İşbirliği ve Kalkınma Örgütü iki ana kavramı birbirinden ayırmaya çalışmaktadır; bu iki kavram nitelikli kişi değişimi ve niteliklerin heder olmasıdır. Örgüt, nitelikli kişi değişimini, medeniyetlerin etkileşiminden ve kültürlerin diyalogundan doğan doğal bir şey olarak görmektedir. Ancak tek yönlü olduğunda yetenek ihraç eden ülke için olumsuz bir anlamı olmaktadır. Bu haliyle ana ülkenin enerji ve gücü için tükenme anlamı taşıdığından ona beyin göçü denmektedir. Beyinlerin heder edilmesi terimi konusunda ise örgüt, bu terimin ülke içinde ya da dışında bilimsel ve bilişsel olarak onun için hazırlanmış ve oluşturulmuş şeylerle uyumlu olmayan bir biçimde bilimsel düzeyde olmayan işlerde nitelikli kişilerin kullanımını ifade ettiğini düşünmektedir (Bukal, 2016: 15).

Önceki kavramların tümü beyin göçünün bilim insanları, doktorlar, mühendisler ve araştırmacılar gibi bilimsel, teknolojik ve teknik üniversite diploması sahibi kişilerin ve de farklı bilimsel alanlardaki uzmanların kendi ülkeleri dışındaki yabancı ülkelere doğru göçü olduğu konusunda fikir birliğindedir. Bu durum, onların yerleşmelerine, bilimsel ve fikri etkinliklerini uygulamalarına ve göç veren ülke yerine alıcı ülkenin kalkınmasına katkıda bulunmalarına sebep olmaktadır. Genellikle kutuplaşmış ülkeler, gönderen ülkenin bu unsurlardan yoksun olmasına karşılık yüksek mertebeler, eğitim, uzmanlık, sosyal statü ve uygun bilimsel ortam imkânı veren gelişmiş dünya ülkelerinden oluşmaktadır (Elkasir, 1992: 108).

Genel olarak, beyin göçü; ülkelerinden gelişmiş ülkelere ya da beyin ihraç eden ülkelere bilimsel olarak nitelik sahibi kişileri ve üniversite diploması sahiplerini kapsayan kişilerin göçüdür. Yöntemi gönüllü, zorla, bilimsel, ekonomik, siyasi veya güvenlik şeklinde bağlama göre değişmektedir. Amacı ise daimi ya da geçici ikamet, daha iyi bir maddi gelir elde etmek, bilimsel bir araştırma yoluyla veri dönüşünü yükseltmek ya da kendi ülkelerinde mevcut olandan daha iyi bir ortam bulmaktır.

Beşeri sermaye ve nitelikli kişilerin göçü kavramları gibi önceki kavramları ele almamız da oldukça önemlidir. Aynı zamanda diasporayı genel anlamı ve özde Arap düşünce diasporasını anlamak için önemli bir etkidir. Arap düşünce diasporası, diasporanın tanımı ile bilimsel, bilişsel, dijital diaspora ve diaspora diplomasisi gibi diasporadan gelen kavramların tanımlarından başlayıp, İstanbul'daki Arap diaspora düşünce kuruluşlarının tanımına kadar gelen konular, bu bölümde ele alınacaktır. Bu fikir merkezleri, 2011 yılından özellikle de Arap Baharı devrimlerinden sonra vatanlarından ayrılan bir grup Arap araştırmacıyı kapsamaktadır. Endüstriyel, bilimsel ve bilişsel projeler yapmak için siyasi, ekonomik, sosyal ve bilişsel çeşitli motivasyonla, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu Arap, Batı ve İslam ülkelerine çeşitli ırklardan çok sayıda Arap aydın, düşünür, araştırmacı, bilim adamı ve uzmanın göç etmesinden oluşmuştur. Sonuç olarak İstanbul'da Arap düşünce kuruluşlarının kurulması, kalite, özellikle de bilimsel ve bilişsel ürün bakımından bilimsel ve bilişsel olarak öncü sayılmaktadır. Bu kuruluşlar, diasporanın akıl tükenmesi, bazen güç ve enerjinin boşa harcanması ya da fırsatları kaçırmak olduğu düşüncesiyle halkın genel nezdinde olumsuz bir izlenim uyandırır da gerek ülkeleriyle gerekse genel olarak Orta Doğu bölgesiyle ilgili bilimsel program, proje ve uzmanlık alanlarını ele almaktadırlar. Sonuçlar, Arap merkezlerinin kendi aralarında ya da Arap ve Türk merkezleri veya yabancı merkezler arasında akli kullanma ve yoğun bilimsel alışveriş açısından kavramın ele aldığı tersinedir. Bu, diasporanın pekçok insanın akıl ve zihinlerinde tahayyül ettiği olumsuz resim olmadığı bilakis Arap dünyasına uzanarak bilimsel olarak seçkin kişilerin bilimsel ve bilişsel ağlarını kapsayan geniş bir ufuk olduğu yönünde önemli bir izlenim vermektedir. Aşağıda düşünce kuruluşlarının kendisinin ya da onlarla ilgilenen araştırmacılar ve akademisyenlerin veya bu kuruluşlardaki Arap meseleleriyle ilgili ihtisas sahiplerinin, kökensel kavramsal çerçeve olarak

İstanbul'daki Arap düşünce diasporası kavramının belirli bir tanımı ve tasavvurunu ortaya koyabilmemiz için, onun ne olduğu ve ondan çıkan temel kavramları açıklayan teorik bir giriş olarak genel anlamda diaspora kavramı ele alınmıştır.

3.1.3. Diaspora

Diaspora seçimi, beyin göçü için farklı bir yöntem anlamına gelmektedir. Göç konusunda geleneksel bakış açısına farklı bir tavır almaktadır. Göç edilen ülke için kayıp olarak değil muhtemel bir kazanç olarak görülmektedir. Öyle ki diaspora seçimi şu şekilde tanımlanan ağ yöntemine dayanmaktadır: farklı bilimsel ve bilişsel alanlarda çalışan yüksek vasıflı insanları içeren bireysel ya da gruplar halindeki etkin merciler arasındaki bağlantılar, eş bağlantılar veya özellikle yüksek nitelikli gurbetçiler arasında bağlantı kurulmasından oluşan bir gruptur. Bu durum, kendileri ve alıcı ülke arasında bilgi ve veri alışverişiyle kalıcı şekilde zorunlu olarak ülkelerine dönmeden, deneyimlerini ve becerilerini aktarma fırsatı sağlamaktadır. Aşağıda önceki çalışmalardan yola çıkarak diaspora kavramı için yöntemsel bir tanım sunulacaktır:

Diaspora sözcüğü belli bir kökten, topluluktan ve yerden gelen insanların dünyanın farklı bölgelerine dağılması durumunu anlatmaktadır. Antik Yunan'daki "dia" ve "spero" sözcüklerinin bir araya gelmesiyle olmuştur ve en basit şekliyle "dağılmak" anlamına gelmektedir (Gülener, 2020: 397). Kavramın kelime anlamına baktığımızda Oxford sözlükte, ana yurtlarından diğer ülkelere yaşamak ve çalışmak için göçmüş Yahudilerden bahsetmektedir. İkinci anlamıyla diaspora, kendi ülkeleri dışında yaşayan herhangi bir halkı veya grubu ifade etmek için kullanılmaktadır (Hornby, 2001: 321). Diasporanın sosyal bilimler alanında geçmişten bugüne gelişimini ve geleceğini değerlendirebilmek için kavramsal çerçevesini detaylı şekilde incelemek gerekmektedir. Yunancaya dayanan köken anlamı olarak "yayıma" "saçılma" anlamına gelen diaspora, çeşitli nedenlerle ülkelerinden ayrılarak dünyanın farklı yerlerine göç etmiş, fakat ana yurtları ile ilişkilerini koparmamış ve güçlü bağlarını devam ettirmiş, etnik bir grup olarak tanımlanabilmektedir (Mutluer, 2001: 321).

Diaspora kelimesi, herhangi bir nedenden dolayı anavatanlarından kopmak zorunda kalan insanları tanımladığı için kelime Türkçeye "kopuntu" olarak çevrilmiştir. Anlam genişlemesi yoluyla birçok olgunun karşılığı haline gelen bu kavram, önceleri Filistin dışında yaşayan Yahudileri, yerinden edilmiş Afrikalıları, sürgüne gönderilen Ermenileri ve ülkesinden uzakta yaşayan Çinlilerin "yerinden edilmişlik" deneyimlerini ifade etmek içinde kullanılmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi sürekli bir anlam genişlemesi geçiren kopuntu, zamanla daha geniş anlamsal zenginlik kazanmıştır. Örneğin, diaspora kavramının son yıllarda mülteciler, göçmenler, misafir işçiler, yerleşmek üzere gelen yabancılar, sığınmacılar ve etnik kültürel topluluklar gibi çeşitli grupları kapsayan farklı anlam yelpazesinde kullandığı görülmektedir. Diasporanın bu denli geniş bir anlamsal zenginliğe sahip olması, küreselleşme ile doğru orantılıdır. Çünkü küreselleşme, sınır ötesine çağrışımında bulunan bir kavramdır ve diasporalar öz sınırlarından uzaklaşmış topluluklardır (Kaya ve Uğurlu, 196: 2014).

Modern anlamda diasporanın "etnik gruplar" ile aynı anlamı taşımasından dolayı kavramın tanımlanması ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Dufoix, diaspora kavramını 20. yüzyıla kadar genellikle iki farklı şekilde kullanmıştır; ilk olarak, anavatanları haricinde başka bir bölgede yaşayan nüfusu tanımlamak için, ikinci olarak ise Afrika ticari ağlarını belirtmek içindir (Hıdıroğlu, 2011: 11). Afrika dışında yaşayan Afrikalar için "diaspora" kavramının kullanılmasından önce de Afrikalılar ve Yahudiler arasında düşünsel bir ilişki, sosyolojik paralellikler kurulmuştur. 19. yüzyılda Pan-Afrikacılık davasının öncülerinden W.E.B. Du Bois ve Edward Blyden gibi düşünürler, bu paralelliği kuran isimlere örnek gösterebilmektedir (Dufoix, 2011: 21). Blyden (1832- 1912), ana yurda geri dönüş fikri bağlamında Siyonizm'i harikulade bir hareket olarak görmekte ve Afrika ırkının tarihinin kölelik, zulüm, sürgün, eziyet bakımından Yahudi tarihi ile yakın benzerlik içinde olduğunu belirtmektedir (Brackman, 2011: 2). Yahudiler ve siyahiler arasında kurulan bu benzerliğe rağmen, diaspora kelimesi 1965 yılına kadar Afrikalılar için kullanılmamıştır. "Siyah diaspora" ilk olarak Abiola Irele tarafından ekim 1965'te yayımlanan *Negritude or Black Cultural Nationalism* başlıklı makalede (1966) kullanılmıştır. "Afrika Diasporası" ise George Shepperson tarafından *The African*

Abroad or the African Diaspora başlıklı tebliğde (1996) kullanılmıştır. (Dufoux, 2011:21). Bu terimlerin 1950'lerden itibaren entelektüel çevrelerde dolaşımında bulunan terimler olduğunu belirtmektedir. Paul Gilroy'un 1993 yılında yayımladığı ve Afrika diasporasını, Afrika tarihi ve kültürü bağlamında ele alan *The Black Atlantic: Modernity and Double Consciousness* isimli kitabı (1993) diaspora çalışmalarına yapılan en önemli ve güncel katkılardan biridir (Yaldız, 2013: 296).

Diaspora kavramı araştırmacılar açısından bir anlamda yolculuğu ifade etmektedir. Özellikle 1980 sonrası süreçte, başta sosyolojik olmak üzere birçok disiplinde yer alan diaspora, bu araştırmalar sayesinde hızlı bir şekilde yayılmıştır. Öyle ki medyanın dahi sık sık atıfta bulunduğu bir kavram haline dönüşmüştür. (Brubaker, 2005: 19). Diaspora, küreselleşme ve ulus devletler arasında bir ara yüz görevi üstlenmektedir. Diaspora, bulunduğu ülke (host-country) ve anavatan (motherland) arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Aynı zamanda diaspora, diğer ulusötesi devletlere ve ağlara ait olma güdüsü taşımaktadır. Bu nedenle, varoluşlarını uzun süreli travma yaşayan pek çok etnik grup ile özdeşleştirilmektedir. (Kaya ve Uğurlu, 2014: 196). Travma sonucu diasporada yaşayan insanların, diasporayı bir kimlik olarak benimseyebileceği ihtimalinden ötürü ulus devletlerin anlamını yitirebileceğine dikkat çekmektedir (Kaya ve Uğurlu,2014: 196).

Sonuç olarak, diaspora kavramına ilişkin gelişimler iki önemli noktadan devam etmiştir. İlk olarak, kavramın ortaya çıkışı ve ilk anlamı, doğrudan ve sadece Yahudilerle ilişkilendirilmiş, neredeyse özel bir isim gibi kullanılmıştır. Ancak tarihsel süreçte göç, sürgün gibi benzeri deneyimleri yaşayan diğer halklarda özellikle 19. yüzyıldan sonra diaspora olarak değerlendirilmeye ve dolayısıyla tanımı genişlemeye başlamıştır. Afrikalar ve Ermeniler bu kavramsal açılımın baş aktörleri olarak görülse de Yunanlılar, Hintliler, Çinliler, Kürtler, Filistinliler ve daha birçok topluluk, diaspora tanımının bağlamına dahil olabilmektedir. İkinci olarak, Avrupa dillerinde neredeyse 20. yüzyılın ortalarına kadar yalnızca ilahiyat veya din incelemeleri alanlarının konusu olan diaspora kavramı, günümüzde seküler bir anlam kazanmış ve daha çok etnik bir çerçeveye ulaşmıştır (Dufoux, 2011: 26).

Literatürde farklı perspektiflerden inşa edilmiş çok fazla diaspora tanımı vardır. Burada fazlaca öne çıkan Safran, Cohen ve Sheffer başta olmak üzere sınırlı

sayıda teorisyenin tanımlamaları irdelenmektedir. Bu araştırmacıların diaspora ve diasporik grup tanımları aşağıda verilmiştir:

William Safran 1991 yılında yayımladığı “Modern Toplumlarda Diasporalar” adlı yazısında diasporaya, salt dağılma ve sürgün edilme anlamları yüklenmesinin diasporayı, milliyetçiliği ve etno-milliyetçiliği tanımlamada ihmale yol ağtığını belirtmektedir. Diaspora kavramını genellemeye çalışan birçok yanının da bu ihmale sebebiyet vermesinin doğru olmadığına dikkat çekmektedir (Safran, 1991: 83).

Diasporanın geleneksel dönemi üzerine önemli çalışmalar yapan araştırmacılarından biri de William Safran'dır. Safran, "Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return" başlık makalesinde, diasporanın ne olduğu değil nasıl olduğunu tartışarak, bir diaspora grubunun altı temel özelliğini şöyle sıralamaktadır:

- 1) Kendileri veya ataları, belirli bir merkezden, iki veya daha fazla (çevre veya yabancı) bölgeye dağılmıştır.
- 2) Anavatana ilişkin (fiziki konumu, tarihi ve başarılarını da kapsayan) ortak bir hafıza, vizyon veya mitosus bulunmaktadır.
- 3) Misafir oldukları toplum tarafından tam olarak kabul görmediklerine ve muhtemelen de asla kabul görmeyeceklerine inanmakta ve bu yüzden kendilerini kısmen yabancı ve izole edilmiş hissetmektedirler.
- 4) Tarihsel anavatanlarını, kendilerini gerçek kabul etmekte, şartlar uygun olduğunda kendileri veya sonraki nesillerin anavatanlarına geri dönmeleri gerektiğini düşünmektedirler.
- 5) Hep birlikte, anavatanın korunması veya yeniden yapılandırılması ve anavatanın güvenliği ve refahı için çalışmaları gerektiğine inanmaktadırlar.
- 6) Anavatanla bağlarını korumaya devam etmekte ve etnik bilinçleri ve dayanışmaları, önemli ölçüde bu ilişki üzerinden tanımlanmaktadır.

Safran, bu özelliklerin hemen ardından, bu tanım bağlamında hiçbir Yahudi diasporasının ideal tipini tam olarak karşılamasa da günümüzde Ermeni, Mağribi, Afrika, Türk, Filistin, Küba, Yunan ve belki Çin diasporalarından bahsedilebileceğini belirtmektedir.

Safran'ın bu belirttiği özellikler, 20 yy. başlarındaki Yahudi diasporasının durumuyla örtüşmektedir. Ancak günümüzde kendini diaspora olarak adlandıran birçok grubun (Çin, Meksika, Afrika diasporaları) ve hatta Yahudi diasporasının dahi, bu özelliklerin bir kısmını (anavatana geri dönme düşüncesi, ev sahibi toplum tarafından kabul edilmeme inancı gibi) taşımadığı görülmektedir. Safran'ı travma, sürgün ve nostalji üzerinden tanımlama yapmakla eleştirmekte ve diaspora kavramını tanımlamaya çalışmanın, bizi, diasporanın bir kuramsal çerçeve olarak ortaya çıktığı tarihsel bağlamı sınamaya zorladığını, bunun ise tarihsel deneyimlerin, eğilimlerin ve gündemlerin çoklu farklılığı nedeniyle imkânsız bir uğraşı olduğunu belirtmektedir.

Diaspora, çalışmalarının en önemli eserlerinden biri olan 1997 tarihli "Global Diasporas: an Introduction" kitabının yazarı Robin Cohen de Safran'ın diaspora algısının ve özellikle anavatan vurgusunun, Yahudi diasporasının gelenek ve deneyimlerden fazlasıyla etkilendiğini belirtmektedir. Cohen, hem Yahudi diasporasının genel özelliklerini ve hem de gittikçe daha geniş bir anlamda kullanılan diaspora teriminin gelişimini kapsayacak bir kavramsal çerçeve çizilmesi gerektiğini vurgulamakta ve bunu dokuz özellik ile sıralamaktadır:

- 1) Köken anayurttan, genellikle açlık ve baskı gibi trajik bir olay sonucu iki veya daha fazla yabancı bölgeye dağılmak.
- 2) Bazı durumlarda, anayurttan iş, ticaret veya kolonyalist nedenlerle dağılmak.
- 3) Konumu, tarihi ve başarıları dâhil olarak anayurda ilişkin kolektif bir hafıza ve mitin olması.
- 4) Varsayılan tarihi yurdun idealleştirmesi ve bu yurdun korunması, inşası, güvenliği, refahı ve hatta yaratılmasına yönelik kolektif taahhüt.
- 5) Kolektif tasvip bulun bir dönüş hareketinin gelişimi.
- 6) Farklılık, ortak tarih ve ortak gelecek düşüncesine dayalı ve uzun süre korunan güçlü bir etnik grup bilinci.
- 7) İçinde yaşanılan toplumlarla sorunlu ilişki, en azından kabul edilmeme veya grubun başına bir başka felaketin gelme ihtimali.

- 8) Diğer ülkelerde yaşayan topluluk üyeleri ile dayanışma ve sempati.
- 9) İçinde yaşanılan ülkede çoğulculuğa geçit veren bir ortamda varlığı sürdürme olasılığı.

Robin Cohen ise, diaspora çalışmalarını dört evrede incelemektedir: ilk olarak, terimin sadece Yahudi tecrübesiyle ele alındığını ve sonrasında ikinci evrede Afrikalılar, Ermeniler ve İrlandalıların dağılımın açıklanmaya çalışılmasıyla klasik anlamın genişletildiğini vurgulamaktadır. Üçüncü evrede ise diasporalar sadece bir milleti tanımlamak yerine 1980'ler sonrası farklı kategorileri de içine alarak daha geniş çapta ele alınmıştır. Bu kategorilerin içerisine siyasi azınlıklar, göçmenler, etnik veya ırksal azınlıklar gibi gruplar dâhil edilmiştir. Bir diğer evre ise sosyal yapısalcı yazarların daha önceki evreleri tartışmaları sonucu ortaya çıkan bir süreci ifade etmektedir. Sosyal yapısalcı gruplar topluluğun diaspora tanımını kısıtladığı gerekçesiyle eleştirmişlerdir. Çünkü belirsizleşen kimlikler ile diasporanın anlamsızlaştığı ve yeniden düzenlenmesi gerektiğini savunmuşlardır (Brubaker, 2005: 1).

Diaspora kavramını sınıflandırarak, ortak bir çerçeve çizmeye çalışan diğer isimler de Sheffer ve Cohen olarak karşımıza çıkmaktadır. Sheffer, daha dar bir düzlemde klasik ve modern ayrımına giderken (Sheffer,1986: 4) Cohen beş başlık altında sınıflandırma çalışması yapmıştır (Cohen,2008: 18).

- Mazlum/mağdur diasporalar: Yahudiler, Filistinliler, Afrikalılar ve Ermeniler.
- Emekçi/işçi diasporaları: Hintliler, İtalyanlar, Türkler, Çinliler, Kuzey Afrikalılar.
- Yayılmacı/sömürgeci diasporalar: İspanyollar, Portekizler, Hollandalılar, Fransızlar, İngilizler.
- Ticaret diasporaları: Çinliler, Lübnanlılar, Japonlar.
- Yerlerinden edilmiş diasporalar: Karayipliler, Sindhiler, Parisler.

Cohen'in belirttiği üzere diaspora kelimesi, ilk başta Yahudilerin sonrasında ise Ermenilerin, Afrikalıların dağılmasını anlatmak üzere bir araç olarak kullanılmaktadır.

Günümüzde anlamı gittikçe zenginleşen diaspora kavramına Gabriel Sheffer da yeni eklemeler yaparak katkı sağlamıştır. Etno-ulusal diasporaları şöyle tanımlamaktadır: 1. Zorunlu veya gönüllü göç sonucu oluşmuştur, 2. Üyeleri, aynı etno-ulusal kökenden geldiklerini kabul etmektedir, 3. Anavatan dışındaki bir veya daha fazla ülkede ve azınlık olarak yaşamaktadır, 4. Üyeleri, hem anavatanla hem de diğer ülkelerdeki soydaşlarıyla bağlarını sürdürmektedir, 5. Üyeleri hem diasporanın diğer üyeleriyle hem de bütün bir ulusla dayanışma içinde olup kültürel, sosyal, ekonomik ve politik açıdan aktiftirler, 6. Diğer birçok faaliyetlerinin yanı sıra, diaspora üyeleri diasporalar, ev sahibi devletler, anavatan ve uluslararası aktörler arasındaki kompleks ilişkiyi etkileyecek devlet-ötesi iletişim ağları kurmaktadır.

Diaspora üzerine yapılan çalışmalarda kavram, farklı noktalardan ele alınmaktadır. Klasik yaklaşıma göre diaspora, travmatik bir şekilde zorunlu bir göç sonucu oluşmakta, kesin kültürel bir sınır bulunmakta ve idealize edilen anavatanına geri dönüş hasreti dikkat çekmektedir. Diaspora kavramı Yahudilerin yanı sıra Filistinliler Ermeniler, Afrikalılar gibi toplulukları da içine almaktadır. Dünyada yaşanan sosyolojik, ekonomik gelişmeler toplumlarda değişiklik sağladığı gibi diaspora kavramı üzerinde de birtakım farklılıklar oluşturmuştur. Bu bağlamda, dünya savaşları, küreselleşme ile yaşanan gelişmelerin kısa sürede evrensel bir şekilde duyurulması, artan göç hareketleri, ekonomik ve bilimsel sebeplerle yapılan iltica ve beyin göçleri gibi hareketler, diaspora kavramının da kapsamını değiştirmiştir. Reis, klasik diaspora kavramının salt travmatik durumların aksine anavatanından uzakta yaşayan çok daha geniş bir topluluğu temsil ettiğini ifade etmektedir.

3.1.3.1. Bilişsel Diaspora

Bilişsel diaspora kavramı, uzun yıllardır beyin göçü olgusuyla nitelenen negatif algının ötesinde bu göçmenleri vatanlarından kopmuş bireyler olarak değil kendi kimliklerine sahip çıkan ve aynı anda birkaç yere ait hissedilen, sınır ötesi ilişkileri

geliştirme olanağı bulunan, bağımsız yeni aktörler olarak görmek için olumlu bir veri olarak ortaya çıkmıştır (Tejada, 2012: 64).

Bu bağlamda, Gaillard, yurtdışındaki bilişsel diaspora ağlarının beyin dolaşımı ve yüksek beceriler fikrine olumlu boyutlar kazandırmaya büyük ölçüde katkıda bulunma potansiyeli olduğunu düşünmektedir. Zweig ve Changi tarafından yapılan bir anket çalışması sayesinde, ABD'ye yerleşen Çinli bilim insanlarının yüzde 31'inden fazlasının Çin'deki büyük kurumlarla sık sık temas halinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı yöntemle Skanyan, Hintli ve Çinli akademisyenlerin kendi ülkelerindeki diğer kurumlarla kapsamlı profesyonel ilişkiler sürdürdüklerini kaydetmiştir. Bu ulusötesi ilişkileri dikkatlice analiz ederek, Coy ve Bonnell, ulusötesi bilgi ağlarının bölgesel ve ulusal ağlardan daha az önemli olmadığını kabul etmişlerdir (Tejada, 2012: 65).

Mayer ve Brown, bilişsel diaspora ağlarının dört tür içerdiğini eklemiştir: öğrenci ağları, BM girişimleri aracılığıyla yetenekli gurbetçi uzmanları bir araya getiren nitelikli gurbetçi yerel dernekleri, müfekkire ve bilim insanları diasporası ağları, ki bu da Haas tarafından ters yetkinliklerin olumlu hareketi olarak onaylanmıştır. Bunu, göçe iyimser bakan sosyal teori ve kalkınma arasındaki ilişkideki değişimlerin bir parçası olarak görmektedir (Sheida ve Andreas, 2013: 11).

Ağ fikrine dayalı başka bir programa ek olarak, bu algıdan yola çıkarak Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), gurbetçi vatandaşların beyin göçü modellerini tersine çevirmeyi amaçlayan TOKTEN projesini geliştirerek, uzmanlıklarını ülkelerine kısa süreliğine hizmet etmek için gönüllü olarak teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu program, yalnızca diasporaya yönelik değildir, bilakis Uluslararası Bilim Konseyi (ICSU) tarafından desteklenen Ziyaretçi Bilim İnsanı Programı adı altında benzer bilgi ağları yaratmayı amaçlamaktadır. Üçüncü Bilimler Akademisi (TWAS) ve UNESCO, gelişmekte olan ülkelerdeki kurumlarda en az bir ay kalmak üzere kıdemli bilim insanlarının ziyaretleri fikrini de desteklemektedir (Mahroum, 2006: 29).

Bu tam olarak Diaspora Bilişsel Ağları (Diaspora Knowledge Network) projesinin genel bağlamıdır. Bu ağlar, yurt dışında edinilen bilgi ve becerilerin

tanımlanabileceği ve anavatanlarında refah ve ortak iyi hedeflere ulaşmak için gurbetçiler tarafından aktarılabilen yoldur. Bu ağların varlığı, diasporanın seçeneğinin canlılığını göstermektedir. Hareketliliğin mutlaka insan kaynaklarının kesin bir kaybı anlamına gelmediği, aksine bu hareketliliğin, anavatanın kalkınması için bir fırsat oluşturduğu fikridir. Bu fırsat, basit uzaktan etkileşim kavramının ötesinde bir anlama sahip olup genel hedeflere ulaşmak için çeşitli sosyolojik koşullar içinde birlikte çalışma iradesini göstermektedir. Aradaki fark, etkileşimde bulunmak ve ortak şeyler yapmak için başkalarıyla fiilen etkileşim kurmaktır. Başkalarıyla etkileşim kurmak, karşılıklı güven, ortak dil, ortak bir sağduyu oluşturmak ve çatışmaları çözmek için kolektif eylemler gibi birçok şeye bağlı olmaktadır (Meyer, Et al, 2006: 29).

Yukarıdakilere dayanarak, dolaşımdaki diaspora topluluğu, ulusötesi toplumlar, entelektüel gurbetçi ağları, bilimsel diaspora ve sonuncusu bilişsel diaspora gibi dijital mobil ağlar fenomenindeki ismi ne olursa olsun, bu yeni kavramın arka planı, beyin göçü ve beyin göçü olgusundan yararlanmak, bilgi ve teknolojinin anavatanına aktarılmasına katkıda bulunmak, bu yetkinliklerden yararlanmayı ve paylaşmayı yeni bir seçeneğe dönüştürmek için bir alan oluşturmuştur (Baptiste et al, 2006: 4). 1990'larda bilişsel diaspora ağları konusundaki çalışmaların gelişmesi, bunun "beyin kazanımı" (brain gain) veya "beyin dolaşımı" (brain circulation) çerçevesinde yetkinlikleri ele alan yeni bir yöne dönüşmesine katkıda bulunmuştur. İngiliz Avam Kamarası, 2003-2004 oturumunun altıncı raporunda şunları değerlendirmiştir: Bilişsel diaspora, menşe yerlerinden uzak olmalarına rağmen doğdukları toplumun ayrılmaz bir parçası olarak, kalan uluslararası göçmenleri ifade etmektedir. Bu tanım, göç olgusunda, genel olarak göçmenlerin ve özel olarak bilim insanlarının bilincindeki kimlik statüsü ve aidiyet sorunlarıyla ilgili önemli sorunları gündeme getirmiştir (Lonescu, 2006: 13).

Bu tanımda çok önemli bir noktayı, "bağlı göçmen" kavramını ele almak gerekmektedir. Bu kavram, hareket halindeki insanlar için bir model görevi görmektedir. Başka bir yere gittiklerinde kendi toplumlarıyla bağlarını kaybetmemekte aksine göç yolunda tanıştıkları kişileri de kendilerine katarak bu bağlantıların hacmini büyütmektedirler. Küresel bilgi altyapısı, hareketlilik ve ekip çalışmasının dinamikleri arasındaki ilişkiyi nasıl algıladığımız üzerinde önemli bir

etkiye sahiptir. Sonuç olarak, gurbetçiler artık sosyo-kültürel kimliği doğum yerlerine göre belirlenen kişiler olarak görülmemektedir. Ülkelerine bağlılıkları, yaşadıkları toplumlarda farklı olduklarının sürekli hatırlatılmasıyla açıklanamamaktadır (Terns et al, 2010: 15).

Gurbetçinin sosyo-kültürel kimliği, doğum yeri esas alınarak burada belirlenmemektedir. Aynı zamanda yaşadığı yerde bir yabancı olduğunu sürekli hatırlatmakla da anavatanına olan bağlılığı açıklanamamaktadır. Bu önceki bağlam, bizi, kimlik inşa etme sürecinin, hafızanın ve geleneklerin rolünün ifade ettiği ölçüde ileriye bakmak anlamına geldiği gerçeğine götürmektedir. Jean-Baptiste Mayer, ikamet edilen ülkelerde başlatılan sürekli faaliyetleri birbirine bağlama ve bu faaliyetleri ülke veya ana bölge yararına kalkınma projeleriyle ilişkilendirme bağlamında bu durumu "planlama anlayışı" olarak adlandırmaktadır.

Genel olarak, diaspora bilgi ağları, belirli bir bağlamda üretilen becerileri ve bilgiyi tanımlama, yakalama ve harekete geçirme yeteneğine sahip sosyal yapılarıdır. Başka bir bağlamda, doğrudan gerçekleştirilmeyen bir girişim türüdür. Tersine, farklı çalışma ortamlarında çalışan insanlar genellikle olağan iş akışlarında birbirleriyle tanışmak için çok az fırsata sahiptir. Bunu yaptıklarında, genellikle faaliyet gösterdikleri zaman çizelgeleri deneyimlerini ve ihtiyaçlarını tanımlamak için kullandıkları dil ve neyin önemli ve neyin önemli olmadığına dair görüşleri gibi çeşitli alanlardaki önemli farklılıkların üstesinden gelmeleri gerekmektedir. Bu yüzden bir noktada bir tür uyum sağlamak bir gereklilik haline gelmiştir. Bu dönem, sosyal bağlantıları uzaktan kurmanın ve sürdürmenin zorluğu da hesaba katıldığında bu sürecin uzun ve sonuçları belirsiz olabileceği görülmektedir (Terns et al, 2010: 13).

Yukarıda sunulanlara dayanarak, diasporadaki bilgi ağlarının kendilerini yurt dışındaki araştırmacıların bilimsel dernekleri biçiminde etkili kurumsal kanallar olarak sundukları söylenebilir. Amaç, Arap yetkinliklerinin faaliyetlerini destekleyerek ve ihtiyaç duyulduğunda uzmanlık alanlarına entegre ederek, periyodik istişareler yaparak ve birçok sektörel politikanın oluşturulmasına katkıda bulunarak toplumların ve ilişkilerinin sürdürülebilirliğini sağlamaktır.

3.1.3.2. Bilimsel Diaspora

Bilimsel diaspora ağları, seksenlerin sonlarında ve doksanların başlarında, diğer bilimsel diaspora ağlarının geri kalanından bağımsız olarak ve kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Bunların çoğu yurt dışında yaşayan farklı ülkelerin vatandaşlarıdır. Örneğin; üyelerini ortak araştırma projeleri başlatmaya teşvik eden Kolombiyalı Caldas Ağları'dır. Bunlar içinde en önemlileri; Bio 2000 Projesi ve Valle Üniversitesi ile Fransa'daki Evry-Val d'Essonne Üniversitesi arasındaki ortak projelerdir. Bunlardan ilk proje olan Bio 2000 Projesi, dört Avrupa üniversitesini ve beş Latin Amerika üniversitesini içeren araştırma gruplarından oluşan çok uluslu bir projedir. Projenin amacı, fizik ve mühendislik için geliştirilen cihazları biyoloji ve bilim alanına uygulamaktır. İkinci proje ise robotları, ağları, otomasyonu, endüstriyel ağları ve çok amaçlı endüstriyel robot yapımını içermektedir. Tüm bu projeler Kolombiyalı gurbetçi akademisyenler tarafından başlatılmıştır. Bunlar, çok yetenekli gurbetçilerin, en bilgili bilimsel gruplardan çalıştıkları sanayileşmiş ülkelere veya kendi ülkelerine bilgi aktarımında oynayabilecekleri rolün somut örnekleri olarak gösterilebilir (Brown, 2000: 9-10).

Tüm bilimsel diaspora ağları, kendilerini bağımsız, politik olmayan, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar veya esas olarak kendi ülkelerini veya menşe bölgelerini geliştirmek için çalışan gurbetçi araştırmacılar ve mühendislerden oluşan kendi kendine örgütlenen dernekler olarak görmektedirler. Diaspora ağları, gurbetçi olmayan veya bilimsel ağları olmayan kişileri de içerebilmektedir; Yurtdışı Polonyalı Bilim insanları Ağı, Kuzey Amerika ve Kanada Profesyonel Taylar Derneği, İran Bilimsel Bilgi Ağı, Tunus Bilim Birliği, Filipinli Beyinleri Kazanma Ağı, Yurtdışı Arap Teknoloji Uzmanları ve Sansa Ağı bunlara örnek gösterilebilir. Sonuncusunun Bilim ve Teknoloji Müdürlüğü veya Milli Eğitim Bakanlığı gibi bazı devlet kurumlarıyla da bağlantıları bulunmaktadır.

Bilimsel diaspora ağları, teknoloji transferi ve özellikle yüksek vasıflılardan bilgi akışı alanında daha etkili politikalar tasarlamak için faydalı bir başlangıç noktası olmuştur. Bu adımın amacı, her düzeydeki akademisyenleri ve seçkinleri, yurtdışında edindikleri becerileri ülkelerindeki yapısal değişimi etkilemek için kullanmaya teşvik etmektir. Bir yandan sosyal sermaye ağlarının kurulması, bilimsel diaspora ağları

üyelerinin kendi ülkelerindeki bilimsel kurumlara erişmesini sağlarken, diğer yandan ev sahibi ülkedeki bilim insanlarının ve işçilerin bilimsel diaspora ağının bir parçası olmasına, yabancı bilim kurumlarına daha hızlı erişmesine ve bilimin kendi ülkesindeki konumunu güçlendirmesine katkıda bulunmaktadır. Bu işlevleriyle hem ev sahibi ülkedeki hem de anavatandaki bilimsel kurumlar için önemli bir kazanç olabilmektedirler. Dolayısıyla, diaspora içinde sosyal sermayenin gelişimi, bu ağların ev sahibi ülke ve menşe ülkelerde büyümesinin sağlanmasına ve kolaylaştırılmasına bağlı olmaktadır (Sahili, 2011: 112).

Ayrıca bilimsel diaspora ağları, ev sahibi ülkelerdeki bilim insanlarının ve bilimsel seçkinlerin sosyal sermayesini geliştirmektedir. Seçkinler, bilimsel diaspora örgütleriyle ülkelerinin kalkınması için planların tasarımı ve uygulanmasına ilişkin istişare toplantıları düzenlemeye çalışmaktadır. Bu son girişimlerin çoğu, öncelikle ana ülkedeki kalkınma politikalarını rasyonelleştirmeyi amaçlamıştır. Örneğin; Avam Kamarası tarafından danışma oturumları düzenlemek üzere atanan Uluslararası Kalkınma Komisyonu, temmuz 2003'te, Sierra Leone'deki bilimsel diaspora üyelerinin katıldığı on oturum düzenlemiştir (Lonescu, 2006: 24).

Kalkınma alanlarında faaliyet gösteren çeşitli uluslararası kuruluşlara ek olarak bilimsel diaspora ağlarının sosyal sermayeyi geliştirmedeki ve istişare toplantıları düzenlemedeki rolü, ulusal düzeyde bilimsel karar vericilere uzmanlık ve tavsiye sağlama konusunda bilim insanlarını övmek ve onlardan yararlanmanın yanı sıra bilim diplomasisi alanında gerçek bir rol oynamanın ve farklı ülkelerden iki bilim arasındaki uçurumu kapatmanın ötesine geçmiştir (Sahili, 2011: 112). Birçok ülkedeki bilimsel diaspora ağları, Amerikan Bilimler Akademisi örneğinde olduğu gibi, genetiği değiştirilmiş kaynaklar, deneysel bilimler için Synchrotron ışık projesi ve Orta Doğu'daki uygulamalarında görülen bir konuda fikir beyan etmek gibi ulusal bilim politikalarını etkileyebilmiştir. Çeşitli ülkelerden bilim insanlarını ve araştırmacıları bir araya getiren proje, 1999'da başlatılmış ve mayıs 2017'de açılmıştır. Proje, ağ oluşturma, yetenek geliştirme, araştırma yürütme ve çıktılarını geliştirme için bir platform yaratmayı amaçlamaktadır (Zoubi, 2018: 341).

Bilimsel diaspora ağlarının katkısı, sosyal sermayeyi geliştirmek, istişare toplantıları düzenlemek, uluslararası kuruluşlardaki karar vericilere uzmanlık ve

tavsiye sağlamak ve göçmenleri çekmek için Arap ülkelerinden yüksek yetenekli kıdemli yabancı bilim insanlarının yeteneklerinden rekabet ve yaratıcılık hedefiyle yararlanmakla sınırlı değildir. Sonuç olarak, 1990-2000 döneminde Sudan'dan %2,5, Libya ve Fas'tan %1.7, Suriye Arap Cumhuriyeti ve Tunus'tan %1.6 ve Lübnan ve Mısır'dan %1.4 oranında Avrupa'ya vasıflı göçmen sayısı artmıştır. 2006 yılı itibariyle hükümet raporlarına göre Arap ülkelerinden OECD ülkelerine yüksek eğitim düzeyine sahip göçmenlerin sayısı %40,5'i kadın olmak üzere 1.399.0555 göçmene ulaşmıştır. 2010-2011 yılları arasında Arap Baharı devrimlerinin başlamasıyla birlikte, Arap bölgesinden yüksek eğitilmiş insanların göçü, gelişmekte olan ülkelere gelen yüksek vasıflı göçmenlerin toplamının yaklaşık üçte birini oluşturmuştur (Sahili, 2011: 113).

Arap ülkelerinin şimdiki hükümetleri gerek Arap Baharı'ndan önce gerekse Arap Baharı'ndan sonra, gurbetçileriyle bağların güçlendirilmesi amacıyla göçmenlerle ilgili bakanlıklar veya kurumlar kurmaktan çekinmeseler de hala diasporadaki yeteneklere etkin bir şekilde erişmesini ve bu alanda ciddi ve etkili politikalar formüle etmesini sağlayacak temel araçlardan yoksundur. Bu araçlardan belki de en önemlisi, gurbetçilerin, ikamet ettikleri yerlerden ve çeşitli etkinliklerinden oluşan bir veri tabanı bulunmasıdır. Gurbetçilere gelince, gurbetçilerin ülkelerindeki dernekler ve ağlar da dahil olmak üzere onlara bağlı ağlar ve bilimsel dernekler, anavatana daha yakın olmak amacıyla enerjileri birleştirmek açısından kendilerine benzer hedefler belirleyerek aktif olmuştur. Ancak birçoğu hükümetleri atlayarak doğrudan yerel topluluklara, okullara veya hastanelere bağlanmaktadır. Tüm bu ağlar, menşe ülkelere kolektif yardım sağlamanın yanı sıra diaspora arasındaki bağlantıları güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Örneğin, Arap diasporasının bazı ağları aşağıdaki gibidir:

Tablo 3.1. Arap Diasporasının Ağları

Ağ Adı	Tanım	Amacı	Bilimsel Proje ve Hizmetler
Yurt dışındaki Iraklı Bilim İnsanları Ağı (NISA)	Kâr amacı gütmeyen, sivil ve bağımsız bir kimliğe sahip uluslararası bir kurumdur.	<ul style="list-style-type: none"> Kalkınma hareketinin büyümesi için Iraklı akademik araştırma ile ilgili, endüstriyel, tarımsal, tıbbi, idari ve ekonomik kurumlara nasihat 	<ul style="list-style-type: none"> UNESCO Projesi Bilimsel Araştırma Desteği

		<p>etme, yardım etme ve destek verme.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Iraklı üniversitelerin yaptığı akademik etkinlikler ve bilimsel araştırmalara katılma. • Kalkınma öncelikleriyle ilgili ve farklı bilimsel ve teknolojik araştırmaya destek vermek için Iraklı beşerî kaynakları doldurma. • Çalışmalar yürütme. • Bilim insanları ve uzmanlarla bilimsel buluşmalar düzenleme. • Irak'ta kalkınma önceliklerine sahip atölye ve seminerler düzenleme. • Irak'ın içindeki ve dışındaki üniversiteler ve araştırma merkezleri arasındaki bağları güçlendirme. • İlimle uğraşan göçmenleri, enerjilerini Irak'ın içinde değerlendirmeye teşvik etmek. 	<ul style="list-style-type: none"> • Bilimsel konferans ve çalıştaylar düzenleme
Uluslararası Cezayir Diasporası Birliği (AIDA)	Kâr amacı gütmeyen ve siyasi olarak tarafsız bir kurumdur.	<ul style="list-style-type: none"> • Dünyanın üzerindeki Cezayir diasporasını toplamak. • Cezayirlilerin kendi aralarındaki kültürel, ekonomik ve sosyal alışverişleri güçlendirmek. • Cezayir diasporasının menfaatlerini güçlendirmek ve onu savunmak. 	<ul style="list-style-type: none"> • Cezayirli göçmenleri katılmaya teşvik etme. • Alışveriş ve yatırım fırsatlarına teşvik etme. • Ortaklık ve karşılıklı yardımları teşvik etme.
BM Gelişim Programları	Yaklaşık 30 farklı ülkede geçmiş 20 yılda uygulamasını yürütme. Bu kurum, bazıları bu ülkelerden geri dönmeye ve oraya kesin yerleşmeye teşvik eden sistemlerden biridir.	<ul style="list-style-type: none"> • Diasporadaki teknoloji uzmanlarını anavatanlarına geri getirme. 	<ul style="list-style-type: none"> • Göçmenler Aracılığıyla Veri Aktarımı Projesi (Tokten). • Diasporadaki Filistinli Bilim İnsanları ve Teknoloji Uzmanları Ağı Projesi (PALESTA).
Lübnan'daki Göçmen Halk Yoluyla Veri Aktarımı Programları.	Bu program, BM gelişim programı kavramını ve farklı ülkelerden göçmenlerin gücünden istifade etme konusunda oluşturulmuş uluslararası mekanizmalarını benimseyen bir programdır.	<ul style="list-style-type: none"> • Nispeten düşük maliyetle asli ülkelerinde kısa süreli danışma hizmetleri sunma. 	<ul style="list-style-type: none"> • Beyin göçünün olumsuz etkilerini engelleme. • Öncelikli farklı kalkınma alanlarında destek sağlama. • Güvenlik ve emniyeti sağlama ve terör eylemlerini engelleme konularında en modern araçları kullanma. • Kanser tedavisi için milli yönergeler yayınlama.
Yurt dışındaki Ürdünlü Bilim Adamları ve	Yurt dışındaki Ürdünlü Bilim İnsanları ve Teknoloji Uzmanları Ağı, Ürdün'deki akranlarıyla bağ kurarak Ürdünlü bilim insana ve	<ul style="list-style-type: none"> • Ortak etkinlikler üzerinde çalışarak ya ülkelere dönerek ya da (gerçek ya da sanal olarak) buldukları yerlerden çalışarak Ürdün için çalışmak 	<ul style="list-style-type: none"> • Araştırma ve geliştirme projeleri.

Teknoloji Uzmanları Ağı	teknoloji uzmanlarının beyin göçünü yansıtmaya çalışır.		<ul style="list-style-type: none"> Bilimsel ve teknolojik temelin inşa edilmesine katkıda bulunmak. Tüm bilimsel ve teknolojik alanlarda Ürdün'ün gücünü artırmak.
Yurt dışındaki Arap Bilim Adamları ve Teknoloji Uzmanları Ağı (ALSTA).	ALSTA ağının kurulması fikri, yurt içinde ve dışında bazı Arap bilim insanları arasında istişare toplantısının yürütüldüğü 1989 yılına uzanır.	<ul style="list-style-type: none"> Arap üniversitelerinde yüksek öğretim programlarını denetleme. Bilimsel makale ve araştırmalarla ilgili bilimsel yayın sürecini değerlendirme. Bilimsel ziyaretler düzenleme. Sınırlı sürelerle üniversitelerde ders verme. Arap dünyasındaki düşünce kuruluşları ve Amerikan kurumları arasındaki iş birliğini güçlendirme. Amerikan üniversitelerinde okumak isteyen Arap öğrencilerin işlerini kolaylaştırma. 	<ul style="list-style-type: none"> Arap dünyası içinde ve dışındaki eğitim ve araştırma kurumlarında çalışan bilim adamları, teknoloji uzmanları ve araştırmacılar arasında iş birliği yapma Bilim insanları, onların bilimsel uzmanlıkları, araştırma alanları, deneyimleri, kitapları, yayımları, patentleri ve diğerlerinin öğrenilebileceği bir elektronik referans kılavuzu hazırlama.
Tunus Bilim Derneği	1991 yılında Fahreddin Karay'ın başkanlığında Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulmuştur.	<ul style="list-style-type: none"> Tunuslu bilimsel olarak nitelikli kimselerin vatana dönmesi. Üniversite öğrencilerine bakma, onların bireysel işlerini denetleme ve bilimsel yönelimlerini düzenleme. Bazı Amerikan bilimsel ve teknolojik programlarını Tunus'a aktarma. Tunus eğitim müfredatını modernleştirmek amacıyla Amerikalı uzmanları çekme. 	<ul style="list-style-type: none"> Bilimsel ve teknolojik olarak Tunus altyapısını geliştirme. Bir Amerikan üniversitesindeki pek çok başarılı Tunuslu öğrenciye yıllık burs verme. Mağrip, Akdeniz ve Avrupa bağlamlarında eğitim ve araştırma alanlarıyla ilgili yurt içi ve yurt dışı arasında bağ kurma. Tunus içinde ve dışında seminerler, konferanslar ve yaz okulları düzenleme.

➤ Yurtdışı Iraklı Bilim Adamları Ağı (NISA)

Yurtdışı Iraklı Bilim insanları Ağı, küresel, bağımsız hükümet kâr amacı gütmeyen bir kuruluş sayılmaktadır. Kuruluşuna, Avrupa ve Amerika'daki uluslararası üniversitelerde çalışan bilim insanları katkıda bulunmuştur. Ağ üyeleri, Batı üniversitelerinde profesör, ileri düzey araştırmacı, bilimsel merkez veya daha yüksek bir pozisyonda yönetici olarak çalışan seçkin Iraklı bilim insanlarından oluşmaktadır. Aralarında çeşitli bilimsel, endüstriyel ve ekonomik dalların gelişimine temel bilimsel katkılarda bulunanlar bulunmaktadır (Sahili, 2011: 120).

Iraklı Bilim İnsanları Ağı ayrıca Irak akademik, araştırma, endüstriyel, tarımsal, tıbbi, idari ve ekonomik kurumlara kalkınma faaliyetlerini geliştirmek için

tavsiye, yardım ve destek sağlamayı, aynı şekilde Irak üniversiteleri tarafından yürütülen akademik ve bilimsel araştırma faaliyetlerine katılmayı amaçlamaktadır. Irak Ağı'nın bir diğer amacı, kalkınma öncelikleriyle ilgili seçkin bilimsel ve teknolojik araştırmaları desteklemek, çalışmalar yapmak ve bilim insanları ve uzmanların bilimsel toplantılarını ve Irak'ta kalkınma önceliklerini etkileyen bilimsel konularla ilgili çalıştaylar ve seminerler düzenlemek için Irak insan kaynaklarını harekete geçirmektir. Aynı şekilde bilimsel programlara ve anlaşmalara katılım ilkesi ile Irak içindeki ve dışındaki üniversiteler ve düşünce kuruluşları arasındaki bağları güçlendirmenin yanı sıra, ülkenin tüm bilimsel ve teknolojik enerjilerine yatırım yapmak ve bilimsel göçmenlerini enerjilerini Irak'ta yatırmaya motive etmektir. Bu, gelişmekte olan ülkelerde başarısız olan geri dönme seçeneğine alternatif olarak yatırım seçeneğine dayanmaktadır (Sahili, 2011: 120).

Yurtdışı Iraklı Bilim İnsanları Ağı (NISA) nın üyelerinin katıldığı en önemli projeler ve bilimsel hizmetler arasında şunlar bulunmaktadır (Sahili, 2011: 120).

- A) UNESCO projesi: Proje, Irak'taki yükseköğretim sisteminin ana bileşenlerinin reformunu ve geliştirilmesini içermektedir. Kalite sistemi geliştirme, bilimsel araştırma koordinasyonu, yurt dışındaki uluslararası üniversitelerde ağların ve eşleştirme programlarının güçlendirilmesi, burslar ve burs yönetiminin yanı sıra yükseköğretim kurumlarının planlanması ve yönetiminde kapasite geliştirme buna örnek gösterilebilir.
- B) Bilimsel Araştırma Desteği: Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Avustralya'da uygulanan deneyimleri ve standartları sunarak ve bunları Irak'taki bilimsel araştırmalarla ve dünyadaki bilim ve üniversite kurumlarıyla ilişkilendirerek bilim sektörünün önceliklerini ve acil ihtiyaçlarını belirlemenin yanı sıra Irak'taki bilimsel araştırmaların rehabilitasyonu için bir yol haritası ve kalkınma için öneriler ve tavsiyeler içeren kapsamlı bir rapor hazırlama ile destek sunmaktadır.
- C) Bilimsel Konferanslar ve Çalıştaylar Düzenlemek: Yükseköğretim ve Bilimsel Araştırma Bakanlığı, NISA ile işbirliği içinde, Irak'ta yükseköğretimin geliştirilmesi konusunda 27- 29 Kasım 2020 tarihinde

uluslararası bir konferans düzenlemiştir. Konferansa İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Hollanda, Avustralya ve İrlanda'dan 10 NISA üye katılmıştır. Toplantıda strateji, burs programları, kültürel değişim ve eğitim sisteminin inşasındaki ve yükseköğretime yatırım yapılmasındaki rolü ışığında yükseköğretime geliştirme yöntemleri tartışılmıştır. Bir grup NISA üyesi ayrıca çeşitli Irak üniversitelerinde bir dizi bilim ve mühendislik disiplininde öğretim becerileri ve bilimsel araştırmalar üzerine çalıştaylar düzenlemiştir. Bu tür çalıştaylar, Iraklı profesörlerin, yüksek lisans öğrencilerinin ve araştırmacıların yetkinliklerinin geliştirilmesine katkıda bulunmuştur.

➤ **Cezayir Uluslararası Diaspora Derneği (AIDA)**

Cezayir Diasporası Derneği, Kâr amacı gütmeyen politik olarak tarafsız bir organizasyondur. Cezayir Diasporası Derneği, Cezayir'in gelişimine katkıda bulunan etkili bir ağ oluşturmak için dünyadaki Cezayir diasporasını bir araya getirmeyi amaçlamaktadır. Cezayir Uluslararası Diaspora Derneği aşağıdaki hedeflere ulaşmayı amaçlamaktadır (Sahili, 2011: 123- 124).

- Cezayirliler arasında kültürel, ekonomik ve sosyal alışverişi teşvik etmek amacıyla dünyadaki tüm Cezayir diasporasını etnik, dini veya tarihsel kısıtlamalar olmaksızın bir araya getirmek.
  - Cezayir diasporasının çıkarlarını çeşitli idari, ekonomik, yasal, sosyal, kültürel ve diğer kurumlar arasında güçlendirmek ve savunmak.
  - Etkilerini ve bilgilerini yaşadıkları her ülkenin sosyal yaşamını geliştirmeye yatırım yaparak Cezayirli gurbetçilerin katılımını teşvik etmek.
  - Cezayirli gurbetçilerin Cezayir'deki ekonomik, sosyal, kültürel ve insani kalkınmaya katılımını artırmak için ortaklıkları ve karşılıklı yardımı teşvik ederken değişim ve yatırım fırsatlarını teşvik etmek.
- **Gurbetçiler Arasında Bilgi Aktarımı İçin Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)**

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, diasporalar arasında bilgi transferi için iki proje başlatmıştır (Hanfi, 2001: 15-18).

A) Göçmenler Arası Bilgi Transferi Projesi (TOKTEN)

Diaspora bilim insanlarının ve teknoloji uzmanlarının uzmanlıklarını kendi ülkelerine getirmek amacıyla son yirmi yılda yaklaşık 30 farklı ülkede uygulanmaktadır. İlk başta, TOKTEN 'in motivasyonu, gelişmiş ülkeye göç eden beyinleri kazanmaktır. Bu program, diasporadaki ulusal uzmanlar hakkında bilgi içeren bir veri tabanı oluşturmuştur. 1990'lardan bu yana, 4.000'den fazla uzman bir aydan altı aya kadar süren görevlerle kendi ülkelerine katkıda bulunmuştur. Hükümetlerin yanı sıra üniversitelerden özel sektör ve sivil sektör de onların tavsiyelerinden yararlanmıştır. TOKTEN fikri gelişmekte olan ülkelere gelen göçmen beyinlerinden yararlanmaya katkı sağlayan uluslararası mekanizmalardan biridir. Bu mekanizma, bazılarını geri dönmeye ve bu ülkelerde kalıcı olarak ikamet etmeye teşvik etmiştir.

TOKTEN programı, Filistin topraklarındaki başarılı programlardan biri olarak kabul edilmektedir. Kuruluşundan 2000 yılının başına kadar 178'den fazla Filistinli uzmanın istihdamına katkıda bulunmuştur. Örneğin, TOKTEN danışmanları Filistinlilerin böbrek tedavisi kurmalarına ve kalkınma planları geliştirmelerine yardımcı olmuştur. TOKTEN yetkinlikleri, gelişmekte olan Filistinli işletmelere otomasyon, organizasyon ve programlama tekniklerini tanıtmak için kullanılmıştır. Şehir planlamasının yanı sıra, Filistin üniversitelerini yurt dışındaki meslektaşlarıyla ilişkilendirmeye de katkıda bulunmuşlardır. Bir grup Filistinli uzmanın Gazze Uluslararası Havalimanı'nın inşasına katkılarından da söz etmek mümkündür. Onlardan kalan dokuzu, havalimanının operasyon bölümünün belkemiğini oluşturmaktadır.

TOKTEN programının önemine rağmen etkisi sınırlı kalmıştır. Filistin varlığının inşası diasporadaki çeşitli ve önemli kitlelere ihtiyaç duyarken sadece az sayıdaki yurt dışındaki Filistinliye ulaşılabilmiştir. Ayrıca uzmanlardan yararlanan merci, temel olarak ulusal ve özel iki sektörün aleyhine Filistin bakanlıkları ve sivil toplum kuruluşlarıyla sınırlı kalmıştır. Bu, Palestanın bu görevi yapmaya başlamasına

rağmen uzman adaylarının seçilmesi konusundaki bilgileri taşıyan veri listesinin bulunmamasına sebep olmuştur. Ancak seçimler hâlâ sınırlıdır.

B) Diasporadaki Filistinli Bilim İnsanları ve Teknoloji Uzmanları Ağı Projesi (Palesta)

Bu proje, BM Kalkınma Programı'nın desteğiyle bilimlerin birliği ve teknolojik planlama aracılığıyla 1988 yılının ortasında çalışmaya başlamıştır. Palestanın stratejisi, Filistinli gurbetçilerin Filistin'deki bilimsel ve teknolojik durum bilincini iyileştirme ve artırma ile şu noktalara odaklanarak tüm kalkınma alanlarında fırsatlar yaratmaya dayanmaktadır (Hanfi, 2001: 217-218).

- Yabancı üniversitelerde yerel mezunların kayıt sürecini kolaylaştırmak.
- Ortak araştırma projeleri yapmak.
- Filistinli gurbetçileri yaz döneminde misafir profesör olarak Filistin'de daha fazla zaman geçirmeye motive etmek.
- Yerel bakanlıklarda, üniversitelerde ve çeşitli kamu ve özel kurumlardaki boş pozisyonları doldurmak için nitelikli ve uygun kişileri bulmak.
- Filistin'in ekonomik ve sosyal gelişimi için önemli olan bilimsel ve teknolojik sorunları ele alan ciddi tartışmalara diasporadaki Filistinli bilim insanlarını ve teknoloji uzmanlarını dâhil etmek.

Yukarıdakilere ek olarak Palesta uzmanları, sektörel ve diğer elektronik panel tartışmalarına katkıda bulunmaktadır. Diaspora uzmanları Filistin'in karşı karşıya olduğu kalkınma sorunlarına çözüm üretmeye çalışmaktadır. Palesta, bu bölümlerin sonuçlarını Filistin topraklarındaki paydaşlara yayınlarak çeşitli projeler yürütmektedir; mikrobiyoloji laboratuvarı kurmak, tekstil endüstrisinden atılan tuzlu suları arıtmak, binaların depreme dayanıklılıkları dikkate alınarak inşasını ve tasarımını teşvik etmek ve bilim ve mühendislik dergileri çıkarmak bu projelerden bazılarıdır (Hanfi,2001: 217-218).

➤ Lübnan'daki Gurbetçi Vatandaşlar Aracılığıyla Bilgi Transferi Programı

2005 yılında, Lübnan'daki Gurbetçi Vatandaşlar Aracılığıyla Bilgi Transferi Programı başlatılmıştır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı kavramını ve farklı ülkelerden gelen gurbetçilerin yeteneklerinden yararlanma konusundaki küresel mekanizmalarını, menşe ülkelerinde nispeten düşük maliyetle kısa vadeli danışmanlık hizmetleri sağlamak için benimseyen bir programdır. Bu proje beyin göçünün olumsuz etkilerini azaltmayı amaçlamaktadır. Lübnan'daki Gurbetçi Vatandaşlar Aracılığıyla Bilgi Transferi Programı'nın en önemli başarıları arasında şunlar yer almaktadır (Sahili, 2011: 126-127).

- Sağlık, barış ve çevre dâhil olmak üzere sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için çeşitli öncelikli kalkınma alanlarında destek sağlamak için çalışmak.
- Güvenlik ve emniyet sağlamak ve terör eylemlerini önlemek için en son araçları kullanmalarına olanak tanıyarak iç güvenlik güçleri ve ordu istihbaratı için elektronik güvenlik eğitimi gibi hassas görevleri yerine getirmek.
- Hükümet tarafından resmî olarak onaylanan ulusal kanser tedavisi kılavuzlarını yayınlamak. Kanser tedavisine yapılan harcamalar yıllık 100 milyon dolar aralığında düzenlenmektedir.

➤ **Yurtdışı Ürdünlü Bilim İnsanları ve Teknologları Ağı**

Yurtdışı Ürdünlü Bilim İnsanları ve Teknologları Ağı, Ürdünlü bilim insanları ve teknoloji uzmanlarını Ürdün'deki meslektaşlarıyla birleştirerek beyin göçünü tersine çevirmeye çalışmaktadır. Onları ülkelerine dönerek ya da buldukları yerden (fiilen ya da sanal olarak) çalışarak araştırma ve geliştirme projeleri, iş projeleri vb. gibi ortak faaliyetleri hayata geçirme aracılığıyla Ürdün için çalışmaya teşvik etmeye çalışmaktadır. Bunun yanı sıra, Ürdün Haşımı Krallığı içinde sosyal ve ekonomik kalkınma amaçlarına hizmet edecek bilimsel ve teknolojik temel oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır (Sahili, 2011: 126-127).

Ürdünlü Bilim İnsanları ve Teknologlar Ağı 1987'de bir girişim başlatmıştır. Bu girişim ulusal bir bilimsel ve teknolojik temel oluşturmak amacıyla Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu tarafından başlatılmıştır. Ürdün Haşımı Krallığı'nda

kapsamlı ve sürdürülebilir ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı sağlamak için bilim ve teknolojinin tüm alanlarında Ürdün'ün yeteneklerini geliştirmeye çalışmaktadır (Sahili, 2011: 128).

➤ **Yurtdışı Arap Bilim İnsanları ve Teknologları Ağı (ALSTA)**

(ALSTA) ağını kurma fikri, yurt içinde ve yurt dışında bazı Arap akademisyenler arasında bir istişare toplantısının gerçekleştiği 1989 yılına kadar uzanmaktadır. Ancak 1992'de Arap bilim insanları ve teknoloji uzmanlarının ilk konferansının ilk çalışmaları Amman'da başlatılmıştır. Konferansa farklı bilimsel disiplinleri temsil eden ve yurt dışındaki Arap Bilim insanları ve Teknologları Ağı'nda akademik ve araştırma pozisyonlarında olan elliden fazla bilim insanı katılmıştır. İlk konferans birkaç uluslararası, Arap ve İslami kurum ve kuruluş tarafından finanse edilmiştir. Münir Naife başkanlığındaki Arap Bilim İnsanları ve Teknologlar Ağı üyelerinden oluşan geçici bir konsey iki yıllık bir süre için dağılmıştır (Ali, 2013: 289-290).

Yurtdışı Arap Teknologlar Ağı, aşağıdaki hedeflere ulaşmayı amaçlamaktadır:

- Arap dünyasının içinde ve dışında eğitim ve araştırma kurumlarında çalışan bilim adamları, teknoloji uzmanları ve araştırmacılar arasındaki iş birliğini güçlendirmek.
- Bilim insanlarının, bilimsel uzmanlıklarını, araştırma alanlarını, deneyimlerini, literatürünü, yayınlarını, patentlerini ve diğerlerini tanımlayan bir elektronik başvuru kılavuzu hazırlamak.
- Arap üniversitelerinde lisansüstü programlarını denetlemek.
- Bilimsel yayın sürecini tezler ve bilimsel araştırmalar, özellikle Arap bilimsel konferans ve sempozyumlarının çalışmaları ile ilgili olarak değerlendirmek.
- Üniversitelerde sınırlı sürelerle bilimsel geziler düzenlemek, konferans ve ders vermek.
- Arap dünyasındaki düşünce kuruluşları ve Amerikan kurumları arasındaki iş birliğini güçlendirmek.

- Amerikan üniversitelerinde okumak isteyen Arap öğrencilerin işlerini kolaylaştırmak.

➤ **Tunus Bilim Derneği**

1991 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde Fahreddin Karay başkanlığında kurulmuştur. Tunus Bilim Derneği'nin amaçları şunlardır (Ali, 2013: 290).

- Tunus bilimsel yetkinliklerinin ana vatana dönüşü üzerine çalışmak.
- Üniversite öğrencileriyle ilgilenmek, kişisel işlerini denetlemek ve akademik oryantasyonlarını düzenlemek.
- Bazı Amerikan bilimsel ve teknolojik programlarını Tunus'a aktarmak.
- Tunus eğitim müfredatını güncellemek için Amerikalı uzmanları getirmek.
- Tunus altyapısını bilimsel ve teknolojik olarak geliştirmek için Amerika Birleşik Devletleri ve Tunus arasında bazı ortak projeler oluşturmak.
- Amerikan üniversitelerinden birinde bir dizi seçkin Tunuslu öğrenciye yıllık burs tahsis etmek.
- Mağrip, Akdeniz ve Avrupa bağlamlarında eğitim ve araştırma açısından yurt içi ve yurt dışı arasında bir bağlantı olmak.
- Uluslararası üne sahip araştırmacı ve akademisyenlerin katılımıyla Tunus içinde ve dışında seminerler, konferanslar ve yaz okulları düzenlemek.

Yukarıdakilere dayanarak, araştırmacı, Arap ülkelerinin ülke içinde ve dışında yayılmış bilimsel ve entelektüel bir yeterlilik stoğuna sahip olmasına rağmen onlardan yararlanmaya çalışmadığını düşünmektedir. Bunun nedeni, bilimsel yeterlilikler arasında bilimsel bağların kurulması ve güçlendirilmesi konusunda bazı geliştirme stratejilerinin olmamasının yanı sıra siyasi iradenin olmaması ve siyasi olarak onlar üzerinde etki bırakamamasıdır. Seminerler ve bilimsel konferanslar da dâhil olmak üzere bilimsel faaliyetleri finanse etmek için bilimsel araştırmalar için yeterli bir bütçe bulunmamaktadır. Birçok Arap ülkesinde, özellikle Arap Bahar'ından sonra siyasi özgürlük yoktur. Bu ülkelerin çoğu, siyasi bağımsızlık ve insan haklarına saygı faktörünü kaybetmiştir. Tüm bunlar birçok bilim insanının ve araştırmacısının ülkelerini

terk etmesine ve daha istikrarlı ve güvenli Batı üniversitelerinde ve düşünce kuruluşlarında çalışmasına yol açmıştır.

3.1.3.3. Diaspora Diplomasisi

Diaspora diplomasisi, bizzat diaspora sınıfları arasında en etkin mercilerden biri sayılmaktadır. Bunun nedeni kavram olarak diasporanın, insanların ortak yaşamına dayanan geleneksel boyuttan içinde yaşadığı toplumun içerisindeki etkileşime dönüşmesi ve sosyal, siyasi ve ekonomik boyutlara sahip çeşitli çerçeve ve etkileşimler almasıdır. Bunun amacı, zorla ya da gönüllü olarak ülkelerinden göç eden yetenekleri önemsemeyen göç, sömürü ve enerjinin tükenmesini ifade eden olumsuz bir kavram olarak diasporaya işaret etmek yerine ana vatani ve meselelerini tanıtmaktır. Çünkü göç, kimliklerini tanıtır kendileri ve dünyadaki diğerleri arasındaki engel ve sınırları yok etmek için diasporanın geliştirilmesi ve ülkelere ya da başka bir bilim insanına uzmanlık ve tecrübelerinin aktarılması yolunda önemli bir dürtü olabilecek millî, sosyal, fikri ve bilimsel meselelerden etkilenmemelerine ve onları ihmal etmelerine sebep olmuştur.

Kavramın ele aldığı önceki literatürün azlığından ve bizzat diaspora üyelerine ve mensubu oldukları meseleye hizmet eden siyasi ve diplomatik bu kavrama kayıtsız kalınarak geçmiş yıllar boyunca insani ve ekonomik boyutlarıyla diaspora kavramıyla sınırlı kalmasından dolayı diaspora diplomasisi kavramı, kendi kimliklerini ve ayrıldıkları asıl toplumlarını tanıtmaları için yurtdışındaki yabancı toplumlarla güçlü bir ilişki inşa etmeye katkı sağlayan bir etken ve yeni bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca aralarında sosyal ve kültürel benzerlik ve uyum köprüsü inşa etmek amacıyla diğer toplumların önünde kendilerini ve yerel meselelerini tanıtmak üzere önlerine yol açmıştır. Bu bağlamda diaspora diplomasisi kavramı, farklı siyasi ve kültürel perspektiflerde çeşitlilik göstermiştir. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

Diaspora diplomasisi; "umumi menfaatle ana vatanlarının ve yeni vatanın kurallarına alınıp başka bir ülkenin kültürüne, siyasetine ve ekonomisine etki eden geniş bir grup göçmenin enerji ve karizması yoluyla yönetilen, yönlendirilen ve sürdürülen kolektif bir işler." Bu kavram kapsamında elçilik ve konsolosluklar, ülkelerinin millî kalkınma çabalarını takip etmek için gurbetçilerle yan yan devletlere

göre göç ülkesinin etkin bir yürütme kolu sayılmaktadır (Abdulvahab ve Alhamadi, 2018: 469).

Bazıları ise diaspora diplomasisini, kendi ülkelerinde değil farklı ülke, devlet ve bölgelerde yaşayan, çoğu zaman ülkeleriyle bağlantıda olan ve mensup oldukları ülkenin menfaatlerini korumayı hedefleyen farklı etnik gruplardan ibaret olarak görmektedirler (Eren, 2017: 40). Bunun en iyi örneği Filistin diasporasıdır. Bu diaspora, içinde bilim insanları, uzmanlar, siyasetçiler, ekonomistler ve fikri, bilimsel, siyasi ve ekonomik çeşitliliği değişiklik gösteren diğer farklı kesimlerin de bulunduğu farklı yeteneklerden oluşmaktadır. Bu çeşitlilik, on yıllar boyunca sığındıkları toplumlarla birlikte yaşamalarına katkı sağlamış ve kendine ait oluşumların özgün bir parçası olmuştur. Ancak tüm Filistinlileri toplayan birleşik Filistin görüşünün yok olması sonucu, Filistin davasının millî ve kendine has ruhunu geri getirmeyi hedefleyen farklı gruplar ortaya çıkmıştır. Yurt dışında Filistin Diasporası Konferansı'nın oluşturulması buna örnek gösterilebilir.* Bu konferans, Beyrut Lübnan ve İstanbul'da, Filistin davası ve onun tasfiye edilip bitirilme tehlikelerine karşı korunması yönünde bir tepki olarak düzenlenmiştir. Bu, özellikle yüzyılın anlaşmasının ilanı ve uluslararası ceza mahkemesi başsavcısının direkt olarak İsrail'in Roma kanununun 15. maddesine göre Filistin'e karşı işlediği katletme ve öfke eylemleri hakkında soruşturma açma talebinin ardından olmuştur.

Son zamanlarda gözle görülür bir artış sergilemeye başlayan özelde Filistinli genelde Arap gruplar ve hareketlere rağmen bunları, Filistin davasına hizmet edebilecek birleşik Filistin diasporası inşa etmeye iten ve etkileyen bir unsur olamamıştır. Bu durum, Filistin yapısının zayıflığından ve 2007 yılından sonra kendi içinde bölünmesinden dolayı, Filistin diplomasisinin tek ve bütün Filistin hareketini yönetme konusundaki güçsüzlüğünden kaynaklanmaktadır. Bu hareket, Filistin projesinin birleşme görüşünü benimsemekte ve hareket aracılığıyla Filistinlilerin

---

* Eşit şekilde siyasi, hukuki, ekonomik ve sosyal farklı taraflarıyla Filistin, Arap, İslami ve uluslararası boyutlarıyla sorunun çözümü için birleşik Arap strateji görüşünün netleşmesi, fiili olarak temeller ve kurallar koyabilme, programlar önerebilme ve dönüş hakkı uygulamasının kuralını ilk kez koyan Arap strateji görüşünü gerçekleştirmek için gereken uygulama mekanizmasını belirleyebilme imkânı vermiştir. Bu konferansın dönüş hakkı uygulamasının kuralı hakkındaki realist yöntem görüşüne ve (bu belgenin kapsamında bulunan) yerleştirme ve ödün vermeyi reddetmeye varması Arap ve Filistin siyasi ve akademik düzeyinde problemin ele alınması konusunda önemli bir dönüşüm meydana getirir.

sıkıntılarını benimseyerek yetmiş yıldan fazla bir süredir Filistinlilerin yaşadıkları küçümsenme ve kayıtsızlık hali karşısında, yurt dışında onların yanlarında duracak Filistin politikalarının yapılmasında etkili bir Filistin lobisi oluşturmuştur.

Buna karşılık başkaları diaspora diplomasisini, kültürel diplomatik bir strateji olarak görmektedir. Bu strateji, bizzat ana vatanla ilgili veya vatanlarından ve kendi toplumlarından uzakta yaşadıkları gurbet durumuna rağmen onları vatanları ve toplumlarının ayrılmaz bir parçası yapmak amacıyla ev sahibi devletlerle ilgili etkinlikler, faaliyetler, programlar ve kutlamalardan faydalanarak gurbetçilerin kendi kültürel kimliklerini tanıtmalarını hedeflemektedir. Bu durum, kültürel miras ve göçmen halk kimliğinin temel bir parçası sayılan millî bilinç duygularını ve aidiyet durumunu derinleştirmektedir.

Bunun gibi stratejileri uygulamak sadece gurbetçilerin sorumluluğunda olmayacaktır. Bilakis diaspora resmî ve ulusal kurumları yoluyla bu sorumlulukların bir kısmını taşımaktadır. Bu durum oldukça açık ve nettir. Örneğin; düzenlenen milli bayram kutlamalarına ev sahibi ülkelerdeki topluluklar, konsolosluklar, resmî ve ulusal birlikler katılmaktadır. Başka bir örneğe Filistinlilerin her yıl 15 Mayıs 1948 tarihine denk gelen Filistin Nekbesi'nin yıldönümünün kutlanmasıdır. Bu tarih, Filistin'deki yerleşik halkın yerinden edilerek yerine insan haklarına aykırı biçimde İsrail'in yerleştirilmesinden ötürü, özelde Filistinliler genelde ise Araplar ve Müslüman tüm vatandaşlar için üzücü bir hatıradır. Bu nedenle Nekbe Günü kültürel diplomasi uygulaması, vatani ve toplumundan ayrı olmasına rağmen kutlanan Filistin millî bağlarının derinleşmesini sağlamaktadır. Bu diplomasi uygulamasıyla yazılı tarih belleğiyle sınırlanmış olmak yerine sözel tarihin güçlendirilmesi de mümkün olmuştur.

Filistin'in kültürel diplomasisinin güçlendirilmesi, bizzat vatan içerisindeki bir kurul yahut temsilciler tarafından önerilen millî bir program aracılığıyla yapılmamaktadır. Bunun aksine her yıl yapılan ve ev sahibi, devlete bağlı kurum ve kuruluşlarla işbirliği ile ona bağlı toplulukların katıldığı kutlama ve konferanslar yoluyla iç (yerel) ve dış toplumla iletişimi güçlü ve bugün daha hukuki ve yaygın olan pek çok araç yoluyla yapılmaktadır. Bu kutlamalar, çoğunlukla partisel boyutla sınırlı olan bireysel ruh yerine Filistin topluluk ruhunu güçlendirmeye katkı sağlamaktadır.

Ayrıca Filistinlilerin kendi aralarında iletişim ve sevgi bağlarını derinleştirmekte ve coğrafi dağılımın farklılığına rağmen Filistin taraflarına buluşma imkânı sağlamaktadır. Bu, iç ve dıştan siyasi ve toplumsal uyum yönünde millî ve toplumsal istekler olduğunda kültürel diplomasisini, Filistin halkının vatanını ve toplumunu inşa etme konusunda güçlenmesi yönünde meşru ve adil bir araç kılmıştır. Bu yüzden kültürel ve millî değerler kavramı konusunda bir dönüşüm yaşanarak bölünme ve bilinçsizlik durumundan, toplumun kendi içerisinde kaynaşma ve asimile haline geçme durumu ortaya çıkmaktadır. Bu, toplumda karar alma, zorluklarla başa çıkma, vatanı ve toplumu ile ilgili millî politikalar oluşturma konusunda itici ve etkili bir araç olmasını kolaylaştırmak içindir.

Özellikle Arap göçmenlerin mesleki ve eğitim özelliklerinin çeşitliliğiyle oluşan son 10 yıldaki Arap göçlerinin öğrettiği nicel ve nitel dönüşümlerin, Arap göçmenlerin ikamet ettiği ülkeler ve köken ülkeleri arasındaki ilişkilerin doğasının değişmesinde direkt bir rolü bulunmaktadır. Bu, Arap ülkeleri dışında mesleki derneklerin temel bir rol oynadığı yeni ilişkiler ağının oluşması yoluyla olmuştur. Bu Arap göçmenlerin köken toplumları ve aidiyet duyguları ile bağlarının büyümesine en iyi kanıt olmakta ve küreselleşme çağında Arap diasporasının özelliklerinin ortaya çıktığını göstermektedir (Latraş, 2010: 72).

Arap göçlerinin artması ve köken toplumları ile ilişkilerinin güçlenmesinin yanı sıra diaspora diplomasisi, özellikle diaspora ülkelerinden alınan veri, yetenek, uzmanlık fikir ve kültür aktarımı işlemleri ile ilgili olarak bir ülkeden diğerine veri aktarımında belirgin bir rol oynamıştır. Bu işlemler, köken ülkenin gurbetçilerden istifade etmesi için önemli araçlardan biri sayılmıştır. Ayrıca köken ülkelerdeki beşerî sermayeye olumlu bir etki edilmesine de katkıda bulunmuştur. Buna ek olarak bu uzmanlıkların niteliğinin, köken ülkede istenen uzmanlık alanlarıyla ne kadar bağdaşıldığının ve de köken ülkelerin bu uzmanlık alanlarının aktarımının kolaylaşması için bulundurduğu kanalların ne kadar kaliteli olduğunun farklılık göstermesiyle göçmenlerin gücü, köken ülkenin veri ve yetenek aktarımı işlemlerinde farklılık göstermektedir (Arap, 2014: 5).

Mesleki ve sosyal ortak çalışmanın artması Arap göçlerinin yeni döneminin önemli bir belirtisi sayılmaktadır. Yeni göçmenlerdeki bu ortak çalışma, geçmişte

özellikle de 1930'lar ve 1940'larda olduğu gibi göçmenlerin ikamet ettikleri ülkeler ve köken ülkeleri arasındaki köprüyü güçlendirmede temel ve aktif etken bulmuştur. Avrupa'da bulunan Arap ve Müslüman öğrenci derneklerinin bu alanda aktif bir siyasi ve öncü rolü vardır (Latraş, 2010: 72). Bu yönde diaspora diplomasisi, yetenekli kimselere iş birliği fırsatları geliştirerek, Arap ülkeleri arasındaki imkânlarını güçlendirerek, gurbetteki yetenekli kimselere özel veri listeleri sağlayarak, yüksek yetenek sahibi gurbetçi toplumlar ve gurbetçiler arasındaki ilişki ve bağları güçlendirerek, aynı şekilde modern iletişim ağları ve araçları yoluyla ağ bağlantılarını güçlendirerek ve gurbetçi yetenekler ve yurt dışındaki uzmanlık alanlarına denk millî kurullarla aralarındaki ortaklıkları güçlendirmeye çalışarak köken ülkede yatırım yapmaya teşvik etmiştir. Böylece köken ülkeye veri aktarımı ile teknolojik ve bilişsel ilerleme konusunda katkı sağlamıştır (Arap, 2014: 83). Diğer tarafta mesleki ve bilimsel araştırmacı, doktor, mühendis, ekonomist, üniversite mezunu ve yabancı enstitü dernekleri, Arap göçmenler için küresel ortak çalışma taraflarından biri sayılmaktadır. Bu nedenle araştırmacıların da içinde bulunduğu çağdaş Arap göçlerinin farklı oluşum ağlarının kurumlarının inşa edilmesini teşvik etmek gerekmektedir. Bu köken ülkelerindeki mevcut farklı araştırma ve bilim faaliyetlerinin birleşmesi ile uzaklaştırma ve küçümseme yerine bilimsel katkıların aktifleştirilmesi için gereklidir (Latraş, 2010: 73).

3.1.3.4. Dijital Diaspora Diplomasisi

Dijital diplomasinin tanımı konusunda bugün de bir uzlaşma sağlanamamıştır. Her tanım, terimin kullanıldığı bağlama bağlıdır. Bununla birlikte, tüm yazarlar dijital diplomasinin bir tür kamu diplomasisi olduğunu ve ülkelerin yabancı izleyicilerle genellikle ucuz bir şekilde iletişim kurmak için dijital teknolojinin ve twitter, facebook gibi sosyal medya platformlarının kullanımını içerdiğini vurgulamaktadır (Abdal ve Mashraqa, 2018: 9).

Siber uzaydaki faaliyetlerin niteliğine göre dijital diplomasinin birçok adı vardır. Bazıları buna web siteleri, sağlanan hizmetler ve diğerleri ile ilgili olarak elektronik diplomasi (e-diplomacy) adını vermektedir (Süleyman, 2015: 20). Bununla birlikte, en yaygın terim, halkla etkileşim kurmak için sosyal ağların kullanımına atıfta bulunan dijital diplomasi (dijital diplomacy) terimidir (Abdal ve Mashraqa, 2018: 9).

Fransa Dışişleri Bakanlığı, dijital diplomasiyi geleneksel anlamda diplomasiğin bilgi ve iletişim teknolojilerinden kaynaklanan yeniliklere ve kullanım türlerine dayanan bir uzantısı olarak görmektedir. Bu tanım, Fergus Hanson'ın dijital diplomasiğin tanımının, diplomatik hedeflere ulaşmak için internet ve bilgi teknolojilerinin kullanımlarından biri olduğu önermesiyle tutarlıdır. Fergus Hanson, diplomatik hedeflerin uygulanmasına yardımcı olmak için internetin ve yeni bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımının kolay olduğunu düşünmektedir. Dave Lewis, dijital diplomasiyi, sosyal medyanın dijital iletişim araçlarının diplomasi yoluyla birbirleriyle ve halkla iletişim kurmak için kullanılması olarak tanımlamaktadır. (Abdal ve Mashraqa, 2018: 9).

Bu koşullar ve dönüşümler, yeni bir fenomen olan ve devletin dış toplumlar ve yabancı ülkelerle ilişkisini güçlendirmede önemli bir faktör olan diasporanın dijital diplomasisi olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Diaspora topluluklarının katlanarak büyümesi, büyükelçiliklerin önemini artırmış ve yetkilerin dışişleri bakanlıklarından elçilik ve konsolosluklarına devredilmesine neden olmuştur. Hatta diasporadaki vatandaşlarıyla menşe ülkelerdeki yeni olan her şey hakkında bilgi alışverişinde bulunmak için dijital araçların ve sosyal medyanın kullanımı gerekli hale gelmiştir. Böylelikle gurbetçiler, kendi ülkeleri ile aralarındaki bağları koruyabilme imkanına sahip olmuşlardır. Bu bağlar, iki ülke arasındaki ticareti artırabilme ve yerel politika yapıcıları etkileyebilme anlamında diasporaları dış politika varlıklarına dönüştürebildikleri için büyükelçilikler için stratejik değer olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda, elçiliklerin diaspora sanal ağlarını haritalamak için zaman ve kaynak ayırmasını ve ardından onlara ulaşmak için harekete geçmesini gerektirmektedir.

Dijital diaspora diplomasisinin diaspora saflarında geniş bir etki yaratabilmesi için cephedeki diplomatların yetkin kişilerle iletişim ve etkileşim için sosyal medya da dâhil olmak üzere bir dizi dijital aracı benimsemesi anlamında diaspora diplomasisinin dijitalleştirilmesi gerekmektedir. Diaspora diplomasisinde ortaya çıkan bu eğilimin uygulanabilirliğini ve etkinliğini gösteren birçok örnek bulunmaktadır. Bu bağlamda ABD Dışişleri Bakanı John Kerry diplomatik süreçte dijital araçları şöyle ifade etmektedir: "Dijital araçlar diplomatik sürece entegre edilmelidir". Devletin dış politika hedeflerine ulaşması için diplomatik süreçte dijital medyanın önemine işaret

ederek, hem ulusal hem de uluslararası toplumla iletişim kurmanın önemini vurgulamaktadır. Heller ve Franz ise dijital ağların üç şekilde iletişim için bir çerçeve oluşturduğunu belirtmişlerdir. Böylelikle gurbetçiler, yaşadıkları ülkenin toplumu ile yeni ilişkiler geliştirebilmekte ve eski bağlarını yavaş yavaş yeniden keşfederek kendi ülkelerindeki eski bağları beslemeleri mümkün olmaktadır (Budak, 2020: 542- 543).

Yukarıdakilere dayanarak, dijital medyanın hızlı gelişimine ve diplomatik araçların genişlemesine rağmen dijital medya, sanal dünyada geniş aile kavramını tanıtmak için bir araya gelerek dini diasporanın etnik farklılıklarını bir kenara bırakmasına izin verebilmiştir. Böylece Çin söylemine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca Avustralya hükümeti, kültürü tanıtmaya, küresel anlamda olumlu bir imaj çizme ve bu ağlar içerisinde diasporada yaşayan ülkelerle veya Avustralya hükümetinin öz yapısında var olan özel kurumlarla ilişkiler geliştirme konusunda çalışmalar yapmıştır (Budak, 2020: 543).

Siyasi, kültürel, ekonomik ve fikri araçlar yoluyla diaspora diplomasisi, toplu kültürel ve fikri çeşitli ilişki ağları inşa ederek uzmanlık ve tecrübelerini geliştirme yoluyla diaspora kavramında önemli bir güç ortaya çıkarabilmiştir. Bu ilişkiler ağı, millî, yerel, bölgesel ve global meselelerin desteklenmesi konusunda itici ve etkili araçlar sayılmaktadır. Bunun en iyi örneği 2011 yılında Arap Baharı'nın ardından meydana gelen göçlerdir. Bu göçler sonucu diaspora diplomasisinin anlaşılmasında önemli bir gelişme olmuş ve bu durum daha sonra ele alınacak fikri dernek ve kuruluşların inşa edilmesinde rol oynamıştır. Bu düşünce kuruluşları, bu ülkelerin ortak duygularının aktarılmasına ve bu kuruluşlarda yürütülen yerel eğitimler yoluyla açıklanmasına katkı sağlamışlardır. Bunun amacı onları konuk eden hükümetle resmî ve gayri resmî kanallar inşa ederek karşılaştıkları en belirgin zorluklara karşı durmaktır. Bu kanallar siyasi ve ekonomik yönleri ile karar alıcılar için itici ve etkili bir lobi yerine geçmiştir. Ayrıca fikir alışverişi, yapıcı çözümlere ulaşma, aralarındaki ortak çalışmanın güçlendirilmesini hedefleyen ortak konferanslar düzenleme ve bu göçmen halkların tüm önemli meselelerini paylaşmak amacıyla çeşitli elitleri toplayan kültürel ve fikri forumlar oluşturulmuştur.

3.2. İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Tanımlanması

Düşünce kuruluşları terimi, kimine göre aşına ve açık terimlerden biri olarak kabul edilse de, daha derinden incelendiğinde, kavram şeffaflık, sınırlandırılma ya da belirli bir kalıba konulma konusunda çeşitli zorluklar ortaya çıkmaktadır. Bu durum gözlemlediğimiz kadarı ile iki temel faktörden kaynaklanmaktadır; Bunlardan ilki, düşünce kuruluşlarının altyapısının doğası ve bu merkezlerin diğer araştırma merkezlerine bağımlılık oranı ile ilgiliyken, ikincisi; bu araştırma merkezleri tarafından yürütülen işin ve araştırma uzmanlığının doğasıyla ilintilidir. Bu, pek çok yazar ve araştırmacı tarafından düşünce kuruluşları kavramının tanımında açıkça gözlemlenmektedir. Nitekim araştırmacılar, düşünce kuruluşlarının tanımını ve mahiyetini izah etmek için aynı anda birden çok tanım kullanma ve birden fazla işlevi açıklama yoluna gitmektedirler.

Terimin şeffaflığını, sınırlandırılması ve belirli bir kalıba konulmasının zorluğuna rağmen araştırma ve inceleme kuruluşları, toplumun bilimsel ve kültürel üretiminin kökleşmesini aynı zamanda birikimini yansıtan bir medeniyet başarısı olarak addedilmektedir. Bu kuruluşlar, milletlerin, halkların bilime ve ilme olan ilgisini yansıtan bir ayna; değişime, mirasın korunmasına, aynı zamanda ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanmasına vesile olan bir araç işlevi görmektedirler. Bilinmeyen değişkenleri kontrol etmek adına planlamakta ve gelecek odaklı programlar geliştirmektedirler (Hasan, 2016: 430).

Buraya kadar verilen bilgilerden sonra aşağıda, özellikle 2011 yılında patlak veren Arap Baharı'ndan sonra Arap düşünce kuruluşlarının yürütme veya araştırma idari birimlerinden sorumlu müdürleri ile gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda bu merkezlere dair yeni anlamlar geliştirme hedefi doğrultusunda; İstanbul'daki bu kuruluşların tarihi gelişimine, ortaya çıkışındaki sorunlara, rolü ile işlevi arasındaki ilintiye değinmekle beraber, Arap düşünce kuruluşları mefhumunu bilimsel ve kavramsal kökleri ile çerçeveleyen eski bir literatürün olmayışını da konu edineceğiz.

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının bilimsel ve yöntemsel tanımına değinmeden önce bu konuda bilimsel ve yöntemsel bir tanım oluşturmanın zorluğunu

göz önünde bulundurmamız gerekmektedir. Özellikle Arap Baharı'nın patlak verdiği ve bölgedeki araştırmacı, düşünür ve seçkinlerin göç etmek zorunda kaldığı bölgelerdeki her bir devletin yerel işleri ile alakalı araştırmalar ve raporlar hazırlamak sureti ile toplumlarının siyasi ve içtimai sorunlarının netleştirilmesine ve açıklanmasına katkıda bulunmaya çalışan kurumlar olmuştur. Bazen de bu kuruluşları destekleyen Arap seçkinlerinin sağladığı merkezi bir güç olmadan, İstanbul'daki Arap atmosferi içinde kendisini bir alternatif olarak sunmaya çalışmıştır. Buradan hareketle bu kuruluşlara bağlı yönetim, yürütme ve araştırma birimlerinden sorumlu müdürlerin görüş ve yönelimlerine dayanarak İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları kavramının bilimsel ve bilişsel tanımlarını belirlemeye çalışacağız. Bu tanımların en önemlileri şöyledir:

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları, 2011 yılından sonra Suriye, Mısır, Yemen ve Irak örneğinde olduğu gibi, iktidardaki rejimlere karşı çıkan ve siyasi akımlar ortaya çıkaran Arap Baharı devrimlerinin en baskın özelliklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu kuruluşların çoğu, hem kendi ülkesinde hemde bölge ülkelerde meydana gelen devrimleri diğer adı ile Arap Baharı'nı desteklemektedir (Kurabi, 2021).

Buldukları ülkenin rejimlerine karşı olmalarına rağmen tek bir yolu değil farklı siyasi akımları takip etmektedirler. Bu akımlardan bazıları laik, sol görüşlü, liberal, İslami ve tarafsız (bağımsız)dır. Ancak en nihayetinde bu kuruluşlar çalışma yapısını yöneten, entelektüel görüşlerini, karar alma yapısını ve kendisi ile İstanbul'daki Arap kuruluşları arasındaki bilişsel ağ mekanizmalarını belirleyen birçok vizyon ve görüşe sahiptir (Müdevver, 2021).

İstanbul'daki Arap düşünce kurumlarının farklı bir ideolojiye sahip yeni oluşan kurumlar olması, farklı siyasi akımların yörüngesinde ilerlemesi ve Batılı düşünce kuruluşlarına kıyasla performans ve bilgi elde etme açısından objektifliğinin ve bağımsızlığının eksik olmasına bakıldığında, kendini nasıl var edeceği, bilimsel ve idarî kadroları ile araştırma ürünlerini nasıl geliştireceği konusunda Batılı fikir kuruluşlarından yararlanabilmektedirler (Hafar, 2021).

Arap düşünce kuruluşları raporlar yayınlamak, çalıştaylar ve bilimsel seminerler düzenlemek açısından hâlâ eski geleneksel yöntemi takip etmektedirler. Araplardan söz sahibi kişiler tarafından etkin ve aktif bir stratejik vizyonun olmamasının da etkisiyle kuruluşlara hâkim olan bu geleneksel görüş, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının ilerlemesinin önünde de bir çeşit engel olarak durmaktadır (Ceberi, 2021).

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının ve geleneksel yönteminin modernleşmesi, bu kuruluşların kendini oluşturma konusunda zayıf ve güçsüz kuruluşlar olduğu anlamına gelmemektedir. Bu daha ziyade 2011 yılı sonrası siyasi koşulların ürettiği Arap dünyasında elitist bir durumdur. Bu siyasi koşullar pek çok uzman, akademisyen ve politikacıyı, kendi düşüncelerini barındıracak, siyasi, sosyal ve ekonomik durumlarını ifade edecek Arap kuruluşları kurmak için vatanlarını terk etmeye ve başka ülkelere yerleşmeye mecbur etmiştir. Ancak bu kuruluşlar kurumsal düşünce bazında, henüz olgunlaşmış değildir. Nitekim olgunlaşma süreci çok zor bir meseledir ve bu kuruluşlara sağlanan finansa ve sürekliliğinin garantisine dayanmaktadır. Öyle ki finansla birlikte kurumlar çabucak ortaya çıkıp kaybolmaktadırlar. Finans, bir kurumun kurumsal ve fikri ilerleyişine etki eden hiçbir engel olmaksızın yeterli ve aktif bir şekilde hizmetlerini sunabilen bir kurumun ayakta kalması için önemli bir kaynaktır (Beblavi, 2021).

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları bazıları tarafından belirli siyasi şartların ortaya çıkardığı durumlar olarak görülmesine rağmen bu kuruluşların siyasi, fikri ve kültürel olarak belirli hedeflere hizmet etmeye çalışan, İstanbul'da Arap kültürel, siyasi ve fikri bir köprü olarak çalışan kurumlar olması beklenmektedir. (Atawna, 2021). Veya kültürel ve fikri forumlara yakın, ancak alan ve uzmanlık bakımından çeşitlilik arz eden, akademi, eğitim ve araştırma ile bağlantılı farklı ilgi alanlarına sahip kurumlar olarak halkla, seçkinlerle, siyasetçilerle, yerel ve uluslararası güçlerle aktif bir şekilde iletişim kuran bir düşünce merkezi olarak tanımlanması istenmektedir (Olwan, 2021).

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarını, tüm enerjisini ve çabasını ulaştıkları vizyon, amaç ve misyona hizmet eden düşünce kuruluşları olmak için kullanmaya çalışan durumlardan ibaret olarak görenler bulunmaktadır (Dala, 2021). Veya bu

kuruluşlar, Arap Baharı ortaya çıkmadan önce, eskisinden farklı bir sosyal ve politik gerçekliğin inşasına katkıda bulunan bilimsel çalışmalar hazırlayarak ülkelerinin karşılaştığı sorunları veya engelleri azaltmak düşüncesiyle kendilerini kurumsal düşünce kuruluşları olmak için nitelikli seçkinler tarafından yapılan girişimler ya da ülkelerinde yaşadığı siyasi gerçekliğe bir tepki olarak eğitilmiş kişilerin ortaya attığı bir durum olarak görülmektedir (Hakkı, 2021).

Farklı ideolojilere sahip yeni oluşan kurumlar olmasının yanı sıra bazıları bu kurumları, gerek daha önce incelenen meseleler, gerekse bu çalışmalarda ele alınan meselelerle ilgili bilimsel araştırmalar sunmak sureti ile hem ülkeleriyle hem de komşu ülkelerle alakalı meselelerde uzmanlaşmaya çalışan ihtisas kuruluşları olarak tanımlanmaktadır. Bu kuruluşların ele alıp sunduğu meselelerin önemine rağmen ele alınan konunun hassasiyeti sebebiyle çoğu zaman bu kuruluşlara atıfta bulunulmamaktadır (Yusuf, 2021).

Zikrettiğimiz tanımlardan yola çıkarak İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları kavramını belirleyecek bir takım kriterler ortaya koymak mümkündür. Bunların en önemlileri şunlardır;

- ✓ 2011 Arap Baharı devrimlerinin bir sonucu olarak siyasi, sosyal ve ekonomik koşulların ürettiği elitist bir tavrı yansıtmaktadır.
- ✓ Tek bir yönelimden çok milliyetçi, liberal, sol ve İslami düşünce gibi birçok siyasi ve fikri yönelimi bünyesinde barındırmaktadır.
- ✓ Rapor verme, çalıştaylar oluşturma ve bilimsel seminerler düzenleme açısından Arap kuruluşlarının geleneksel modeline göre çalışmaktadır.
- ✓ Siyasi, entelektüel ve kültürel hedeflere hizmet etmek için çalışan kurumlardır. Bu bakımdan İstanbul'da bir Arap, siyasi, entelektüel ve kültürel köprü görevi görmektedir.
- ✓ Halkla, seçkinlerle, siyasetçilerle, yerel ve uluslararası güçlerle olan iletişimini aktif ve canlı tutan bir düşünce kuruluşudur.
- ✓ Görevi, toplumlarının karşılaştığı en önemli zorluk ve sorunları tespit etmek olan düşünce kuruluşları ve araştırma kuruluşları kurarak, konuyla

ilgili birçok çalışma ve araştırma yazıp siyasetçilere veya temsilcilerine göndererek, güçlerini ve uzmanlıklarını kullanmaya çalışan eğitimli ve nitelikli uzmanların sunduğu bir girişimdir.

Yukarda bahsedilen kriterlerden yola çıkılarak İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarını; eğitimli cemiyet, nitelikli durum veya farklı fikirlere sahip cemaat veya kitap, makale yayını ve bilimsel çalıştay ve seminerlere öncülük eden nitelikli ve eğitimli insanların temsil ettiği, insan kaynağına yatırım yaparak toplulukların veya kesimlerin sesini duyurmak için çalışan siyasi ve toplumsal görüş olarak tanımlanabilir.

3.3. İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Görünümü

Tablo 3.2. İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Görünümü

#	Kuruluşun Adı	Kuruluşun Vizyonu	Web Sitesi
1.	Ru 'ya Siyasal Kalkınma	<ul style="list-style-type: none"> Siyasi imkân ve kapasitelerin geliştirilmesi. Şiddet ve aşırılığı terk etme. 	https://vision-pd.org/
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	<ul style="list-style-type: none"> Siyasi ve entelektüel anlayışın geliştirilmesi. Suriye ulusal davasına destek olma. Gerçekliği okuma ve geleceği tahmin etme. 	https://www.harmoon.org/
3.	Suriye Diyalog	<ul style="list-style-type: none"> Suriyelilerin diyalog kurmalarını sağlayan güvenli ev oluşturma. Tartışma kültürünü güçlendirme. 	https://sydialogue.org/
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	<ul style="list-style-type: none"> Yenilenme perspektifine göre politikaların rasyonelleştirilmesi ve gidişatın düzeltilmesi. 	https://almojaded.com/
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	<ul style="list-style-type: none"> Farklı boyutlarıyla bölge meseleleriyle alakalı ulusal ve bölgesel olarak güvenilir referans olma. 	https://jusoor.co/Page/Vision/ar#14
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	<ul style="list-style-type: none"> Politikaların rasyonelleştirilmesi ve stratejilerin oluşturulması için bir kaynak olma. 	http://www.omrandirasat.org/
7.	Asya Orta Doğu Forumu	<ul style="list-style-type: none"> Asya-Ortadoğu diyalogu için öncü bir platform olma. 	https://ameforum.net/
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	<ul style="list-style-type: none"> Stratejik ve ileriye dönük araştırmaların rolünün güçlendirilmesi. Bilginin yayılması ve paylaşılması. Karar alıcılara üstün hizmetler sunma. 	https://asamcenter.com/
9.	Yeni Yemen Medya.	<ul style="list-style-type: none"> Uzman kadroların yetkilendirilmesi. 	https://yeniyeemen.net/

		<ul style="list-style-type: none"> • Yemen meseleleri hakkında araştırma ve çalışmalar çıkarma. 	
10.	İdrak Çalışma ve Dayanışma	<ul style="list-style-type: none"> • Çeşitli biçimleriyle farkındalık yaratma. • Karar alıcılar ve ilgililere bilgi materyalleri sağlama. • Kapsamlı bir veri tabanı oluşturma. 	https://idraksy.net/aboutus /
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma Merkezi	<ul style="list-style-type: none"> • Kapsamlı ulusal vizyon içerisinde gençleri siyasi ve örgütsel olarak güçlendirme. 	https://mukarbat.org
12.	Stratejik Düşünce.	<ul style="list-style-type: none"> • Arap toplumlarında entelektüel farkındalık düzeyini yükseltme. 	https://fikercenter.com/
13.	Ru 'ya Stratejik Düşünce	<ul style="list-style-type: none"> • İslam bilimlerinin özgürleştirilmesini sağlama. • Ümmet kimliği ve vatan güvenliğinin korunması. 	https://www.roayamedia.org
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	<ul style="list-style-type: none"> • Mevcut değişimler karşısında entelektüel bir çerçeve oluşturma. • Zorlukları objektif görüşlere göre yönetme • İlgili kurumlardaki karar alıcıları destekleme. 	https://eipss-eg.org/about-us/
15.	İstishraf Çalışma ve Araştırma	<ul style="list-style-type: none"> • Bilimsel araştırma, gelecekteki çalışmalar ve akademik hizmetler konusunda uzmanlaşma. 	https://www.istishraf.net /
16.	Al Sharq Forum	<ul style="list-style-type: none"> • Çoğulculuk ve adalet değerlerini kökleştirme. • Uzun vadeli strateji ve programlar geliştirme. 	https://www.sharqforum.org/a r/
17.	Barq Siyaset ve Dayanışma	<ul style="list-style-type: none"> • Hükümet ve uluslararası kurumlarla ortaklaşa sürdürülebilir eğitim ve uygulama oluşturma. 	https://barq-rs.com/
18.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	<ul style="list-style-type: none"> • Irak diasporasını tek bir örgütsel çerçevede bir araya getirme. 	https://iraqi-forum2014.com/
19.	Stratejik Düşünce Grubu	<ul style="list-style-type: none"> • Stratejik düşüncede uluslararası bir ortak olarak ilerleme. 	https://stgcenter.org/product-tour

Yukarıda verilen tabloya göre İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının vizyonu, birkaç ölçüte dayanmıştır. En önemlileri şu şekildedir: Bu kuruluşların Arap Baharı devrimlerinden sonra İstanbul'da kurulmadan önceki buldukları ortamdır. İkincisi: ülkelerindeki siyasi istikrarsızlık sonucu halkın ve yöneticilerin toplumsal, siyasi ve fikri ihtiyaçları ile uzman karar alıcılar ve çalışan araştırmacılarla işbirliği yoluyla bu ülkelerin siyasi gerçekliğini anlamaya katkı sağlayan farklı program ve etkinlikler yapmak suretiyle onları birbirlerine bağlayan siyasi, sosyal, fikri ve mesleki

dernek ve kurumlar kurma istekleridir. Bu ihtiyaç ve istek doğrultusunda gelişen vizyon, bu kuruluşlardan her birinin sorumluluğuna aldığı program, etkinlik ve hedefler yoluyla görülebilen somut bir gerçek haline getirilmiş ve yavaş yavaş gerçeklik zemininde uygulanmaya çalışılmıştır.

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının teorik vizyonunun birçok özelliği vardır. En önemli şunlardır:

- ❖ Kapsamlılık ve ulusal meselelere birincil şekilde odaklanması, kendi toplumları arasında siyasi ve entelektüel farkındalık kavramlarını güçlendirme: Bu ise ancak mevcut dönüşümler karşısında Arap ve İslam milletlerinin kültürel ve entelektüel değişmezlerine odaklanan bir entelektüel çerçevenin oluşturulmasıyla mümkün olacaktır (Mısır Politik ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2021). Aynı zamanda, çeşitli boyutlarıyla bölge meseleleri için ulusal ve bölgesel bir referans ve aynı toplumun üyeleri arasında bir diyalog kültürünü teşvik etmek için öncü bir model olmalıdır (Jusoor Çalışma ve Araştırma Merkezi, 2021).
- ❖ Bilgi devrimi ile teknolojiye ayak uydurması: Bu da modern bilimsel ve teknik yöntemler ışında; araştırmacı ve yetkililerin hizmetine sunulacak, araştırmacıların, öğrencilerin ve yetkililerin tüm bilimsel ayrıntılardan tam olarak haberdar olmalarını sağlayacak, bilgiyi elde etme, tedvin etme, yazma ve yararlanma konusunda bilimsel modernite statüsü veren kapsamlı veri tabanı kurarak gerçekleşecektir. Aynı zamanda elde edilen bilgiler doğru, net, rastgelelik ve doğaçlamadan uzak, inandırıcılığı ve bilimsel güvenilirliği olmaktadır.
- ❖ Yetkililere tam kapsamlı analizler sunma: Bu da bir dizi program, etkinlik ve toplumsal meselelerin siyasi analizleri aracılığıyla olmaktadır. Karar vericilere ve ilgili taraflara, uygun kararı almalarına yardımcı olacak her türlü bilgi materyali sağlamaktadır (İdrak Çalışma ve Dayanışma Merkezi, 2021). Politikaları rasyonalize etmek, stratejiler çizmek ve yenilenme perspektifine göre rotaları düzeltmek yoluyla olmaktadır (Almogaddad Çalışma ve Araştırma Merkezi, 2021). Bu ise ancak önceliği olan alternatif

ortamı iyi bilmek ve geleceği ön gören öneriler sunmak yoluyla gerçekleşmektedir. Daha açık bir anlatımla bu, onlarca yıldır düşünce ve pratiğe, aynı toplumda yaşayan insanlar arasında farkındalık yaratmaya katkıda bulunmayan felsefi ve entelektüel teoriler yerine, toplumsal gerçekliği yeniden anlama umuduyla entelektüel farkındalığın yayılmasına katkıda bulunan gerçekçi alternatifler ve çözümler sunmaya çalışan, olayların pratik varlığını artıracak ve aktif tartışmalarla zenginleştirecek olan seminerler ve konferanslar düzenleyerek kuruluşların çalışmalarını göz önünde tutmak anlamına gelmektedir.

- ❖ Yerel ve uluslararası taraflarla sürdürülebilir eğitim uygulama ve oluşturma: Bu bağlamda düşünce kuruluşları, çeşitli çalışmaları, araştırmalar ve bilimsel makaleler yazmaya dayanan teorik taraftan hem yerel hem de uluslararası uygulamalı tarafa geçmektedir. Bu ise araştırmacı ve kursiyerlere bilimsel becerilerini geliştirme fırsatı sağlamak amacıyla yerel ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapılarak uygulanmaya alınmaktadır.
- ❖ Aktif gençlere odaklanmanın ve kapsamlı ulusal vizyon çerçevesinde siyasi ve örgütsel araçları uygulamalarını sağlamanın en önemli noktalarından biridir (Mukarbat Siyasi Kalkınma Merkezi, 2021). Bu ise ancak toplumsal ve siyasal kimliği ayrılık ve yok olmaktan kurtararak muhafaza etmeye, ulusal ve entelektüel meselelerini ele almaya dayanan programlar düzenlemek suretiyle gerçekleşmektedir.
- ❖ Yukarıdakilerden açıkça görülmektedir ki, İstanbul Arap düşünce kuruluşlarının genel vizyonu; siyasi, sosyal, entelektüel, kültürel ve bilişsel açıdan kapsamlı yapısıyla karakterize edilmektedir. Bu yapı ise, ulusal ve insani meselelerle ilgili programları, faaliyetleri ve olayları formüle etmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda toplumun gerçekliğine yakın olmasını sağlamak için çalışmaları, araştırmaları, seminerleri ve bilimsel raporları aracılığıyla bu kuruluşları gerçek ortama kanalize etmektedir. Yine bu kapsamlı yapısı kuruluşları, tüm Arap araştırma kuruluşlarıyla kendi aralarında veya bu kuruluşlara ev sahipliği yapan ülkenin araştırma

kuruluşları ile ilgili kurumlar arasında bir iletişim kurabileceği, kültürel ve bilimsel değişime dayanan bir köprü haline getirmektedir. Hem kendi toplumlarının hem de diğer toplumların sorunlarını etkileyen program ve projelerin formüle edilmesi ve uygulanması yoluyla yapıcı bilimsel bakış açılarını benimsemektedir.

3.4. İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Tarihi Gelişimi

3.4.1. 2011 Öncesi İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Tarihi Gelişimi

Arap Bahar'ından önce, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının tarihsel gelişim sürecinde daha önce yapılmış herhangi bir çalışma veya literatür bulunmamaktadır. Arap Baharı öncesi stratejik aktif düşünce kuruluşlarının rolü, bölgedeki siyasi özgürlük ve demokrasiye dayalı siyasi ortamın kısıtlı olması sebebiyle Arap ve İslam dünyasında oldukça sınırlı bir etkiye sahiptir. Bu durum Arap-İslam dünyası ile Batı ve onun politikaları arasında bir bilgi boşluğunun oluşmasına neden olmuş, bu da Arap kültürünü ve İslam medeniyetini yansıtan stratejik düşünceyi desteklemek için, Arap düşüncesini sadece gerçekliği yönetmekten, dayatılan gerçekliği değiştirmeyi düşünmeye, yani salt tepkilerden yönetim, aktivasyon ve değişim sürecine katkıda bulunan stratejik eyleme taşımak amacıyla her entelektüel ve araştırmacının çalışmasını zorunlu kılmıştır (Şirara, 2010: 8).

Aktif rolünü etkili bir şekilde kullanamamasına rağmen bu kuruluşlar, yalnızca bilginin mevcudiyetine bağlı olmayan çözümler, alternatifler ve politikalar önermeyle yetinmeyip, araştırmacıların bilgileri analiz edip, yöneticilere daha faydalı bir şekilde yeniden sunabildikleri ve idari işlerle ilgilendikleri için pek çok yöneticinin yapamadığı, beklenen sorunlara etkili çözümler önerebildikleri, yönetim ve gelecekteki planlama ile meşgul olmaktan çok, hâlihazırda var olan sorunları ele almaya yönelmesi, kendi yeteneklerini ve araştırmacılarının verimliliğini tamamlaması durumunda kendisine kazandırabilecek şekilde yaşadığı komplikasyonlara karşı nesnel duruşu diğer kuruluşlara göre daha fazla olmaktadır (Cibril, 2016: 262).

İstanbul'daki düşünce kuruluşlarının göreceli varlığından bahsedildiğinde ilk bakışta alanının oldukça dar, aynı zamanda belirli sayıda araştırmacılar ve çalışma kuruluşları ile sınırlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu çalışma kuruluşlarının tesisi, birçok araştırmacı, akademisyen ve politikacının Arap, İslam ve Batı kentlerine göç etmesine sebep olan Arap Baharı'ndan önce gerçekleşmiştir. Onların göç ettiği kentlerden biri de İstanbul'dur. Nitekim bu seçkinler bazen siyasi istikrar gayesi ile bazen de kendi aralarında veya siyasi, toplumsal, iktisadi, kültürel alanlar gibi farklı alanlarda çalışma yürüten diğer kuruluşlarla ortaklaşa konferanslar, sempozyumlar ve bilimsel tartışmalar düzenleyerek kendi ülkelerinin ihtiyaçlarına cevap verebilecek Arap düşünce kuruluşları tesis etmek hedefi ile iltica etmişlerdir. Bu çalışmaların hedefinde ise, kendi ülkelerinin karşı karşıya kaldığı en önemli sorun ve tehditlere ışık tutmak, bu konuda yöneticiler, tecrübeli olanlar, akademisyenler ve araştırmacılarla istişare ederek uygun çözümler sunmak ve ister geçim ister siyasal konularda kendi gündemlerini ilk derecede ilgilendiren bazı meseleleri ve sorunları masaya yatırıp ele almak bulunmaktadır.

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının kuruluş nedenleri üzerinde duran kişi, bunun belirleyici iki temel faktörden kaynaklandığını görebilmektedir. Bunlardan birincisi; farklı siyasi partilerde var olan Arap siyasi muhalefeti ile farklı referansları, politik ve ideolojik fikirleri olan ideolojik bağlantılardır. Bu bağlantılar gerek kendi ülkelerinde gerekse Arap düşünce kuruluşlarını tesis edebildikleri komşu ülkelerdeki siyasetçilerle oldukça sıkı ilişkiler sürdürmekte, onların davalarını savunmakta, desteklemekte ve onlar için, ister kendi aralarında yaptıkları toplantılarda ister ülkelerinin egemen rejimlerinin liderleriyle olsun, diyaloglarını ve kararlarını dayandıracakları entelektüel, siyasi ve araştırma ağlar oluşturmaktadırlar. İkincisi; İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları, gerek kendilerini ağırlayan ülke içinde kurumların resmî temsilcileri ile gerekse yasal meşruiyet kazandıran farklı isimler altında bu kuruluşlara bağlı muhalefetin yürüttüğü herhangi bir diyalog için siyasi heyetlerin kabulü ile resmî yollarla farklı devletlerin siyasetçileriyle iletişim kolaylaştıracak siyasi bir köprü oluşturmaktadır. İstanbul'da Arap düşünce kuruluşlarının inşasında zikredilen bu belirleyici faktörlere ek olarak; göç etmeye zorlayan ve iç meseleleri ile hala siyasi dikta ile yönetilen, hürriyetten yoksun, iktisadi

fırsatlardan mahrum kendi ülkelerinin meselelerini gündem eden, aynı zamanda araştırmacıların Batı düşünce kuruluşları modeline göre uygun müstakil Arap düşünce kuruluşlarının kurulmasında etkili olan, Arap Baharı'ndan sonra birçok entelektüel, siyasetçi ve bilim insanının ülkelerini terk etmeye iten pek çok etken bulunmaktadır. Bunların en önemlileri ise şöyledir (Cibril, 2016: 253- 254).

- ✓ Bazı Arap ülkelerinde bireysel, akademik veya siyasi hiç fark etmeksizin bir araştırmacı için özgürlüğün kısıtlı olması ya da hiç olmaması.
- ✓ Araştırmacının küçümsenmesi, yeterli maddi ücreti alamaması hem akademik hem de alan düzeyinde kendi rolünün farkına varması, buna ek olarak idari kadroların araştırma çalışmaları üzerindeki hâkimiyeti ve araştırmacıyı hem kendi misyonundan hem de toplumdaki hayati rolünden ve gelişiminden uzak tutması.
- ✓ Tecrübe sahibi bilimsel kadroların yaratıcılık ve farklılığa teşvik edilmemesi. Bu durumun araştırma kurumlarının zayıflamasına, durgunlaşmasına, anlaşılma zorluğuna, yaratıcılık ve değişime güç yetirememesine, aksine çoğu zaman karşı koymasına sebep olması.
- ✓ Arap ülkelerinin yaşadığı iktisadi ortamda araştırmacının hem kendini geliştirmesi hem de geleceğe yatırım yapmasının uzun zaman alması. Bu durumun, araştırmacıyı, günlük ihtiyaçlarını karşılamak için bu kurumlarda kendine uygun bir vazife alması adına göç etmeye mecbur kılması.
- ✓ Bilimsel araştırma ve bilimsel hizmetler için yeterli bütçenin olmaması, bilgi kaynaklarının kıtlığı ve bunları elde etme mekanizmalarının denetleniyor olması.
- ✓ Araştırmacıların genel kalkınma hareketinin dışında kalması, dışa bağımlılığının devam etmesi aynı zamanda araştırmaları finanse etmek ve iyi planlanmış, genişletilmiş bilimsel projelere katkı sağlamak için batılı araştırma kurumlarıyla olan ilişkisi. Arap düşünce kuruluşlarının da bu kurumlarla eş değer sayılmaları.
- ✓ Arap devletlerine genel çerçeveyi oluşturan ilmî siyaset anlayışının olmaması. Nitekim bu anlayış birçok çalışmayı ve birçok merkez ve kurumun çabasını

düzenlemektedir. Bunun yokluğu ise üniversiteler ile düşünce kuruluşlarında yapılan ilmi çalışmaların karışmasına, aynı zamanda buralarda yapılan planlı ve stratejik araştırmaların eksikliğine veya yok olmasına sebep olmaktadır. Artık toplumsal meseleler ve kaygılar ele alınmamakta, bilimsel araştırmalar ve yeni eklemeler yapılmamakta, böylelikle bazen tek bir kurumun içinde bile bilimsel çalışma tekrar yayınlanmaktadır.

Arap Baharı'ndan önce İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarını çevreleyen ortam Arap araştırmacılar ve yetkili kişiler açısından aktif Arap forumları ve düşünce kuruluşları kurmak için büyük ölçüde elverişli olmuştur. Bunun sebebi iki önemli noktaya dayanmaktadır; Birincisi, İstanbul'da yaşanan siyasi istikrar, her şekli ile demokratik, özgür ortam, ifade özgürlüğüne saygıdır. İkincisi; sivil toplum ve düşünce kuruluşları için uygun zeminin varlığı ve Arap araştırmacıları İstanbul'a göç etmeye ve burada ikame etmeye, Türk ve Batılı kurumlarla araştırma ortaklıkları kurmaya yönelik çıkarlarına hizmet eden ve isteklerini karşılayan düşünce kuruluşları tesis etmeye teşvik eden her türde seminer ve araştırma konferansları düzenleme özgürlüğü. Bu noktaya, 2011 yılından sonra İstanbul'da Arap düşünce kuruluşlarının gelişimi hakkında bir sonraki bölümde değinilecektir.

3.4.2. 2011 Sonrası İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Tarihi Gelişimi

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının tarihsel gelişiminden bahsetmeden önce, özellikle 2010 yılı sonunda Arap Baharı devrimlerinin patlak vermesinden bu yana Arap bölgesinde bu kuruluşların sayısında artışa neden olan devrimlerin gerçekleştiği ülkelerde çalışma ve düşünce kuruluşlarının gelişimine değinmek gerekmektedir. Daha önce olmayan yeni düşünce kuruluşlarının oluşumuna olanak sağlayan veya aktifliğini kaybeden bazı kuruluşları aktif hale getiren değişimlerin sunduğu fırsat alanları yönünden önemli bir göstergedir. Bunların hepsi siyasi gelişime katkı sağlamak için birçok düşünce kuruluşlarına olanak sunan bu bölgenin ne kadar aktif olduğunu göstermektedir.

Arap Baharı devrimleri bölgede tam bir fırtına yaratmıştır. Bu da bölgede faaliyet gösteren düşünce kuruluşları ile çeşitli yetkili daireler arasındaki ilişki

modelinde bir kaymaya yol açmıştır. Nitekim düşünce kuruluşlarına karşı tek başına hükümetlerin ele almasının zor olduğu meselelerde siyaset yapma özelliği ile hükümet kurumlarına güven artmış, geçmişte özellikle Körfez ülkelerinde ve devrimlerin yaşandığı geleneksel meselelerin dışında farklı meselelerle karşı karşıya kalan ülkelerde, yeni meşruiyet tesis etmek için eski politikaların ele alınmadığı karmaşık bir ortam oluşmuştur. Aynı zamanda cumhurbaşkanlığına bağlı bilgi merkezleri veya çeşitli ülkelerde bulunan güvenlik servisleri gibi devlet kurumlarına bağlı bilgi kuruluşları tarafından sağlanan bilgiler, artık herhangi bir karar almak veya belirli bir politikayı benimsemek için yeterli olmamaktadır. Hükümetlerin meseleleri çözmede düşünce kuruluşlarının uzmanlığını kullanmaya sevk eden ve bu noktada destekleyici olan fikir merkezleri veya çalışma kuruluşları olmuştur (Recep, 2016: 533).

Arap Baharı'ndan sonra düşünce kuruluşları ile yetkili kurumlar arasındaki ilişki modelinin değişmesi; sokağın gücünden, normal vatandaşın hayırseverlik veya bölge ülkelerinde olup bitenleri canlı olarak yayınlamayı sıklıkla başaran basılı gazeteler, web siteleri veya haber kanalları tarafından ifade edilen gazetecilik niteliğinin ötesine geçen analizlerin elde edilmesindeki isteğin artmasına sebep olabilmektedir. Nitekim kuruluşların çalışmaları artık iktidardakilerle veya siyasi partiler, çeşitli çıkar grupları, özel sektör ve ülkelerin iç veya dış politikalarını etkileme kabiliyetine sahip olan sokak gücü gibi iktidarda etkin olması muhtemel kişilerle herhangi bir bağlantı içinde olmamakta ve yöneten güçlerin doğasını değiştirme yoluna gitmemektedir (Recep, 2016: 534).

Arap Baharı'ndan sonra Arap düşünce kuruluşlarının meydana getirdiği değişikliğin sebebi, iki önemli noktada gizli bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; Arap dünyasında siyasi ortamda meydana gelen değişikliktir. Bu değişiklik, politikacılar ve yöneticilerin gerek bireysel gerekse kurumsal olarak bilimsel yeterlilik ve deneyimlerden yararlanma konusunda ihtiyaç ortamı yaratmıştır. İkincisi ise; düşünce kuruluşlarının işlevsel performans değişimidir. Nitekim önceleri iktidarda olan partiye tebasından dolayı tam olarak anlaşılmayan veya açık olmayan bir işleve sahip aynı zamanda mahiyeti, vazifesi insanlara açıklanmayan bir kurumdur. Ancak 2010 yılında Arap Baharı sonrası siyasi ortamın değişimi ile bu kurumlar, belli alanlarda tecrübe ve ihtisas kurumları haline gelmiştir. Gerek çalışmalar hazırlama alanında gerekse staj ve

hazırlık alanında veya devlet kurumlarının uygun yönetimini geliştirme ve buna benzer alanlarda yetkililerin veya kamu politikalarının ihtiyaçlarını karşılamaya güç yetirir olmuştur. Bu noktaya çalışmamızın İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının alanları ve programları kısmında daha detaylı olarak değinilecektir.

2011 yılından sonra Arap Baharı sisteminin geride bıraktığı bu siyasi değişiklik, Arap dünyasındaki çoğu ülkede özellikle de hükümetin barışçıl yollarla siyasi geçişine tanıklık eden ülkelere hem olumlu hemde olumsuz bir etki bırakmıştır. Ancak barışçıl değişim maalesef uzun sürmemiş ve birçok Arap ülkesinde seçkin, kültürlü insanların, akademik alanda çalışanların ülkelerinden ayrılmalarına sebep olan demokrasi hareketi dumura uğramıştır. Nitekim Suriye, Yemen, Mısır, Tunus ve Libya gibi Arap ülkelerinde bunun örneklerini görmek mümkündür. Buralarda düşünce ve ifade özgürlüğü ihlal edilmiş ve insanların Arap bölgelerine veya batıya göç etmelerine sebep olmuştur. Türkiye ise bazen buraya yerleşmek için bazen de siyasi istikrar ve ulusal meselelerine hizmet etmek ve aynı zamanda yaşadıkları zulmün ortadan kalkmasını sağlamak için düşünce kuruluşları kurmak adına Arap seçkin ve akademisyenlerin en çok rağbet ettiği ülke olmuştur. Sıkıntılarını kendi ülkelerindeki veya kendilerine ev sahipliği yapan ülkedeki yetkili kişilere duyurabilmek, yetkilileri kendi yanlarına çekip özgür ve demokratik bir hayat temelindeki adaletli davalarına destek olmalarını sağlamak hedefi ile uluslararası konferans ve forumlar düzenlemişlerdir.

İstanbul'da Arap düşünce kuruluşları kurma fikrinin, yalnızca 2011 yılında Arap Baharı'nın patlak vermesi ile sınırlı kalmamış, Arap Baharı'ndan önce de bazı çalışma kuruluşları açmak için İstanbul'a gelen bir grup ilmi heyet olmuştur. Iraklıların tesis ettiği kuruluşlar buna örnektir. Nitekim 2003 yılında Amerika ve Irak savaş ile Iraklı seçkinler, akademisyenler ve yetkililer çalışma kuruluşları ve forumlar tesis etmişlerdir. Bu kuruluşların, 2011 yılından sonra kurulan Arap düşünce kuruluşlarından pek de aşağı kalan bir tarafı bulunmamaktadır. Nitekim 2011 yılından önce veya sonra bu kuruluşlar siyasi, kültürel, entelektüel projeyi tamamlamak üzere tesis edilmişlerdir.

Arap Baharı'ndan günümüze kadar, Arap düşünce kuruluşlarının gelişimi ve ilerleyişine tanık olan kişi, bu merkezlerin İstanbul'daki mahiyetini ve tarihi gelişimini

gösteren bir haritanın olmadığını görür. Nitekim onlarca merkez İstanbul'da açıldıktan sonra kapanmış veya ilmî araştırmalarına devam etmek için Suriye'nin kurtarılmış bölgelerine intikal etmiştir. Bu kuruluşların kapanma sebebi ise ya maddi sebeplerdir ya da diğer kurumlar gibi kurumsal ve araştırma faaliyetlerini organize edecek yeterli araştırma kadrosunun olmamasıdır. Diğer kurumlar ya da uluslararası araştırma merkezleri ise bunlardan bazıları Arap Baharı'ndan hemen sonra kurulmuş bazıları ise kuruluşu beş ila sekiz yılı geçmeyen yeni kurumlardır. Kısacası İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları, oluşumunu yeni tamamlayan kurumlar olarak addedilmektedir. Bu merkezlere bağlı aktif araştırma merkezinin sayısı yirmiye geçmemektedir. Bu kurumlara farklı alanlarda ihtisas sahibi araştırma kadrosu başkanlık etmektedir. Bilimsel, kültürel ve entelektüel faaliyetlerini kendi toplumlarına ve entelektüel vizyonlarına dayalı olarak gerçekleştirmektedirler. Arap Baharı'ndan sonra aralarında hiçbir fikirselle bağ bulunmayan farklı toplumlar da göçmen statüsünde kalmışlardır.

Bu düşünce kuruluşları ve forumlar, her ne kadar ideolojik, entelektüel ve bölgesel anlamda birbirlerinden farklı olsalar da aralarındaki bilimsel bağı sağlayan bir ağ olmuştur. Nitekim bu kuruluşların hepsi kendileri için toplumsal sorunlarını özgürlük, haysiyet ve sosyal adalet temelinde ele alan entelektüel ve kültürel bir sözleşme olduğu konusunda hemfikirdirler. Onlar ülkelerinde kaybettikleri bu ortamı, kendi ulusal sorunlarına hizmet eden düşünce kuruluşları ve üretilen bilimsel çalışmalarda bulmuşlardır.

Yukarıda verdiğimiz bilgilere dayanarak 2011 yılından sonra İstanbul'da Arap düşünce kuruluşlarının gelişimin ortaya çıkmasına katkı sağlayan bir grup etken vardır. Bu etkenlerin en önemlilerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

- ❖ **Siyasi Ortam:** Türkiye'deki hâkim düzenden kaynaklanan siyasi istikrar, düşünce ve ifade özgürlüğü, siyasi istikrar ve ülkelerinin işlerini yönetmek anlamına gelen bağımsız düşünce kuruluşları kurma konusunda farklı ırklardan Arap araştırmacıları teşvik etmiştir. Bunun amacı; bilimsel ve bilişsel ağların kapsamını genişletme ve bilimsel işbirliği ile aralarında köprüler kurma yoluna giderek, bizzat Arap araştırmacılarla Türk düşünce kuruluşları arasında siyasi ve fikri bir tür yakınlık oluşturmaktır (Atawna, 2021).

- ❖ **Kültürel ve Akademik Ortam:** İstanbul, görüş ve ifade özgürlüğünün olmasının yanı sıra içinde bir Arap topluluğu barındırması ile verimli bir ortama sahiptir. Arap dünyasının her yerinden kalıcı ikamet için veya çalışmak için ya da ayrılmak zorunda kaldıkları toplumlarına ve ülkelerine hizmet eden kültürel ve düşünce kuruluşları ve forumlar kurmak için yetenekli, alanında sorumlu akademisyen ve araştırmacıları kendine çekmektedir. Nitekim İstanbul onlara, kendi yaşam gerçekliklerini yansıtan araştırma merkezleri inşa etme konusundaki özlemlerini ve emellerini gerçekleştirmek için uygun bir ortam sunmaktadır (Yusuf, 2021).
- ❖ **Lojistik Kolaylıklar:** Vize ve ikamet izni ile bağımsız Arap düşünce kurumlarının kurulması ve oluşturulmasını isteyen Arap araştırmacılara iktidardaki Türk rejimi tarafından sunulan gelişmiş kolaylıkların bulunması, Türk devletinde mevcut bilimsel gelişmişliğe ek olarak burada kalmak için çekici unsurlar olarak görülmüştür. Bu da pek çok araştırmacıyı burada ikamet etmeye ve araştırma merkezleri kurmaya teşvik etmektedir (Balawi, 2021).
- ❖ **Arap Düşünce Kuruluşlarının Kurulmasına Duyulan İhtiyaç:** Arap Baharı, daha öncekine benzemeyen büyük bir ihtiyaç ve yeni bir demagoji yaratmıştır. Bunun nedeni, Arap düşünce kuruluşlarının bir ilgi fenomeni haline gelmesidir. Bu kuruluşların kurulmasına bazı güçlü siyasilere, araştırmacı ve siyasi aktivistin ortaya çıkması eşlik eder (Abdüşşafi, 2021). Buna ek olarak Arap halkları, geçmişte bir siyasi çölleşme durumu yaşamış, projelerini ve siyasi hedeflerini gerçekleştirmek için kendilerine bu kuruluşlarda bir hedef bulmuştur (Haddad, 2021).
- ❖ **Değişim İsteği:** Bu ise ancak akademisyenler, tecrübeli seçkinler ve araştırmacılardan oluşan bilinçli ve kültürlü bir toplumun inşası ve 2011 tarihinden önceki durumdan farklı olarak, değişime ayak uydurabilen rafine bir düşünce yapısı ile gerçekleştirilebilir (Hafar, 2021). Başka bir ifade ile İstanbul, kişinin özgürce işini yapabileceği bir yer haline gelmiştir. (Hakkı, 2021).

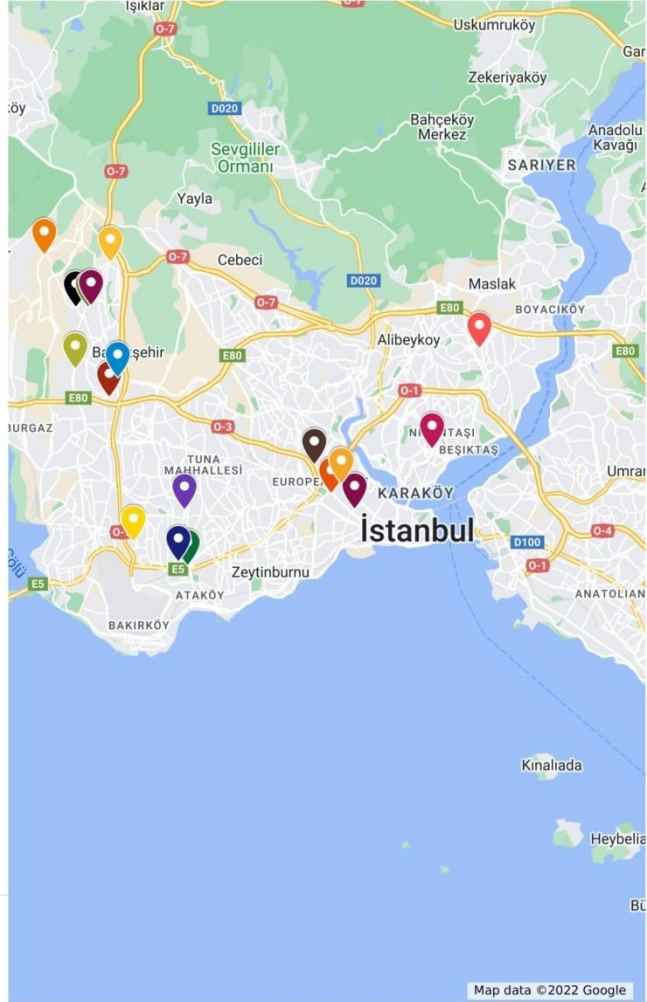
Yukarda zikrettiklerimizden yola çıkarak özgürlük ve demokrasi arayışı ile zulüm ve zorbalıktan kurtulmak, farklı ırklara sahip Arap muhalefetinin görüşlerini, beklentilerini ifade etmek ve projelerini sunmak adına Arap kültür kuruluşları ve forumlar kurmak için oldukça önemli ve cesaret verici bir sebeptir. Aynı zamanda, ister onlara ev sahipliği yapan ülkeyle, isterse de onların meselelerini destekleyen uluslararası kuruluşlarla yaptığı istişare toplantılarında siyasi ve hukuki dokunulmazlık sağlamıştır. Bu noktada, Arap kuruluşlarının kurulması, günlük hayatlarını tehdit eden sorunlar üzerinde durmak ve stratejik ortamda çalışma sağlamak, aynı zamanda acılarını hafifletmeye ve yaşam koşullarını iyileştirmeye katkıda bulunacak, hem muhalefeti hem de farklı ülkelere göç eden Arap halklarını temsil eden meşru ve yasal bir siyasi yapının varlığı için bir başlangıç noktası ve bir teşvik mahiyetindedir.

Şekil 3.1. İstanbul'daki Düşünce Kuruluşlarının Haritası

Düşünce Kuruluşları

İstanbuldaki Düşünce Kuruluşları

- Ru'ya Siyasal Kalkınma
- Almogaddad Çalışma ve Araştırma
- Harmoon Çağdaş Çalışmalar
- Asya Orta Doğu Forumu
- Yeni Yemen Medya
- Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu
- Mukarbat Siyasal Kalkınma
- Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü
- Al Sharq Forum
- BARQ Politikalar ve İstişareler.
- Omran Stratejik Çalışmalar
- Jusoor Çalışma ve Araştırma
- Stratejik Düşünce
- Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu
- Stratejik Düşünce Grubu
- Ru'ya Stratejik Düşünce
- İstişraf Eğitim ve Araştırmalar
- İdrak Danışma ve Araştırma
- Suriye Dialog

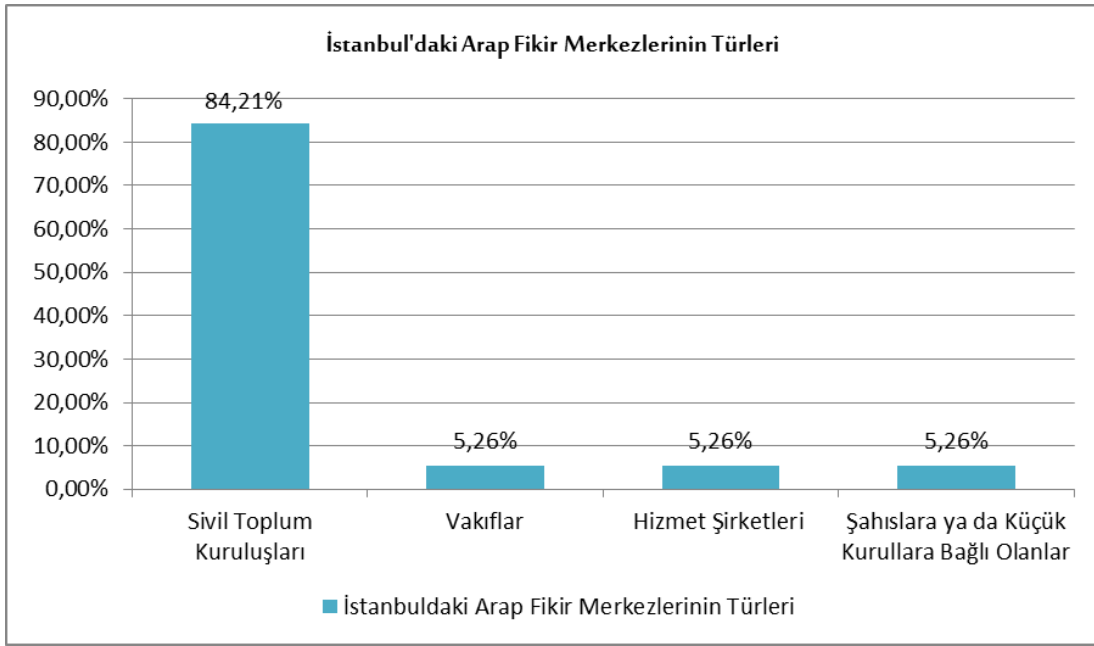
3.5. İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşlarının Türleri

Bu tablo, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının en önemli türlerini açıklamaktadır.

Tablo 3.3. İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşlarının Türleri

Kuruluşun Adı	Kuruluşun Türü			
	Sivil Toplum Kuruluşları	Vakıflar	Hizmet Şirketleri	Şahıs ya da Küçük Kurullara Bağlı Olanlar
Ru'ya Siyasal Kalkınma				
Harmoon Çağdaş Çalışmalar				
Suriye Diyalog				
Almogaddad Çalışma ve Araştırma				
Omran Stratejik Çalışmalar				
Asya Orta Doğu Forumu				
Jusoor Çalışma ve Araştırma				
Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu				
Yeni Yemen Medya				
İdrak Çalışma ve Dayanışma				
Mukarbat Siyasi Kalkınma				
Stratejik Düşünce Merkezi				
Ru'ya Stratejik Düşünce				
Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü				
İstişraf Çalışma ve Araştırma				
Al Sharq Forum				
Stratejik Düşünce Grubu				
Barq Siyaset ve Dayanışma				
Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu				

Şekil 3.2. İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşlarının Türleri

Yukarıda bahsedilen tabloya ve İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının en önemli türlerinin istatistiksel analize dayanarak aşağıdaki oranlar verilmiştir:

- İstanbul'daki sivil toplum kuruluşlarına bağlı Arap düşünce kuruluşları %84.21'dir.
- İstanbul'daki vakıflara bağlı Arap düşünce kuruluşları %5.26'dır.
- İstanbul'daki hizmet şirketlerine bağlı Arap düşünce kuruluşları %5.26'dır.
- İstanbul'daki şahıslara ya da küçük kurullara bağlı Arap düşünce kuruluşları %5.26'dır.

Yaptığımız görüşme ve konuyla alakalı önceden yapılmış araştırmalara dayanarak bu oranlar bizi İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının en önemli türlerini analiz etmeye ve açıklamaya götürmektedir. Analiz aşağıdaki gibidir:

3.5.1. Sivil Toplum Kuruluşlarına Bağlı Arap Düşünce Kuruluşları

İstanbul'daki sivil toplum kuruluşlarına bağlı Arap düşünce kuruluşlarının oranı, %84.21'e yani sivil toplum kuruluşları arasında sınıflandırılan 16 araştırma merkezine ulaşmıştır. Bu, düşünce kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları arasında

güçlü bir ilişkinin bulunduğu anlamına gelmektedir. Bu ilişkiyi, aşağıdaki gibi açıklamak mümkündür (Elhamt, 1999: 50-51).

- Araştırma ve çalışma kuruluşları; kitaplar, kaynaklar, süreli yayınlar, yayımlar, araştırmalar, raporlar ve buna benzer yazılı ve basılı materyaller gibi bilimsel, kültürel, sosyal, medyatik, ekonomik ve siyasi çeşitli bilimsel materyallerden elde edilen bilgilerin sivil toplum kuruluşlarına sunulmasında önemli bir kaynak oluşturmaktadır.
- Düşünce kuruluşları; tedarik etme, depolama, toplama, analiz etme, sınıflandırma, tercüme etme, özetleme, betimleme ve çıkarım yapma yoluyla bilgileri belgeleyerek sivil toplum kuruluşlarındaki karar sahiplerinin bilgiye ulaşma sürecini kolaylaştırmaya katkı sağlamaktadır.
- Farklı medya araçlarında ve özellikle günlük gazetelerde yayınlanan konferans, münazara ve tartışma bölümleri türünden aydınlatıcı nitelikte farklı bilimsel etkinlikler düzenleyerek kamuoyunu aydınlatmaya katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, çalışma kuruluşlarının bazı çalışmaları, kültür kuruluşları ve forumlarla entegre edilebilir.
- Çeşitli alanlarda bilimsel araştırma ve çalışmaların hazırlanması, bunların özel olarak sivil toplum kuruluşlarında genelde ise ülke düzeyinde yetkili kişilere sunulması.
- Sivil toplum kuruluşlarında farklı yönetim seviyeleri için eğitim, rehabilitasyon ve iyileşme programları sağlamak.

Bu tür kuruluşlar genellikle John Hamre 'ın sınıflandırmasına göre en alttan en üste sınıflandırılmaktadır. Bu kuruluşlar, sivil toplum kuruluşunun şemsiyesi altındadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde oldukça yaygındır. Finansmanı şarta bağlı olmayan bağışlardan sağlanır. Çalışmasında özgürdür ve hükümet direktiflerinden uzaktır. Daha açık bir ifadeyle malî ve idarî olarak hükümet ve yetkililerden bağımsızdır (Hamre, 2008: 50-51).

3.5.2. Vakıflara Bağlı Arap Düşünce Kuruluşları

Vâkfa bağlı Arap düşünce kuruluşları, sadece bir merkez oluşturmakta olup İstanbul'daki tüm Arap düşünce kuruluşlarına oranı %5.26'dır. Araştırma merkezlerinin bu türü, kimi zaman araştırmacıları dikte etmesi yönünden kimi zaman ise onların taleplerini ve araştırma projelerini alması, onlarla iletişim kurması, bilimsel rehberliği ve onlara hizmetler sunması bakımından araştırma merkezlerine oranla çok önemlidir (Elimrani, 2009).

3.5.3. Hizmet Şirketlerine Bağlı Arap Düşünce Kuruluşları

Hizmet şirketlerine bağlı Arap düşünce kuruluşları, tek merkez içermekte olup İstanbul'daki tüm Arap düşünce kuruluşlarına oranı %5.26'dır. Bu tür merkezler genellikle gerekli çalışma ve araştırmaları hazırlamayı hedeflemektedir. Dolayısıyla araştırma finansmanı ve planı konusunda kurucu şirketlerin ihtiyaçlarına tabi olmaktadır. Aynı zamanda araştırma alanları ve planları açısından ve finans bakımından özel ve bağımsız olduğundan büyük kurum veya şirketlerle ilişkisi ve aidiyeti bulunmamaktadır (Esad ve Hazender, 2012: 8).

3.5.4. Şahıs ya da Küçük Kurullara Bağlı İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşları

Şahıs ya da küçük kurullara bağlı Arap düşünce kuruluşları sadece bir merkez oluşturmuş olup İstanbul'daki tüm Arap düşünce kuruluşlarına oranı %5.26'dır. Bu tür kuruluşlar, ticari veya hayır şirketlerinden ibaret değildir. Bilakis amacı sadece toplumsal hizmetler sunmak olan birkaç şahıs ya da kuruldan oluşmaktadır. Herhangi bir parti ya da devlet kurumuna bağlı değildir (Haddad, 2021).

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının, birkaç tür olarak çeşitlenmesi ve tek bir türle sınırlı kalmaması, maddi ve idari olarak bağımsız kuruluşlar olmalarını sağlamaktadır. Aynı zamanda bu onlara, parti veya hükümetin alacağı kararların bağımsızlığına katkı sağlayacak, bu kuruluşlarda çalışan araştırmacıların yürüteceği proje, çalışma ve araştırmaların kalitesini olumlu yönde etkileyecek devlet gibi herhangi bir kuruma bağlı olmaksızın gerek temel milli meselelerine hizmet eden gerekse fikirlerini belirten, fikri ve maddi bağımsızlığı olan kuruluşlar oluşturma konusundaki beklentileri karşılayan birçok aktif alan ve programı uygulama gücü

kazandırmıştır. Parti ve devlet kurumlarının işleri arasında benimsediği kararların bağımsızlığına katkı sağlamak ve bu merkezlerde çalışan araştırmacılardan çıkan proje, araştırma ve çalışmaların kalitesini olumlu olarak etkilemek de bulunmaktadır.

3.6. İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşlarının Alanları

Tablo 3.4. İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşlarının Alanları

#	Kuruluşun Adı	Kuruluşların Alanı
1.	Ru'ya Siyasi Kalkınma	<ul style="list-style-type: none"> • Siyasal Kalkınma ve Siyasal Düşünce • Eğitim ve Politik Farkındalık
2.	Harmun Çalışmalar	<ul style="list-style-type: none"> • Tercüme
3.	Siyasi Dialog	<ul style="list-style-type: none"> • Suriye Dialog
4.	Müceddid Araştırma ve Çalışma	<ul style="list-style-type: none"> • Siyasi Temel ve Siyasi Değişim • Kavramsal ve Bilişsel Kültürel Yenilenme
5.	Cesur Çalışma ve Araştırma	<ul style="list-style-type: none"> • Siyasi Hareketler • Ekonomik Hareketler
6.	İmran Stratejik Araştırmalar	<ul style="list-style-type: none"> • Kamu Politikaları • Yönetişim ve Siyasi Sistem • Hukukun Üstünlüğü
7.	Asya Orta Doğu Forumu	<ul style="list-style-type: none"> • Tanışma Ziyaretleri Düzenleme ve Deneyim Aışverişinde Bulunma • Çalıştaylar, Konferanslar ve Özel Çalışma Konferansları Düzenleme
8.	Arap Stratejik Araştırmalar Kurum	<ul style="list-style-type: none"> • Bilimsel Çalışmalar ve Araştırmalar Yapma
9.	Yeni Yemen Medya	<ul style="list-style-type: none"> • Eğitim ve Hazırlık
10.	İdrak Çalışma ve Danışma	<ul style="list-style-type: none"> • Stratejik Konuları İnceleme
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	<ul style="list-style-type: none"> • Siyasi Analiz • Basın Röportajlarının Yapılması
12.	Stratejik Düşünce Çalışma	<ul style="list-style-type: none"> • Siyasi Düşünce
13.	Ru'ya Stratejik Çalışma	<ul style="list-style-type: none"> • Kültürel Geri Kalmışlık Üzerine Kavramsal Çalışmalar Hazırlama
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	<ul style="list-style-type: none"> • Siyasi Analiz • Ekonomik Analiz • Stratejik Analiz
15.	İstişraf Çalışmalar ve Araştırma	<ul style="list-style-type: none"> • Yönetim Oluşturma
16.	Doğu Stratejik Araştırma Forumu	<ul style="list-style-type: none"> • Eğitim ve Ağ Oluşturma
17.	Barq Politika ve Danışmanlık	<ul style="list-style-type: none"> • Eğitim • Kriz Yönetimi
18.	Irak Seçkinler ve Yetkinlikler Forumu	<ul style="list-style-type: none"> • Basın Röportajları yapma
19.	Stratejik Düşünce Grubu	<ul style="list-style-type: none"> • Stratejik Düşünme

Yukarıdaki tablo inceledikten sonra, çalışmamızda İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları sekiz ana alanda sınıflandırılmaya çalışılacaktır. En önemlileri şöyle kaydedilebilir:

3.6.1. Siyasi Alan

Siyasi alan, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarında en etkili alanlardan biridir ve bu iki ana faktörden kaynaklanmaktadır. Birinci faktör; bu düşünce kuruluşlarının her birinde çalışan yönetici ve araştırmacıların entelektüel yönelimleridir. Bu ise kuruluşlarda üretilen bilimsel yayınların muhtevası, kalitesi ve doğasına göre merkezden merkeze değişkenlik göstermektedir. İkinci faktör; bu düşünce kuruluşlarındaki ev sahibi ülke veya civar bölgelerdeki devletlerde siyasi yapılanmada ve seçkinler üzerinde ve siyasi ürünlerin kalitesini belirlemede etkisi olan bilimsel çalışmaların ve yayınların kalitesidir. Bu bağlamda, siyasi alan altı ana bölüme ayrılmıştır. Her bölüm, siyasi alanla bağlantılı bu kuruluşların çerçevesi ve vizyonu dâhilinde belirli bir siyasi konuyu ele almaktadır. Bu bölümlerden en önemlileri şunlardır:

3.6.1.1. Siyasi Kalkınma ve Siyasi Düşünce

Kalkınma ve siyasi düşünce konusu, bireylerin ve siyasi grupların siyasi yeteneklerini geliştirmek suretiyle Ru'ya Siyasi Kalkınma Merkezi'nin ele aldığı ana konulardan biridir. Özgürlük, adalet, eşitlik ve kendi kaderini tayin hakkı gibi değerlerin yayılmasını ve pekiştirilmesini teşvik edecek, sömürü ve aşırılık karşısında sivil devlet ve demokrasi kavramlarının yaygınlaştıracak, beşeri bilimler alanındaki bilimsel ve araştırma yetkinliklerinin geliştirilmesine yardımcı olacak ve buna ek olarak, gençler arasında araştırma kapasitelerini artırmak ve siyasi becerileri geliştirecek şekilde ve onları güçlendirmeye, siyasi yeteneklerini geliştirmeye, özgürleşmelerine ve bağımsız devlet kurmalarına yardımcı olmak için onlara siyasi ve akademik destek sağlamaya katkıda bulunmak suretiyle bu alana önem vermektedir (Ru'ya Siyasi Kalkınma Merkezi, 2021).

Ru'ya Siyasi Kalkınma kuruluşları siyasi yeteneklerin geliştirilmesi, konuyla ilgili kurslar, seminerler ve çalıştaylar düzenlemek yoluyla gerçekleşmektedir. Bu bağlamda Ru'ya Siyasi Kalkınma Merkezi tarafından 16-19 Kasım 2015 tarihleri

arasında yirmi dört saatlik bir durum değerlendirmesi ve siyasi analiz kursu gerçekleştirilmiştir. Kurs, Kudüs İntifadası noktasında bir değerlendirme yapmak için pratik bir uygulamayı kapsamaktadır. Buna ek olarak merkez, İstanbul'da 1-3 Haziran 2016 tarihi arasında “Siyasal Karar Verme Sanatı” başlığında bir kurs düzenlemiştir. Nitekim bu kurs, katılımcılara senaryo yazma tekniği kullanılarak siyasi analiz ve durum değerlendirmesi ile siyasi planlamanın nasıl oluşturulacağı hakkında fikir vermek suretiyle çeşitli beceriler kazandırmaya odaklanmıştır. Siyasi karar vericinin önünde, siyasi ve idari planı belirleme mekanizmasını belirlemeyi de buna ilave etmek mümkündür (Ru'ya Siyasi Kalkınma, 2016).

Ru'ya Siyasi Kalkınma kuruluşlarının siyasi alanı, gelişme boyutuyla sınırlı kalmamıştır. Bilakis Ru'ya Siyasal Kalkınma Merkezi'nin hazırladığı Siyasi Yeterlilik Diploması'nın uygulanmasıyla yetenekleri geliştirmek, fikir alışverişinde bulunmak, Filistin toplumuna olumlu yansıtacak yapıcı siyasi kavramlar ve değerler için ortak bir zemin oluşturmak, Filistin'deki siyasi gerçekliği iletirmek adına siyasi liderleri hazırlamak ve nitelendirmek suretiyle entelektüel bir boyuta ulaşmıştır. Merkez bu programı uygulamada aşağıdaki hedefleri gerçekleştirmeyi amaçlamıştır (Ru'ya Siyasi Kalkınma, 2020).

- Siyasi diyalog ve tartışmayı teşvik etmeye ve geliştirmeye devam ederek Filistin sorunu ve onun bölgesel ve uluslararası karışıklıkları ile ilgili gençlerin tartışma ve araştırmalarını geliştirmeleri, aynı zamanda entelektüel ve politik üretimin gelişmesine katkıda bulunan çalışmaların, araştırmaların ve politik makalelerin hazırlanmasına katılımları.
- Siyaset bilimi ve siyaset becerileri alanında bilgi ve deneyim alışverişinde bulunma ve yeni beceriler edinme fırsatı sağlamak, siyasi araştırma alanında yüksek beceri ve bilgiye sahip araştırmacılarla Filistin araştırmalarını ve siyasi ortamını desteklemek, makaleler hazırlamak, durumu değerlendirmek ve gerçeğin siyasi okumasını yapmak (Filistin davasının karşı karşıya olduğu büyük zorluklara rağmen, bu hala Filistin toplumunda bir zayıflık meselesi olarak görülmektedir).

- Deneyimli ve siyasi deneyime sahip veya siyasi karar alma konularına dâhil olan kişilerle tanışmak, deneyimlerini dinlemek veya onlarla konuşmak, deneyimlerini doğrudan tartışmak için öncü bir fırsat sağlamak.

3.6.1.2. Siyasi Diyalog

Siyasi diyalog, bir diyalog kültürünü teşvik etmeyi ve kuruluşların stratejik konularda fikir birliğine varmayı umarak çeşitli Suriye güçleri arasında güven inşa etmeyi amaçlayan Suriye diyalog kuruluşlarındaki ana saha birimlerinden biridir. Ayrıca, siyasi gelişmelere yönelik ortak tavırlar ortaya çıkarmak için Suriye güçlerinin ve akımlarının görüşlerini yakınlaştırmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda Suriye diyalog kuruluşlarında bulunan siyasi diyalog birimi, dört diyalog kursu ve bir eğitim kursu içermektedir. En önemlileri şunlardır (Suriye Diyalog Kuruluşları, 2018).

- "Birlikte yaşama" diyalog seyri: genel ulusal diyalogu güçlendirmeye ve inşa etmeye yöneliktir.
- "Uyum" diyalog seyri: Belirli ve benzer gruplar ve uzmanlıklar arasındaki diyalogu teşvik etmeye yöneliktir.
- "İzci" diyalog seyri: Siyasi arenanın sırlarını ortaya çıkarmaya yönelik periyodik bir toplantı ve buna yönelik ortak genel tavsiyeler içeren diyalogdur. Nitekim merkezin, ilgili alanda deneyimli ve uzman kişileri, araştırmacıları ve siyasi alandaki çalışanları bir araya getirerek siyasi arenadaki son gelişmeleri tartışmak üzere bir diyalog platformu hazırlamak üzerinde çalışmaktadır.
- "Saat" diyalog seyri: Siyasi değişimler ve olaylar hakkında daha net bir vizyon oluşturmak için bu olaylara yakın insanlar, işçiler ve siyasi alana yakın olanlar ile onu sunup tartışmak sureti ile değişiklikleri algılayan hızlı araçlara duyulan ihtiyaç nedeniyle hızlı değişimler ışığında Suriye'deki gelişmelerin takip edilmesi için bu yol oluşturulur.
- Eğitim seyri: Bu iki yönden oluşmaktadır: Bir bütün olarak merkezin çalışmasını destekleyen becerilerle ilgili bir beceri yönü ve siyasi

muhatapın çalışmasındaki yeteneklerini artıran konularla ilgili esaslı bir yön.

Suriye diyalogu Saha Birimi'nde yer alan dört siyasi diyalog kanalına ek olarak, analizleri geliştirmek, değerlendirmek veya yaygınlaştırılmasına katkıda bulunmak amacıyla diyalog etkinlikleri düzenlemenin yanı sıra mümkün olduğunca uzmanlar, karar vericiler veya onlara yakın kişilerle çeşitli araştırma ve diyalog yöntemleri kullanmak sureti ile farklı bir bilişsel boyut sunabilen profesyonel araştırma ve analitik makaleler üretmeye çalışmıştır. Siyasi Saha Birimi'nin Suriye diyalog kuruluşlarında düzenlediği en önemli etkinlikleri şöyledir:

Tablo 3.5. Siyasi Saha Birimi'nin Suriye Diyalog Kuruluşlarında Düzenlediği En Önemli Etkinlikler

Faaliyet Başlığı	Faaliyet Hedefi	Faaliyet Konuları
Suriyeliler arasında ahlaki gerileme durumu: olgunun kapsamı, etkisinin boyutu ve bununla nasıl yüzleşileceği.	Moraldeki düşüş olan en önemli düşüşlerden biridir ve etkisinin boyutu ve bununla yüzleşme ve sınırlamak için mekanizmalar tartışılmıştır.	Çeşitli biçimleriyle, yayılma ve derinlikleriyle birlikte devrim ve muhalefet güçlerinin saflarında ahlaki bir gerileme olduğu gerçeği. Gerilemenin iç ve dış nedenlerini inceleme. Psikolojik savaş ve bununla yüzleşmenin olası yolları.
Moskova'nın anlayışı ışığında İdlib'in geleceği: anlayış mekanizmaları ve mekanizmaları.	Moskova Mutabakat Muhtırası'nın öngörüsü ve analizi.	Bu anlayışla ele alınması uygun olan devrim güçleri ve muhalefetin siyasi ve askeri konumunun tartışılması. Sahnenin devrim güçleri ve muhalefet üzerindeki görevlerinin medyada siyasi ve askeri olarak tartışılması.
Suriye bağlamında siyasi analizin temelleri.	Katılımcılara, Suriye bağlamının boyutlarının daha derinden anlaşılması yoluyla siyasi analizin temellerini sağlamak	Siyasi analizin esasları Suriye sahnesindeki aktörleri yönlendirme Bazı aktörlerin politikalarının analizinde pratik uygulama
Kuzey Suriye'nin geleceği: güvenlik gelişmeleri ve yönetim üzerindeki etkisi	Kuzey Türkiye'deki güvenlik gelişmelerin araştırmak ve tartışmak	Güvenlik gelişmeleri. Devrimci güçlerin konumlarının karakterizasyonu ve araştırılması Silah taşıma karmaşasının ortasında yönetim ve güvenlik durumu. Yerel konseylerin rolü ve nüfusun temsili
Kısmi siyasi çözümler ufku: Anayasa komisyonunun tesindedir.	Çalışmakta olan araştırmacılar ve uzmanlarla makaleleri değerlendirerek ve geliştirerek konuyu tartışmak.	Suriye'de siyasi çözüm geliştirmeleri Suriye'deki siyasi çözüm şartlarına yönelik uluslararası çıkarların kesişimi Anayasa komisyonunun doldurulması

Bir proje geliştirme (olanak verme) ve uygulama kapsamında.	“Devrimi Güçlendirmek” projesini veya fikirlerini güncel gelişmeler ışığında uygulama imkânı.	Projeyi ilk haliyle, ilkelerini, vizyonunu ve genel yönergelerini tanıtmak Proje yollarında ve uygulama mekanizmalarında hızlı aydınlatmalar. İki kurtarılmış alanda: İdlib ve Doğu Guta 'da “olanak verme” fikirlerine ve seçeneklerine yönelik kamuoyunu ölçmeye yönelik derslerin sunumu
Körfez krizinin Suriye dosyasındaki potansiyel riskleri ve buna ele alma mekanizmaları.	Körfez krizinin Suriye dosyası üzerindeki etkilerinin incelenmesi.	Körfez krizinin Suriye dosyası üzerindeki en belirgin beklenen etkilerinin gözden geçirilmesi. Suriye devriminin kurumları tarafından bu krizle başa çıkma mekanizmalarını sunmak. Gelecekteki dönüşümleri izlemek ve bunlarla başa çıkmak için pratik stratejiler geliştirmek için ekipler oluşturmaya yönelik bir öneri.
Altıncı yılındaki Suriye devrimi, çatışmanın taraflarının çokluğu ve onu yönetme sanatı.	Suriye'de yaşanan çatışmanın mahiyeti ve geldiği aşamanın tanıtılması.	Yönü, çerçevesi, seyri, özellikleri ve ulaştığı merhalelerin doğasının belirlenmesi yönünden çatışmanın dönüşüm yönlerinin tartışılması Etki eden taraflarının belirlenmesi ve aktifliği Çatışma yönetimi senaryoları ve devrim seçenekleri
Suriye kriziyle mücadelede uluslararası fikir birliği ve anlaşmazlık eksenleri.	Devrimin kazanımlarını korumak ve kayıplarını sınırlamak için mevcut durumdan yararlanmaya ve yatırım yapmaya çalışmak	Uluslararası çatışmanın çeşitli tarafları arasındaki uyumluluk eksenleri. Uluslararası oyuncular arasındaki fark eksenlerini göster.
Suriye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana siyasi gelişim ve geleceğe yönelik beklentiler.	Suriye'deki cumhuriyetin varlığının gelişimine ilişkin siyasi alanda vatandaşların farkındalığını artırmak.	Suriye cumhuriyet varlığının kuruluşunun tarihsel aşamalarının gözden geçirilmesi. Sınırların çizilmesi ve yapay kimlikler gibi cumhuriyetçi oluşumun ortaya çıkmasından kaynaklanan sorunlar
“Beşar Esad kompleksi”nin’ ve demokratik dönüşüm projesinin yokluğunun tehlikelerinin üstesinden gelmek için uluslararası müzakereler.	Beşar Esad ile ilgili uluslararası müzakerelerin incelenmesi. Mevcut duruma ilişkin kapsamlı bir vizyon geliştirmek ve devrimin organlarını, devrimin kazanımlarını korumak için bu çatışmadan yararlanacak stratejiler aramaya yönlendirmek.	“Esed kompleksi”nin farklı eksenlerinden farklı boyutlarının incelenmesi Sistemi rehabilite ederek kompleksi atlamak için yapılan girişimleri incelemek ve hepsi başarısızlıkla sonuçlanan işbirliği yapmak,
ABD'nin Suriye üzerindeki Rus-İran hegemonyasını pekiştirmedeki rolünün azalmasının etkisi.	Suriye üzerindeki Rus-İran hegemonyasını pekiştirmede Amerikan düşüşünün etkisini incelemek.	Amerikan rolünün Rus-İran eksenine lehine gerilemesinin ve siyaset ve sahada meydana gelen değişimlerin özelliklerini sunmak. Deyrezor ve kuzey Suriye'deki yerel askeri ve saha koşullarının sunumu ve incelenmesi.
Anayasa reformunun zorlukları.	Cenevre'den başlayarak rejimle müzakere sürecindeki büyük değişimlere ışık tutmak.	Müzakere masasındaki anayasa reformu senaryoları ve sonuçları.

		Cenevre' de yatırım yapmak için bir dizi mekanizma sunmak.
Güvenlik reformunun zorlukları.	Devam eden müzakereler dosyası ışığında güvenlik dosyasının ve reformunun önemi konusunda kadroların ve siyasi seçkinlerin bilinçlendirilmesi	Devam eden müzakereler ışığında Suriye'deki güvenlik reformunun zorlukları. Suriye'deki güvenlik değişikliği. Yerel, bölgesel ve uluslararası düzeylerde güvenlik dosyasıyla ilgilenmeyi tartışmak.

3.6.1.3. Siyasi Temellendirme ve Değişim

Siyasi temellendirme ve değişim Müceddid Araştırma ve Çalışmalar kuruluşunun ana birimlerinden biridir. Çalışmamızın aşağıdaki bölümünde bu birim aracılığıyla en önemli görevleri olan inşaat ve siyasi değişimdeki ana yetkinlikleri hakkında konuşulacaktır (Müceddid Araştırma ve Çalışmalar Kuruluşları, 2021).

- Tanınmış araştırma merkezleri ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla toplumla iletişim kurmak ve sorunlarıyla ilgilenmek ve çeşitli yerlerde karar vericilerle iletişim kurmak için çalışmak.
- Kuruluşların çalışmaları, çeşitli alanlarda analiz ve eleştiriye dayalı bilimsel araştırmalar hazırlamakla sınırlı olmayıp, ister kamuda ister özel sektörde olsun, belirli siyasi sorunları ele almanın, bunlar hakkında tavsiyelerde bulunmanın ve bunlara alternatifler önermenin ötesine geçmelidir.
- İnsanların hayatlarını etkileyen ve ilgilendiren çeşitli siyasi meselelerde var olanın yenilenmesi ve geliştirilmesi için çağrıda bulunmak, gerçekçi politik teorileri ve bilgiyi uygulamayı amaçlayan uygulamalı araştırmalara odaklanma ihtiyacı ve bazı siyasi olguları ve olayları herhangi bir işleme tabi tutmadan açıklayan teorik ve betimsel araştırmalarla yetinmeden, uygulanmasından kaynaklanan sorunlara çözüm bulmak.
- Gerçekliği anlamak ve doğru yorumlamak için gençlerin ve siyasi alanda çalışanların bu alanda analitik düşünme ve yaratıcılık doğrultusunda kapasitelerini geliştirmek.

- İslam ümmetinin gençleri ve halkları arasında siyasi düşünceye hizmet etmek ve geliştirmek için siyaset bilminde uzman kadrolar hazırlamak, araştırma çalışmaları yürütmek ve bilgi aktarmak için liderlik etmek.
- Siyaset biliminin en son sistem ve teorilerine, uluslararası ve bölgesel küresel gerçeklik meselelerine uygun olarak siyaset ve stratejik bilimler alanındaki sürekli eğitim programlarının kalıcı ve sürekli gelişimi için programlar geliştirmek. Siyaset alanında çalışanların, sivil toplum kuruluşlarının, aktivistlerin ve İslam ulusunun gençlerinin tüm yönelimleri ve fikirleri ile performans becerilerini yükseltmek.
- Siyasi düşünce ve konularla ilgili farkındalık ve eğitim programları aracılığıyla toplumumuzun otantik ahlaki ve İslami değerlerini yetiştirmek ve bunları akademik eğitim programlarıyla ilişkilendirmek.
- İslam dünyasındaki karar alıcılara kamu politikası ile ilgili konularda danışmanlık hizmeti verilmesi.
- İslam dünyasında karar vericilerin liderlik vizyonunu yansıtan kamu politikası alanında niteliksel bir strateji geliştirmek.

3.6.1.4. Siyasi Hareketler

Siyasi hareketler, Cesur Araştırma ve Çalışma kuruluşlarının ana birimlerinden biridir. Bu birim; siyasi akımlar, kavramlar ve değerlendirme olmak üzere üç ana yola sahiptir. Aşağıda Cesur Araştırma ve Çalışma kuruluşlarının bilimsel yayınları ışığında bu üç yolu belirlemeye çalışacağız.

- Kavramsal Yol: Entelektüel, politik ve sosyal gençlik konularında merkez tarafından yürütülen konseptler ve toplantılar üzerine çalıştaylar düzenlemeyi içermektedir. Bu tür toplantılar, genç erkek ve kadınlara, siyasi ve sosyal konularda uzmanlar ve deneyimli kişilerle ücretsiz diyaloglarda derinlemesine tartışma ve etkileşim sağlamayı amaçlamaktadır.
- Değerlendirme Yolu: Cesur Araştırma ve Çalışma Kuruluşları tarafından uygulanan çalıştaylar aracılığıyla olmaktadır. Bu atölyeler Suriye'deki

çeşitli güvenlik, sosyo-ekonomik ve insani yönler açısından işlerin durumunun nesnel bir değerlendirmesi yoluyla Deraa ve Kuneytra kırsalındaki sahneyi ele almaktadır. Çalıştayın, güvenlik düzeyinde meydana gelen değişiklikler ve askeri etki ile 2018 yılının ortalarından bugüne kadar Derya'daki yerleşimi ve tarafların buna olan bağlılığını değerlendirmeyi hedeflemektedir. Yine bölgedeki kendine özgü toplumsal gerçekliği ve Suriye'deki olayın geri kalanıyla ilgili ekonomik ve insani gerçekliği gözden geçirmek, bölge halkının karşılaştığı zorlukları ve tehlikeleri tartışmak ve bunun Suriye'deki genel siyasete yansımalarını yanı sıra Derya'daki bu gerçeği Suriye meselesinde çeşitli yönleriyle öngörmek de bu hedefler arasındadır (Cesur Düşünce Kuruluşları, 2020).

- Siyasi Akımlar: Bunun için Cesur Düşünce Kuruluşları “Suriye dış işleri bakanlığı ile yardımlaşmak suretiyle Suriye toplumundaki akımlar arasında diyalog girişimi düzenlemekte, bu başlıktaki çalıştayın ikinci oturumu sayılmaktadır. 18-19 Temmuz 2017 tarihleri arasında Suriye'de İslamcılar ve laikler arasında diyalog düzenlenmiştir. Cesur Düşünce Kuruluşları, ikinci toplantıda beş ana eksene ışık tutmaya çalışmıştır. Bunlardan en önemlisi; Suriye'de İslami ve laik akımların rolü ve Suriye'nin geleceği hakkındadır (Cesur Araştırma Kuruluşları, 2017)

3.6.1.5. Siyasi Düşünce ve Söylem

Stratejik Düşünce Araştırma ve Çalışma kuruluşları, yayınları ve entelektüel çalışmalarını aracılığıyla düşünce ve siyasi söylem alanında çok önemli bir konuyu ele almıştır. Bu alan siyasi akımların alanıdır. Bunun belki de en önemli örneklerinden biri; Türkiye Adalet ve Kalkınma Partisi, düşünce ve tecrübeye dayalı çalışma, devlet düzeni, söylem temelinde analitik çalışma, Suudi Arabistan ve Şiiiler, fikir ve sorunlar, diyalektik bir bakış için İslami proje hakkında sorular, Tunus'taki entelektüel ve siyasi akımlar, demokratik dönüşümün mücadelesidir. Bu son çalışma, İslami siyasi düşünce ve söylemin entelektüel bir vizyonunu ele alan en önemli çalışmalardan biridir. Örneğin; devrim sonrası yapılan anayasa reformları ve siyaset sahnesindeki yansımaları, Tunus'taki entelektüel ve siyasi akımlar, geçmişin birikimleri ve günümüzün zorlukları, Tunus 'da demokratik parti sürecinin geleceği ve demokratik

geçişin karşılaştığı en önemli zorluklar hakkındaki meseleleri gündeme getirmiştir (Cebeli, 2011).

3.6.2. Ekonomik Alan

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının alanları sadece siyasi alanla sınırlı kalmamakta bilakis ekonomik alana da yansımaktadır. Bu yansıma, ekonomik analiz ve ekonomik hareketler olmak üzere özellikle iki önemli konuda kendi göstermektedir.

3.6.2.1. Ekonomik Analiz

İstanbul'daki bazı Arap düşünce kuruluşları gerek yerel veya bölgesel gerekse uluslararası ilişkilerle ilgili makaleler ve araştırma çalışmaları ile bazı ekonomik konuların analizine katkıda bulunmuştur. Ekonomik analiz sürecine katkıda bulunan İstanbul'daki en önemli Arap kuruluşlarından biri Mısır Politik ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'dür. Enstitü, ekonomik meseleler üzerine yazmak için araştırmacılar veya yazarlar ile çalışmalarını sürdürmektedir. Analitik açıdan çeşitli konulara göre özelleştirme, bütçe, Uluslararası Para Fonu ve komşu ülkelerle veya diğer ülkelerle ekonomik ilişkileri de çalışmalarına dâhil etmektedirler. Ekonomik analiz içeren makale örnekleri aşağıdaki gibidir (Mısır Politik ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2021).

- Mısır Egemen Fonunun On Sorunu,
- 2013 Yılından Sonra Buğday Çiftçilerini Kurtaracak Politikalar,
- Mısır'daki Gıda Mahsulü Açığı,
- 2011-2019 Yılları Arasında Mısır'da Özelleştirme Dalgaları,
- 2017-2018 Kalkınma Planı'nda Mısır Okuması,
- Mısır-Türkiye Ekonomik İlişkileri: Gerçekler ve Beklentiler.

3.6.2.2. İktisadi Hareketler

Cesur Kuruluşları, özellikle Suriye topraklarında meydana gelen ve Suriye ekonomik sistemini her açıdan etkileyen ve ağır kayıplarla sonuçlanan iç savaştan sonra, Suriye bölgesinin ekonomik doğasına odaklanmaktadır. Cesur kuruluşlarında

yer alan ekonomik analiz makalelerinin örnekleri aşağıdaki gibidir (Cesur Araştırma Merkezi, 2021).

- Kara Ekonomi: Suriye'deki Gizli Ekonominin Özellikleri,
- Suriye'nin Kuzeyinde Türk Lirasının Bir Yıl Tedavülde Kalması,
- Suriye'deki Savaşın On Yıllık Ekonomik Maliyeti,
- Suriye'de İran-Rus Ekonomik Rekabeti,
- 2021 Yılında Suriye Ekonomisinin Performansını Öngörmek,
- Suriye'deki Savaşın Ekonomisi.

3.6.3. Stratejik Alan

Burada İstanbul'daki bazı Arap düşünce kuruluşlarının perspektifinden stratejik konular ve stratejik analiz olmak üzere iki önemli konuya değinilecektir.

3.6.3.1. Stratejik Konular

İdrak Araştırma ve Danışma Kuruluşları, Suriye meselesine hususen önem vermek suretiyle Ortadoğu'da stratejik çalışmalar ve gelecek öngörüsü ile ilgili en önemli stratejik konuları incelemeyi amaçlamaktadır. Toplumun karşılaştığı sorunların ve engellerin doğasını ve bunlarla yüzleşmenin yollarını belirlemek amacıyla, buradaki olayların gelişimi ile ilgili tüm Suriye, Arap ve uluslararası durumları incelemektedir. İdrak Araştırma ve Danışma Merkezi'nin ele aldığı belki de en önemli stratejik çalışma ve araştırmalardan biri “Kriz ve Afetler Karşısında Devletin Rolü; Suriye Modeli” çalışmasıdır. Bu çalışma, devletin kriz ve afet zamanlarında baş aktör olduğunu göstermektedir. Nitekim devletin gücü, yetenekleri ve refah zamanlarında bu koşullara hazırlıkları nedeniyle kurumlarını ciddi bir teste tabi tutmakta, aynı zamanda krizler ve afetler, zihinsel dengesizlikleri düzeltmek ve krizlere karşı toplumsal yapıyı geliştirmek ve güçlendirmek için kullanılacak devlette bir durgunluk ve denge hareketi durumunu temsil etmektedir (Terkavi, 2020). Ülkenin içinde bulunduğu Suriye krizinin stratejik konularını incelemek için devlet çeşitli yaklaşımlar izlemiştir. Bunlardan en önemlileri şunlardır; artan merkezileşme ve Suriye hükümetinin fiyatları kontrol etmek için tüccarları gözetim altına alarak ve

pazarlarda devriye gezerek varlığını artırma eğilimidir. Ülkenin içinde bulunduğu krizlerin boyutunu azaltmak için kitleleri harekete geçirmenin ve Suriye vatandaşları arasında terör yaymanın yanı sıra, fiyatlardaki büyük enflasyon ve düzensizlik ışığında hükümetten halkın memnuniyetini artırmadır.

3.6.3.2. Stratejik Analiz

Stratejik konuları ele almak, özellikle 2010-2011'de Arap Baharı devrimlerinin patlak vermesinden sonra önemli bir değere sahip olan stratejik analizleri çalışmaktan daha az önemli değildir. Bu ülkelerin karşılaştığı engelleri ve zorlukları aşmak için, bazı önemli konuların bilimsel ve metodolojik araçlara dayalı olarak ayakta durmasını, düşünmesini ve stratejik analizini gerektiren, olayları öngörmek ve gerekli stratejileri formüle etmek için öngörü yeteneğine sahip araştırma merkezlerinde uzman analistler, politikacılar ve bu konulara ilgili olanlar, bunları inceleyen veya uygulayan kişilerden oluşan bir ekip tarafından denetlenen önemli olaylar takip etmektedir. Bu stratejik analiz sürecine katkı sağlayan belki de en önemli kuruluşlardan biri Mısır Politik ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'dür. Araştırma kadrosu aracılığıyla stratejik konu ile ilgili birçok çalışma ve araştırmanın yayınlanmasına katkıda bulunmuştur. En önemlileri aşağıdaki gibidir (Mısır Politik ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü,2020).

- Büyük Güçler Karşısında Küçük Ülkelerin Stratejileri,
- Türkiye: 400'ler Rus Anlaşmasının Stratejik Boyutları,
- Türkiye'nin Demokratik Birlik İle Yüzleşme Stratejisi,
- Mısır'ın Kalkınma 2030 Stratejisinin Okunması,
- Batı Sahra Krizine Yönelik Rus Stratejisi.

3.6.4. İdarî Alan

İdari alan, herhangi bir toplumda önemli sektörlere ait önemli ve hayati alanlara odaklandığı için en önemli ve hassas alanlardan biridir. Bu alanın önemi göz önüne alındığında, Ümran Stratejik Araştırmalar Merkezi, aşağıdakiler de dâhil olmak üzere birkaç önemli sektöre odaklanarak bu alanı ele almıştır; araştırma çalışmaları veya araştırma raporları, kamu politikalarının diğer bilimsel faaliyetleri şeklinde kristalleşen, farklı dallarda çeşitlilik gösteren kamu politikasının en önemlileridir.

Kamu hizmetleri, yönetim, siyasi sistem, hukukun üstünlüğü, yönetim ve siyasi sistem, alanındaki kamu politikasını ele alan en önemli raporlar arasındadır. Bunlardan bazıları;

- Suriye Rejimi Bölgelerinde Yönetişim Gerçeği ve Yeniden Yapılanma,
- Suriye'deki Güvenlik Gerçeği ve Yönetişim,
- Ağustos 2016 Ayı Boyunca Özerk Yönetişim Alanlarında Yönetişim Gerçeği,
- Yerinden Edilmiş Yerel Konseyler, Yeni Ortamlarda Yeniden Yapılandırma,
- Yerel Meclislerin "İdlib Valiliği'ni Model Alma" Olgusu,
- Yerel Konseylerde Yerel Vergi Toplamının Gerçekliği ve Zorlukları.

Ümran Kuruluşları, iyi yönetim ve sosyal sorumluluğu teşvik etme bağlamında, Yerel Konseyler Birimi tarafından Kanada Dışişleri Bakanlığı ile işbirliği içinde düzenlenen "İyi Yönetişim ve Hesap Verebilirlik" başlıklı bir eğitim programı kapsamında toplum katılımı ve yönetim planlaması konusunda eğitim vermiştir (Omran Merkezi, 2016).

3.6.5. Bilimsel ve Eğitimsel Alan

Bu bağlamda, başlangıcından günümüze kadar bilimsel yayınlarında bu alanları ele alan birkaç Arap düşünce kuruluşunun bakış açısıyla bilim ve eğitim alanıyla ilgili en önemli alanları gözden geçireceğiz. En önemli bilimsel ve eğitim alanları aşağıdaki gibidir.

3.6.6. Bilimsel ve Danışmanlık Alanı

Asya Doğu Forumu, sunduğu çeşitli etkinliklerle, forumun kendisi içinde ve İstanbul'daki Arap kuruluşlarının bilim insanları arasında deneyim alışverişi, bilimsel faaliyet çeşitliliği ve bilimsel ürün hacmindeki artışı ile sonuçlanan Arap ya da Batılı diğer merkezler arasında daha fazla tanınmasını sağlayan bilimsel alanla en çok ilgilenen kuruluşlardan biridir.

Asya-Orta Doğu Forumu'nun bilimsel ve danışmanlık alanındaki en önemli işlevleri arasında şunlar yer almaktadır (Asya-Orta Doğu Forumu, 2021).

- Arap, Çinli ve uluslararası siyasi ve akademik şahsiyetlerin katılımıyla İstanbul'da Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki bir grup uluslararası örgüt ve kurum aynı zamanda Filistin halkının dostları ile işbirliği içinde Çin ve Filistin meselesi üzerine uzmanlaşmış konferanslar ve çalıştaylar düzenlemek. Bu tür konferanslar, Arap ve Çin elitleri arasında, belirleyicileri olan hesap ve resmî taahhütlerden uzak, bölge ve Filistin meselesiyle ilgili karar alma sürecini olumlu yönde etkileyen bir kamuoyu oluşturmayı amaçlamaktadır.
- Konferansları, kültürel ve bilimsel etkinlikleri yoğunlaştırarak ortak bağları güçlendirmek için bir giriş noktası olarak Çin Cumhuriyeti ve Arap dünyasındaki öğrenciler ve araştırmacılar arasında bilimsel alışverişi artırarak ziyaretler, tanışma ve deneyim alışverişi düzenlemek; diyalog ve inşâ dilinin benimsenmesi ve resmî düzeyde Çin ile Filistin halkının tüm yaşayan ve etkili bileşenleriyle Arap ve İslam bölgesindeki etkili aktörler arasındaki anlayış birliğinin güçlendirilme çağrısında bulunmak.

3.6.7. Eğitim Alanı

İstişraf Çalışma ve Araştırma Kuruluşları, eğitim açısından özellikle müfredat endüstrisinde en uzmanlaşmış alanlardan biridir. Merkez, kuruluşundan bu yana, bu alandaki Türk uzmanlarla işbirliği içinde hukuk eğitimi alanında beşten fazla ihtisas müfredatı üretmek için çalışma yürütmüştür. Bu alanlardan en önemlileri şunlardır (İstişraf Çalışma ve Araştırma Kuruluşları, 2021).

- İfade Silsilesi Yaklaşımı: Anadili Arapça olmayanlara Arapça öğretmek, onları birden fazla dil becerisiyle güçlendirmek ve üniversite eğitimi almak isteyenlere bu konuda nitelik kazandırmak konusunda uzmanlaşmış bir müfredattır. Aynı zamanda kursiyer, Arap dilinde düşünme ve benzetme yapma, Arap ve İslam kültürünü küresel kültürle uyumlu bir şekilde sunabilme becerisini kazandıran dilsel yeterliliklere hâkim olmaktadır.

- Cami Eğitim Müfredatı: Okul veya akademik eğitim ile örtüşen yeri camide din eğitimi için müfredat hazırlamak. Öncelikle toplumu aşırılıktan ve buna yol açan sebeplerden korumayı, yeni nesil arasında Kur'an-ı Kerim ve Sünnet'in referans oluşunu yeniden diriltmek ve İslamı bir din, kültür ve medeniyet olarak güçlendirmeyi amaçlamaktadır.
- Dini yöntem: Temel eğitimden (orta) lise öğrencileri için bir şer'i okul eğitim müfredatı hazırlamak. Mezunlara çeşitli hukuk, şer'i ilmî ve edebî alanda merkez ve üniversitelerde öğrenim görmelerini sağlayacak deneyimi kazandıracak yeterli miktarda bilgi içermektedir. Şer'i müfredatın, İslam kavramlarını pekiştirmeyi ve dinî kültürü fikhî, inançsal ve etik boyuta yaymayı, zihinsel yetenekleri geliştirmeyi ve sorunları çözme, gerçek hayatta bundan faydalanma ve çevreyi geliştirme becerisini kazanmayı amaçlamaktadır.
- İletişimsel Arapça Silsilesi: Başlangıç, orta ve ileri düzey olmak üzere üç seviye için altı kitaplık bir diziden oluşmaktadır. Sesli ve etkileşimli bir eğitimle donanmış web sitesine sahip olup ana dili İngilizce olmayanlara iletişimsel Arapça öğretme konusunda uzmanlaşmıştır. Bu eğitimin amacı Arapça sözlü ve yazılı iletişim kurulmasını sağlamaktır.
- Arap Köyü Projesi: Arap dilinin uzman öğretmenler ve eğitimci tarafından öğretildiği, Türkiye'de düzenlenen bir dizi eğitici eğlence tesisidir. Böylece öğrencinin Arapça ile iki şekilde iletişim kurması sağlanır; Sınıfta, öğrenciler Arapçayı en son eğitim teknolojileri ile donatılmış nitelikli bir merkezde almaktadır. Böylelikle öğrenci, merkezin dışında bir Arapça dil ortamında yaşamaktadır.

3.6.8. Kültürel ve Dilsel Alan

Bu bağlamda çok önemli iki alandan bahsedilmelidir. Bu iki alan ise şunlardır; İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının odaklandığı en önemli alanlardan biri olan, aynı zamanda entelektüel ve kültürel kavramların yenilenmesi yoluyla gerçekleşen kültürel, kavramsal, bilimsel alanda yenileme ile tercümedir. Nitekim bu, geldikleri ülkelerin kültürlerini tanıtma adına akademik ve entelektüel

alandaki araştırmacıların ve çalışanların yararlanabilmesini sağlamak içindir. Aynı zamanda toplumların birbirlerine karşı zihinlerinde ve akıllarında olandan farklı bir kültürel ve düşünsel gerçeklik yaratmak adına bundan yararlanılabilmesi içindir.

3.6.8.1. Kültürel, Kavramsal ve Bilimsel Yenilenme

Müceddid Araştırma ve alışmalar Merkezi, kültürel ve kavramsal kimlikle ilgilenen önde gelen kuruluşlardan biridir. Özellikle de gençler arasında ve kendilerinde bulunan mutlak bağımlılık içinde yaşadıkları İslam toplumunun ilke ve temellerine uygun olarak fikirleri okuma, formüle etme ve uygulama şeklini yeniden gözden geçiren gerçekçi bir durum yaratmayı gerektiren davranışlarına, bilgi ve araştırmalarına yansayan durum halinde daha etkilidir. Bu bağlamda, Müceddid Araştırma ve alışma Merkezi, bu kavramın tanımına katkıda bulunan ilk düşünce kuruluşlardan biridir. Bu katkı aşağıdaki yollarla gerçekleşmektedir (Müceddid Araştırma ve alışmalar Merkezi, 2021).

- Özellikle terimleri ve kavramları anlama sorununu karmaşık hale getiren son bilgi birikimi ışığında, İslam düşüncesine atfedilen tüm suçlamaları rrtmeye dayalı doğru bir kavramsal kültür oluşturmaya çalışarak, kavramsal ve deyimsel boyuta odaklanmak ve bu düşünceyle hiçbir ilgisi olmayan siyasi projelere hizmet edecek şekilde dönüştürmektir.
- Arap dilinin her türlü ırklık veya modern milliyetçilik algılarından uzak tutulması ve tanıtılmasıdır. Öyle ki bu ilgi, esas olarak İslam'ın doğru anlaşılmasındaki öneminden kaynaklanmaktadır ve dünya dilleri arasında yerini alırken diğer dillerin önemini onunla vurgulamaya dayanmaktadır.
- Yükselen genç nesil başta olmak üzere İslam toplumunun yaşadığı zorluklara gerçekçi zmler üretmeye ve bu üretime yol açabilecek yenilik arayışı ilkesine dayalı eğitim, bilgi, kültürel, sosyal ve politik konularda katkı sunmaktır.

3.6.8.2. Tercüme

Çeviri konusu, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının önemli ve hayati alanlarından biridir. Bu alanla ilgilenen en önemli kuruluşlar arasında, siyasi, güvenlik, sosyal, entelektüel, analitik ve demografik çeşitli alanlarda ve konularda

birçok bilimsel yayının çevirisi ve araştırmacıların, araştırma ve pratik alandaki ilerleyişlerine önem veren analitik ve entelektüel yönleriyle, bu çeviriye göz atma ve ondan yararlanmalarını sağlaması ile Harmun Çağdaş Araştırmalar Merkezi yer almaktadır. Harmun Çağdaş Araştırmalar kuruluşunun üzende durduğu tercüme konuları aşağıdaki gibidir (Harmun Çağdaş Araştırmalar Merkezi, 2021).

- Suriye Rejiminin Ayaklanmalara Karşı Uyguladıkları İşkencenin Mantiğı,
- Şam'da Barışı Sağlamak,
- Suriye'deki Güvenlik Durumu.,
- Suriyeli Kadınların İş Hayatındaki ve Toplumsal Cinsiyet Arasındaki İlişki Deneyimleri,
- Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli Mültecilerin Hizmetlerden Yararlanmalarının Sağlanması,
- Etnisite ve Kimlik: Türkiye'nin Suriye Türkmenlerine Yönelik Politikası,
- Suriye Krizine Türk ve İsrail Yaklaşımlarının Karşılaştırılmalı Bir Analizi,
- Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitiminde Karşılaştıkları Sorunlar ve Zorluklar,
- Arap Bahar'ından Sonra Suriye'deki Müslüman Kardeşler,
- Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler: Gerçeklik ve Umut,
- Çatışma Sonrası Suriye'de Büyüme Oranı.

3.6.9. Medya Alanı

Medya alanı, düşünce kuruluşları için gerek çok sayıda uzman, yetkili ve araştırma kadrosunun hedef ülkedeki veya komşu ülkelerdeki önemli ve ilgili konuları ele almak üzere ağırlayan, gerekse diğeri zamanlarda bu kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen etkinlik ve faaliyetleri kapsayacak şekilde kullanan önemli alanlardan biridir. Özellikle konferansın mesajını veya konferanstan sorumlu kişilere bu toplumlardaki aktörlere ve etkileyicilere iletmek amacıyla uluslararası konferans ve sempozyumların uygulanması ve yerel, bölgesel ve uluslararası sokaklara benzer şekilde dokunan ve bu olayları kapsayan medyanın varlığını gerektiren hayati konular

alanında öne çıkmaktadır. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları ise, medya alanı, bu kuruluşların sunduğu, uzmanların veya araştırmacıların, sorunların ciddiyetini hafifletmeye ve karar vericilere veya ilgili yetkili mercilere iletmeye katkı sağlayan faaliyetlerinin önemini ortaya koymak amacıyla, özellikle basın haberlerinin yapılması ve bu kuruluşla ilgili bazı olay ve faaliyetlerin bazı medya organları veya gazeteler tarafından ele alınması açısından önemli alanlardan biridir.

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarında medya alanındaki en önemli aktif kuruluşlar arasında şunlar bulunmaktadır: Mukarbat Siyasi Kalkınma Merkezi ile Irak Seçkinler ve Yetkinlikler Forumu. Bu kuruluşların medya alanı, yerel meseleler hakkında basın röportajları yürütmeye odaklanmaktadır. Mukarbat Siyasi Kalkınma Merkezi, medya alanında, akademik araştırmacılar, devrimci ve muhalif güçler ile ulusal koalisyon liderleriyle yerel Suriye meselelerinde uzmanlaşmış basın röportajları yapmaya odaklanmıştır (Mukarbat siyasi Kalkınma Merkezi, 2021).

- “Rusya (Suriye) rejimini ve seçimleri pazarlamayı başaramadı.” Ulusal Devrimci ve Muhalif Güçler Koalisyonu Başkanı Prof. Akab Nayef ile 19.5.2021 tarihinde röportaj gerçekleştirildi.
- “Rusya'nın (Suriye) rejimini ölüm sancılarında nasıl kurtarmaya çalıştı.” Prof. George ile 30.4.2021 tarihinde röportaj gerçekleştirildi.
- “Devrim bir kez daha rejime meydan okudu ve Suriye dosyasını masaya yatırdı.” Dr. Burhan Gulyun ile 10.4.2021 tarihinde röportaj gerçekleştirildi.

Özellikle Suriye muhalefetinin uzmanları ve liderleriyle öncelikli olarak Suriye meselesine odaklanan Mukarbat Siyasi Kalkınma Merkezi ile yapılan basın röportajlarıyla ilgilidir. Bu, ilgilendiği bilimsel yayınlar aracılığıyla gerçekleştirilen faaliyet ve etkinliklerin önemini araştırmacıları ve içindeki çalışanlar aracılığıyla tanıtmak amacıyla, su kaynakları, mühendislik, konut ve altyapı gibi kendi içindeki özel konularda forum komiteleriyle basın röportajları yapmaya odaklanan Irak Seçkinler ve Yetkinlikler Forumu'ndan daha az önemli değildir.

3.6.10. Eğitim Alanı

Bu bölümde, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları için çok önemli alanlardan biri olan eğitimden bahsedilecektir. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları tarafından açıklanan programlarda, araştırmacıların entelektüel, bilimsel ve araştırma konularındaki endişelerini ilgilendiren hayati konularda eğitimler verilmektedir. Eğitim, genel olarak düşünce kuruluşları için önemli ve hayati konulardan biridir. Aynı zamanda öğrencilerden ve yeni araştırmacılarından kursiyerlerin becerilerini geliştirmek için bu kuruluşlarda çalışan veya bu eğitim projeleri vermek üzere dışarıdan çağrılan eğitmen ve araştırmacıların sahip oldukları deneyim ve becerilere dayalı olarak teorik yönün uygulamalı alanlara aktarılması sağlanmaktadır. Böylece, işgücü piyasasına girmeye ve pratik rollerini verimli ve etkili bir şekilde yerine getirmeye hak kazanmak için yeterli bilimsel beceriler kazanabilmektedirler. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları tarafından uygulanan eğitimin belki de en önemli alanları aşağıdaki gibidir:

3.6.10.1. Eğitim ve Ağ Oluşturma

Doğu Formu, yeni mezun öğrencilere veya üniversitelerde okuyan öğrencilere odaklandığı için eğitim ve ağ oluşturma konusuyla en çok ilgilenen kuruluşlardan biri olma özelliğini taşımaktadır. Özellikle son aşamalarda, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'yı incelemek isteyenler için program taslağı iki aşamadan oluşmaktadır; ilk aşamada, kursiyerler eleştirel düşünme, okuma, yazma ve sunum becerileri üzerine eğitim atölyelerine katıldıkları bir eğitim programı almaktadır. İkinci aşamada ise, kursiyerlerin, atanan görevlilerin gözetiminde araştırma makaleleri hazırlamak için yeni edindikleri becerilere güvenmeleri beklenmektedir (Doğu Stratejik Araştırma Forumu, 2021).

3.6.10.2. Eğitim ve Kalkınma

Yeni Yemen Medya Merkezi, eğitim ve kalkınma ile en çok ilgilenen merkezlerden biridir. Merkez, medyanın çeşitli alanlarında uzmanlaşmış sağıcı medya kadrolarının işgücü piyasasını hazırlamak için hazırlığını ve eğitimini denetlemektedir. 2018-2020 yılları arasında Yeni Medya Merkezi, Arap ve Türk medya seçkinleri ile işbirliği içinde çeşitli medya eğitim kursları düzenlemeye

çalışmıştır. Yeni Yemen Medya Merkezi tarafından denetlenen eğitimlerin en önemlileri ise şunlardır (Yeni Yemen Medya Merkezi, 2020).

- Merkez, 2018 yılında Türkiye'deki Yemenli medya çalışmalarını eğitmek için birçok ortak kurum da dâhil olmak üzere bu konuları destekleyen Anadolu Ajansı, El Cezire Medya Merkezi gibi birçok kurum ve tarafla işbirliği içinde yedi medya kursu düzenlemiştir.
- 2019-2020 yılları arasında Yeni Yemen Eğitim Merkezi, Türkiye Hibe Kurumu (YTB) ortaklığında Türk üniversitelerinde 62 Yemenli siyaset ve medya öğrencisine her program için 45 gün süreyle medya konuşmacısı endüstri diploması vermiştir. Programa Yemenli ve Türk eğitimler ile medya görevlilerinden oluşan bir grup katılmıştır.
- TOT Eğitim Programı'nda 20 kursiyer hazırlanmıştır.
- Türkiye'deki Yemenli Öğrenci Birliği liderleri için yıllık kurslar düzenlenmiştir. Bunların en sonuncusu Öğrenci Birliği'nin 35 şubesinin başkanları ve yardımcıları ile genel sekreterler için öğrenci liderlerini nitelendirme diploması olmuştur.
- Türkiye Burslar Kurumu ve Anadolu Ajansı iş birliği ile 17 kadın ve erkek medya öğrencisine profesyonel medya diploması oluşturulmuştur.
- İnsani diplomatik gazetecilik çalışmaları ve diğer alanlarda 25 erkek ve kadın kursiyer için Anadolu Ajansı ile ortaklaşa 8 eğitim programı yürütülmüştür.
- Türkiye Yabancı Medya Profesyonelleri Federasyonu ve diğer kuruluşlarla ortaklaşa, basın haberleri, araştırmacı gazetecilik ve diğerleri alanında 50'den fazla kursiyere 6 farklı kurs düzenlenmiştir.

3.6.10.3. Eğitim ve Bilimsel Araştırma

Barç Politikalar ve İstişareler, özellikle siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler ve toplum yönetim sistemleri ile ilgilenenler olmak üzere bilimsel araştırma mekanizmaları konusunda araştırmacıları eğitmek alanıyla en çok ilgilenen

merkezlerden biridir. Bu bağlamda merkezin en önemlileri, üç ana alan şeklinde aşağıda düzenlemiştir:

3.6.10.3.1. Karar Verme Alanı

Temelde katılımcıları bilimsel araştırma mekanizmaları konusunda eğitmeyi amaçlamaktadır. Nitekim siyaset bilimi ile ilgilenenler, uluslararası ilişkileri, Ortadoğu'yu ve siyasi forumlarda karar vericileri, ülkelerin dış politikalarını, yerel uluslararası resmî kuruluşları ve uluslararası ilişkileri hedef almaktadır (Bark Politika ve İstişareler, 2017).

3.6.10.3.2. İsrail Çalışmaları Alanı

Bu alan, temel olarak İsrail araştırmaları alanındaki öğrencileri ve araştırmacıları, İsrail meselelerinde uzmanlaşmış bilimsel araştırma mekanizmaları hakkında eğitmeyi amaçlamaktadır. Program, İsrail çalışmaları bölümlerinin mezunlarını hedeflemektedir. Örneğin; Siyonist hareket, İsrail dış politikası, Haredim Yahudiler ve Aşkenazim arasındaki ilişkiler gibi İsrail'in iç sorunları, İsrail'de azınlıklar ve karar alma konularıdır (Bark Politika ve Danışma Merkezi, 2017).

3.6.10.3.3. Orta Doğu Arapça Çalışmaları Alanı

Bu alan, katılımcıları bilimsel araştırmalarında eğitmeyi amaçlamaktadır. Siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler bölümleri mezunlarını hedeflemektedir. Arap-Arap ilişkileri, sivil toplum kuruluşları, dış ve iç politikalar, siyasi forumlarda karar alma, Arap dünyası ve Ortadoğu'daki siyasi partiler buna örnek gösterilebilir (Bark Politikalar ve İstişareler, 2017).

Önceki alanlar, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının çalışmalarının doğasını anlamak için açık bir bilimsel temel oluşturmaktadır. Diğer kuruluşlara göre daha yeni kurulmuş olmasına rağmen, çalışma alanlarının gelişimi, uzmanlığının niteliği ve kendisine verilen görevler ile performans ve kalite açısından niteliksel bir sıçrama oluşturmuştur. Daha önce incelenen alanlar arasında belki de en önemli ve en etkili alanlardan biri siyaset alanıdır ve bu öncelikle iki önemli faktörden kaynaklanmaktadır. Bunlar: İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları yöneticilerinin siyasi geçmişidir. Nitekim çoğu, çeşitli siyasi geçmişlerden ve ideolojilerden gelenler, araştırmalar, konferanslar, seminerler, çalıştaylar ve bilimsel faaliyetleri aracılığıyla

ülkelerinin öneminin ve geldikleri siyasi meselelerin tanımlanmasına doğrudan katkıda bulunmaktadır. Bunun yanı sıra siyasi düşünce deneyimine sahip yetkili kişiler, hedef kitlenin yani halkın ihtiyaçlarına cevap olarak bazı siyasi konuların yeniden ele alınmasına ve değerlendirilmesine katkıda bulunmak ve belirli bir siyasi boyuta odaklanmak yerine, tek bir toplumun tüm üyelerinin özlemlerini karşılayan bir siyasi gerçeklik inşa etme umuduyla ister aylık ister yıllık olsun, doğrudan ve dolaylı siyasi mesajlar içeren etkinlikler kapsamında ele almaktadır.

3.7. İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşlarının Programı

3.7.1. Bilimsel Programlar

Bu bölümde tablo 3.6'ya göre (Bkz. Ek2) İstanbul Arap Düşünce kuruluşlarının yayınladığı bilimsel çalışmaların analizine dayanarak, bu yayınların kalitesine ve yayınlarının senesine göre bilimsel açıklamalarda bulunulacaktır. İstanbul Arap düşünce kuruluşları bilimsel yayınlarının analizine geçmeden önce şuna dikkat edilmelidir; programların oluşmasında ana görev üstlenen, açık delil ve bilimsel sonuçlara dayanan çalışmalar ve tavsiyelerle sonuçlanan ve devlet siyasetinde söz sahibi kimselere yönlendirmeler sunan araştırma çalışmaları, sempozyumlar, konferanslar, dersler aktif ve etkili çözümlere ulaştıran bir tartışma ve diyalog platformu sayılmaktadır. Bu noktada İstanbul Arap düşünce kuruluşlarının bilimsel programlarını üç grupta ele almak mümkündür;

Birinci grup: Araştırma çalışmaları, tahrir, görüş makaleleri, çeviriler, atölyeler ve bilimsel dergi yayınlarının çokluğu açısından bilimsel yayınlarının kalitesi ile temeyyüz etmektedir. Bu grubu temsil eden kuruluşlar sırasıyla; Harmon Çağdaş Araştırmalar, Omran Stratejik Araştırmalar, Siyasi, Stratejik Araştırmalar ve Irak Entelküeller ve Akdemisyenler Forumu'dur.

Yukarıda bahsi geçen bu dört merkez bilimsel olarak en üretken ve yetkililere en yakın kuruluşlar sayılmaktadır. Aşağıda zikredilecek bazı vasıflardan dolayı bu merkezler, ilk grupta yerini almaktadır:

- Bilimsel yayınlarının çokluğu: Bu dört merkezin, özellikle bilimsel araştırma çalışmalarının kalitesi, hem araştırmacıların kendi aralarında hem de yetkili veya bu alana ilgi duyan katılımcıların aralarında diyalog ve tartışma

alanlarının açılmasına katkı sağlayan, bir taraftan yeni fikirler ortaya koyan diğer taraftan konferans veya sempozyum konusu hakkında bilirkşi ve araştırmacıların genel görüşünü ortaya koymaya çalışan konferanslar, sempozyumlar, atölyeler gibi ilmî aktivitelerin tabiatı açısından diğer kuruluşlara oranla bilimsel yayınları (çalışmaları/aktiviteleri) daha fazladır.

- Kadronun ve bilimsel alanın kalitesi: Gerek, yöneticiler ve araştırmacıların bilimsel dereceleri açısından gerekse, bu kuruluşlar açılmadan önce farklı bilimsel kurumlarda elde ettikleri araştırma ve akademik alandaki deneyimler ve bilimsel alandaki aktiflikleri ile bu dört merkezdeki bilimsel kadro eğitim kalitesi ile temeyyüz etmektedir. Elde ettikleri bu tecrübe ise, diğer düşünce kuruluşlarından farklı olarak, onların bilimsel ürünler ortaya koymasını sağlayarak kendilerine araştırma ve bilimsel alanda deneyim kazandırmıştır.
- Yoğun ilgi seviyesi: İstanbul Arap düşünce kuruluşları özellikle araştırma makaleleri, sempozyumlar, konferanslar, diyalog atölyeleri gibi bilimsel aktiviteler ile çeşitli alanlardaki ilmi yayınlar; ülkelerindeki meseleleri önemseyen toplumun ileri gelenleri, deneyimli kişiler ve araştırmacıları bir araya getirme noktasında önemli bir rol oynamaktadır. Gerek kendi ülkesine gerekse diğer ülkelere dair bilimsel yayınlarının kalitesi, kuruluşlarda gerçekleşen, bilimsel ve entelektüel değeri olan, Şalal Kado*, Ammar Kahf*, Hammad Çaplı* ve Cemil Atia* gibi kendi hükümetlerine karşı çıkan siyasetçi-düşünürler gibi resmi ve yerel katılımcılardan oluşan bilimsel toplantıları ile ayrıcalık gösteren bu dört merkezin internet sitesindeki bilimsel yayınlarına bakıldığında bu durum çok net gözlemlenmektedir. Katılımcıların bu kuruluşlarda düzenlenen bilimsel atölyelerde misafir edilmesi, hem bu kuruluşların bilimsel kıymetini hem de kendi ülkelerinin veya civar bölgelerin meselelerini önemseyen birçok araştırmacıların katılımını artırmaktadır.

---

* Suriye'de Demokratik Sol Parti genel başkanı Suriyeli Kürt muhalifler

* Ümran Center icra direktörü

* Tunus'un eski başbakanı

* Irak Elitler ve Yetkinlikler Forumu üyesi

- Finansman kalitesi: Finansman, başarı ile sonuçlanan bilimsel bir çalışmanın anahtarıdır. Finansman sağlanmadan araştırmacılar beklenen verimliliği sağlayamamaktadırlar. Nitekim bir araştırmacı, yürüttüğü çalışma ile beraber bir bütçe oluşturmayı gerektiren yeterli maddi istikrara ve bilimsel faaliyetini sürdürebilmek için yeterli zamana ihtiyaç duymaktadır. Finansman olmadan kuruluşlar faaliyetlerini sürdürememekte, sempozyumlar, konferanslar, bilimsel atölyeler, kitap ve dergi basımı gibi faaliyet hedeflerine ulaşamamaktadırlar. Ve tüm bunlar ilmi araştırmaların en önemli mekanizmalarıdır. Batı ülkeleri özellikle de Avrupa ve Amerika, sayılarının çokluğu ve yaygınlıklarına rağmen düşünce kuruluşlarına finansman sağlayacak çeşitli araç ve mekanizma bulmayı başarmışlardır (Rahil, 2016: 580). Bu dört merkezin maddi bütçesi ilmi yayınlar gerçekleştirme, bilimsel konferanslar düzenleme ve bu noktada devamlılık göstermeyi sağlamaktadır. Bu konu, tezin son kısmında ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

İkinci Grup: Takdim ettiği, düzenlediği ve okuttuğu, araştırma çalışmaları, sempozyumlar, konferanslar, atölyeler gibi ilmi çalışmalarda birinci gruba oranla kalite bakımından ikinci sırada yer almaktadır. Rüya Siyasi Kalkınma, Suriye Diyalogu, Cesur Araştırma, Mukarbat Siyasi, Rüya Fikir ve İstisraf Çalışmalar ve Araştırmalar Merkezi bu kuruluşların en önemlileridir.

Aşağıda zikredilecek bazı vasıflardan dolayı, ilk grupta yer alan dört merkezden sonra bu merkezler ikinci grupta yerini almaktadır;

- Bilimsel yayınlarının çokluğu: İlk grupta yer alan kuruluşlara oranla bu kuruluşların bilimsel yayınları daha azdır. Bilimsel araştırmaların kalitesi, sempozyumlar, konferanslar gibi ilmi aktivitenin tabiatı yönünden ilk sıradaki bu dört merkezden geride kalmış olmasına mukabil yetkili kişilerle veya ilmi, entelektüel ve siyasi şahsiyetlerle kendi ülkelerinin veya civar bölgelerin meselelerine yönelen diyalog çalışmalarına odaklanmaktadır.
- Kadronun ve bilimsel alanın kalitesi: Yöneticileri genellikle doktora derecesine sahip olan yukarıda bahsedilen dört merkezin aksine, bu sekiz

merkezin yöneticiler ve araştırmacılarından oluşan bilimsel kadrosu, lisans, yüksek lisans, doktora olmak üzere farkı tahsil derecelerine sahiptir. Bunun yanı sıra siyasi, entelektüel, edebi ve İslami hukuk alanlarındaki çeşitli akademik araştırmalardaki tecrübelerinin yansıra bu merkezlerde onlara araştırma ve bilimsel açıdan deneyim kazandıran ve ister araştırmacıları ve siyasi uzmanları ağırlayarak, ister farklı ahlaki konular hakkında konuşarak araştırma merkezleri ile yeterli oranda ve verimli bir şekilde çalışmaya hazırlayan akademik ve araştırma sistemi açısından farklılık arz etmektedir.

- Yoğun ilgi seviyesi: Bahsi geçen sekiz merkezin diyalog atölyeleri, ziyaretler, esas meseleleri ile kendi meselelerine ait diğer konular hakkında Arap düşünce kuruluşlarının kendi arasında ya da diğer Türk kuruluşları arasında görüşmeler, yazarlar ve siyasi araştırmacılarla basın röportajları yapmaya özen göstermiştir. Bu önemli şahsiyetler arasında; Hassan Al-Naifi*, Burhan Ghalioun* gibi şahsiyetler örnek verilebilir. Buna ek olarak çeşitli Arap bölgelerinden araştırmacı ve yazarlara ait yerel ve uluslararası fikirsel makaleleri de zikretmek mümkündür.
- Finansman kalitesi: Düşünce kuruluşları kendi kimliğini, performans etkinliğini ve üretiminin kalitesini devam ettirebilmek için bilimsel yayınları merkezlerdeki tüm etkinlik ve faaliyetleri kapsayabilecek finansmanın kalitesi ve sürekliliği göz önünde bulundurmaktadır. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının yeniliğine rağmen, bu kuruluşların her birine sağlanan finansmanın niteliği konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Özellikle tezin son bölümünde, fon kaynakları veya İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının karşılaştığı zorluklar açısından bu konuya yeniden değinilecektir.

Üçüncü Grup: Takdim ettiği, düzenlediği ve okuttuğu, araştırma çalışmaları, sempozyumlar, konferanslar, atölyeler gibi ilmi çalışmalarda birinci ve ikinci gruba oranla kalite bakımından üçüncü sırada yer almaktadır. Bu kuruluşların en önemlileri sırası ile şöyledir: Al-Mojadded Çalışmalar ve Araştırmalar, Asya Orta Doğu Forumu,

---

* Yazar ve siyaset araştırmacısı

* Muhalif siyasi düşünür ve yazar

Arap Stratejik Araştırmalar Vakfı, Edrak Araştırma ve Danışma, Stratejik Düşünce Stratejik Düşünce Grubu ve Barq Politikalar ve Danışmalar Merkezi.

Aşağıda zikredilecek bazı vasıflarından dolayı, ikinci grupta yer alan sekiz merkezden sonra, bu kuruluşlar üçüncü grupta yerini almaktadır;

- Bilimsel yayınlarının çokluğu: İlk grupta yer alan kuruluşlara oranla bu kuruluşların bilimsel yayınları daha azdır. Özellikle de bilimsel araştırmaların kalitesi, sempozyumlar, konferanslar gibi ilmi aktivitenin tabiatı yönünden ikinci sıradaki sekiz merkezden geridedir. Nitekim bu merkezlerin bilimsel yayınları kitap ve yerel meseleleri ile alakalı birkaç çalışma ilkesi ile sınırlı kalmıştır. Buna ek olarak bu kuruluşlar daha önce zikri geçen kuruluşların aksine herhangi bir sempozyum, konferans etkinliği düzenlememektedir. Bu durum bu kuruluşların kökleşme ve gelişim açısından yeni olduğunu ve yetkili kişilerle herhangi bir ilişki kuramadığını göstermektedir. Bu merkezlerin aktifliği bazı siyasi yönergelerle ilintili program ve faaliyetlerle sınırlı kalmaktadır. Bu konu tezin ilerleyen kısımlarında açıklanacaktır.
- Kadronun ve bilimsel alanın kalitesi: Yöneticileri genellikle doktora derecesine sahip olan yukarda bahsettiğimiz dört merkezin aksine, bu yedi merkezin yönetici ve araştırmacılarından oluşan bilimsel kadrosu, lisans, yüksek lisans, doktora olmak üzere farkı tahsil derecelerine sahiptir. Nitekim bu nokta İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarıyla yapılan röportajda açıklanmıştır. Buna siyasi, entelektüel alanlardaki çeşitli akademik tecrübeler de eklenebilir. Ancak bu kadroyu diğerlerinden ayıran şey, yöneticilerinin çoğunluğunun önceki kuruluşlardan farklı olarak siyaset ve düşünce alanında öncü olmalarıdır. Nitekim bu, onları karar vericilere ve siyasi alanda çalışanlara daha yakın kılmaktadır.
- Yoğun ilgi seviyesi: Bahsi geçen yedi merkezin diyalog atölyeleri, esas meseleleri ile kendi meselelerine ait diğer konular hakkında Arap düşünce kuruluşlarının kendi arasında ya da diğer Türk kuruluşları arasında görüşmelere ve yazarlar ve siyasi araştırmacılarla basın röportajları yapmaya özen göstermiştir. Bu noktada ikinci grupta yer alan İstanbul Arap düşünce

kuruluşlarıyla bir ölçüde kesişmektedir. Ancak bu grubu özellikle ayıran şey, yeni ortaya çıkan merkezler olarak ilgi alanındaki çeşitliliktir. Dolayısıyla ilgi derecesi tek bir alana değil tüm alanlara dağılmakta, bu da ona zaman zaman denetlediği etkinliği ve aktifliği düzenlemede yenilenme ve süreklilik yeteneği vermektedir.

- **Finansman Kalitesi:** Bu kuruluşlarda, özellikle üçüncü grupta yapılan görüşmeye göre beş tanesinin, maddi imkânları kısıtlı olmakta, bu da bilimsel yayın yapmalarını zorlaştırmaktadır. Bu durumu birinci ve ikinci grupta müşahade etmekteyiz. Bu duruma, bu kuruluşların yeni, bilimsel etkinlik ve faaliyetlerini sınırlı kılan, kendileriyle diğer kurumlar arasındaki ilişkilerinde dar görüşlü olmasını ve diğer kuruluşların aksine tek bir etkinliğine yönelmesi sebep olarak gösterebilir.

3.7.2. Siyasi Program

Tablo 3.7. Siyasi Program

Siyasi Program		
Siyasi Yeterlilik Programı	Sivil Toplum Destek Programı	Fikri-Güvenlik Programı
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Siyasi hazırlık programı, siyaset bilimi alanında öğretilen birkaç diplomayı içerir. ✓ En önemlileri arasında şu ikisi yer alır: Siyaset bilimi ve siyaset pratiğinin temelleri. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Suriye sivil toplum ve kuruluşlarının gelişimi. ✓ Çeşitli sektörlerle Suriyeli sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği. ✓ Uluslararası toplum ve kuruluşların bünyesinde faaliyet gösteren kuruluşlar arasında bilgi, deneyim ve işbirliği alışverişi. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Oslo Anlaşmaları'ndan sonra Filistin toplumundaki dönüşümler. ✓ İslami siyaset ✓ Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yeni güvenlik düzenlemeleri.

Yukarıdaki tablodan hareketle siyasi programı, siyaset alanında çalışan öğrencilere, araştırmacılara ve uzmanlara sağlamak ve düzenlemek üzere denetlediği bilgilerin kalitesi açısından en önemli programlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu tür siyasi programlar, öğrencilerin bilimsel yeteneklerini geliştirmeleri ve

katılımcılar arasında siyasi farkındalık ve kültür oluşturmak hedefi ile akademik ve siyasi seçkinler tarafından verilen diplomalar aracılığıyla, onları siyaset biliminin temelleri ve ilkeleri noktasında bilinçlenmelerini sağlayan temel direkleri oluşturmaktadır. Bu programlara, öğrencilerin eleştirel ve anlamlı politik analizde yaratıcı becerilerini geliştirmeyi görev edinen akademik, deneyimli ve uzman eğitmenler öncülük etmektedir. Siyasi programlar çeşitli birçok programları içinde barındırmaktadır. Bunlardan bazıları; siyasi yeterlilik, sivil toplum destek programı, fikri güvenlik programıdır. Bu programlar ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

3.7.2.1. Siyasi Yeterlilik

Mukarbat Siyasi Kalkınma Merkezi, İstanbul'daki Arap düşüncesinin en önemli kuruluşlarından biridir. Nitekim siyaset bilimi alanında uzmanlaşmış öğrenci araştırmacıların ve bilimsel personelin yetenek ve nitelikleri oranında sunulan diplomalar aracılığıyla yeterliliğini denetlemektedir. Siyasi alanda aktif olan deneyimli akademisyenler, eğitime öncülük etmekte, bilimsel ve entelektüel yetenekleri göz önünde bulundurularak okutulacak dersler önceden belirlenmektedir. Bu noktada onların politik analiz alanında yaratıcı ve eleştirel becerilerini geliştirmek amaçlanmaktadır. Bu diplomaların (derslerin) belki de en önemlileri aşağıda zikredilmiştir (Mukarbat Siyasi Kalkınma Merkezi, 2021).

- Siyaset Bilimi Temelleri Diploması: Siyaset biliminin temelleri konusunda uzman, profesyonel diplomadır. Lübnan Trablus Üniversitesi, Mukarbat Siyasi Gelişim Merkezi ve Uluslararası Liderliği Güçlendirme Merkezi tarafından tanınan bir diplomadır. Bu diplomayı, siyaset bilimleri bölümden bilimsel yeterliliğe sahip uzman profesörler denetlemektedir. Her diplomanın özel bir müfredatı olduğundan, diplomadaki öğrenciler siyaset biliminin en önemli temellerinde beş temel konu ve iki alt konu üzerinde çalışmaktadırlar.
- Siyasi Uygulama Diploması: Siyasi uygulama kuralları konusunda uzman, profesyonel bir diplomadır. Siyaset bilimi alanında bilimsel ve pratik deneyime sahip uzman profesörler denetlemektedir. Lübnan Trablus

Üniversitesi'ndeki Mukarbat Siyasi kalkınma Merkezi ve Uluslararası Liderliği Güçlendirme Merkezi tarafından tanınmaktadır. Bu diploma çeşitli konularda eğitim vermektedir. Bunların en önemlileri; Siyasi İktisat, Siyasi Partiler ve Siyasi Katılıma Giriş, Müzakere ve Çatışma Çözümü, Türk Siyasi Sisteminde Dönüşümler başlıklı eğitimlerdir. Bu programa kabul edilme şartları aşağıdaki gibidir:

- Başvuru sahibi en az lise diplomasına sahip olmalıdır.
- Eğitim dili Arapçadır. (Online)
- Diploma için abonelik ücreti 500 dolar olup, Suriye içindeki öğrenciler için %80 ve diğer bölgelerden gelen öğrenciler için %50 burs verilmektedir.
- Üniversite diploma ücretleri sadece 30 dolardır.

3.7.2.2. Sivil Toplum Destek Programı

Bu program Suriye sivil toplum ve örgütlerinin gelişmesine oldukça önem vermekte, Suriye'nin yeniden imar edilmesi ve bu ülkenin geleceği için yetenekleri desteklemektedir. Farklı alanlardaki Suriye sivil toplum örgütleri ile yardımlaşmayı, yerel ve uluslararası topluluklar dâhilinde çalışan örgütler arasında bilgi, deneyim alışverişini ve işbirliğini teşvik etmektedir. Suriye sivil toplum kuruluşlarının gelişimini desteklemek için Harmon Çağdaş Araştırmalar Merkezi, Suriyeli araştırmacılar ve diğerleriyle ortaklaşa derinlemesine bilimsel çalışmalar ve araştırmalar yürütmeye çalışmaktadır. Bununla Arap devrimi sonrası ve devrim sırasında muhalif bölgelerde, komşu ülkelerde, Avrupa'da ve rejim kontrolündeki Suriye sivil toplum kuruluşlarının gerçekliği üzerinde çalışmayı hedeflemektedir. Bu noktada Harmon Çağdaş Araştırmalar Merkezi'nin uygulamaya koyduğu en önemli projeler aşağıdaki gibidir;

- Değişim sonrası Suriye sivil toplumunun yeniden inşası.
- Türkiye'deki normal sivil toplum kuruluşları (sınıflandırmaları, çevreleri ve başarıları), analitik tahlil çalışması.
- Sivil toplum ve Suriye çeşitliliği.

- Suriye'de etkin bir sivil toplum kültürü için çalışma.
- Sivil toplum ve eğitim.
- 2011 tarihinden önce Suriye sivil toplumu.

Bu program, Suriye sivil toplumunu desteklemeyi hedeflemekte ve Suriyeli sivil toplum kuruluşlarının performans yapısını teşhis etme girişiminde bulunmaktadır. Bununla, başarı düzeyinde geçerliliği ile varlık nedeni arasında bir yaklaşım oluşturmak için örgütsel ve idarî yapısını geliştirmek, fiili güçlerin hâkim olduğu, gerek rejimin olduğu bölgelerde gerekse diğer bölgelerde, gelecekteki yeniden inşa aşamasında, önemli alanlara hâkim olmasını sağlamak için zayıf noktaları ile kuvvetli noktalarını teşhis etmeyi amaçlamaktadır.

3.7.2.3. Fikri Güvenlik Programı: Doğu Bölgesi'nin Karşı Karşıya Olduğu Sorunları ve Zorlukları Ele Almak İçin Doğu

Stratejik Araştırma Merkezi üç programa öncülük etmektedir. Bunların en önemlileri; Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yeni güvenlik düzenlemeleri, Siyasal İslam, Oslo'dan sonra Filistin toplumundaki dönüşümler üzerine bir grup çalışmadır. Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Doğu bölgesiyle ilgili siyasi karar alma anlayışını ve kalitesini artırmak için çeşitli alanlardan akademik uzmanları, politikacılar ve araştırmacıları bir araya getirmeyi amaçlamaktadır. Aynı şekilde sorunları bölgesel bir perspektiften ele almaya çalışmakta, uzman özetleri, araştırma makaleleri, videolar ve bilgi grafiklerine (infografikler) başlamak suretiyle acilen sorunlara pratik çözümler sunmayı ummaktadır. Aşağıda her programın ayrı ayrı ayrıntılı açıklaması bulunmaktadır:

Birinci Program: Oslo Anlaşmalarından Sonra Filistin Toplumunda Yaşanan Değişiklikler

Filistin toplumu 1993 yılında Oslo Anlaşması'nın imzalanmasından günümüze kadar toplumun genel gidişatına ve yönelimine tesir eden ve etmekte olan siyasi, iktisadi ve toplumsal alanda büyük bir gelişime şahit olmuştur. Bu, Filistin toplumunun birçok meseleye karşı, toplumun yapı ve yönelimlerinin ne olduğunu incelemeden kişisel kanaatlere ve partilere dayanarak yeniden gözden geçirilmesi gereken davranış veya tutumundaki varsayımlar veya miras olduğuna inanılan

şeylerde, siyasi ve ulusal yönelimi yansıtmaktadır. Bu durum, Filistin toplumunun siyasi ibaresi ve beklentileri açısından toplumun ve ulusal hareketinin çıkarına olmamaktadır.

Her noktada Filistin toplumunda meydana gelen en önemli dönüşümler, bu dönüşümler arasındaki zıtlık ve Filistin ulusal kurtuluş yoluna ve Filistin partilerinin yapısına yansımaları üzerinde durmak için, Doğu Stratejik Araştırmalar Forumu ve Siyasi Kalkınma Vizyon Merkezi'nde bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Bu çalışma Batı Şeria, Gazze Şeridi, 1948'de işgal edilen topraklar ve diasporadaki Filistin toplumundaki dönüşümleri incelemeyi hedef edinmektedir. Filistin toplumundaki değişimleri incelemek için bu çalışmanın araştırma misyonu aşağıdaki ana temaları içermektedir (Doğu Forumu, 2021).

Birinci Tema: Aktörlerdeki değişimler. Bu ise seçkin Filistin partilerini ve sivil toplum kurumlarını içermektedir.

İkinci Tema: Filistin yapılarında ve kurumlarındaki değişimler. Bu kurumların en fazla öne çıkan Filistin otorite kurumları ve kurtuluş örgütleridir.

Üçüncü Tema: Mücadelede ve direniş yöntemlerindeki geçişler. Bu tema kalabalık platformlar ve Filistin mücadelesindeki değişimleri temsil etmektedir.

Dördüncü Tema: Ulusal kimlik ve kültürdeki değişimler; bu eksen, kimlik, medya, eğitim müfredatı, kültürel ve ulusal seferberlik araçları ve platformlarındaki değişimlere, Filistin anlatısındaki dönüşümlere ve kültürel söylem politikalarına odaklanmaktadır.

Beşinci Tema: Filistin toplumundaki ekonomik değişimler. Bu konu, tarımsal, ticari, endüstriyel ve hizmet faaliyetlerinin yanı sıra İsrail kuruluşuyla ekonomik ilişkilerdeki değişiklikleri tartışmaktadır.

Altıncı Tema: Bölgesel ve uluslararası değişimler ve bunların Filistin toplumu üzerindeki etkilerini tartışmaktadır.

Önceki eksenlere ek olarak, Oslo Anlaşmaları'ndan sonra Filistin toplumundaki dönüşüm programı da ele alınmıştır. Çalışma grubunun faaliyetleri

arasında bir dizi araştırma makalesi ve kitap incelemesi, buna ek olarak bilimsel atölyeler yer almıştır. Program ise aşağıdaki gibidir:

- Filistinli Siyasi Aktörler ve Kurumlardaki Dönüşümler (Mart 2022),
- Mücadele yöntemlerindeki dönüşümler ve Filistin kimliğinin korunması (Haziran 2022),
- Filistin Ekonomik Koşullarında ve Toplumsal Yapılarda Değişiklikler (Eylül 2022).

Çalışma grubu aralık 2022'de bir final konferansı düzenlemeyi planlamaktadır. Burada akademik ve politik araştırmacıların huzurunda genişletilmiş tartışma için çalışma grubunun yayınları sunulacak ve grubun son kitabı yayınlanacaktır.

İkinci Program: Siyasal İslam

Son kırk yılda, araştırmacılar ve analistler, ideolojilerini, siyasi davranışlarını ve iç kültürlerini anlamak amacıyla siyasal İslam hareketleri hakkında kapsamlı yazılar yazmıştır. Ancak Arap ayaklanmaları, ulusal ve bölgesel düzeyde yeni dinamiklere kapı aralamıştır. Dolayısıyla bu hareketlerin içinde derin ve sürekli çapta bir değişme yaşanmış, bu durum ise birçok analistin bu hareketleri anlamak, yeni ve değişen duruma uygun yeni kavramsal çerçeveler geliştirmek amacıyla yeni yorumlara gitmesine yol açmıştır. Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, bu hareketleri incelemekte uzmanlaşmış bir grup kıdemli analist ve akademisyenin katılımıyla siyasal İslam hakkında program hazırlamıştır. Bu programların en önemlileri şunlardır (Doğu Formu, 2021).

Birinci Çalışma Grubu: Değişen Bölgesel Sistemde Siyasal İslam'ın Dönüşümü

Birinci Çalışma Grubu, Arap ayaklanmalarının ardından siyasal İslam hareketlerinin süregelen dönüşümünü incelemektedir. Bu programa otuz araştırmacı arasından, bir tane de araştırma görevlisi öncülük etmektedir. Şubattan aralık 2018'e kadar yedi ülkede çalışmalarını sürdürmüştür. Liderliğin değişmesine yol açan Arap ayaklanmaları olgusunu (Tunus ve Mısır), reform gündemi ile sınırlı gösterileri (Fas, Ürdün, Kuveyt) ve kanlı bir iç savaşı (Suriye ve Yemen) çeşitli biçimlerle incelemeye almıştır.

Bu araştırmanın arka planındaki fikir; İslami Siyasi hareketlerinin, farklı bağlamlardaki Arap ayaklanmalarının sunduğu fırsatlar ve zorluklara karşı nasıl cevap verdiğini ve bunlara karşı nasıl hareket ettiğini incelemektir. Bunların yanı sıra Fas, Tunus, Suriye, Türkiye ve Londra'daki İslami uzmanların liderleriyle birçok saha çalışması ve röportaj yürütülmektedir. Nitekim ilk çalışma grubu şubat ve eylül aylarında iki kere yuvarlak masa konferansı düzenlemiştir. Buna ek olarak mayıs 2018'de çalışma grubu ekibi için bir takip çalışmayı düzenlenmiş, bölgenin dört bir yanından onlarca önde gelen İslami liderin yanı sıra siyasi İslam hareketlerinde uzmanlaşmış çok sayıda akademisyen ve bilim adamı katılmıştır.

İkinci Çalışma Grubu: Arap Ayaklanmalarının İkinci Dalgası Karşısında Siyasal İslam

Aralık 2018'de, Tunus'un Sidi Bouzid kentinde Mohamed Bouzid'in kendini ateşe vermesi ile başlayan Arap ayaklanmalarından sekiz yıl sonra, Sudan'ın kuzeydoğusundaki Atbara kentinde yüksek yakıt ve ekmek fiyatlarını protesto etmek için ayaklanmalar patlak vermiştir. 1991 yılı boyunca popüler seferberlikte artış görülmüş ve Arap ayaklanmalarının ikinci dalgası olarak anılacak olan bu süreç, diğer dört Arap cumhuriyetine de yayılmıştır. Bu durum Sudan devlet başkanı Ömer el-Beşir ve Cezayir bevellet başkanı Abdülaziz Buteflika'nın devrilmesine, Lübnan başbakanı Saad Hariri ve Iraklı mevkidaşı Adil Abdul Mehdi'nin istifasına yol açmıştır. Bu ikinci ayaklanma dalgasında, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki siyasal İslam hareketlerinin krizi derinleştirdiği görülmektedir. Daha önce bahsedilen dört vakadan üçünde -Sudan, Irak ve Lübnan- yönetici rejimler ya İslami rejimlerdir ya da çok karmaşık bir İslami sahnede İslami hareketler tarafından desteklenmekteydiler. Lübnan ve Irak'ta ise İslami sahne, Sünni ve Şii İslami hareketlerin varlığıyla daha da karmaşıklaşmaktadır. Buna binaen çalışma grubu, Arap ayaklanmalarının mevcut dalgası sırasında, birinci dalgaya kıyasla siyasal İslam hareketlerinin davranışlarını, iktidara karşı farklı tutumları ışığında incelemektedir. Bu ise, kökenini ve dinamizmini anlamak için yukarıda belirtilen ülkelerdeki durumunu ve aynı zamanda siyasal İslam güçlerinin her durumda bir haritasını çıkarmak ve siyasetle ilgili yön, strateji ve davranışlarını belirleyen faktörleri incelemeyi gerektirmektedir.

Üçüncü Program: Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da Yeni Güvenlik Düzenlemeleri

Bölgesel düzenin çöküşü, doğudaki güvenlik başarısızlıklarını her zamankinden daha görünür hale getirmektedir. Devletlerin başarısızlıkları, şiddet içeren aşırılıkçılık, milislerin bölgesel güçler olarak ortaya çıkması, kimyasal savaş ve silahlanma yarışı, doğu bölgesinde yeni güvenlik düzenlemelerinin kurulmasını gerektiren güvenlik sorunları arasında yer almaktadır. Bu yeni güvenlik düzenlemelerine duyulan ihtiyaç, bölgedeki güvenlik sorunlarını bölgesel bir perspektiften ele almak ve güvenlik alternatifleri konusunda önerilerde bulunmak için Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi'ni bir çalışma grubu kurmaya yöneltmiştir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki bahsettiğimiz güvenlik düzenlemelerine dair en önemli yayınlar arasında şunlar yer almaktadır (Doğu Formu, 2020).

- (1) COVID-19 ve Orta Doğu ile Kuzey Afrika'daki bölgesel siyaset üzerindeki olası etkileri.
- (2) Sürekli bir hükümet arayışı yolculuğu: Süleyman'ının tutuklanmasının ardından bir sonraki Irak başbakanının karşılaştığı zorluklar.
- (3) Büyük Etiyopya Rönesans Barajı Mısır için ne anlama geliyor?
- (4) Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan, Hindistan'ın Keşmir'deki 370. maddeyi kaldırmasına teorik ve pratik alanda araştırma ve uygulamalar yürütmesine nasıl tepki verdi?

3.7.3. Eğitim Programı

Tablo 3.8. Eğitim Programı

Eğitim Program		
Siyasi Araştırmacı Yetiştirme	Bilimsel Araştırma	Beşerî Bilimleri

<ul style="list-style-type: none"> ✓ Araştırma çalışmalarını uygulayabilecek yeni araştırmacı grupları oluşturmak. ✓ Araştırma kültürünün yayılması. ✓ Seçkin araştırma kadrosu çıkarmak. ✓ Enstitüdeki mevcut araştırmacıların uzmanlıklarının kursiyerlere aktarılması. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Katılımcıları bilimsel araştırma mekanizmaları konusunda yetiştirmek. ✓ Siyasi bilimlere, uluslararası ilişkilere ve toplum yönetimine ilgi duyanları hedeflemektedir. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Arapları ve Suriyelileri hususun himmetli gençleri destekleme. ✓ Entelektüel birikimlerini ve yeteneklerini artırmak.
---	---	--

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları, çeşitli siyasi, entelektüel, sosyal ve bilimsel konular çerçevesinde birçok eğitim programı düzenlemektedir. Bu eğitim programları, bilimsel alanlarda uzmanlaşmış farklı kategorilerdeki akademik araştırmacılardan oluşan bir ekip tarafından denetlenmektedir. Nitekim bu programların hedefi; yeteneklerini geliştirmek ve üniversitelerdeki teorik materyalleri içeren dersleri, kendini geliştirme ve karakter oluşturma becerileri olmadan eğitimsiz, telkin ve ezberleme politikası yerine eleştirel düşünme becerileri ile bilimsel ve entelektüel analiz yeteneğini geliştirmeye yardımcı olan uygulamalı, pratik materyaller içeren derslere dönüştürmektir. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları tarafından düzenlenen en önemli eğitim programları arasında; beşerî bilimler, bilimsel araştırma ve siyasi araştırmacı yetiştirmek gibi eğitim programları yer almaktadır. Aşağıda bu programların dökümü ayrı ayrı tafsilatlı bir şekilde verilmektedir:

3.7.3.1. Beşerî Bilimler

Harmon Merkezi, alanında uzmanlarla yardımlaşarak beşerî bilimlerin çeşitli alanlarında eğitim kursları düzenleyen kuruluşlardan biridir. Eğitim programı Suriyeli Arapları desteklemeyi hedeflemektedir. Özellikle bilgi ve becerilerini artırmak isteyen gençler noktasında destek sağlamakta aynı zamanda onlara teorik ve pratik alanda ilmi

araştırmaları yürütmeleri için kendilerine yardım sunmaktadır. Bu merkez, eğitim programlarını merkezin iki Őubesinde düzenlemektedir:

- Türkiye/İstanbul
- Katar/ Doha

Harmon Modern Araştırmalar Merkezi tarafından uygulanan en önemli eğitim programları arasında Şunlar yer almaktadır (Harmon Modern Araştırmalar Merkezi, 2019).

- Ana dili Arapça olanlar için Arapça gramer kursu,
- Güncel gerçekler işığında toplumsal farkındalık yaratacak kursu,
- Güncel sosyal araştırma tasarımı kursu,
- Osmanlı arşiv belgelerinin okunması ve Arapçaya tercüme kursu,
- Temel dil tatvik kursu,
- İstanbul'da genç erkek ve kadın gazeteciler için medya eğitim kursu.

3.7.3.2. Bilimsel Araştırmalar

Program, katılımcıları bilimsel araştırma mekanizmaları hakkında eğitmeyi hedeflemektedir.

Programın hedef aldđı kitle ise siyaset bilimi uluslararası ilişkiler ve toplum yönetim sistemleri ile ilgilenenlerdir. Arap dünyasında ve Orta Doğu'daki siyasi partiler ve teşkilatlar, siyasi formlarda karar çıkarma, devletlerin dış ve iç siyaseti, uluslararası ve bölgesel resmî kuruluşlar ile uluslararası ilişkileri bunlara örnek olarak verilebilir. Bilimsel araştırma eğitim programına katılmanın birçok avantajı ve Şartları bulunmaktadır. Bunların en önemlileri ise Şöyledir (Bar Siyaset ve Danışma Merkezi, 2016).

- Eğitim süresi bir buçuk aydır.
- Katılımcı kişinin belirtilen dergilerin birinde hakemli bir makale yayınlaması gerekmektedir.
- Merkez ikamet ve çalışma alanı sunmaktadır.

- Aranan tecrübe ve beceriye sahip olunması gerekmektedir.
- Lisans diplomasının elde edilmesi gerekmektedir.
- Arapçanın iyi biliniyor olması gerekmektedir.
- Yazma, okuma ve konuşma becerisi olarak iyi derecede İngilizce bilinmesi gerekmektedir.
- 35 yaşını aşmamak gerekmektedir.
- Eğitim boyunca ciddiyet ve devamlılık şarttır.
- İletişim becerisine sahip olmak ve çok kültürlü bir ortama uyum sağlamak gerekmektedir.

Barq Merkezi tarafından düzenlenen eğitim programı katılım mekanizmalarına ek olarak, bu merkez bilimsel araştırmalarla ilgili birçok bilimsel araştırma yolu düzenlemiştir. Karar verme yolu, İsrail çalışmaları, Arap ve Ortadoğu çalışmaları buna örnek gösterilebilir. Tüm bu yollar, Barq Center'da bilimsel araştırma için eğitim programının yönetiminde birbirine entegre olan bağlantılar oluşturmuştur.

3.7.3.3. Siyasi Araştırmacılar Yetiştirmek

Bu eğitim programı, araştırma çalışmalarını profesyonel olarak uygulayabilecek yeni araştırmacı grupları oluşturma noktasında Mısır Araştırma Merkezi'nin rolünü geliştirmeyi amaçlayan bir eğitim programıdır. Bu program; akademik temeller, araştırma bilgilerinin yayılması, seçkin araştırma kadrolarının mezun edilmesi ve merkezdeki mevcut araştırmacıların araştırma çalışmalarının doğası, mekanizmaları ve seviyeleri hakkındaki uzmanlıklarının kursiyerlere aktarılması bağlamında ilerlemektedir. Nitekim bu noktada, kariyer yollarını tamamlamalarına ve gelecekteki araştırma yollarını belirlemelerine yardımcı olmayı sağlamaktadır.

Mısır Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'ndeki eğitim programı, bazı esaslara dayanmaktadır. En önemlileri şöyle sıralanabilir (Mısır Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2019).

- Akademik yazma yönteminde tüm katılımcılar için genel eğitim sağlamaktadır.
- Her kursiyer, araştırma birimlerinin her bölümü ile ilgili özel eğitim almaktadır. (Siyaset, iktisat, siyasi toplantı, genel siyasetler, sivil ilişkiler, askeri, İslami teşkilatlar)

Pratik eğitim merhalesinde aşağıdaki gibi bazı teknik görevleri icra edilir:

- Uzmanlaşacağı araştırma birimi ile ilgili kaynakların günlük takibi,
- Açık toplantılara katılması ve özetinin sunulması,
- Toplantılardan elde edilen gözlemlerin yazıya dökülmesi ve rapor hazırlanması,
- Hazırlananların birim başkanına teslim edilmesi,
- Eğitimin ücretsiz olması,
- Katılımcının eğitim sonrası Mısır Çalışma Merkezi'nden sertifika alması,
- Eğitim süresinin iki ay, altmış dört saatten oluşması,
- Eğitim yerinin İstanbul, Yeni Bosna'daki araştırmaları merkezinin genel merkezinde yüz yüze eğitim üzerinden gerçekleştirilmesi,
- Her kursiyerin, ilgilendiği birim kapsamında program sonunda teslim edilecek bir araştırma dosyası üzerinde çalışmakla yükümlü olması.

Mısır Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin hazırladığı "Siyaset Araştırmacısının Yetiştirilmesi" eğitim programına ek olarak, aynı merkez siyaset ve araştırma alanında çeşitli eğitim kursları da düzenlemiştir. En önemlileri şöyle sıralanabilir:

- "Çağdaş Dünyanın Siyasi Oluşumu ve Gelecekteki Eğilimleri" ile
- "Siyaset Biliminde Araştırma Metodolojisi" adlı kurslardır.

Mısır Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, eğitim programı aracılığıyla birçok katkı sunmuştur.

Farklı bilimsel seviyelerden katılımcıların eleştirel ve yaratıcı becerilerinin gelişimini sağlamak adına, sadece teorik olarak değil, analiz ve teşhis etme eğitimi yoluyla, hem akademik eğitim gören öğrencilere hem de araştırmacılara, siyasi analiz süreçlerinde uygulamalı beceriler kazandırmak için siyaset araştırmacısı yetiştirmekte ve araştırma eğitim kursları düzenlemektedir.

3.7.4. Akademik Program

Tablo 3.9. Akademik Program

Akademik Program		
Doktora	Yüksek Lisans	Diploma
Doktora Yeterlik Sınavı	Yüksek Lisans Tez Programı Tezsiz Yüksek Lisans Programı	Stratejik Yönetimde Profesyonel Yüksek Diploma Programı

Stratejik Düşünce Grubu Akademisi, stratejik düşünme ve stratejik yönetim konusunda uzmanlaşmış devlet adamlarının ve toplumdan insanların yetiştirilmesini sağlayan Ortadoğu bölgesindeki gelişmiş akademilerden biridir. Düşünce ve Yönetim Akademisi, aşağıdaki ana hedeflere ulaşmayı amaçlamaktadır (Entelektüel ve Stratejik Düşünce Lisansüstü Programı, 2019).

- Kadroların ve stratejik liderlerin hazırlanması,
- Stratejik düşüncenin üretilmesine, geliştirilmesine ve sağlamlaşmasına katkıda bulunma,
- Stratejik planlama alanlarında tecrübeli ve uzman kişiler sağlama,
- Politika üretimi ve stratejik analiz yapma,
- Strateji alanında ve gelecek planlamasında çalışmalar sunma,
- İslam dünyasında planlamayı ve stratejik kararı destekleme.

Stratejik Düşünce Grubu hedeflerine ulaşmak için “yüksek diploma”, “yüksek lisans” ve “doktora programı” şeklinde çeşitli akademik programlar uygulamaya

çalışmıştır. Her programın şartları ve belirli eğitim programları vardır. Bunları aşağıdaki gibi incelemek mümkündür:

3.7.4.1. Yüksek Diploma Programı

Stratejik Düşünce Grubu için Stratejik Yönetim Yüksek Mesleki Diploma Programı, Türkiye'de Sabahattin Zaim Üniversitesi tarafından kabul edilen en önemli lisansüstü diploma programlarından biridir. Program, hızlı küresel değişimlerle başa çıkabilen, geleceği şekillendirmede etkili olabilecek liderler ve uzmanlar yetiştirerek bunların da faal olabileceği etkin kurumların sayısını arttırmayı amaçlamaktadır. Bu, bir dizi hedefi gerçekleştirmek yoluyla elde edilmektedir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir (Stratejik Düşünce Grubu, 2020).

- Kursiyerlere kavramlar kazandırmanın yanı sıra stratejik yönetim ve geleceği şekillendirme becerilerini de geliştirmek,
- Kursiyerlere uygarlığın gelişimi ile ilgili bir dizi tarihi ve stratejik bilgi sağlamak,
- Stratejik planın ve geçtiği merhalelerin hazırlanmasında kursiyerin yeteneklerini güçlendirmek,
- Ulusal stratejik planlamanın, küresel insani ulusal güvenlik ve gelecek güvenliği arasındaki ilişki kavramını pekiştirmek,
- Örgütsel ve ulusal düzeyde koordinasyon yönetme kapasitesini güçlendirmek.

Stratejik Yönetimde Yüksek Profesyonel Diploma'ya ek olarak, Stratejik Düşünme ve Planlama Akademisi, farklı birçok diploma programı ve eğitim kursları da gerçekleştirmiştir. Bunların en önemlisi: "Planlama ve Bayındırlık Yönetiminde Diploma" başlıklı, Ulusal Stratejik Düşünce Programı olan eğitim kursudur.

3.7.4.2. Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans programı, Stratejik Düşünme ve Planlama Akademisi'nin en önemli programlarından biri sayılmaktadır. Programa kabul edilmek için aşağıdaki

koşulların sağlanması gerekmektedir (Stratejik Düşünme ve Planlama Akademisi'nin Lisansüstü Programı, 2019).

- Geçerli bir üniversiteden veya başka bir akademik kurumdan üniversite diplomasına sahip olmak,
- Lisans diploma not ortalamasınının 2.67 'den az olmaması,
- Kayıt olmak istediği programın dilinde yetkin olmak,
- Başvuru sahibinin daha önce başvurduğu bir programdan akademik olarak ilişkisinin kesilmemiş olması,
- Başvuru sahibinin daha önce aynı programdan yüksek lisans diploması almamış olması,
- Herhangi bir bilim kurumu tarafından disiplin kararına tabi tutulmamış olmak,
- Stratejik Düşünme ve Planlama Akademisi'nde yüksek lisans derecesini tamamlamak için iki ana yol bulunmaktadır;
  - Tezli Yüksek Lisans: Yüksek lisans derecesini hak kazanacak bir öğrencinin teze ek olarak, ders birimi olarak en az yirmi bir (21) krediyi geçmiş olması gerekmektedir. Yüksek lisans tezi, öğrencinin bilimsel araştırma yapma ve araştırma sonuçlarını açık ve sistematik bir şekilde sunma becerisini göstermelidir.
  - Tezsiz Yüksek Lisans: Bu durumda öğrencinin geçmek zorunda olduğu ders birimi en az otuz üç (33) kredidir.

3.7.4.3. Doktora Programı

Doktora programı, lisansüstü çalışmalar için minimum gereksinimleri temsil etmektedir.

Bilimsel bölüm (program komitesi tarafından temsil edilir), Lisansüstü Eğitim Koleji'nin onayı ile ek genel (doktora programı dâhilinde) veya özel (öğrenci programı dâhilinde) şartlar belirleyebilir. Bilimsel bölüm (program komitesini temsil eder), Lisansüstü Eğitim Fakültesi'nin onayı ile ek genel (doktora programı dâhilinde) veya

özel (öğrenci programı dâhilinde) şartlar belirleyebilir. Doktora programında teze ek olarak zorunlu olarak kayıt olduğu bölümden on beş (15) kredi, bölüm dışından ise altı (6) kredi alabilmektedir.

Doktora programına katılmak için birkaç temel gereklilik bulunmaktadır ve bunlardan en önemlileri şunlardır (Düşünme ve Stratejik Planlama Lisansüstü Programı, 2019).

- Stratejik Düşünce Akademisi'nden veya ülkesinde tanınan başka bir akademik kurumdan, yüksek lisans veya dengi bir dereceye sahip olmak,
- Yarı zamanlı ise programa katılmak için işverenden yazılı onay almak,
- Eğer yarı zamanlı çalışıyorsa program katılımına dair iş yerinin onayını gösterecek yazılı bir metin almak,
- Başvuru sahibinin, katılmak istediği programın gerektirdiği ek koşullarını sağlaması.

Doktora programında belirlenen derslerin yanı sıra yazılı ve sözlü olan yeterlilik programı da bulunmaktadır. Yeterlilik sınavı ilk seferde geçilemediği takdirde, altı ay içerisinde ikinci kere girilebilmekte, öğrenci ikinci seferde de kaldığı takdirde programla ilişkisi kesilmektedir.

3.7.5. Kalkınma Programı

Tablo 3.10. Kalkınma Programı

Kalkınma Programı
Suriye’de Ulusal Gelişim Programı; Bu program kapsamlı bir kalkınma projesidir. Önceki rejimin toplumsal, bilimsel, iktisadi, siyasi, kültürel ve çevresel düzeyde yol açtıkları yıkıcı etkileri sonlandırmaya ve iktidarın son zamanlarında yıktıklarını yeniden imar etmeye dayanmaktadır.

İstişraf Etüt ve Araştırma Merkezi, en önemli kalkınma programlarını oluşturmaya çalışan kuruluşlardan biri sayılmaktadır. Bu programların en önemlisi Suriye Ulusal Kalkınma Programı’dır. Program, önceki rejimin toplumsal, bilimsel, iktisadi, siyasi, kültürel ve çevresel düzeyde yol açtıkları yıkıcı etkileri sonlandırmaya dayanmaktadır. Dolayısıyla kalkınma hareketini Suriye’de toplumsal bir kültür haline getirme amacı taşımaktadır. Suriyeliler arasındaki toplumsal ilişkileri geliştirmeyi, Suriye’yi bölgede bir rol model haline getirmeyi, kendi kimliğini muhafaza ederek

yerel vatandaşlıktan ulusal vatandaşlığa geçişini sağlamak, yeryüzünün imarında aktif beşeri ilişkiler geliştirmek için aşağıdaki hedefleri gerçekleştirme noktasında çaba sarf edilmektedir (İstisraf çalışmaları ve Araştırmalar Merkezi, 2021).

- Toplumsal güvenliğin korunması adına toplumda ortaya çıkan olumsuz olgulara yönelik çözüm ve öneriler sunmak ve toplumun zararına ve tehlikesine olan durumlar karşısında toplumsal bilinç oluşturmak,
- Planlamada toplum katılımı ilkesini oluşturarak kalkınma projeleri ile ilgili ileri planlama kültürünü yaymak,
- Kamu politikalarının oluşturulmasına ve toplumun kalkınma projelerinin ihtiyaçlarının değerlendirilmesine katkıda bulunmak,
- Kalkınma projelerinin hazırlanması ve uygulanmasında kadınların rolünün ve gençlik dinamizminin aktif kullanımı ve bunun gerekli rehabilitasyon ve eğitim plan ve programlarıyla desteklenmesi,
- Eğitimsel, sosyal, politik, mühendislik ve teknik araştırma ve kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlayan teknikler ve ekonomik mekanizmalar geliştirmeyi amaçlayan diğer araştırmaları teşvik etmek,
- Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin deneyimlerinden faydalanmak ve sivil toplum kuruluşları ile diğer ilgili kurumlar arasında ulusal ve uluslararası düzeyde deneyim alışverişinde bulunmak,
- Modern planlama sürecinin gerekliliklerinden biri olarak çevreye özenin önemini vurgulamak,
- Bilgi entegrasyonuna hizmet edecek şekilde küresel kültürün faydasını korurken ulusal kültürün bileşenlerini güçlendirmek,
- Ekonomik güvenliğin artırılmasına katkı sağlayacak şekilde ulusal ürünlerin geliştirilmesi ve uluslararası pazarda rekabete hazırlanması,
- Çocuklukta yaratıcılığı teşvik etmek, bir kültür ve davranışa dönüştürmek için uygun psikolojik ve sosyal açıdan sağlıklı ortamı sağlamak.

3.7.6. Farkındalık-Entelektüel Programı

Tablo 3.11. Farkındalık-Entelektüel Programı

Farkındalık-Entelektüel Programı
Çocuk Yetiştiriminin Sırları, Geleceğin Fikirleri, Örgütsel Fıkıh, Devrim Fıkıhı, Hüküm Sistemi

Rüya Kültür ve Medya Merkezi, İstanbul'un sosyo-politik alanlarda çeşitli farkındalık ve entelektüel programlar sağlayan en önemli Arap kuruluşlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu programların en önemlileri ise şöyledir; çocuk yetiştiriminin sırları, geleceğin fikirleri, aktif hukuk, devrimin hukuku, hükümet sistemi ve diğerleri gibi Arap siyaseti ile beraber sosyal çevre hakkında çalışmalara katkıda bulunan sosyal ve entelektüel programlardır. Aynı zamanda bireylerin ve toplumların yaşadığı krizleri onarmak için uygun çözümler bulma umuduyla yaşadıkları sorunları ele alan en önemli programlardır. Bu çerçeveden yola çıkılarak günümüzden bu yana Rüya Kültür ve Medya Merkezi'nin sunduğu gelişim ve entelektüel programları ele alınacaktır. Bunların en önemlileri şöyledir (Rüya kültür ve Medya Merkezi, 2017).

3.7.6.1. Çocuk Yetiştiriminin Sırları

Bu programda Rüya Kültür ve Medya Merkezi, çocuğu duygularını ifade etmeye iten en önemli sırlar, sevginin çocukta yarattığı etki, çocuklarımızın güven içinde yaşamalarını sağlamak için onlara karşı nasıl davranacağımız noktasında gelişimsel diyalog programlarını aracılığı ile bilinçlenmeyi, aynı zamanda çocuğun zihinsel ve ahlaki gelişimine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Programda tartışılan oturumların en önemlileri şöyle sıralanabilir; sevgi hayatın sırrıdır, hâkimin şapkası, gelişimlerini sağlayacak diyaloglar gibi çocuk terbiyesinin sırları ve onlara davranış mekanizması hakkında farkındalık oluşturmaya katkı sağlayan diğer bölümlerdir.

3.7.6.2. Örgütsel Fıkıh

İslami Düşünce Programı, İslami cihatçı grupların örgütsel entelektüel krizlerini derinlemesine araştırmakta, Arap devrimleri ve İslam toplumlarındaki reform süreci ile beraber aşırılık, partizanlık ve fanatizmden uzak, orta yollu, mutedil, Müslümanlar arasında affetme ve yardımseverlik ilkeleri ile pozitif etkileşim kurabilen örgütsel yöntem için, hikmetli bir tasavvur şekli inşa etmeye çalışmaktadır. Programda

tartışılan oturumların en önemlileri şöyle sıralanabilir; İslami gruplar tarafından dini metinlerin kullanımı, İslami hareket, referans krizi, seçkinler mücadelesi ve diğer İslami entelektüel programlar.

3.7.6.3. Hüküm Sistemi

Bu program, İslam'daki yönetim sistemi ve günümüzde var olan çağdaş vizyon ile ilgili konulara değinmektedir. Bu programın sunulmasına katkıda bulunduğu en önemli tartışma oturumları; “şariat sistemi en faydalı sistemdir”, “siyasi hukuk noktasındaki eksiklikler”, “şura sistemi mi yoksa demokrasi mi?” gibi çeşitli tartışma oturumları içinde ele alınan diğer siyasi konular

Fikir kuruluşlarının yeni kurulması ve farklı ideolojilere ve çeşitli entelektüel yapıya sahip olmasına rağmen, farklı bilimsel ve insan bilimleri alanlarından öğrenciler, araştırmacılar ve akademisyenler dâhil olmak üzere bilim camiasının tüm kategorilerine hizmet eden ilmi, siyasi, akademik, eğitici ve entelektüel yayınları ile çeşitli programlar düzenleyerek, entelektüel ve uygulamalı tezleriyle kendini farklılaştırabilmiştir.

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının tüm programlarını analiz ettikten sonra bu kuruluşlardaki bilimsel programların, diğer tüm programların odak noktası olduğu fark edilmektedir. Bilimsel programlar; konferanslar, seminerler düzenlemek, rapor hazırlamak, ilmi çalışmalar içeren makaleler üretmek gibi çeşitli bilimsel yayınları içinde barındırmakta, bazıları ise hakemli ilmi dergiler yayınlamaktadır. Bu akademik programların çeşitliliğine ek olarak programlar; diploma, yüksek lisans, doktora dereceleri de sunmakta, bölümdeki uzman kadronun çeşitliliğine göre farklı bölümlerde özel eğitim kursları da düzenlenmektedir. Öğrenci araştırmacılar da dâhil olmak üzere hedef kitlenin ihtiyaçlarına sunulan konuların önemi, merkezlerin önemini daha da arttırmakta ve onlara bilimsel ve uygulamalı ihtiyaçlarına uygun yeni programlar sunma yeteneği kazandırmaktadır.

Kalitesine ve araştırma merkezinde harcanan kolektif çabanın boyutuna bağlı olduğunu dikkate almalıyız. Düşünce kuruluşlarının ilmî kalitesinin ve içeriğinin artmasına katkıda bulunacak, programlarının, etkinliklerinin ve bilimsel çalışmalarının kalitesine olumlu yansıtacak, aynı zamanda bilimsel içeriğini artırmak

ve bilimsel ya da alansal araştırma çalışmalarının gelişmesini engelleyecek herhangi bir zorluk veya sorundan kaçınmak için uluslararası kuruluşların kendilerine yakınlığını artıracak olan, kitap ve dergiler içeren bilimsel yayınlar sunmak için nitel bilimsel metodoloji uygulamaları, konferanslar ve seminerler düzenleyerek, araştırmacıları ve yazarları bu bilimsel çalıştaylara katılmaya davet etmek suretiyle çeşitli sosyal medya ve platformlar aracılığı ile bilimsel çalışmalarının mümkün olan en fazla sayıda okuyucu, araştırmacı ve takipçiye ulaşmasını sağlamada bilimsel ve araştırma liderliğini üstlenmeye hazırlayan bu kolektif çaba bu kurumların gelişiminde şüphesiz daha etkilidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

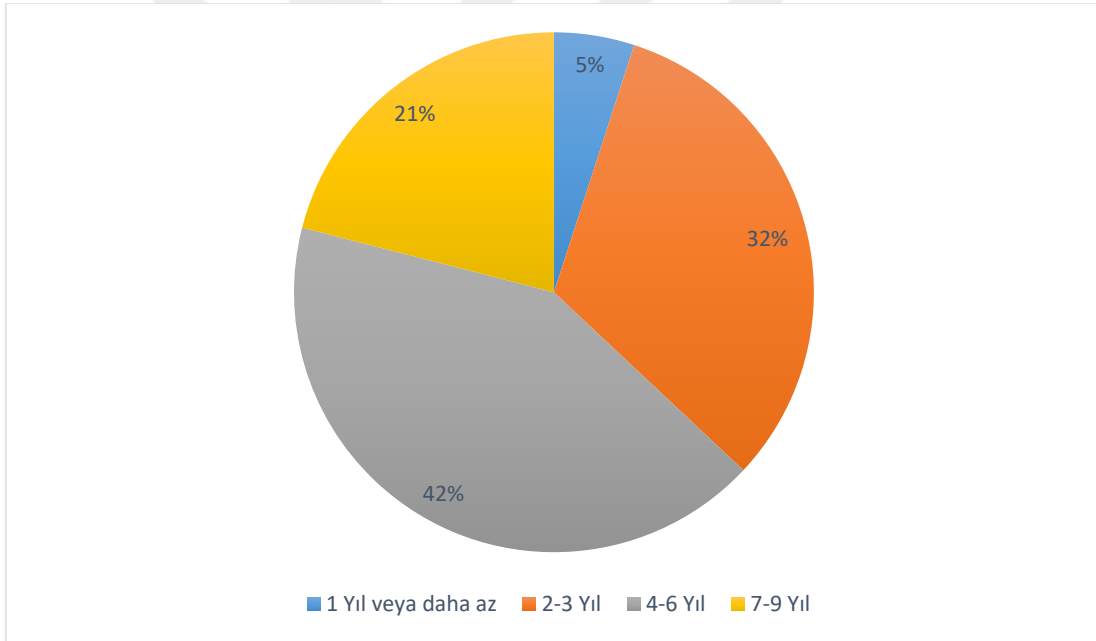
İSTANBUL'DAKİ ARAP DÜŞÜNCE KURULUŞLARININ BİLGİ DÖNÜŞÜMÜ SÜRECİNE SAĞLADIĞI KATKILAR

Dördüncü bölümün ilk kısmında, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları yöneticileriyle yapılan bilimsel görüşmelere dayanarak, bu yöneticilerin kişisel bilgileri analiz edilmeye ve yorumlanmaya çalışılacaktır. Üzerinde durulacak bu bölümlerin her biri ile ilgili daha önce yapılmış olan çalışmalar şunlardır:

4.1. Yöneticinin Demografik Özellikleri

4.1.1. Pozisyonun Süresi

Şekil 4.1. Kurumdaki Görev Süresine Göre İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşlarının Çalışma Örneklemi Oranları

Çalışma örnekleminin İstanbul'daki araştırma merkezlerinin iş süresine göre istatistiksel analizi aşağıdaki gibidir:

- 1 yıl veya daha az   %5
- 2-3 yıl   %32
- 4-6 yıl   %42
- 7-9 yıl   %21

Yukarıda belirtilen yüzdelerle göre, bir yıl veya daha kısa bir süre için %5'e, yani görüşme yapılan toplam merkezden sadece iki merkeze ulaşıldığı görülmektedir. Buradan da İstanbul'daki Arap Araştırma Merkezi müdürlerinin yakın zamanda atandıkları görülmektedir. Bu durum, kesinlikle müdürlerin merkez yönetimlerini devralmak için yeterli araştırma deneyimine sahip olmadıkları anlamına gelmemektedir. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının yeni olması ve müdürlerin de bu yeni kurumlara atanması göz önünde bulundurulduğunda, yeni atamanın tecrübe eksikliği anlamına gelmediği daha net ortaya çıkmaktadır. Aksine, daha önce araştırmacı olarak çalışmalarını kendilerini denetlemek için yeni araştırma merkezleri kurmalarına olanak sağlamıştır.

Buna mukabil, 2-3 yıl önce İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları yöneticileri oranı %32'dir. Bu oran toplam beş Arap araştırma merkezine tekabül etmektedir. Bu kuruluşlar, İstanbul'un en güçlü ve en etkili kuruluşları arasında görülmektedir. Böyle görülmesinin sebebi ise, yöneticilerin çoğunun Doha'daki Arap Politika Araştırmaları Merkezi'nde çalışması ve dolayısıyla İstanbul'da kendilerine bağlı şubeleri olmasıdır. Bu durum, bu yöneticilere sözü edilen merkezlerin başkanlığını ve liderliğini üstlenme fırsatı vermiştir.

4 ila 6 yıl gibi bir süre içinde, İstanbul Arap düşünce kuruluşları yöneticileri oranı %42'ye ulaşmıştır. Böylelikle İstanbul'da bulunan toplam Arap kuruluşlarından sekizi bu kuruluşları oluşturmakta olup İstanbul'da kurulan ilk merkezler arasında yer almaktadır. Bu merkezler kaliteyi ve araştırma üretimini temsil eden kuruluşlar olmuştur. Buna ek olarak bu merkezlerin müdürleri araştırma ve idari açıdan tecrübe kazanmış, yaptıkları araştırma ve idari deneyim sayesinde bilimsel, idari ve araştırma geliştirme basamaklarına yükselmişlerdir.

7 ila 9 yıl içinde ise bu oran %21 olmuştur. Bu da İstanbul Arap düşünce kuruluşları yöneticilerinin sadece dört merkezde yer almasına tekabül etmektedir. Bu kuruluşlar, araştırmacıların İstanbul'a başvurması ve oraya yerleşmeleri sonucunda ortaya çıkan niteliksel gelişmeler sebebiyle, 2013-2014 yılları arasında, özellikle Arap Bahar'ının başlamasının ardından kurulan ilk Arap kuruluşları olarak kabul edilmektedir. Bu, araştırma ürünlerinin yönetiminde ve büyümesinde Arap, Türk veya yabancı düşünce kuruluşlarıyla rekabet ve işbirliği yeteneklerinin niteliksel olarak

geliştirilmesiyle sonuçlanmıştır. Sonuç olarak, niteliksel ve etkili olmadıkları yönündeki hâkim görüşün aksine, kalite ve tür açısından rekabetçi araştırma programları ve projeleri oluşturma yeteneğine sahip oldukları görülmektedir.

4.1.2. Pozisyonundaki Geçirdiği Süre

Şekil 4.1'de belirtilen yüzdelerle göre, mevcut görevlerinde kalanların oranı %5'ten azdır. Bunun nedeni, oranına göre sadece iki merkezi olan İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının modernliği ve görevde bulunan kişilerin, daha önceki düşünce kuruluşlarında çalışmakta olması, ortaya çıkan bu düşünce kuruluşlarına yeni bilimsel katkılar sağlamak ve bilgi üretiminin kalitesini artırmak arzusuyla bilimsel yeni kuruluşlar kurmaya karar vermiş olmalarıdır.

Bu esnada, örneklemdeki beş düşünce kuruluşlarını oluşturanlardan mevcut görevlerinde 2-3 yıl kalanların oranı %32'ye ulaşmıştır. Elbette bu 2-3 yıl içinde yöneticiler, kuruluşlarını verimli ve etkin bir şekilde yönetmelerini sağlayan idari ve araştırma deneyimi kazanmışlardır. Daha sonra karşılaştıkları sorunlardan ve zorluklardan kaçınmak için, bilimsel bilgi üretimine katkıda bulunacak bir faktör olmaları, daha sağlam ve tutarlı bilim, bilgi ağları oluşturmaları için kuruluş ve eğitimde kendilerinden önce gelen araştırma merkezleriyle niteliksel ilişkiler kurarak idari ve organizasyonel anlamda temel birer aşama haline geldiği görülmektedir.

Öte yandan, mevcut görevlerinde 4-6 yıl arasında zaman geçirenlerin oranı %42'ye ulaşmış olup, bu oran sadece sekiz araştırma merkezini oluşturmaktadırlar. Başka bir deyişle, bu merkezler içinde geçirdikleri süre, aşağıda sıralanmış birkaç nedenden dolayı çok önemlidir:

Birincisi, Arap Bahar'ının patlak vermesinin ardından çoğu entelektüel İstanbul'a intikal etmiştir. Bu entelektüeller, bilimsel ve entelektüel birikimlerini geliştirmek, ana davalarının hala var olduğu ve entelektüel seçkinlerin hala araştırmaya ve yazmaya devam ettikleri çalışmalar ve araştırmalarla ev sahibi ülkeye ve komşu ülkelere siyasi mesajları iletmek ümidiyle bu tür merkezler kurma arzusuna sahip olmuşlardır.

İkincisi, bu kuruluşlarda geçen sürenin, bu araştırmacıların niteliğine ve hacmine olumlu yansıtacak olmasıdır. Daha doğrusu entelektüel, kuruluş

aşamasından, inşaat ve üretim aşamasına daha sonra ise kişisel ağlar kurma aşamasına geçmektedir. Bu şekilde de gelecekteki herhangi bir zorluğu aşmalarına yeterli gelecek araştırma ve entelektüel deneyim birikimine sahip olmuşlardır.

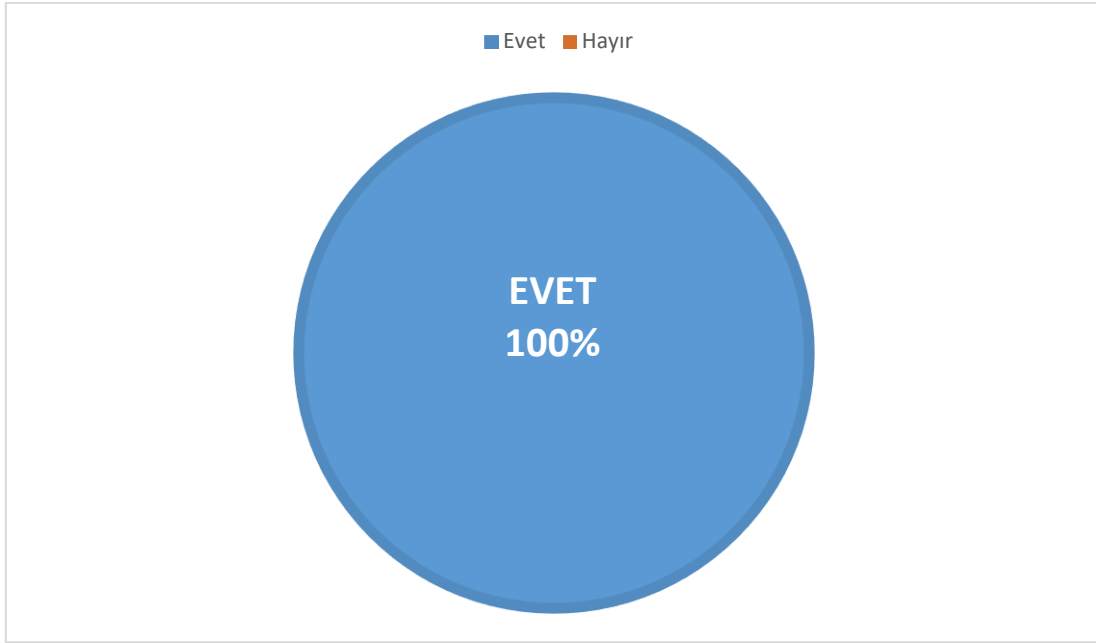
Üçüncü sebep ise, bu araştırmacılar için geçen zamanın onlara bilimsel ve bilişsel olgunluk kazandırmakta olup, aynı zamanda bu merkezlerin işleyiş mekanizması hakkında, yani kuruluşlarındaki çalışmaların farkına varmaları, anlamaları ve karşılaştıkları sorunları belirleme hususunda daha ciddi olmaları gibi konularda idari bir anlayış kazandırmasıdır.

7-9 yıl arasında ise, mevcut pozisyonlarını kullanan araştırmacıların oranı %21'e, yani sadece dört araştırma merkezine ulaşmıştır. Bu süreçte geçen zamanın araştırmacılar için önemi şu iki şeyden kaynaklanmaktadır:

Birincisi; bu dört merkezin çoğunluğu 2012-2014 yılları arasında, yani Arap Bahar'ının patlak vermesi ve Arap entelektüellerinin çoğunluğunun İstanbul'a yönelmesi ve onları meşhur hale getiren bu Arap düşünce kuruluşlarını oluşturmalarının ardından yaygınlaşmış ve Arap kuruluşlarının daha önce aşına olmadığı uzmanlık alanlarında ilmi, fikrî ve istişârî hizmetler sunmasıdır. İkincisi ise, 7-9 yıl sonra bu kuruluşların, ev sahibi ülke içinde veya ayrıldıkları ülkelerle birlikte nitelikli, etkili ve karar verici hale gelmiş olmalarıdır. Kendi uzmanlık alanlarında veya diğer alanlarda çalışan birçok yabancı ülkede, programları, faaliyetleri ve belki de şubeleri olması, bir diğer deyişle, kuruluşun başlangıcından tamamlanmasına kadar geçen sürede, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları için, ayrı bir araştırma entelektüel sisteminin kurulmasına olumlu bir şekilde yansımış ve bilimsel yollarda daha farklı ve niteliksel bir entelektüel sistem inşa etmeye hazırlanırken karşılaştıkları en önemli zorlukları ve olumsuzlukları belirlemeleri ve bunlardan kaçınmalarını sağlayan bu araştırma merkezlerinin yönetiminde niteliksel deneyim kazandırmıştır.

4.1.3. Sivil Toplum Alanındaki Deneyim

Şekil 4.2. İstanbul'daki Düşünce Kuruluşlarındaki Sivil Toplum Deneyimine Göre Araştırma Örneklerinin İstatistiksel Analizi

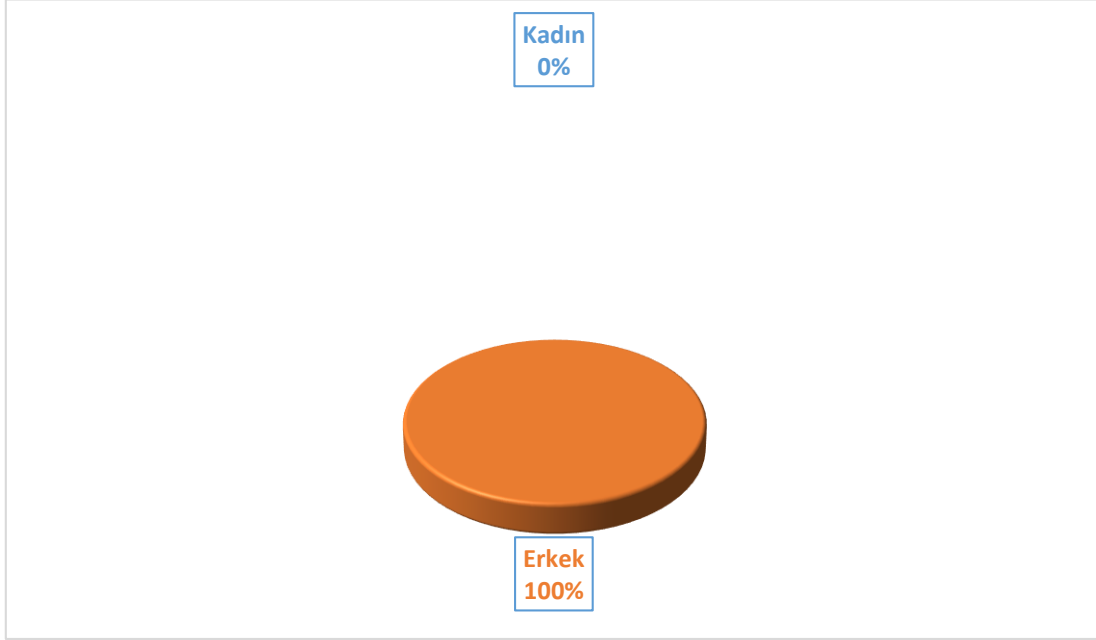
İstanbul'daki araştırma merkezlerindeki sivil toplum deneyimine göre, araştırma örnekleminin istatistiksel analizine dayanarak, sonucun erkekler için evet, kadınlar için ise hayır olduğu kaydedilmiştir:

- Evet, (erkekler adına) %100
- Hayır, (kadınlar adına) %0

Bütün sonuçlar İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının yöneticileri tarafından elde edilmiş, cevaplar evet kısmında %100'e ulaşmıştır. Tüm yöneticilerin sivil toplum kuruluşlarıyla çalışma deneyiminin olması, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının Türk veya yabancı sivil toplum kuruluşlarıyla veya bu alanda çalışan, İstanbul'daki Arap araştırma merkezlerinin yöneticileri için araştırma faaliyetleri arasında değişen sivil toplum kuruluşlarının deneyimindeki çeşitliliğe ek olarak, onlara araştırma ve idari çalışma becerisi kazandıran idari, siyasi, hayır işleriyle ilgilenen, gönüllü dernekler ve ülkelerindeki düşünce kuruluşları ve kooperatif kuruluşlarıyla işbirliği ağları oluşturan diğer kuruluşlarla olumlu bir şekilde ilgilenmesini sağlamıştır. Sonuç olarak bu durum, yöneticilerin tecrübeleri ve saha deneyimlerinin, uzmanlıkları ve çalışma alanlarıyla ilgili tüm alanlarda, Türkiye'deki sivil toplum kurumlarıyla ilişki kurma becerisine sahip olmalarını sağlamıştır.

4.1.4. Cinsiyet

Şekil 4.3. İstanbul'daki Düşünce Kuruluşlarındaki Çalışma Örnekleminin Cinsiyete Göre İstatistiksel Analizi

İstanbul'daki araştırma merkezlerindeki çalışma örnekleminin cinsiyete göre istatistiksel analizi aşağıdaki gibidir:

- Erkekler %100
- Kadınlar %0

Çalışma için Arap düşünce kuruluşlarının yöneticileriyle yapılan röportaja göre, toplumsal cinsiyet açısından İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının liderlik pozisyonunda, Arap kadınlarda büyük bir eksikliğin olduğu, yöneticilerin hepsinin erkek olduğu sonucuyla ortaya çıkmaktadır. Bu durumsa bu kuruluşlarda kadın yöneticilerinin olmadığı anlamına gelmektedir. Bu durum, merkezlerdeki nitel grupların temsili ile ilgili önemli bir noktadır.

İstanbul'daki Arap kuruluşlarında kadınların temsil edilmemesine ilişkin açıklama aşağıdaki gibidir:

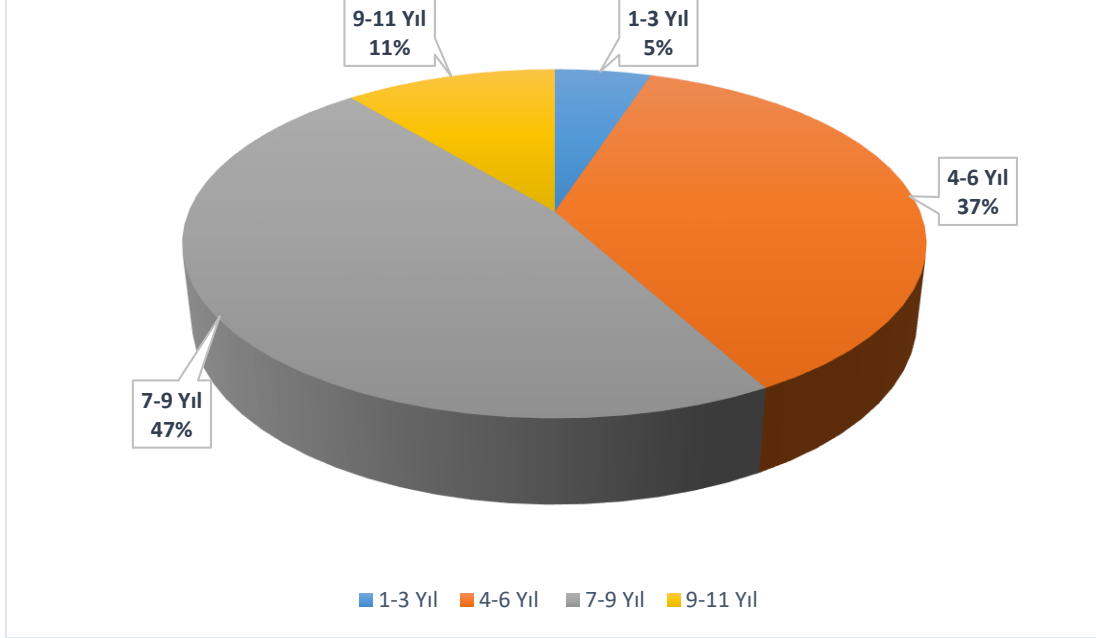
- İstanbul'da yer alan Arap kuruluşlarının yapısındaki modernlik, Arap kadınlarının bu kuruluşlarda liderlik ve üst düzey yöneticilik pozisyonlarını üstlenmesine izin vermemiştir. Bu, Arap kadınlarının ötekileştirildiği ve liderlik

rolüne sahip olmadıkları, ülkelerindeki iç savaşın onları bir kurum kurarken gerçek rollerinden uzak tuttuğu anlamına gelmemektedir. Ancak kuruluşların idari ve örgütsel açıdan modernliği, bu kuruluşların görevlerini kontrol edebilmeleri, diğer kurumlarla güçlü kurumsal ağlar kurabilmeleri ve gelecek günlerde daha da ileriye götürebilmeleri için erkek araştırmacıların mevcudiyetini gerektirmektedir. Kadının kurum içindeki önemini, idari ve örgütsel aktifliği, konferans ve sempozyumlara öncülük etmek ve bilimsel oturumları yönetmek açısından önemini unutmamak gerekir. Bu, kuşkusuz, kadınların öneminin ve kurumların inşasındaki merkezi rollerinin kesin kanıtıdır. Özellikle günümüzde kadınlar, eğitim ve kurumsal yapıya dâhil olmalarının bir sonucu olarak, yaşadıkları toplumda herhangi bir sorun veya zorluk yaşamadan her türlü kuruma liderlik etme fırsatına sahiplerdir.

- İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları erkek yöneticilerinin çoğunluğunun devrimci arka planı bulunmaktadır. Nitekim bunların çoğunluğu siyasi, akademik ve bazen de askeri geçmişleri olan, araştırma konusunda tam donanımlı kişilerdir. Bu vasıflara sahip olmaları onlara, bu tür kuruluşlar kurmaları için geniş bir alan vermiştir. İster siyasi ister askeri olsun, bu kuruluşlar aracılığıyla ülkeleri için yeni bir gerçeklik veya gelecek inşa etme çabasıyla, onları kristalize etme ve makalelere, seminerlere veya araştırma konferanslarına çevirmeleri, bu tür olayları yakından deneyimleme imkanı ile ilişkilidir. Ve bu merkezlerin Suriye, Filistin, Yemen, Mısır ve benzerlerinde, toplumun önemli bir kesimi haline geldiğine dair yetkili kişilere dolaylı siyasi mesajlar vermeleri, onları bu kuruluşlarda bir sonraki aşamayı yönetmeye yetkili kılmıştır.
- Arap kadınları, özellikle geride bıraktıkları veya zorla çıkartıldıkları ülkelerden gelebilecek belli başlı siyasi baskılarla karşı karşıya kalabilecekleri göz önüne alındığında, o dönemde bu Arap düşünce kuruluşlarına yöneticilik etmeleri oldukça zor görünmektedir. Bu baskılara takip edilme, kendi hükümetlerine teslim edilme kararının çıkarılması gibi zorluklar örnek verilebilir. Arap kadınının, bu tür baskılara, özellikle zaman zaman sınır dışı edilmeyi gerektiren veya ona yönelik başka şiddet içeren durumlara dayanması oldukça zordur. Bu gibi zorlu koşullar, yöneticilerin erkek olmasını bir anlamda zorunlu kılmaktadır.

4.1.5. Türkiye'de Kalış Süresi

Şekil 4.4. Çalışma Örnekleminin Türkiye'de Kalış Süresine Göre İstatistiksel Analizi

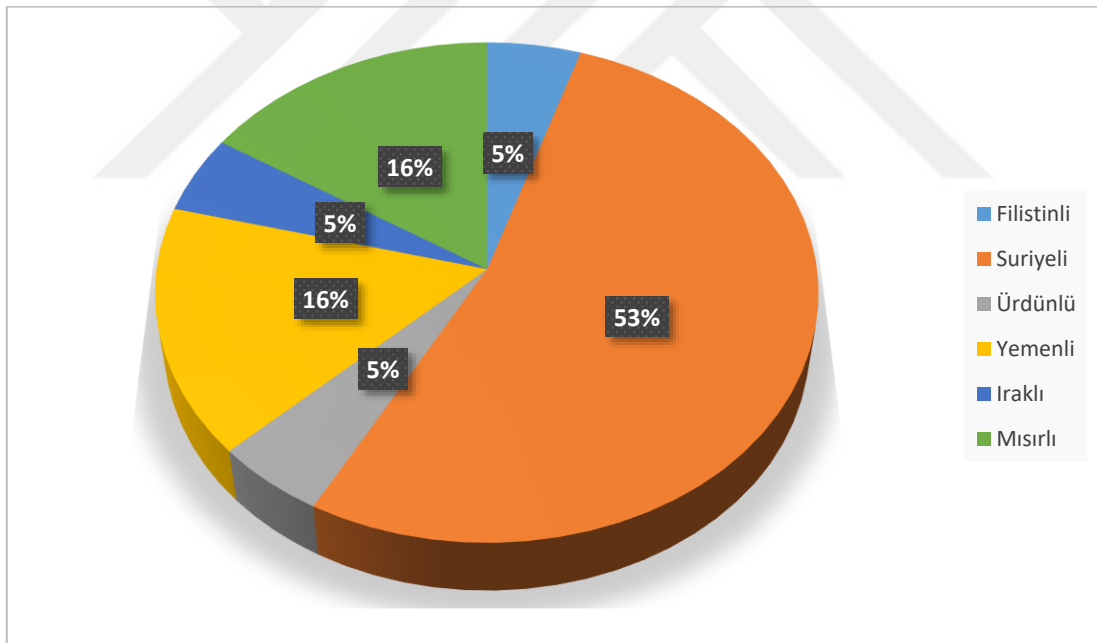
Çalışma örnekleminin Türkiye'de kalış süresine göre istatistiksel analizi aşağıdaki gibidir:

- 1-3 yıl arası, araştırma merkezi yöneticilerinin sadece %5'i Türkiye'de kalmıştır. Sebebi ise, bu merkezin yöneticisinin Doha'daki Arap Politika Araştırmaları Merkezi'nde çalışıyor olması ve merkezin İstanbul'da bir şubesinin daha bulunmasıdır. Bu şube, yöneticileri İstanbul'a dönmeye ve araştırma merkezini yönetmeye ve denetlemeye mecbur kılmıştır.
- 4-6 yıl arası, araştırma merkezi yöneticilerinin %37'si Türkiye'de kalmıştır. Bu yıllarda Arap düşünce kuruluşları yöneticilerinin çoğu, ülkelerinde Arap Baharı devrimlerinin patlak vermesinin ardından, özellikle 2015'ten sonra Türkiye'ye gelmiş, davalarına ve tüm Arap ve İslam âleminin sorunlarına hizmet etmek için Arap düşünce kuruluşlarını kurmuştur.
- 7-9 yıl arası, Arap düşünce kuruluşları yöneticilerinin %47'si Türkiye'de kalmıştır. Bu dönemde sadece dokuz merkez bulunmaktadır. Bunların büyük çoğunluğu özellikle 2012'den sonra Arap Baharı nedeniyle ülkelerindeki siyasi istikrarsızlık sebebiyle İstanbul'da yaşamak ve kendi düşünce kuruluşlarını kurmak zorunda kalmışlardır.

- 9-11 yılları arası bu oran %11'e, yani sadece iki merkeze ulaşmıştır. Bu kişiler 2003 yılında Amerika Birleşik Devletleri tarafından işgal edilmesinden bu yana Irak'ta Irak Yetkinlikler Forumu'nda olduğu gibi, ülkelerindeki siyasi durumun istikrarsızlığının bir sonucu olarak Arap Bahar'ının başlamasından önce gelmişlerdir. Gerekli niteliklere ve araştırma deneyimine sahip birçok insanı, istikrara kavuşma ve bilimsel alanlarını iyileştirme umuduyla Batı ülkelerine ilticaya zorlayan siyasi istikrarsızlık durumu hâkimdir. Bu merkezden, siyasi çalkantılar nedeniyle yurtlarını terk eden Iraklı entelektüelleri kapsayan bir araştırma merkezinin yanı sıra, çeşitli Arap ülkelerinde faaliyet gösteren, Arap Bahar'ının ardından İstanbul'a gelenlere yönelik bir araştırma merkezi kurmaya karar vererek Türkiye'ye yönelmiştir.

4.1.6. Milliyet

Şekil 4.5. Uyuğa Göre Çalışma Örnekleminin İstatistiksel Analizi

Uyuğa göre çalışma örnekleminin istatistiksel analizi aşağıdaki gibidir:

- Suriye uyruklular %53
- Mısır uyruklular %16
- Yemen uyruklular %16
- Filistin uyruklular %5

- Irak uyruklular %5
- Ürdün uyruklular %5

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının yönetiminde Suriye uyrukluların oranı %53'e ulaşmıştır. Bunun nedeni şöyle izah edebilir; Suriyeliler, ülkelerini terk edip Arap ve Batı ülkeleri dâhil olmak üzere birçok farklı ülkeye yerleşen uyrukların başında gelmektedir. Türkiye de birçok Suriyeli siyasetçinin, bilim insanının ve entelektüel kesimin kendi bünyesindeki Arap düşünce kuruluşlarına başvurduğu ve bu merkezleri kurduğu ilk durak olmaktadır. Burası, İstanbul'da ortaya çıkan Arap kuruluşlarına kıyasla, çeşitli bilimsel disiplinlerde aynı milliyetten araştırmacıları ve uzmanları içeren çok sayıda nitel düşünce kuruluşlarından biri olarak kabul edilmektedir.

Bu arada hem Yemen hem de Mısır uyruklu olanların oranı %16'ya ulaşmıştır. Yemen örneğinde, Yemen'deki iç savaşın ve siyasi istikrarsızlığın birçok Yemenli siyasiyi ve araştırmacıyı ülkelerini terk etmeye, siyasi istikrar ve bilimsel düşünce kuruluşlarının kurulması için Türkiye'ye sığınmaya zorladığı görülmektedir. Entelektüeller ve araştırmacılarla birlikte birçok siyasi seçkin, istikrarlı bir yaşam için Mısır topraklarını terk etmek zorunda kalmış bu sayede Arap düşünce kuruluşlarına, onların ana sorunlarına ve bir bütün olarak Arap ve İslam âleminin sorunlarına hizmet eden seçkin kalitede enstitüler ortaya çıkmıştır.

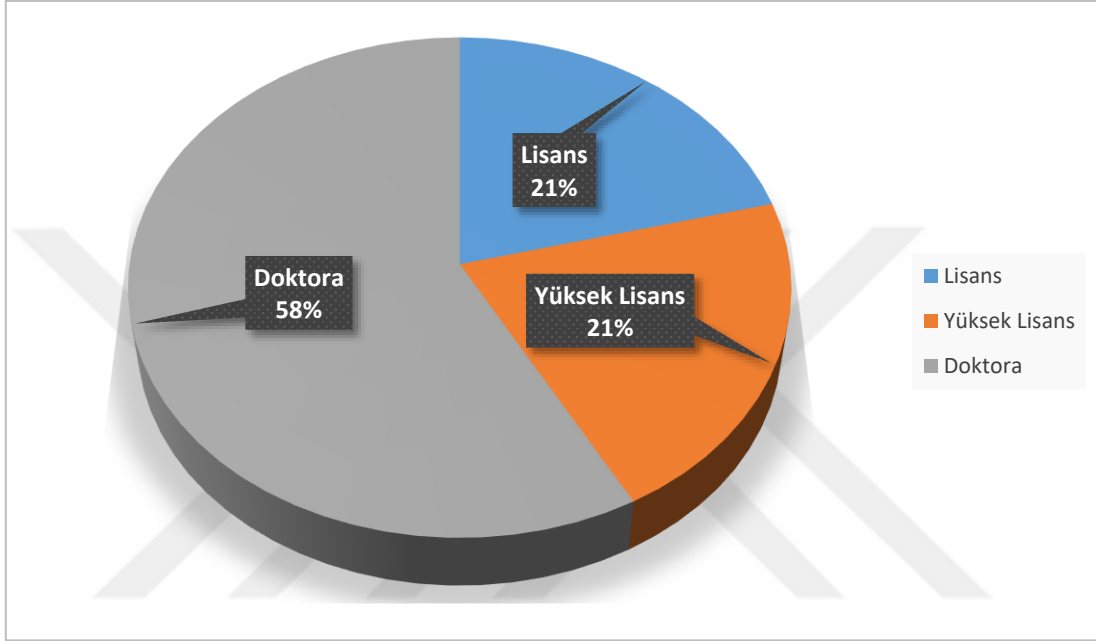
Öte yandan Filistin, Irak ve Ürdün vatandaşlığına sahip olanların oranı %5'e ulaşmıştır. Bu da, Filistin, Ürdün ve Irak meselelerinin birbirinden çok farklı olmadığı anlamına gelmektedir. Fakat burada Ürdün örneğini, halkın kötüleşen ekonomik koşullar ve yaşam koşullarını iyileştirmek için Türkiye'ye yerleştikleri göz önünde bulundurarak diğer ülkelerden ayrı değerlendirmek mümkündür.

Irak ve Filistin örneği ise iki ülkede olan savaş şartları nedeniyle birbirine benzemektedir. Siyasi istikrarın olmaması, kendi ülkelerindeki uzmanları ve araştırmacıları siyasi istikrar arayışıyla, yaşam koşullarını iyileştirmek, eğitim ve idari yönlerini geliştirmek için ülkelerinden ayrılmaya sevk etmiştir. Bu nedenle Türkiye, bu yaşam arzularını gerçekleştirmeleri için bir cennet olmuştur. Onlar da bilim kuruluşları kurarak kendi ülkelerine de yaşadıkları ülkeye de hizmet etmektedirler.

4.1.7. Eğitim Seviyesi

Arap düşünce kuruluşları çalışanlarının şekil 4.6'da görüleceği üzere; %21'i lisans, %58'i doktora ve %21'i yüksek lisans mezunu olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 4.6. Çalışma Örnekleminin İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşlarının Tahsil Derecelerinin İstatistiksel Analizi

Çalışma örnekleminin İstanbul'daki Arap araştırma merkezlerinin tahsil derecelerinin istatistiksel analizi aşağıdaki gibidir:

- %58: Doktora
- %21: Yüksek Lisans
- %21: Lisans

İstanbul'daki Arap araştırma merkezi yöneticilerinin %58'i doktora derecesine sahiptir. Bu, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarında, doktora derecesine sahip yöneticilerin oranının çok yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Öyle ki bu şekildeki merkez sayısı onu bulmuştur. Doktora derecesine sahip yöneticilerin fazla olması ise yüksek kalitede araştırma becerilerine sahip olduklarını doğrular niteliktedir. Arap ülkelerinin kalitesini ve bilgilerini artırmanın yanı sıra, araştırma merkezlerinin gelişmesine ve ilerlemesine katkıda bulunan programları, projeleri, bilimsel faaliyetleri ve Türk devleti içindeki veya diğer ülkelerdeki entelektüel ve araştırma

kurumlarıyla bilimsel ilişkiler kurmalarını sağlamaktadır. Çalıştığı kurumda tüm bilimsel ve idari seviyelerde bilimsel ve entelektüel performansının gelişmesine öncülük eden kişi, araştırmacının kendisi olmaktadır.

İstanbul'daki Arap araştırma merkezi yöneticilerinin %21'i yüksek lisans derecesine sahiptir. Yani dört düşünce kuruluşlarının müdürleri yüksek lisans mezunudur. Konferans ve seminerler düzenlemek, yazarları, araştırmacıları, akademisyenleri ve uzmanları ağırlamak gibi proje, program ve bilimsel faaliyetlerde araştırma ürünleri ve bunlardan ortaya çıkan çeşitlilik göz önüne alındığında bu durum, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları ile birlikte bilimsel programlarının ve faaliyetlerinin verimli ve etkili bir şekilde gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

İstanbul'daki Arap araştırma merkezi yöneticilerinin %21'i lisans derecesine sahiptir. Bu, İstanbul'daki Arap, düşünce kuruluşlarında yöneticileri lisans derecesine sahip dört bilimsel araştırma merkezi bulunduğu anlamına gelmektedir. İlk bakışta yöneticileri yüksek lisans veya doktora mezunu olan diğer kuruluşlarla karşılaştırıldığında, lisans derecesi yetersiz gibi görünebilir. Ancak bilimsel programlarına ve projelerine bakıldığında, aralarında birçok bilimsel yayının yer aldığı, bu açıdan etkili, seçkin, aktif ve yaratıcı oldukları görülmektedir.

Bu program ve projelere; kitaplar, makaleler ve bilimsel çevirilerin yanı sıra bilimsel dergiler yayınlamak, bilimsel konferans ve sempozyumlar düzenlemek örnek gösterilebilir. Bazı düşünce kuruluşlarının yöneticileri son zamanlarda Mukarbat Politik Gelişme Merkezi gibi Türk üniversiteleri ile işbirliği içinde öğrencilerin ve araştırmacıların alabilecekleri bilimsel alanlarda çeşitli diplomaların varlığını duyurmuşlardır. Siyaset Bilimi diploması bu diplomalardan biridir. Bu diplomanın hedefi, İstanbul'daki Arap diasporasını bilim insanlarını, siyasetçiler ve entelektüelleri Türk siyasi seçkinleriyle işbirliği içinde bir araya getirerek, Türkiye'deki Arap mültecilerin kaderini tartışmak amacıyla kültürel forumların açılmasına ek olarak, Suriyeliler de dâhil olmak üzere, özellikle vizyon ve fikir alışverişi yoluyla her iki tarafa sunulan tüm konulara hizmet eden çözümler önermektir.

Elbette tahsil derecesinin araştırma kurumunun gelişiminde etkili ve belirleyici bir faktör olmadığı, bilakis, araştırma merkezinde çalışan kişilerin kalitesine ve

araştırma merkezinde harcanan kolektif çabanın boyutuna bağlı olduğu dikkate alınmalıdır. Araştırma merkezlerinin ilmi kalitesinin ve içeriğinin artmasına katkıda bulunacak, programlarının, etkinliklerinin ve bilimsel çalışmalarının kalitesine olumlu yansıtacak, aynı zamanda bilimsel içeriğini artırarak, bilimsel ya da alansal araştırma çalışmalarının gelişmesini engelleyecek herhangi bir zorluk veya sorundan kaçınmak için uluslararası kuruluşların kendilerine yakınlığını artıracak olan; kitap ve dergiler içeren bilimsel yayınlar sunmak için nitel bilimsel metodoloji uygulamaları, konferanslar ve seminerler düzenleyerek, araştırmacıları ve yazarları bu bilimsel çalıştaylara katılmaya davet etmek suretiyle çeşitli sosyal medya ve platformlar aracılığıyla bilimsel çalışmalarının mümkün olan en fazla sayıda okuyucu, araştırmacı ve takipçiye ulaşmasını sağlamada bilimsel ve araştırma liderliğini üstlenmeye hazırlayan bu kolektif çaba, bu kurumların gelişiminde şüphesiz daha etkili olmaktadır.

4.2. Kuruluşun Demografik Özellikleri

4.2.1. Kuruluşun Resmî Adı

Tablo 4.1. İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Resmi ve Kısa Adı

#	Kuruluşların Resmî Adı	Kısa Adı
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	Vision
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	Hermon
3.	Suriye Diyalog	Diyalogu
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	Al, Mujaded
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	Jusoor
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	Omran
7.	Asya Orta Doğu Forumu	A M E F
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	AFFSS
9.	Yeni Yemen Medya	Yeni Yemen
10.	İdrak Danışma Ve Araştırma	IDRAK
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	Mukarbat
12.	Stratejik Düşünce	Strategic Thought
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	Vision
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	Egyptian Institute of Studies
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	İstişraf
16.	Al Sharq Forum	East Forum
17.	Stratejik Düşünce Grubu	Strategic Thinking
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	BARQ
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	İraqi Forum

4.2.2. Kuruluşun Adresi

Tablo 4.2. İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Adresi

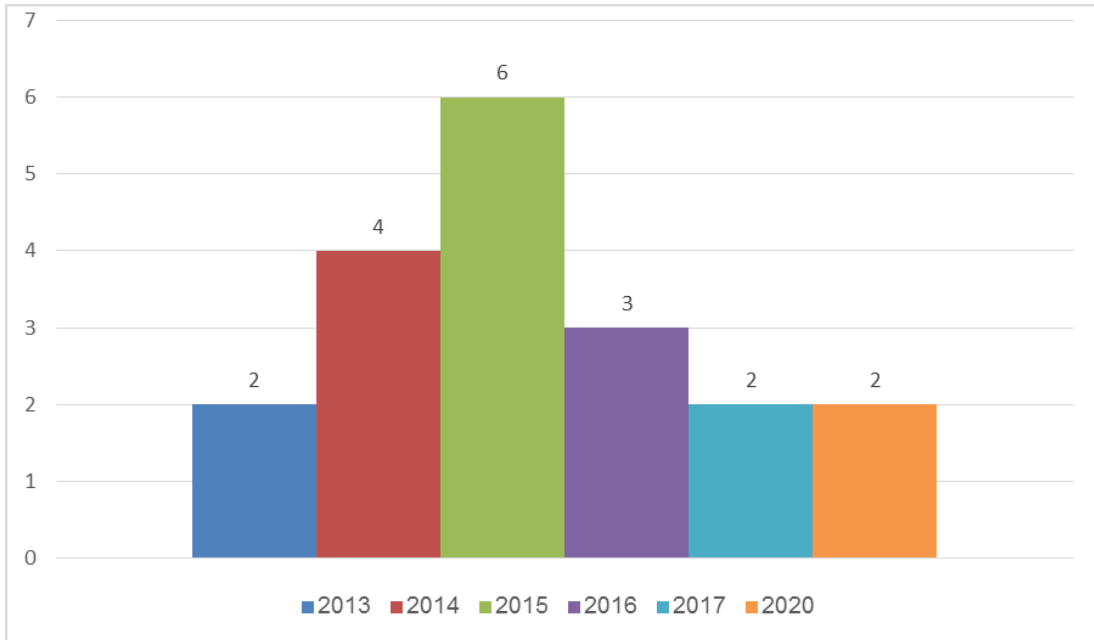
#	Kuruluşun Adı	Adresi
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	Başak Mahallesi, İkitelli Organize Sanayi Bölgesi, Ziya Gökalp Mah. Atatürk Bulvarı, Mahmut Torun İş Merkezi No:54 Kat:7, 34480 Başakşehir.
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	İstanbul - Birum Paşa - Osman Gazi Bulvarı - Erişim Merkezi - Blok B2 - Ofis 5 ve 6.
3.	Suriye Diyalog	Başakşehir, BSK Hukuk ve Danışmanlık, Toros Cd No:3, 34480 Başakşehir/İstanbul, Turkey.
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	Başak Mahallesi, Yiğitler Sk No:7, 34480 İkitelli Osb/Başakşehir/İstanbul.
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	34100 İkitelli Osb/Başakşehir/İstanbul.
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	Topkapı Mah., Çayır Meydanı Cd. No:123 D:Kat: 01, 34093 Fatih/İstanbul.
7.	Asya Orta Doğu Forumu	Kocasinan Merkez, Bulut Sk. 47-37, 34186 Bahçelievler/İstanbul.
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	Şirinevler, Mithatpaşa Cd. No:2, 34188 Bahçelievler/İstanbul.
9.	Yeni Yemen Medya	Şirinevler Mahallesi, Fetih 4. Sokak No:2/4 Çoban İş Merkezi, 34188 Bahçelievler.
10.	İdrak Danışma Ve Araştırma	Başak Mahallesi, Hürriyet Bulvarı Caddesi, Yiğitler Sokak Artan İş Merkezi, B Blok - 2. Kat - Daire: 18 34480 Başakşehir, Turkey.
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	Başak Mahallesi, Hürriyet Bulvarı Caddesi, Yiğitler Sokak Artan İş Merkezi, B Blok - 2. Kat - Daire: 18 34480 Başakşehir, Turkey.
12.	Stratejik Düşünce	Levent, Beyaz Karanfil Sk. No:30, 34330 Beşiktaş/İstanbul.
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	Kayabaşı Mah/ Kayaşehir Bulvarı, Maveria 2, Site / T6 Giriş / Dükkân 7, 34494 Başakşehir/İstanbul.
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	Yeni Bosna Merkez Mahallesi, 29 Ekim Caddesi, İstanbul Vizyon Park Plazaları, 1. Plaza Kat:1 D:18, 34197 Bahçelievler/İstanbul.
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	Başakşehir Fatih Terim Stadyumu, Başak 4.Etap Fatih Terim Stadı Başakşehir Yunus Emre Cd. 34480 Başakşehir/İstanbul, Turkey.
16.	Al Sharq Forum	Yeni Bosna Merkez Mah. 29 Ekim Cad. İstanbul Vizyon Park A1 Blok Kat:6 No:67. Postal Code: 34197, Bahçelievler / İstanbul / Turkey.
17.	Stratejik Düşünce Grubu	Akşemseddin Mah. Akdeniz Cad. Hakperest Sk. No:30 D: 8 Fatih İstanbul.
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	Karagümrük Mah., Şüheda Sok. D4F4 Apt No: 10/1 Fatih/ İstanbul.
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	İnönü, İnönü Mahallesi, Kat:4 No:59, Cumhuriyet Cd., 34373 Şişli/İstanbul.

4.2.3. Kuruluşun Açılış Tarihi

**Tablo 4.3. Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının
İstanbul'daki Açılış Tarihi**

#	Kuruluşun Adı	Açılış Tarihi
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	2015
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	2016
3.	Suriye Diyalog	2015
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	2020
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	2016
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	2014
7.	Asya Orta Doğu Forumu	2016
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	2015
9.	Yeni Yemen Medya	2017
10.	İdrak Danışma ve Araştırma	2013
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	2020
12.	Stratejik Düşünce	2013
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	2015
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	2014
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	2017
16.	Al Sharq Forum	2015
17.	Stratejik Düşünce Grubu	2014
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	2015
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	2014

**Şekil 4.7. İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Açılış
Tarihine göre Sayısı**

İstanbul'daki Arap Baharı devrimlerinin Arap başkentlerinde özgürlük, demokrasi ve kurtuluş arayışıyla başladığı 2011 yılından sonra açıldığını söylemek mümkündür. Bu devrimlerde meşruiyetini yenilemeden onlarca yıldır hüküm süren otoriter rejimlerin yıkılması hedeflenmiştir. Arap Baharı devrimlerinden sonra Türkiye gibi bir ülkede, özellikle İstanbul'da bu kuruluşların açılması, özellikle siyasi ortam ve siyasi istikrarın incelenmesinin, özgürlüklerin ve demokrasilerin çeşitliliği konularının kuruluşların sorumluları için ne kadar önemli olduğunu gösterir niteliktedir. Arap dünyasındaki baskıcı idare tarzı, karar vericilerin ihtiyaçlarını karşılayan herhangi bir Arap araştırma merkezinin kurulmasını engellemiştir. Türkiye'deki ortam, denetlenen bilimsel yayınlar ve kaliteli etkinlikler aracılığıyla ülkelerinin sorunlarına hizmet eden ve çeşitli fikir ve ideolojilerden Arap düşünce kuruluşlarının vücuda getirilmesi için elverişli olmuştur. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarında çalışanlar, yayınlar ve bilimsel faaliyetler yoluyla araştırmacılar ve karar vericilerle işbirliği yaparak, Arap halklarının yaşadığı acıların boyutunu göstermeye odaklanmışlardır. İlgili ülkelerin kalkınmasına katkıda bulunmak, kimi problemlere yönelik olası çözümler önermek, bilim ve bilgi ağları kurmak anılan merkezlerin öncelikli hedefleri arasında yer almıştır.

4.2.4. Kuruluşun Web Adresi

Tablo 4.4. İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Web Adresi

#	Kuruluşun Adı	Web Adresi
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	https://vision-pd.org/
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	https://www.harmoon.org/
3.	Suriye Diyalog	https://sydialogue.org/
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	https://almojaded.com/
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	https://www.jusoor.co/ar
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	randirasat.org
7.	Asya Orta Doğu Forumu	https://ameforum.net/
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	https://asamcenter.com/
9.	Yeni Yemen Medya	https://yeniyemen.net/
10.	İdrak Danışma Ve Araştırma	https://idraksy.net/
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	https://mukarbat.org/
12.	Stratejik Düşünce	https://fikercenter.com/
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	https://www.roayamedia.org/ar/
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	https://eipss-eg.org/
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	https://www.istishraf.net
16.	Al Sharq Forum	https://www.sharqforum.org/ar/
17.	Stratejik Düşünce Grubu	https://stgcenter.org/
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	https://barq-rs.com/
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	https://iraqi-forum2014.com/

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarıyla yapılan röportajlar neticesinde tüm Arap düşünce kuruluşlarının etkili bir web sitesine sahip olduğu ve web sitelerinde düşünce kuruluşlarının vizyon, misyon, hedefleri içeren bir tanıtım özeti bulunduğu anlaşılmıştır. Görüldüğü kadarıyla internet adreslerinde etkinlikler sunulmakta, gelecek programlar dâhil olmak üzere duyurulan programlar, seminerler ve konferanslara ilişkin bilgi verilmektedir. Makale, çalışma, kitap, rapor, durum değerlendirmesi, bilimsel yazı ve diğer çeşitli bilimsel yayınlar da tanıtılmaktadır. Araştırmacıların özgeçmişleri ve ilgili merkezin danışma kurulu takdim edilmektedir. Aktarılan bilgiler aracılığıyla merkezlerde çalışanların resmi araştırmacılar olduğu izlenimini verilmekte ve bilimsel uzmanlıkları üzerinde durulmaktadır. Böylece herhangi bir dış araştırmacının onlarla bilimsel amaçlarla iletişim kurabilmesi için imkân oluşturulmak istenmektedir. Onların bilim ve medya seminerlerinde ağırlanmasının yolunu açmak arzulanmaktadır. Ayrıca, bu sitelerde herhangi bir araştırmacının İstanbul'daki bir araştırma merkezi ile iletişim kurabileceği, bilimsel faaliyetler, makaleler ve kitaplar hakkında veya bu merkezler tarafından ilan edilen bir açık pozisyon hakkında bilgi alabileceği bir e-posta adresi de bulunmaktadır. İlâveten, bu merkezlerin multimedya veya sosyal medya hesapları da resmi internet sitelerinde kayıtlıdır. Bu göstergelerin varlığı, Arap düşünce kuruluşlarının profesyonel performansının düzeyi ve kalitesi hakkında doneler iletmekte, bilimsel itibarı ve rolüne ek olarak yerel ve küresel seviyelerdeki etkisinin boyutu hakkında bir fikir vermektedir. Yukarıda sunulan hususlar aracılığıyla web sitelerinin araştırma merkezlerinin üretimlerini yansıtabilecekleri ve faaliyetlerinin reklamını yapabilecekleri adresler olduğu anlaşılmaktadır.

İnternette siteleri olmayan, siteleri etkisiz bulunan veya kapalı duran onlarca araştırma merkezi bulunmaktadır. Bu durum, çeşitli zorluklar ve engellerden kaynaklanmaktadır. Finansman sorunu başlıca bir problemdir. Web sitelerinin geliştirilmesi ve modernizasyonu, kadrolara ve çalışanlara harcanacak bir bütçe gerektirmektedir. Ayrıca web sitesi, çeşitli faaliyetler ve işleri açıklamak, okuyucu ve araştırmacıya inandırıcılık ve aşinalık kazandırmak bağlamında olup bitenleri görmek için merkezin çalışmalarının ön yüzü sayılmaktadır (Mahmud, 2013:108-112).

4.2.5. Kuruluşun Yazılı Kanunu

Tablo 4.5. İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Amacı ve Misyonu

#	Kuruluşun Adı	Evet	Hayır	Kuruluşun Amacı	Kuruluşun Misyonu
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	☒	☐	<ul style="list-style-type: none"> Siyasi beceri ve yetenekleri geliştirmek. Bilimsel ve araştırma yetkinliklerine yardımcı olmak. Kültür ve sanat kapasitelerini beslemek, kadınları güçlendirmek ve onların politik yeteneklerini geliştirmek. 	<ul style="list-style-type: none"> İlimlilik, çoğulculuk, itidal ve hoşgörü kavramlarının derinleştirilmesi.
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	☒	☐	<ul style="list-style-type: none"> Siyasi ve entelektüel farkındalığı geliştirmek. Suriye milli davasını tüm boyutlarıyla desteklemek. Düşünce gelişimini sağlamak ve kamu bilinci oluşturmak. Gerçeği okumak ve geleceği tahmin etmek. Suriyeli ve Arap insan kaynaklarını güçlendirmek. 	<ul style="list-style-type: none"> Suriye ve Arap gerçekliğinin nesnel siyasi okumalarını sağlamak. Sivil toplumun performansını desteklemek ve geliştirmek. Bilimsel araştırma materyallerini üretmek.
3.	Suriye Diyalog	☒	☐	<ul style="list-style-type: none"> Suriye halkını ilgilendiren konularda diyalogun canlandırılması. Suriyeliler arasında işbirliği ve koordinasyon kurulması. 	<ul style="list-style-type: none"> Yapıcı diyalogu etkinleştirmek. Entegrasyon ve bir arada yaşama kültürünü yerleştirmek, ulusal kararı rasyonelleştirmek.
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	☒	☐	<ul style="list-style-type: none"> Çağdaş gerçekçi çalışmalar ve istişareler sağlamak. Ülkedeki çeşitli entelektüel ve araştırma merkezleri arasında uyum ve tamamlayıcılık kurmak. Milletin sorunları hakkında kamuoyunu yönlendirmek. Toplumsal ve entelektüel değişime uygun pratik modeller sunmak. 	<ul style="list-style-type: none"> Yeni bilgilere açıklık. Topluluk çalışmasında seçkinler ve etkileyciler için bir referans olmak. Özgün ve sağlam araştırma hazırlamak
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	☒	☐	<ul style="list-style-type: none"> Suriye'de siyasi, sosyal ve ekonomik farkındalık düzeyini yükseltmek. Kapsamlı bir kaliteye ulaşmak. Bilgiye ulaşmak. Gelişmeleri ve sonuçları çeşitli yol ve araçlarla takip etmek. 	<ul style="list-style-type: none"> Yetkililere ve karar vericilere öncü hizmetler sunmak. Yüksek kaliteli bilimsel yayınlar sağlamak. Kurumlar ve yetkililerle iletişim kanallarını kolaylaştırmak. Merkez ve hedef taraflar arasında

					açık diyalogu teşvik etmek.
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	☒	☐	<ul style="list-style-type: none"> Suriye meselelerinde karar alma mekanizmalarını desteklemek. Objektif ve gerçekçi çözümler, seçenekler önermek. Suriye davasına hizmet eden bilgi birikiminin elde edilmesinde uluslararası bağlamla etkileşimi kolaylaştırmak için birden çok dilde bilimsel çıktılar yayınlamak. 	<ul style="list-style-type: none"> Suriye'deki karar vericiler için önemli bir referans ve kaynak olmak. Sistematik, yapılandırılmış çalışmalar üretmek. Bilgi bütünlüğünü ve öncelik haritasını belirlemek.
7.	Asya Orta Doğu Forumu	☒	☐	<ul style="list-style-type: none"> Asya ülkelerini doğrudan tanıtmak ve Orta Doğu ile ilgilenenlere tanıtmak. Hükümetler, politikacılar ve medya ile ilişkiler kurmak. Ortadoğu meselelerini, özellikle Filistin meselesi olmak üzere Asya ülkelerindeki karar alıcılara sunmak. Fırsatları keşfetmek ve bunları her iki tarafın çıkarlarına hizmet etmek için kullanmaya çalışmak. Asya ve Orta Doğu ilişkileri ve ilişkilerinde bir uzmanlık noktası oluşturmak. 	<ul style="list-style-type: none"> İki taraf arasında yeni ilişkiler kurmak ve mevcut ilişkileri güçlendirmek. Her iki taraftan ilgili taraflar arasında etkili iletişim ve diyalog kurmak.
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	☒	☐	<ul style="list-style-type: none"> Değişik konularda bilinç düzeyini artırmak. Kamuoyunu ve uluslararası topluma bilgi aktarmak, zengin içerikler sunmak. Uluslararası değişimlere eşlik etmek. Genç kadrolar geliştirmek ve yetiştirmek. 	<ul style="list-style-type: none"> Arap dünyası hakkında en kaliteli araştırmaları ortaya koymak. Halkların ve siyaset yapıcılarının yaratıcı araştırma çevrelerine olan ihtiyacını karşılamak.
9.	Yeni Yemen Medya	☒	☐	<ul style="list-style-type: none"> Yemen'in istikrar ve kalkınmasına destek olabilecek bilimsel araştırmalar sunmak. Arap medyası ve yabancı basın kuruluşları ile ortaklık kurmak. Kurumun projelerinde mali ve idari bağımsızlığı sağlamak. 	<ul style="list-style-type: none"> Yetkinleştirme, teknoloji ve medya eğitimi, bilimsel araştırma ve çalışma yazımı, kamuoyuna nitelikli bir habercilik hizmeti sunmak.
10.	İdrak Danışma Ve Araştırma	☒	☐	<ul style="list-style-type: none"> Karar alıcıların çeşitli şekillerde bilimsel materyallerle donatılması. Araştırmacılara ve siyasi karar alıcılara hizmet edecek bir veri tabanı üretmek. Uzmanlık temelli teknik danışmanlık hizmeti sunmak. Eğitim ve yetiştirme kursları düzenlemek. Sempozyum, konferans, kongre ve çalıştay yapmak. 	<ul style="list-style-type: none"> Ortadoğu'da geleceği okumak, Suriye meselesine özel önem göstermek.

11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	☒	☐	<ul style="list-style-type: none"> Suriyelilerin politik karar ve yaşam hakları bağlamında yasal kurumlar oluşturmak. Politik düşünme merkezlerinin analiz kapasitesine sahip olunması. Stratejik planlama yapmak, Politika kültürünü yaymak. 	<ul style="list-style-type: none"> Bilinçlendirme, yetkinleştirme, eğitime.
12.	Stratejik Düşünce	☒	☐	<ul style="list-style-type: none"> Değişik konularda bilinç düzeyini artırmak. Kültürel bilinci kurmak. Küresel ve bölgesel kamuoyunu zenginleştirmek. Araştırma hazırlamak, danışmanlık hizmeti sunmak. 	<ul style="list-style-type: none"> Kültürel ve politik bilinci desteklemek. Sağlıklı bir bilimsel metodolojiye dayalı düşünce zenginliği oluşturmak.
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	☒	☐	<ul style="list-style-type: none"> Millet kimliğini korumak ve vatanını iyi halini sağlamak. 	<ul style="list-style-type: none"> İslami bilgilerin kaydedilerek, İslami kültürü yaşanabilir hale getirmek.
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	☒	☐	<ul style="list-style-type: none"> Politika üreticilere ve karar alıcılara, araştırmacı ve sorumlulara danışmanlık hizmeti sunmak. 	<ul style="list-style-type: none"> Siyasi ve stratejik bilinci geliştirmek, mevcut realiteyi anlayacak beşeri kadroları yetiştirmek, geleceği okumak.
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	☒	☐	<ul style="list-style-type: none"> Suriye toplumunun ihtiyaçlarını karşılayan kapsamlı müfredatlar üretmek. 	<ul style="list-style-type: none"> Orta Doğu bölgesinde kapsamlı bir strateji oluşturmak ve yetkili makamlarla birlikte uygulamak.
16.	Al Sharq Forum	☒	☐	<ul style="list-style-type: none"> Çoğulculuk ve adalet fikrini yerleştirmek. Uzun vadeli stratejiler ve programlar geliştirmek. Doğu halkları ile dünyanın geri kalanı arasında uzlaşma ve karşılıklı anlayış geliştirmek. 	<ul style="list-style-type: none"> Ortadoğu'da işbirliği imkânını araştırmak.
17.	Stratejik Düşünce Grubu	☒	☐	<ul style="list-style-type: none"> Politikalar ve girişimler önermek, pozisyon okumaları yapmak. Grubumuza üye dernekler ve yapılar arasında işbirliği kurmak, bilgi ve tecrübe paylaşımı yapmak. Üniversiteler ve akademisyenlerde dahil olmak üzere bölgesel ve küresel ortaklıklar kurmak. Üye merkezlerin projelerini desteklemek. Düşünen, sorgulayan bir genç nesil yetiştirmek. Stratejik düşüncüyü desteklemek. 	<ul style="list-style-type: none"> Ortadoğu bölgesinde düşünce kuruluşlarıyla siyaset yapımcıları arasındaki ilişkileri güçlendirmek, bunları aktif hale getirmek. Arap bölgelerindeki kurum, hükümet ve bireylere hizmet ve danışmanlık sunmak.
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	☒	☐	<ul style="list-style-type: none"> Arap bölgesinde bilinci artırmak. 	<ul style="list-style-type: none"> Aydın, özgür insanın temelini oluşturduğu bir insani uygarlığı kurmak.

19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	☒	☐	<ul style="list-style-type: none"> • Yetkin entelektüellerle konferans, kongre ve çalıştaylar düzenlemek. 	<ul style="list-style-type: none"> • Iraklıları bir çatı altında birleştirmek.
-----	--	-------------------------------------	--------------------------	--	---

İstanbul kentindeki Arap düşünce kuruluşlarıyla ilgili yazılı mevzuattan bahsetmeden önce çok önemli bir noktaya dikkat çekmek gerekmektedir. Gerek özel gerekse kamu niteliğine sahip bütün düşünce kuruluşları, çoğu ülkede araştırma lisansları veya bina ruhsatları vermek için düzenlenen resmî prosedürlere ve kontrollere tabidir. Bu lisansların ve izinlerin verilmesinde esneklik veya katılık açısından durum farklılık gösterebilmektedir. Ancak genel olarak tüm kuruluşlar, çalışmalarını düzenleyen bir yasaya bağlıdır. Devlet araştırma merkezlerinin kurulmasına dönük fikirler, genellikle karar vericilere veya üst düzey diplomatlara dayanmaktadır. Bu halde kuruluş ve prosedürler rutin bir süreç içinde gerçekleşmekte olup birçok hukuki zorluk ve idari aksaklıklarla karşılaşmak mümkündür. Buna ilaveten bazı teknik ve mâlî problemler de yaşanmaktadır. Sivil toplum merkezleri bağlamında ise lisans vermeden önce yerine getirilmesi gereken bir dizi prosedür ve yükümlülük bulunmaktadır. Bu prosedürler finansal, yasal ve idari olmak üzere çeşitlilik göstermektedir (Rahil, 2016: 54-573).

İstanbul'daki tüm Arap düşünce kuruluşlarıyla yapılan röportajlara dayanarak, düşünce kuruluşları, sivil toplum ve vakıf kurumları ve onlara bağlı kuruluşların tamamının resmî olarak yazılı bir kanuna bağlı olduğu tespit edilmiştir. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının resmî sıfatla kurulabilmesi için izlenmesi gereken birkaç prosedür mevcuttur:

- Hukuki prosedürler: Merkezin kurucuları için belge ve uygunluk şartlarının yerine getirilmesine ek olarak, denetim makamları tarafından hazırlanan formların doldurulması, yasal kayıt yapılması ve kurum içi çalışmaların bir listesinin sunulmasını içermektedir.
- Mali prosedürler: Ciddi ve profesyonel bir kadro olmasını sağlamak için mali bir değer yatırıldığı bağımsız bir banka hesabının açılması gerekmektedir.
- İdarî prosedürler: Bir genel merkez ve sabit bir adres hazırlamak, merkez için bir idari dosya oluşturmak, bir logo ve mükerrer olmayan bir isim

göndermek, vizyon ve hedefleri, idari yapıyı belirlemek gibi bir dizi prosedür gerektirmektedir. Bu çerçevede ziyaretçi ve çalışan kayıtları (giden ve gelen), muhasebe dökümleri, gelir ve gider listeleri, ödeme makbuzları oluşturulmaktadır.

Hukuki, mali ve idarî prosedürlerin örgütsel çerçevelerle tamamlanması, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının çalışmalarına süreklilik, işlevsellik ve düzen karakteri vermektedir. Yasal ve fiziki şartlara uygunluk, kuruluşların nitelikli olduğunu ve hukuka uygun yapılar olduğunu vurgulamaktadır. Böylelikle kurumların araştırma çalışmaları yapmak ve bilimsel etkinlikler düzenlemek bağlamında istenen kalite ve net bir amaçları olduğu anlaşılmaktadır. Zira bazı hallerde ciddiyetsizlik görülmekte, kurum idarecileri hukuki boşluklardan faydalanmaya çalışmakta, kuruluşları otoriteye göre yasal bir şekilde çalışmasını zorunlu kılan yazılı bir kanundaki boşluklardan veya böylesi bir yasanın yokluğundan yararlanmaya çabalamaktadır. İstanbul'daki tüm Arap düşünce kuruluşlarının yazılı bir kanuna tabi olarak kâr amacı gütmeyen özel şirketler olarak kurulduğunu ifade etmek mümkündür. Bu yapılar, hizmetlerini ücretsiz veya aylık ödemesiz sunmakta, merkezlerin çalışmalarında özgün akademik standartlar baz alınmaktadır.

Kanuni açıdan bakıldığında İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının amaç ve misyonu çerçevesinde hedefler ve mesaj arasında açık bir karışıklık olduğu görülmektedir. Söz konusu karışıklık kuruluşların çalışmalarının özünü etkilemektedir. Bu bağlamda hedef ve misyonun kritik yönü hakkında konuşmadan önce bazı gözlemlerin sunulmasında fayda vardır.

İstanbul kentindeki Arap düşünce kuruluşlarında, aşağıdakiler de dâhil olmak üzere çok önemli birkaç konuya odaklanılmıştır:

- Güçlendirme ve Politik Gelişim: Programlara ve bilimsel etkinliklere katılan gönüllü araştırmacıların, özellikle kadınların politik ve entelektüel yeteneklerini geliştirmek, konferanslar, seminerler, eğitim kursları ve benzeri faaliyetler yoluyla hedef kitlelerin kültürlendirilmesini sağlamaktır.

- **Ulusal Boyut:** İstanbul'daki tüm Arap düşünce kuruluşlarında çalışanlar, aidiyetleri bulunan ülke ve devletin temel sorununa odaklanmışlardır. Arap devletleri için çalışmalar, araştırmalar, bilimsel makaleler ve eğitim programları düzenlenmiş, ilgili devletin iç sorunları hakkında tartışma alanı oluşturulmuştur. Merkez yetkilileri, gerektiğinde ulusal ve küresel boyuta konferans ve toplantılara, seminerlere katılmaktan geri durmamışlardır. Nitekim yetkililerin köken devletlerine dair önemlerine ilişkin ayrıntılar, merkezlerin web sayfalarında mevcuttur.
- **Diyaloğu Canlandırma:** İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının çoğunda, özellikle de Suriyeli kökenli yapılarda çalışan yetkililer, Suriye'deki durumun zaman zaman yaşadığı karmaşıklığa ve taraflar arasında etkili bir diyalog ufkunun yokluğuna bakarak, diyalogu etkinleştirme ilkesini benimsemişlerdir. Genel bir hedef belirlemede rol alabilecek halkın tüm güçleri arasında kapsamlı diyalogun yürütülmesi ve ulusal birliğin sağlanması, merkezlerin öncelikleri arasında yer almıştır.
- **Bilgiye Erişim:** Kapsamlı bir bilgi tabanı oluşturmak ve bunu karar vericiler ve araştırmacıların hizmetine sunarak, ilgili Arap devleti ile çeşitli resmî kurumların seminerler, konferanslar, bilimsel çalıştaylar düzenleyebilmeleri ve karar verme sürecinde araştırmacılar ve yetkililerden yararlanabilmeleri istenmiştir.
- **Stratejik Düşünme:** Bu merkezler, özellikle bilimsel araştırma, politik analiz, stratejik düşünme ve stratejilerin ve uzun vadeli programların geliştirilmesi hususunda bilimsel çalıştaylar ve toplantılar düzenleyebilecek üst düzey bilimsel uzmanlığa sahip araştırmacılar sağlamak arzusundadır.
- **Ortaklıklar Kurmak:** İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının ortaklıkları sadece yerel boyutla sınırlı kalmamaktadır. Aynı zamanda deneyim alışverişinde bulunmak, Arap-İslam ve Batı entelektüel merkezleri arasında entegrasyon yaratmak ve bilimsel ortaklık modelleri oluşturmak amacıyla uluslararası bir nitelikte çabalar oluşturulmaktadır.

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının yayınlanmış makalelerinde ve web sitelerinde vurgulanan hedeflere ilişkin göze çarpan temalar, araştırmacıları İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının mesajını üç ana nokta üzerinden incelemeye sevk etmektedir:

- ❖ **İlimlilik, Hoşgörü ve Aşırıktan Uzaklık Kavramlarının Derinleştirilmesi:**
Bu nokta, temsil ettikleri tüm halklar arasında hoşgörü ve ılımlılık kavramlarını derinleştirme işi İstanbul'daki Arap merkezlerinin sorumluluğunda olduğu için çok önemlidir. Fakat bu konuda anılan merkezlerin başarıya ulaşacağını söylemek güçtür. Zira merkezlerin her birinin taşıdığı mesajlar, sözler ve sloganlar hoşgörünün yerleşik hal alması için yeterli olmamaktadır. Bahsedilen kavramların önemini duyurmak bağlamında uzmanlar, karar vericiler, araştırmacılar tarafından sunulan programların, etkinliklerin ve bilimsel faaliyetlerin kalitesi, başarı ölçütü olacaktır. Aynı toplumun üyeleri arasında kin ve nefret eken aşırılık yerine dini hoşgörü kavramlarına yönelik öz farkındalığı canlandırmak ve pekiştirmek zorunluluğu, düşünce kuruluşlarının önündeki temel meselelerden biridir.
- ❖ **Bilimsel Araştırma Materyalleri Üretmek:** Arap bölgesi hakkında en iyi araştırma çalışmaları olacak organize sistematik ve metodik etütler üretmektir. Devletler için temel problemleri belirlemek, Arap halklarının hayatına dokunan hayati konuları ifade eden yazılı çalışmalar ve bilimsel araştırmalar hazırlamak, Arap düşünce kuruluşlarının sorumluluğundadır. Dolayısıyla bu merkezlerin Arap ve İslam toplumlarının genel sorunlarını anlayıp makaleler şeklinde her ülkenin özel ve kamusal gerçekliğini ayrı ayrı yansıtan incelemeler, sistematik ve organize bilimsel kitaplar sunması gerekmektedir.
- ❖ **Ortadoğu'da Geleceği Öngörmek:** Yerel ve bölgesel gerçekliğin doğru ve nesnel olarak siyasi açıdan okumasını sağlamak, bahsedilen yapıların hedefleri arasında bulunmaktadır.

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının amaç ve mesajlarının kapsamlı bir şekilde irdelenmesi neticesinde, mevcut statükonun çeşitli yönlerden eleştirel okuma ihtiyacı doğmaktadır. Kültürel farkındalık ve karar vericilere tavsiyelerde bulunmak konusu eleştirilecek yönler içinde sayılabilmektedir. Özellikle bu merkezlerin geç tarihlerde kurulmuş ve bir dereceye kadar yeni olması, bilim insanlarının ve araştırmacıların onlara bakarken veya onları incelerken kafa karışıklığı yaşamasına neden olmaktadır. Araştırmamızda kafa karışıklıklarını gidermek doğrultusunda Arap merkezlerine dair konuları tekrar etmek ve onlara ayrı bir şekilde atıfta bulunmak yerine tek bir sistem çerçevesinde konuları ele almak tercih edilmektedir. Her bir merkezi ilgilendiren bazı önemli ve can alıcı noktalar vurgulanmaktadır. İkinci olarak; hedeflerde ve mesajlarda disiplin ve uygulama eksikliği eleştirilmektedir. Özellikle düşünce kuruluşlarının istikrarın sağlanmasına katkıda bulunacağı tezinden hareketle şöyle bir soru gündeme gelmektedir: İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları sadece araştırma ve makaleleri yazıya dökerek istikrarı sağlayabilmekte midir, yoksa uygulama aşaması, karar vericilerin ve politik elitlerin bu çalışmaların geçerliliğinin kapsamını belirlemesini mi gerektirmektedir? Mevcut çalışmalar şu ya da bu bölgenin istikrarına yarar sağlamakta mıdır?

4.2.6. Çalışan Kişi Sayısı

Tablo 4.6. İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarında Çalışanların Sayısı

#	Kuruluşun Adı	Çalışan kişi Sayısı
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	13
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	33
3.	Suriye Diyalog	14
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	5
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	22
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	55
7.	Asya Orta Doğu Forumu	3
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	6
9.	Yeni Yemen Medya	14
10.	İdrak Danışma Ve Araştırma	9
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	8
12.	Stratejik Düşünce	14
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	16
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	15
15.	İstisraf Eğitim ve Araştırmalar	15
16.	Al Sharq Forum	34

17.	Stratejik Düşünce Grubu	4
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	15
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	1245

Çalışmamızda, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarıyla bu merkezlerde çalışan kişi sayısı hakkında yapılan görüşmelerde şu sonuçlara ulaşılmıştır: Çalışan sayısı 10'u geçen 13 merkez bulunmaktadır; diğer 6 merkezde ise 10'dan az personel mevcuttur. Kadrolar, merkezden merkeze değişiklik göstermektedir. İstanbul kentindeki Arap düşünce kuruluşlarının finansmanlarına dair, soruda ekonomik özellikler bağlamında bu meseleye ilişkin bazı detaylar da açıklanmaktadır. İstanbul'daki Arap kuruluşlarındaki çalışan sayısı finansal istikrarla, ihtiyaçla, projelerin kalitesiyle, yani diğer kuruluşlardan farklı olarak bu yapıların sunduğu özgün programlarla bağlantılı olmaktadır. Bu kuruluşların her birinin vizyon ve hedeflerini hem akademik hem de idari açıdan uzmanlaşma kriterleri belirlemektedir. Özellikle çalışanların maaşları ile ilgili finansman sağlanmaması veya çok yüksek maliyetler gerektiren ve çoğu durumda karşılanamayan bilimsel program ve projeler düzenlenmesi, kurumun kendisi veya sorumlu çalışanlar için verimsiz sonuçlara yol açmaktadır.

4.2.7. Çalışanların Eğitim Düzeyi

Tablo 4.7. Çalışanların Eğitim Düzeyi

#	Kuruluşun Adı	Çalışanların Eğitim Düzeyi		
		Lisans	Yüksek Lisans	Doktora
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	2	-	6
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	25	-	6
3.	Suriye Diyalog	2	2	2
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	-	2	2
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	19	1	1
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	1	10	29
7.	Asya Orta Doğu Forumu	-	-	3
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	1	4	1
9.	Yeni Yemen Medya	12	1	1
10.	İdrak Danışma Ve Araştırma	4	4	1
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	8	-	-
12.	Stratejik Düşünce	4	8	2
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	12	2	1
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	7	4	4
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	-	10	5
16.	Al Sharq Forum	-	9	9
17.	Stratejik Düşünce Grubu	2	1	-
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	3	7	5
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	3	7	5
TOTAL		103	72	83

İstanbul'daki Arap Arap düşünce kuruluşları ile yaptığımız röportaja göre çalışanların eğitim seviyeleri şu şekildedir:

- Lisans derecesi: 114 çalışan (%40)
- Yüksek lisans derecesi: 72 çalışan (%28)
- Doktora derecesi: 83 çalışan (%32)

Yukarıdaki bilgilere dayanarak, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarındaki yetkililerin eğitim düzeylerinin, bir merkezden diğerine değiştiğini ifade etmek mümkündür. Genel olarak, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının çalışanları arasında en büyük payı, lisans mezunları, ardından yüksek lisans ve doktora mezunları almaktadır. Nitelik ve bilimsel etki açısından, bu merkezlerin eğitimsel kazanım derecesi ile araştırma çıktılarının kalitesi arasında bir ilişki bulunmaktadır. Başka bir deyişle, lisans diplomasına sahip bilimsel kadrolara sahip Arap düşünce kuruluşlarının bilimsel çıktıları, yüksek lisans ve doktora gibi daha yüksek derecelere sahip olanlara kıyasla biraz daha düşük olmaktadır. Yüksek derecede uzmanlık gerektiren çalışmalar, araştırma, kitap üretimi, durum değerlendirmesi ve diğer bilimsel çıktılarla ilgili olarak üstlendikleri bilimsel projelerle öne çıkan ve İstanbul ilinde bulunan bilimsel bir altyapıya sahip kurumlara göre oldukça sınırlıdır. İleri derecede entelektüel kadroları olan yapılara örnek olarak, Vizyon Siyasi Kalkınma, Harmoon Çağdaş Çalışmalar, Jusoor Çalışma ve Araştırma, Mısır Politik ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Al Sharq Forum ve İraçî Enteleküeller ve Akademisyenler Forumu gibi kuruluşları örnek vermek mümkündür.

4.2.8. Farklı Ülke Kökenli Çalışan Sayısı

Tablo 4.8. Farklı Ülke Kökenli Çalışan Sayısı

#	Kuruluşun Adı	Farklı Ülke Kökenli Çalışan Sayısı
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	3
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	-
3.	Suriye Diyalog	-
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	3
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	6
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	-
7.	Asya Orta Doğu Forumu	3
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	-
9.	Yeni Yemen Medya	1
10.	İdrak Danışma Ve Araştırma	3

11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	-
12.	Stratejik Düşünce	4
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	-
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	5
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	8
16.	Al Sharq Forum	4
17.	Stratejik Düşünce Grubu	3
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	6
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	-

Çalışmamız için İstanbul'da yapılan görüşmede, çeşitli kökenlere sahip personeli bulunan kuruluşların olduğu saptanmıştır. Bazı merkezlerde başka milletlerden çalışanların olduğu, bazılarında ise bulunmadığı anlaşılmıştır. Söyleşiye göre farklı uyrukların yer aldığı kuruluşların sayısı, 12 merkez olup buralarda çalışanların çoğu Cezayir, Filistin, Ürdün ve Mısır kökenlidir. Farklı milletlerden çalışmayan kuruluşların ise altısı Suriye, biri Irak kökenli olmak üzere toplam yedi merkezdir. Özetle, diğer on iki merkezden farklı olarak, yedi fikir kuruluşunda bütün personel, Suriye veya Irak uyruklu kişilerden oluşmaktadır.

4.2.9. Kuruluşların Gelir Kaynakları

Tablo 4.9. Kuruluşların Gelir Kaynakları

#	Düşünce Kuruluşunun Adı	Kuruluşların Gelir Kaynakları				
		Merkezi Hükümet	Bağışlar	Projeler	Kendi Finansmanı	Dış Finansman
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	☐	☒	☐	☐	☐
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	☐	☐	☐	☐	☒
3.	Suriye Diyalog	☐	☒	☐	☐	☐
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	☐	☒	☐	☐	☐
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	☐	☒	☐	☐	☐
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	☐	☒	☒	☐	☐
7.	Asya Orta Doğu Forumu	☐	☒	☒	☐	☐
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	☐	☒	☒	☐	☐
9.	Yeni Yemen Medya	☐	☐	☐	☒	☐
10.	İdrak Danışma Ve Araştırma	☐	☐	☐	☒	☐
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	☐	☐	☐	☒	☐
12.	Stratejik Düşünce	☐	☐	☐	☒	☐
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	☐	☐	☐	☒	☐

14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	☐	☒	☐	☐	☐
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	☐	☐	☒	☐	☐
16.	Al Sharq Forum	☐	☒	☒	☐	☐
17.	Stratejik Düşünce Grubu	☐	☒	☒	☐	☐
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	☐	☐	☐	☒	☐
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	☐	☐	☐	☒	☐

Çalışmada kapsamında yapılan röportaja göre İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının finansal gelirleri; bağış, proje, öz ve dış finansman olarak farklılık göstermekte olup şu şekildedir:

- Ru'ya Siyasal Kalkınma Merkezi: Vizyon Siyasal Kalkınma Merkezi iki mali gelir kalemine dayanmaktadır: Filistin davasını ve sivil toplumu destekleyen işadamlarından gelen bağışlar, birincil kaynaktır. Kitaplar, ücretli kurslar ve diğer bazı bilimsel faaliyetler gibi araştırma ürünlerinin pazarlanması ve satılması yoluyla elde edilen öz finansman da ikinci kaynağı oluşturmaktadır.
- Harmoon Çağdaş Çalışmalar Merkezi: Bu yapı, dış finansal destek temelli olarak yönetilmektedir. Katar hükümetinden ve özellikle Doha'da bulunan el-Merkez el-Arabi adlı kurumdan Harmoon merkezine finansman aktarılmaktadır.
- Suriye Diyalog Merkezi: Proje ve bağış bazlı olarak çalışmakta, bağış ve yardımlarla oldukça sınırlı bütçeler elde edilmektedir. Böylesi kuruluşların işletilmesi için yeterli kaynak sağlanamamaktadır.
- Almogaddad Çalışma ve Araştırma Merkezi: Bu merkezde iş ve faaliyetler her tür mali gelire, vakıf harçlarına ve aylık ödemelere bağlı olarak gerçekleştirilmektedir.

- Jusoor Araştırma Merkezi: Kuruluşun finansal kaynakları Suriye özelinde şahıs ve kurumlardan gelen bağışlar ve benzeri çeşitli kalemlerden oluşmaktadır.
- Omran Stratejik alışmalar Merkezi: Merkezin ekonomik gündemi araştırma projeleri temelinde belirlenmekte, basım ve yayıncılık etkinlikleri genel bütçenin %30'undan fazlasını oluşturmaktadır. İstanbul'daki Arap toplulukları ve Suriyelilerin yaptıkları bağışlar, merkezin en büyük finansal kaynağını teşkil etmektedir.
- Asia Middle East Forum: Kurum ekonomisinin iki ana temeli bulunmaktadır. Son zamanlarda ekonomik koşullar nedeniyle azalan kişisel bağışlar, birincil kaynaktır. İkincil kaynak ise araştırma projeleridir, ki bu projeler korona virüs nedeniyle küçülmüş, dolayısıyla mali durumda bir düşüş yaşanmıştır.
- Arap Stratejik Araştırmalar Merkezi: Özel desteğe, belirli şahısların ilgisine ve kitap satışı gibi ortak projelere, dolayısıyla esas olarak bağışlara dayalı bir ekonomiye sahiptir.
- Yeni Yemen Medya Merkezi: Finansman kaynağı bağımsızdır. Anılan kurum, korona pandemisi nedeniyle özellikle çalışanların maaşlarını güvence altına almak konusunda bazı engellerle karşılaşmıştır.
- İdrak Danışma ve Araştırma Merkezi: Herhangi bir dış finansmanı yoktur, sadece iç finansman kaynağı bulunmaktadır.
- Mukarbat Siyasi Kalkınma: Finansmanı beş kişilik yönetim kurulu sağlamaktadır.
- Strategic Düşünce Merkezi: Mali gelir, yönetim kurulu temelli finansman ile her tür bağışçı ve işadamlarından alınan mali yardımlar şeklinde iki unsurdan oluşmaktadır.
- Roaya Stratejik Düşünce Merkezi: İki finansman kaynağına dayanır: ilki aylık olan bağışlardır ve ikincisi kendi kendini finanse etme kabiliyetidir.

Merkezin masraflarını karşılamak, finansal getiri sağlamak için bazı videoları satılmaktadır.

- Mısır Politik ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü: Ticari bir şirket değildir. Hayırseverlerden gelen bağışlarla finanse edilmektedir.
- İstişraf Eğitim ve Araştırma Merkezi: Mâlî geliri, Türk hükümetinin projelerinden kazanmaktadır. Her proje iki yıllıktır.
- Al Sharq Forum: Finansman bazı projeler ile işadamlarından ve akademisyenlerden gelen bağışlardan oluşmaktadır.
- BARQ Politikalar ve İstişareler: Bir danışmanlık şirketi, finansal getiriler için bazı bilimsel yayınlar satmaktadır. Kendi kendini finanse eden bir kaynaktır.
- Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu: Koşulsuz bağışlara ve hediyelere, üyelerin yıllık aboneliklerine dayalı kendi kendini finanse eden bir bütçesi bulunmaktadır.
- SDG Stratejik Düşünce Grubu Derneği: Finansman bağlamında özellikle gençleri desteklemek için bağışlar ve projeler temelli bir ekonomi bulunmaktadır.

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının finansal gelirlerinde çeşitlilik olduğu not edilmelidir. İstanbul kentindeki Arap düşünce kuruluşlarının tek bir finansman kaynağına değil, aynı anda birkaç kaleme bağlı olduğu görülmektedir. Bu durumun iki ana sebebi vardır; kuruluşların modernliği ve diğer merkezlerle karşılaştırıldığında geç bir tarihte ortaya çıkışıdır. Bu nedenle programlarını ve projelerini mümkün olan en fazla sayıda uzmana, araştırmacıya ve karar vericiye ulaştırabilmek için birden fazla finansman kaynağına ihtiyaçları bulunmaktadır. Finansmandaki çeşitlilik, program ve faaliyetlerde çeşitlilik anlamına gelmektedir. Aksi takdirde faaliyetler belirli bir bölgede sınırlı kalmaktadır. Programlarından, etkinliklerinden ve bilimsel ürünlerinden mümkün olduğunca çok sayıda ilgili bilimsel kurumdan yararlanma imkânı ortaya çıkmamaktadır. Öte yandan İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları, mali ve ideolojik olarak hükümetlerinden bağımsız çalıştıkları

için merkezi hükümetten herhangi bir destek görmemektedirler. Anılan yapıların bilhassa Arap Baharı olaylarını takiben 2011 yılından sonra kurulması, bağımsızlığın sebeplerinden biridir.

İstanbul'daki Arap merkezlerinde finansman sağlamaktan sorumlu organların çoğunlukla Arap merkezlerinin yöneticileri ve çalıştıkları program yöneticileriyle kişisel ilişkileri olan bazı aktif araştırmacılar olduğu vurgulanmalıdır. İdarî ve teknik asistan ekibi içinde, finansmandan sorumlu bir kişi tahsis eden Batılı merkezlerin aksine, danışma organının, büyük hayır kurumlarından, sivil toplum kuruluşlarından, özel şirketlerden ve bireylerden bağış toplamada güçlü bir rolü bulunmaktadır (Mustafa, 2009: 60-61).

4.2.10. Geçmişte Siyasi Etkinlik Derecesi

Tablo 4.10. Geçmişte Siyasi Etkinlik Derecesi

#	Düşünce Kuruluşunun Adı	Evet	Hayır
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	☒	☐
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	☒	☐
3.	Suriye Diyalog	☐	☒
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	☒	☐
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	☐	☒
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	☐	☒
7.	Asya Orta Doğu Forumu	☐	☒
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	☒	☐
9.	Yeni Yemen Medya	☒	☐
10.	İdrak Danışma Ve Araştırma	☐	☒
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	☐	☒
12.	Stratejik Düşünce	☐	☒
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	☐	☒
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	☒	☐
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	☒	☐

16.	Al Sharq Forum	☒	☐
17.	Stratejik Düşünce Grubu	☐	☒
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	☒	☐
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	☒	☐

Çalışmamız kapsamında İstanbul'da yapılan görüşmeye göre, çalışanları geçmişte siyasi faaliyette bulunmayan altı merkez saptanmış, 19 merkezin 13'ündeki yetkililerin aktif siyasi geçmişleri olduğu tespit edilmiştir.

Çalışanlarının geçmişte siyasi faaliyette bulunduğu en önemli kuruluşlar şunlardır:

- Ru'ya Siyasal Kalkınma Merkezi: Merkezin müdürü ve diğer iki elemanı geçmişte siyasi çalışma yürütmüştür.
- Harmoon Çağdaş Çalışmalar Merkezi: Tutuklu, Suriye devrimine katılan, muhalif oldukları için siyasi çalışmalarda aktif rol alan, merkez içinde ve dışında birçok çalışmaya ve araştırmaya katkıda bulunan çalışanlar mevcuttur.
- Jusoor Çalışma ve Araştırma Merkezi: “Personelimizin çoğu, Cenevre müzakere oturumları veya diğer siyasi oturumlar aracılığıyla siyasi alanda çalışmıştır. Böylelikle nasıl politik karar alınacağı ve nasıl siyasi baskı uygulanacağı konusunda fikir edinmişlerdir. Suriye fraksiyonlarının performansına ve medya söylemlerine tanık olmuşlardır.”
- Mukarbat Siyasi Kalkınma Merkezi: “Siyasi alanda aktivistlerimiz var ve siyasi sistemin bir parçasıyız.”
- Roaya Fikir Merkezi: “Evet, siyasi alanda aktivistlerimiz var.”
- Stratejik Düşünce Grubu: Tüm çalışanların siyasi katılım ve eylem konusunda bir geçmişi bulunmaktadır.
- Mısır Politik ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü: “Evet, merkezin müdürü eski bir Mısır bakanıdır, Mısır'daki siyasi partilerden birinde dışişleri komitesi başkanlığını üstlenmiştir.”

- İstişraf Eğitim ve Araştırmalar Merkezi: “Elemanlarımızın birçoğu siyasi alanda faaliyet yürütmüştür.”
- Al-Sharq Forum: “Yetkililer eskiden siyasi alanda çalışan insanlardandır.”
- BARQ Politikalar ve İstişareler Merkezi: “Merkezde çalışan bir uzman kadromuz ve çalışanlarımız siyasi alanda pratik yapıyor.”
- Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu: “Merkezin tüm üyeleri geçmişte, bakanlar ve büyükelçilerdi.”

Yukarıdaki bilgilerden açıkça görülmektedir ki, İstanbul’daki Arap kurumlarında çalışanlar, kendi ülkeleri içinde veya dışında, belirli bir siyasi partiye üyelik, devrim çalışmalarına katılım, iki akım arasındaki barışçıl siyasi müzakerelerde arabuluculuk gibi değişen siyasi roller üstlenmişlerdir. Bu durum, onların karar alma çevrelerine yakın olmalarına neden olmuştur. Siyasi etkinlikler iki ana rotada belirginleşmiştir:

- İnsanlar Aracılığıyla Etki: Belirli ülkelerdeki eski bakanları, danışmanları ve büyükelçileri, farklı akımlarındaki muhalifleri ve parti liderlerini içeren Arap düşünce kuruluşlarında tanınmış şahsiyetler yoluyla etki sağlamak potansiyeli mevcuttur. Kuruluşlarının çalışmalarını artırma konusunda deneyimlerinden yararlanan tecrübeli isimler, çeşitli merkezlerin yayınlarını başta Türk makamları olmak üzere resmi karar vericilere iletmek ve onlarla fikir alışverişi yaparak izlenim ve görüşleri öğrenmek bağlamında merkezlerine yardımcı olmuşlardır. Buna bir örnek, Jusoor Araştırma Merkezi’nin kurucusu ve yöneticisi Muhammed Sarmini’nin Hatay Milletvekili Abdulkadir Özel’i başkent Ankara’daki ofisinde ziyaret etmesidir. Ziyarete, Jusoor Araştırma Merkezi’nin ilgilendiği çeşitli alanlarda işbirliği yolları tartışılmış, Suriye sorunuyla ilgili birçok konuda, özellikle Türkiye’nin ev sahipliği yaptığı Suriyeli mülteciler dosyasında önemli meseleler incelenmiştir (Jusoor Çalışma ve Araştırma Merkezi, 2020).
- Medya Aracılığıyla Etki: Arap düşünce kuruluşları medya diyalog toplantıları düzenleme eğilimindedir. Örneğin; Jusoor Center, Suriye eski

Kültür Bakanı Riyad Al-Agâh ile el-Agâh tarafından yazılan bir makalenin içeriğini ve fikirlerini tartıştığı bir diyalog toplantısı düzenlemiştir. Al-Agâh tarafından nedaa-post.com 'da “İmtihan el-İslam” başlığı altında kaleme alınmıştır. Suriyeli genç kadın ve erkekler ile bir grup siyasi entelektüel, anılan yazı etrafında bir diyalog ve tartışma zemini oluşturmuştur (Jusoor Çalışma ve Araştırma Merkezi, 2022). Buluşma ve röportajlar da medya bağlamında göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Örneğin; Enab Baladi gazetesi Omran Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Merkezi'nde, araştırma birimi yöneticisi Maan Talaa ile “Moskova, Suriye'deki üçüncü rotasını tamamlamak için Arapların mallarını kullanıyor” başlıklı bir söyleşi gerçekleştirilmiştir (Omran Stratejik Çalışmalar, 2021). Ayrıca bu merkezlerden kimi araştırmacılar, TV kanallarındaki programlara katılmışlardır. Suriye TV yetkilileri, Suriye Diyalog Merkezi'nden araştırmacı Muhammed Salim'i misafir ederek Doha'daki Suriye Sempozyumu'na dair beklenti ve hedefler hakkında bilgi almıştır (Suriye Diyalog Merkezi, 2022).

Yukarıda anlatılan hususlar yoluyla ortaya çıkan değişim neticesinde Arap düşünce kuruluşlarındaki sorumlular, belirli kadrolar hazırlamak ve özellikle alanında uzmanlaşmış kişilerden pratik deneyim ile akademik geçmişi birleştiren bir politikacılar kuşağı üretmek görevini üstlenmeye çalışmıştır. Böylelikle Arap kuruluşları hükümetlerin başvuracağı bir arka kapı haline gelmiştir. Nitekim Jusoor Araştırma Merkezi'ndeki personel, Cenevre müzakereleri oturumları sırasında araştırma kadrolarının sağlanmasında önemli bir rol oynamış, nasıl politik karar alınacağı ve siyasi baskı uygulanacağı konusunda fikir edinmişlerdir. Dolayısıyla Arap düşünce kuruluşlarının Türkiye ve diğer yerlerdeki resmi karar mercileriyle etkileşiminin, büyük ölçüde iletişim kanalları kurabilme ve onları ilgilendiren konuları yetkili makamlarla tartışabilme kapasitesine bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin; Mısır Politik ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Cezayir Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı'ndan bir danışman, Arap-Türk İlişkileri Merkezi Yönetim Kurulu'ndan bir üye ve Cezayir Muctema es-Silm Hareketi başkanının ofisini temsil eden bir müdürden oluşan politik ve entelektüel bir Cezayir heyetini ağırlamıştır.

Ziyaretin sonunda, Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü ile misafir heyetin ilgili bulunduğu Cezayir kurumlarının araştırma merkezleri arasında araştırma, bilimsel faaliyet ve akademik etütler konusunda işbirliği yapılmasına ve bağların güçlendirilmesine karar verilmiştir (Mısır Politik ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2016).

Arap kuruluşlarının geri kalanına gelince, röportaja göre, siyasi çalışma yapmayanlar bazen kendilerini bağımsız, bazen de tüm araştırma kadrolarının öğrenci olduğu şeklinde sınıflandırmaktadır. Genel olarak çalışanlarından; zulme uğramaktan, keyfi tutuklanmaktan, yaşadıkları rejimden korktukları için geçmişte siyasi olarak aktif olduklarından dolayı yetkililere teslim edileceklerinden bahsetmeyenler, kendilerini çoğu zaman sessiz kalmaya ve hiçbir şey söylememeye zorlayan ülkelerinin veya çalışanlarının hayatlarını tehlikeye atmaktadır.

4.2.11. İstanbul'da Düşünce Kuruluşlarının Kurulması Konusundaki Farklılıklar

Tablo 4.11. İstanbul'da Bulunan Düşünce Kuruluşlarının Kurulması Konusundaki Farklılıklar

#	Düşünce Kuruluşun Adı	İstanbul'da Düşünce Kuruluşlarının Kurulması Konusundaki Farklılıklar
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Arap dünyasına yakınlık. ➤ İstanbul'un birçok sempozyum ve konferans düzenlemek için serbest bölge olması. ➤ Vize alma kolaylığı. ➤ Araştırmacıların faaliyet ve çalışmalara katılımının kolaylığı. ➤ Herkes için özgürlükler olması.
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Politik bağımsızlık. ➤ Özgürlüklerin herkese uygun olması. ➤ İstanbul'da Suriyeli aktivistlerin sayısının çok olması.
3.	Suriye Diyalog	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Suriyeli yetkin kadroların ve uzman isimlerin Türkiye'de bulunması. ➤ Devrim kurulları, yerel meclis ve kuruluşlar. ➤ Coğrafi yakınlık: İstanbul'un Suriye'ye yakın olması. ➤ Yeterince özgür bir ortamın bulunması.
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	<ul style="list-style-type: none"> ➤ İstanbul'un, aydınları, kültür ve sanat insanlarını toplaması. ➤ Özgürlüğe uygun atmosfer.
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	<ul style="list-style-type: none"> ➤ İstanbul'un Suriye devrimi bağlamında toplantılara, ziyaretlere katılım imkânı vermesi.
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	<ul style="list-style-type: none"> ➤ İstanbul'un coğrafi yakınlığı. ➤ Siyasi ve diplomatik hareketin İstanbul'da varlık göstermesi.

		➤ Suriye’de devrimi savunan muhalif güçlerin İstanbul’da bulunması.
7.	Asya Orta Doğu Forumu	➤ Kıtaların birleştiği bir nokta olması. ➤ Uygun özgürlük ortamı. ➤ Türkiye’ye ulaşımın kolaylığı. ➤ Güvenlik kısıtlamalarının olmaması. ➤ Düşük ücretler ve masraflar.
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	➤ İfade ve fikir özgürlüğü için uygun ortam. ➤ Araştırmacılarla iletişimin kolaylığı.
9.	Yeni Yemen Medya	➤ Özgürlük ve demokrasi ortamı. ➤ Yemenlilerin Türk devletince kabul görmesi. ➤ Türkiye ve Yemen arasında dini köprüler kurulması.
10.	İdrak Danışma Ve Araştırma	➤ Siyasi istikrar.
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	➤ Hükümet ve halkın Suriye davasına desteği. ➤ Özgürlük ve demokrasi için uygun ortam.
12.	Stratejik Düşünce	➤ Özgürlük içeren bir atmosferin varlığı. ➤ İmkânların varlığı. ➤ Akademisyen ve bilimsel ekipleri çekme imkanı. ➤ Bilimsel çalışmaları uygulamanın kolaylığı.
13.	Ru’ya Stratejik Düşünce	➤ Özgürlüğe elverişli ortam. ➤ Medya ve lojistik hizmetlerin kolaylığı. ➤ Suriyeli mültecilerin İstanbul’a akın etmesi.
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	➤ Mısır’ın 2013 sonrası siyasi şartlarının elverişsizliği. ➤ Siyasi istikrar.
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	➤ İstanbul’daki özgürlük ortamı. ➤ Suriye’de siyasi özgürlük ortamının bulunmaması. ➤ Türkiye’ye oranla merkezin Ürdün’de daha fazla vergi ödemesi.
16.	Al Sharq Forum	➤ Özgürlük ve demokrasinin bulunması. ➤ Bilimsel çalışma ve etkinliklerin yapılmasının kolaylığı. ➤ Vize elde etmenin kolaylığı.
17.	Stratejik Düşünce Grubu	➤ Arap elitlerinin sistematik bir çerçevesinin olması. ➤ İstanbul’daki Arap toplumunun bilimsel ve düşünsel olarak geliştirilmesi.
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	➤ İstanbul’da yasal işlere ve lojistik hizmetlere ulaşımın kolaylığı. ➤ Politik görüşlerin paylaşılması için uygun zeminin bulunması. ➤ İstanbul’un Arap Baharı devrimlerinden sonra bilimsel kadroları kendisine çekmesi.
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	➤ Irak ve Türkiye’nin coğrafi yakınlığı. ➤ Tarihi bağlar ve yakınlık: Türkiye-İrak ilişkilerinin 800 yıllık geçmişi.

İstanbul’daki Arap düşünce kuruluşlarıyla yapılan röportajda, İstanbul’un merkez olarak alınmasıyla ilgili sorulan soruya verilen cevaplar çeşitli olmuştur:

- Coğrafi Yakınlık: Arap ve Türk coğrafyalarının yakınlığının, özellikle Türkiye’nin Arap bölgesine, özellikle Suriye ve Irak’a yakın olması, bazı Arap araştırmacıları İstanbul şehri içinde merkez kurmaya itmiştir.

- **Özgürlük ve Siyasi Bağımsızlık:** Özgürlükleri kısıtlama ve siyasi istikrarsızlık durumu yaşayan Arap ülkelerine kıyasla siyasi istikrara sahip Türkiye’de ve özellikle İstanbul’da uygun bir özgürlük ve demokrasi ortamının mevcudiyeti, Arap ve başka bir milletten araştırmacı ve akademisyenlerin İstanbul’da entelektüel bağlamda yatırımlar yapmasının önünü açmıştır. Zira bilimsel bir merkezin, Arap ülkelerinin on yıllardır ve hala tanık olduğu zulümlerden, organize siyasi tutuklamalardan uzak bir bilim ve bilgi işbirliği köprüsü olması için uygun bir siyasi istikrar ortama ihtiyacı bulunmaktadır.
- **Lojistik Hizmetlerin Kolaylığı:** Vizeye ulaşmak, ikamet hakkı elde etmek, şehirlerarası hareket serbestisi gibi imkânlar bulunması yanında, şehirde konferans ve seminerler düzenlenmesi, araştırmacıların bilimsel katkı sunmaya çağırılması, İstanbul’u önemli bir merkez kılmaktadır. İstanbul’un lojistik avantajlarından ve hizmetlerinden bahsettiğimizde, vize vb. başlıklar akla gelmektedir. Uzman araştırmacıların ve entelektüel bilim çevrelerinin İstanbul’a yönelmesinde ve bilim kuruluşları açılmasında sayılan hususların etkisi bulunmaktadır. Tüm bilimsel etkinliklerin, resmi iktidar rejiminin veya herhangi bir tarafın herhangi bir güvenlik engeli veya tacizine uğramadan gerçekleştirilmesi de motive edici başka bir faktör kabul edilmektedir.
- **Entelektüeller, Muhalefet ve Devrim Güçleri İçin Bir Buluşma Noktası Olması:** 2011’de Arap Bahar’ının başlaması ve Arap dünyasının bazı ülkelerinde, özellikle Mısır, Yemen, Sudan, Libya ve Suriye’de yaşanan aksilikler, Arap dünyasındaki devrim güçlerinin, siyasi partilerin ve muhalefet liderlerinin birçok ülkeye sığınmasına neden olmuştur. İstanbul farklı Arap ülkelerinden devrim güçlerinin karargâhı haline gelmiştir. Böylelikle kent, Arap ülkelerinin ihtiyaçlarına ve sorunlarına çözüm bulmak için kurulan kuruluşların çeşitli birimlerinde görev alma bağlamında, entelektüelleri çeken çok önemli bir nokta haline gelmiştir.

Arap Baharı devrimlerini destekleyen resmi Türk siyasi pozisyonu ve İstanbul şehrinde siyasi istikrar içeren elverişli ortam, Araplardan ve farklı milletlerden uzman,

araştırmacı ve karar vericilerin, devrimlerin patlak vermesinden sonra düşünce kuruluşları açmasına olanak sağlamıştır. Türk siyasi sistemi ve istikrarlı demokratik zemin, Arap araştırmacıların İstanbul'da araştırma merkezleri kurmalarına yardımcı olmuş ve onlara içlerinden çoğunun kendi ülkeleri içinde yaşadığı siyasi ve güvenlik baskılarından tamamen uzakta kültür ve bilgi üretmelerine imkan sağlamıştır. Vize alma kolaylığı, hizmet ve projelerin uygulanması, konferans ve seminerlerin düzenlenmesi gibi yardımcı lojistik unsurlara ek olarak, siyasi serbestinin varlığı ve güvenlik probleminin olmaması, herhangi bir Arap ülkesinde uygulanması zor olan birtakım faaliyetleri İstanbul'da gerçekleştirmeyi mümkün kılmıştır. İstanbul kentindeki siyasi istikrar ve lojistik hizmetlerin kolaylığı, Arap araştırmacıların Batı merkezlerinin izinde Arap bilimsel kurumları inşa etmek arzusu doğrultusunda yapılar açma çabasına ilham verici olmuştur.

4.2.12. Ana Ülkelerden Çalışanlarının Sayısı

Tablo 4.12. Ana Ülkelerden Çalışanlarının Sayısı

#	Düşünce Kuruluşun Adı	Ana Ülkelerden Çalışanlarının Sayısı
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	8
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	33
3.	Suriye Diyalog	9
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	5
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	22
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	17
7.	Asya Orta Doğu Forumu	3
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	6
9.	Yeni Yemen Medya	15
10.	İdrak Danışma Ve Araştırma	9
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	8
12.	Stratejik Düşünce	10
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	10
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	7
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	7
16.	Al Sharq Forum	7
17.	Stratejik Düşünce Grubu	3
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	8
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	1245

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarıyla yapılan röportajlar ve konuşmalar neticesinde, buradaki kuruluşların çalışan sayısı, merkezden merkeze farklılık

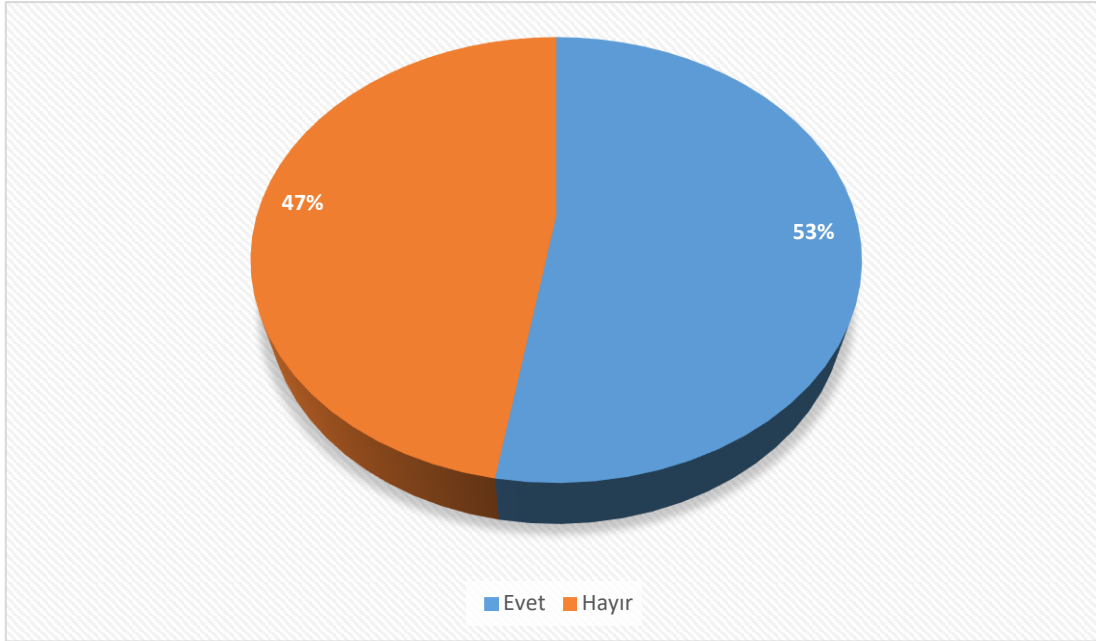
göstermektedir. İlgili kuruluşların onu Suriyeliler, üçü Yemenliler, üçü Mısırlılar, ikisi Filistinliler ve biri Iraklılar tarafından meydana getirilmiştir. Bu kuruluşların yetkilileri, toplumlarını inşa etmede, ulusal ve toplumsal sorunların çözümüne katkıda bulunan bilimsel yetkinliğe sahip bilim kadroları oluşturmak amacıyla programlar, etkinlikler, seminerler ve eğitim kursları düzenlemiş, böylelikle kuruluşlar bağlamında bilimsel ve entelektüel gelişimde nitelikli bir sıçrama sağlamışlardır.

4.2.13. Türk Çalışanlar

Tablo 4.13. Türk Çalışanlar

#	Düşünce Kuruluşun Adı	Evet	Hayır
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	☒	☐
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	☒	☐
3.	Suriye Diyalog	☐	☒
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	☐	☒
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	☐	☒
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	☐	☒
7.	Asya Orta Doğu Forumu	☐	☒
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	☒	☐
9.	Yeni Yemen Medya	☒	☐
10.	İdrak Danışma Ve Araştırma	☐	☒
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	☐	☒
12.	Stratejik Düşünce	☒	☐
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	☐	☒
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	☒	☐
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	☒	☐
16.	Al Sharq Forum	☒	☐
17.	Stratejik Düşünce Grubu	☒	☐
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	☒	☐
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	☐	☒

Şekil 4.8. Türk Personelinin Çalıştığı Arap Kuruluşlarının Sayısı

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarıyla yapılan röportaja göre Türk personelin çalıştığı Arap kuruluşlarının sayısı 10'dur. Türklerin çalışmadığı Arap merkezlerinin sayısı ise 9'dur. İstanbul ilinde Türk vatandaşı personeli bulunan müesseseler, Arap kuruluşlarının toplamının yüzde 53,10'una; Türk çalışanı olmayan yapılar ise yüzde 47, 9'una tekabül etmektedir. İstanbul'da Türk çalışanı olmayan Arap kuruluşlarının 7'si Suriyelilere, 1'i Filistinlilere bir diğeri ise Iraklılara aittir. Diğer 10 merkezde ise Türk çalışanlarla gerek idari alanda gerekse hizmet sunan tarafta karşılaşmak mümkündür.

4.2.14. Gönüllü Çalışan Sayısı ve Maaşları

Tablo 4.14. Gönüllü Çalışan Sayısı ve Maaşları

#	Düşünce Kuruluşunun Adı	Gönüllü Çalışanların Sayısı	Ne Kadar Maaş Aldıkları
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	-	"Doktora öğrencilerine yönelik projeler ve eğitimlere dayalı gönüllülük fikriyle ilgilenmekteyiz. Bazen belirli deneyimlere dayalı toplu ödemeler olmaktadır."
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	-	Gönüllü çalışan yoktur. Bu bağlamda, gönüllülük çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır: <ul style="list-style-type: none"> • Aylık maaş alan bir çalışan. • İşbirliği yapan çalışan. • Bir çalışma, rapor ve makale yürütmek için aylık ücret.

3.	Suriye Diyalog	-	-
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	-	Genellikle gönüllü yoktur, ancak çalışma ve makale yazımı konusunda dışarıdan yardım alınmaktadır.
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	10	Gönüllülük, özellikle sosyal araştırmalarda, analitik metinlerde, tavsiye niteliğindeki iletişimlerde ve metodolojik notlarda gönüllü hizmetler karşılığında eğitim şeklindedir.
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	7	Gönüllülük ücreti eğitim karşılığında sembolik bir ödüldür. Genellikle siyasi ve idari bilimler ve sosyoloji öğrencileri gönüllü olmaktadır.
7.	Asya Orta Doğu Forumu	-	Forum içindeki çalışmalar, heyetlerin kabul edilmesi, Asya ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi bağlamında ortaya çıkmaktadır. Ödül, sembolik bir ulaşım ücretidir.
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	-	“Önceden araştırmaya yardım ediyorlardı.” Gönüllülük sertifika ve gönüllülük mektubu ile elde edilmektedir.
9.	Yeni Yemen Medya	15	Çalışmalarına ve çalıştıkları saatlere göre aylık ikramiye almaktadır. “Koronanın başlamasıyla birlikte genel merkezde kendilerine verilen yemeğin yanı sıra evlerinde çalışıyorlar ve belirli bir işle sınırlı değiller.”
10.	İdrak Danışma Ve Araştırma	2	Suriye topraklarında çalışmaktadır ve bilgileri takip etmekle görevliler, eğitim karşılığında maaş almaktadır.
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	-	Sunulan programlara göre çalışmakta, ücretlerini faaliyetin niteliğine göre almakta, seminer ve konferanslara katılım belgesi sağlanmaktadır.
12.	Stratejik Düşünce	5	Gönüllüler, temel olarak üç alanda çalışmaktadırlar: • Nitelikli genç araştırmacılar, • Nitelikli siyaset araştırmacıları, • Eğitim. Üç alanı tamamladıktan sonra, merkezde çalışan yetenekli bir araştırmacı olmaya hak kazanacak bir beceri elde etmektedir. Manevi değerlerin yanı sıra araştırma için maddi bir ödül de verilmektedir.
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	-	Düzenli çalışan gönüllü bulunmamaktadır. Onlara bazı gönüllü hizmet görevleri sunulmaktadır. Ama kimse kuruma bağlı olmamakta, maddi ödüller kazanmamakta, sosyal teşviklere tabi olmaktadır.
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	20	Gönüllülük, eğitim programlarına uygun olmaktadır. Kalıcı olarak değil, aralıklı biçimde gerçekleştirilir. Eğitim sürecinden sonra maaş alınabilmektedir. Gönüllüler, sembolik ödüller sunulmaktadır.
15.	İstisraf Eğitim ve Araştırmalar	-	Gönüllülere dayalı çalışmak oldukça zordur.
16.	Al Sharq Forum	3	Al Sharq Stratejik Araştırma Merkezi'nde ve Al Sharq Youth kurumunda çalışmaktadır. İş maaş karşılığı değildir. Bazen onlara ikramiye verilmektedir.
17.	Stratejik Düşünce Grubu	10	Kuruma bağlı gençlik örgütünü ücretsiz çalışan gönüllüler sağlamaktadır.
18.	BARQ Politikalar ve İstisareler	-	Gönüllülük gençlik örgütleriyle işbirliği yoluyla gerçekleştirilmektedir. Gönüllüler, herhangi bir maddi ödül almamaktadır.

19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	-	İdari alanlarda çalışıp, sosyal medya aracılığıyla üyelerle iletişim kurmaktadır. Gönüllüler, herhangi bir maaş almamaktadır.
-----	--	---	---

İstanbul'daki Arap araştırma merkezleri ile yapılan röportaja göre, gönüllü sayısı ile onların aldıkları maaş ve ikramiyelerin niteliği standart değildir. Bazı kuruluşların kayıtlı gönüllüleri bulunurken bazılarının ise hiç gönüllüsü bulunmamaktadır. Ancak bu durum, onların bu kapasiteyi kullanmadıkları anlamına gelmemektedir. Aksine bazı merkezlerde gönüllülere yüklenen işlerin sabit idari ve bilimsel kadrolarca yapıldığı anlaşılmaktadır. Gönüllülük bazı biçimler almaktadır:

- **Ödüller:** Çok çeşitli olup sınırlı bir deneyimden istifade veya araştırmaya karşılık verilebilmektedir. Alınan ödüller, araştırmacılara manevi bir sıfat kazandırmaktadır. Heyetlerle ilgilenmek neticesinde ücretsiz ulaşım hakkı tanınması ve heyet çalışanlarının, söz gelimi Asya devletleri ile birtakım ilişkiler kurulması gibi, sembolik nitelikli ödüllere de rastlanmaktadır.
- **Eğitim:** Proje temelli olup özellikle doktora öğrencileri tarafından yürütülmektedir. Ayrıca sosyal bir araştırmada metin çözümlemesi, danışmanlık bağlantıları, metodik gözlemler ve bilgi takibi ile ilgili konularda katılımcılara eğitim verilmektedir.
- **Bilimsel Sekreterlik:** Makaleler, incelemeler, etüt ve yazı hazırlama başlıklarında gönüllüler deneyim elde etmektedir.
- **Faaliyetler ve Programlar:** Gönüllüler etkinliklerin niteliğine göre ücret almaktadır. Konferanslara, sempozyumlara, fikir ve gençlik kuruluşlarıyla yapılan etkinliklere katılanlara katılım belgesi verilmektedir.
- **Sosyal Medya:** İdari alanda sosyal medyayı yöneten ve üyeler arasında iletişim sağlayan gönüllüler mevcuttur.
- **Aylık Maaş:** Gönüllüler çalıştıkları merkezlerden aylık ücret almaları durumunda görevli-memur niteliğini kazanmaktadır. Harmoon Merkezi'nde bazı gönüllüler aylık ücrete tabi olarak kadrolu personel özelliği edinmektedir.

Röportajdan elde edilen çıktılara göre İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarındaki gönüllülük dereceleri tek tip değildir. Bunlardan bazıları ödül ve ikramiye temelliyen diğerleri eğitim, bilimsel sekreterlik ve katılım sertifikası karşılığında bilimsel faaliyet ve etkinliklerde yer almakla bağlantılıdır. Buna ek olarak Arap düşünce kuruluşlarında daha önce yürürlükte olan gönüllülük kalıpları bulunmaktadır. Gönüllülük konusunda zorluk çeken bazı merkezler olduğu gibi bazı merkezlerde ise anılan konuda yükümlülük ve düzen eksikliği göze çarpmaktadır.

4.2.15. Kuruluşa Aidiyetliğin Derecesi

Tablo 4.15. Kuruluşa Aidiyetliğin Derecesi

#	Düşünce Kuruluşun Adı	Arapça Bilgisi	Araplık	Hemşericilik	İdeoloji
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	☐	☐	☐	☒
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	☐	☐	☐	☒
3.	Suriye Diyalog	☐	☐	☐	☒
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	☐	☐	☐	☒
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	☐	☐	☐	☒
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	☐	☐	☐	☒
7.	Asya Orta Doğu Forumu	☐	☐	☐	☒
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	☒	☐	☐	☐
9.	Yeni Yemen Medya	☒	☐	☐	☐
10.	İdrak Danışma Ve Araştırma	☐	☐	☐	☒
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	☐	☐	☒	☐
12.	Stratejik Düşünce	☐	☐	☐	☒
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	☒	☐	☐	☐
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	☒	☐	☐	☐
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	☒	☐	☐	☐
16.	Al Sharq Forum	☐	☐	☐	☒
17.	Stratejik Düşünce Grubu	☒	☐	☐	☐
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	☒	☐	☐	☐
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	☐	☒	☐	☐

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarıyla yapılan röportaja göre, bu merkezlerde aidiyet derecesi aşağıdaki düzeyler temelinde değişmektedir:

- Arapça Bilgisi: Arapçaya aidiyet derecesine göre birkaç merkez incelenmektedir:
  - Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu: Merkezdeki yetkililer, ideolojik bir fikre ait olmadıklarını ifade etmektedir. Merkez sorumluları, Yemen

konusunda uzmanlaşmaya odaklanmaktadır. Arapça bilgisi temelli bir vizyona göre, ıslahatçı bir yönelimle olayları okumaya çalışmaktadır.

- Yeni Yemen Medya Merkezi: “Yemenli Arap kimliğimizden ve Arapça bilgimizden mensubiyet derecemizi alıyoruz. Yemen kimliğini ve Yemen halkının kimliğini korumayı amaçlıyoruz.”
  - Roaya Fikir: “Merkeze bağlılığımızın derecesi Arapça bilgimizle ölçülür. Biz İslami düşünceye sahip bir Arap kurumuyuz.”
  - Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü: “Arap dili, bizim için bilimsel araştırma yazabileceğimiz, araştırmacının verimliliğini artırıp ona araştırma ve akademik yazımda güç veren önemli bir alan oluşturmaktadır.”
  - İstişraf Eğitim ve Araştırmalar: “Aidiyetimizin derecesi, projelerimizde ve zaman zaman yayınladığımız bilimsel müfredatlarımızda Arapça bilgimizle ölçülür.”
  - Barq Politikalar ve İstişareler Merkezi: “Bölgesel bir merkez olarak Arap kimliğinden gururluyuz. İncelediğimiz birçok konu ve dosya üzerinde yaptığımız çalışmada Arapçanın önemi ortaya konmaktadır.”
  - Stratejik Düşünce Grubu: “İstanbul’da ve yurtdışında mümkün olan en fazla sayıda Arap merkezi ile işbirliği yapmaktayız. Bu işbirliği, Arap kimliğimizin İstanbul içindeki ve dışındaki tüm Arap kuruluşlarıyla iletişimimizin temeli olmasını gerektirmektedir.”
- Araplık: Bu noktada Araplık, aidiyeti bağlamında merkezler incelenmektedir:
- Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu: “Arapça konuşan çok sayıda forum üyesine sahip olduğumuz için, farklı yapılarla Arapça bağlantı kurmalıyız.”
- İdeoloji: Bu parametreye göre bazı merkezlerin değerlendirilmesi şu şekildedir:

- Ru'ya Siyasal Kalkınma: “Merkez olarak fikre inanmaktayız. Türk çalışanlarımız da fikre ikna olduklarında ideolojimizi memnuniyetle karşılamaktadır. Filistin davasına odaklanan tek kurum, merkezimizdir.”
- Harmoon Çağdaş Çalışmalar: “Suriye davasına ve devrimine aidiyet, merkezde dayandığımız temeldir.”
- Suriye Diyalog Merkezi: Suriye halkı arasında diyalog kültürünün yaygınlaşmasına ve Suriye devriminin korunmasının gerektiğine dair mesajlara olan inanç çalışmaları yönlendiren başlıca prensiptir.
- Jusoor Çalışma ve Araştırma: “Suriye davasının hizmetinde araştırma ürünlerini kullanmak fikri merkezimizde egemendir.”
- Omran Stratejik Çalışmalar: “Suriye konusunda uzmanız. Zorba bir devlet yönetiminden herkesin bir arada yaşadığı bir devlete geçiş yapan bir Suriye'nin var olmasını sağlamak şeklinde bir hedefimiz var.”
- Almogaddad Çalışma ve Araştırma: “Biz İslami işlevi olan bir merkeziz. Dini yönelimimiz, araştırma ürünlerimizi Arap ve İslam toplumlarımızın sorunlarına hizmet ederken kullanmakla yansıtılmaktadır.”
- Asya Orta Doğu Forumu: “Asya, Orta Doğu ve Batı ülkeleri arasında ilişki köprüleri kurma arzusu ve bu yöndeki forum fikrine inanç bizim için ana temalardır.”
- İdrak Danışma Ve Araştırma: “Ortadoğu merkezi olarak, Suriye meselesini ve bölgedeki Arap olayları konusunda uzmanlaşmaktayız.”
- Mukarbat Siyasi Kalkınma: Suriye alanında faaliyet gösteren Suriye menşeli bir kuruluş olup kalkınma ve siyasi farkındalık konusunda uzmanlaşmıştır.
- Al Sharq Forum: Bölgesel bir forumdur, birtakım değerlere sahiptir, demokratik dönüşümü ve siyasi çoğulculuğu desteklemektedir.
- Stratejik Düşünce Grubu: “Merkez olarak zulmü reddetmekte, özgürlük ve adaletin tesis edilmesi gerektiği mesajına inanmaktayız.”

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarında aidiyet dereceleri Arap diline, ideolojilere ve Arap kimliği temelinde değişmektedir. Aidiyet derecesi esas olarak ideolojik boyutta, her bir merkezin fikrinsel çıkarında yoğunlaşmaktadır. Merkez yetkilileri, değerlendirme yaparken ilk etapta sorunları ve davaları hakkında konuşmakta, ideolojik yaklaşımları onlara entelektüel ve teorik çerçeveler çizmektedir. Bazı kuruluşlardaki kadrolara bakıldığında ise onların Arap diline ve Araplığı odaklandığını görmek mümkündür. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının, Arap kimliği, Arap dili ve ideolojisi olmak üzere üç tür aidiyet taşıdığı görülmektedir. Ancak ilgi ve öncelik derecesi, sorumluların yaşadıkları çevreye ve aidiyet hissettikleri ana konuya bağlı olarak bir merkezden diğerine değişmektedir.

4.2.16. Uygulanan Proje Sayısı

Tablo 4.16. Uygulanan Proje Sayısı

#	Düşünce Kuruluşunun Adı	Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının İstanbul'da Yürüttüğü Proje Sayısı
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	330
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	1447
3.	Suriye Diyalog	316
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	124
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	499
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	1346
7.	Asya Orta Doğu Forumu	61
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	70
9.	Yeni Yemen Medya	420
10.	İdrak Danışma Ve Araştırma	126
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	242
12.	Stratejik Düşünce	64
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	206
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	1565
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	277
16.	Al Sharq Forum	238
17.	Stratejik Düşünce Grubu	121
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	115
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	864

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarında çalışanlar, on yıl içinde, bilimsel, dini, entelektüel ve sosyal onlarca farklı projeyi hayata geçirmeyi başarmıştır. Kuruluşların İstanbul'da tek başına ve ortaklaşa uyguladığı projeler, doktora tezinin ikinci bölümünde ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Arap merkezlerince bilimsel, politik,

akademik, kalkınmaya dönük ve entelektüel temelli farkındalık programları icra edilmiştir. Bu bağlamda İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının yöneticilerinin bakış açısına göre uygulanan bazı projelerden bahsedilmesi gerekmektedir:

- Ru'ya Siyasal Kalkınma: Konferanslar, seminerler, toplantılar, fikir makaleleri, raporlar, kitap incelemeleri ve durum değerlendirmesi gibi yüzlerce araştırma projesi uygulanmıştır. Bilimsel etütler, denetlenen faaliyetler ve etkinliklerle beraber merkezin gücünün ve varlığının pekiştirilmesine katkıda bulunmuştur.
- Harmoon Çağdaş Çalışmalar: Merkezde her ay iki çalışma üretilmekte, bir dizi inceleme tercüme edilmekte, her gün bir fikir makalesi hazırlanmakta ve böylelikle yılda 50'den fazla çalışma meydana getirilmektedir.
- Suriye Diyalog Merkezi: “Raporlarımız bulunmaktadır, her yılın sonunda bir rapor yayınlanmaktadır. Merkezin kendi web sitesi üzerinden mevcut literatürü görüntüleyebilirsiniz.”
- Almogaddad Çalışma ve Araştırma: “Yeni bir merkez olarak çalışmalarımız, makalelerimiz, çevirilerimiz, çalıştaylarımız ve kamuoyu yoklamalarımız vardır. Her ay ortalama 4 ürün ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda 9 aylık bir süre zarfında elde edilen 36 çalışmamız mevcuttur.”
- Jusoor Çalışma ve Araştırma Merkezi: “Politika belgeleri, raporlar gibi birçok araştırma çalışması üretmekteyiz, bilimsel ürünlerimizden bazıları yayınlanırken bazıları yayınlanmamaktadır. Araştırma ürünlerimizin bir kısmı da öneri ve talebe göre üretilmektedir.”
- Omran Stratejik Çalışmalar Merkezi: Projelerle ilgilenen bölüm, merkezin odaklandığı konularla ilgili sınırlı biçimde çalışmalar yürütmektedir. Yönetişim, yerel yönetim, DAİŞ örgütü, merkezileşme ve adem-i merkeziyetçilik konusunda özyönetim, askeri güvenlik dosyası, Suriye sahnesinde mevcut statükonun ve olmayan beklentilerin incelenmesi gibi konularda çalıştaylar yapılmış, yüzlerce araştırma tamamlanmıştır.

- Asya Orta Doğu Forumu: “Projelerin finansmana bağlı olması ve kurumumuzun korona pandemisinde ekonomik daralmaya maruz kalması nedeniyle birçok proje durdurulmuştur. Bununla birlikte onlarca çalışma, kitap ve rapor hazırlanmış, başka bilimsel faaliyetler yürütülmüştür.”
- Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu: “Korona ortaya çıkmadan önce çok çeşitli projeler gerçekleştirilmiştir. Koronavirüs sebebiyle işlere ara verilmiştir. Ancak bir müddet sonra onlarca etüt, rapor ve benzeri projelerimiz yeniden başlanmıştır.”
- Yeni Yemen Medya Merkezi: Eğitimler yapılmış, araştırmalar, raporlar, ortak seminerler hazırlanmış, Arapça ve Türkçe çok sayıda bilimsel çaba yayınlanmıştır.
- İdrak Danışma Ve Araştırma Merkezi: “Konferanslar, seminerler ve konferansların organizasyonu denetlenmiştir. 60’tan fazla analiz içeren rapor, 30 tercüme makale ve yaklaşık olarak ayda bir yayınlanan 24 rapor özetimiz bilim dünyasına kazandırılmıştır.”
- Mukarbat Siyasi Kalkınma Merkezi: “Aylık ve yıllık raporlar, konferanslar, seminerler, konferanslar, siyasi eğitimler ve diplomalı programlar sunulmaktadır. Siyasi diplomalı programlardan yaklaşık 300 kişi yararlanıyor. Diploma programlarını tamamlayan kursiyer, Sabahattin Zaim Üniversitesi ve Trablus Üniversitesi tarafından tanınan bir sertifika alıyor. Diplomaların yanı sıra birçok çalışma ve araştırma yapılmaktadır.”
- Stratejik Düşünce Grubu: “Küçük, orta ve büyük çaplı birçok proje hayata geçirilmiştir. Bilimsel projelerimiz Ortadoğu ve Asya’da 17 ülkeye yayıldığı için dünya çapında kitap fuarlarına katılım sağlanmıştır. Kağıt baskılara ve elektronik versiyonlara ek olarak ürünlerimizi çevrimiçi mağazada da bulmak mümkündür.”
- Roaya Fikir Merkezi: Kitaplar, makaleler, diyalog çalışmaları gibi birçok araştırma faaliyeti ve birçok medya programı ve projesi yürütülmüştür.

- Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü: Her altı ayda bir yeni projeye başlanmaktadır. Ayrıca Ortadoğu'daki çatışmaların köklerine dair bir proje mevcuttur. Son dört yılda, sivil ve askeri alanlara dair Mısır'daki kamu politikaları, İslami hareketler, Ortadoğu'daki bölgesel güçlerin haritaları, koronavirüsün sosyo-politik ve ekonomik yansımaları üzerine araştırma makaleleri gibi birçok faaliyet hayata geçirilmiştir.
- İstişraf Eğitim ve Araştırmalar Merkezi: 9 müfredat yazılmıştır ve her müfredatın özgün açıklamaları ve araçları bulunmaktadır. Müfredatlara ek olarak Suriye topraklarında 50'ye yakın kitap yayınlanmıştır.
- Al Sharq Forum: "Araştırmacılar için makaleler, etkinlikler ve eğitimler yayınlamak gibi devam eden faaliyetlerimiz vardır. Siyasal İslam, bölgesel güvenlik ve bir eğitim projesi olan birkaç araştırma projemiz bulunmaktadır. Şu anda al Sharq Bursu, Etki Platformu ve Akademi şeklinde üç proje sürmektedir."
- Stratejik Düşünce Grubu: "Arap ve uluslararası düşünce kuruluşları ile işbirliği içinde yıllık olarak yayınlanan stratejik rapor gibi çok çeşitli faaliyetler icra edilmektedir. Şu anda gençlik ve araştırma projeleri yanında bazı çalıştaylar düzenlenmekte, 2020'deki durumun değerlendirilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Uzman araştırmacıların yardımıyla korona üzerine aylık toplantılar yapılmakta, korona sonrası gelecek, ABD seçimleri ve Mısır-Türkiye yaklaşması gibi meseleler irdelenmektedir. Önceki projelerimize ek olarak stratejik düşünme üzerine lisans ve lisansüstü programlarımız mevcut olup, konuyla ilgili lisans, yüksek lisans, doktora gibi tüm eğitim seviyelerinde dersler verilmektedir."
- BARQ Politikalar ve İstişareler Merkezi: Sürdürülebilir eğitim alanında hayata geçirilen projeler bulunmaktadır. Siyasi, ekonomik ve sosyal stratejiler belirlenmekte, eğitim alanında yerel ve uluslararası özel müesseseler ve kamu kurumları ile işbirliği içinde 10-15 proje yürütülmektedir. Araştırma bağlamında ise altı aylık veya üç aylık birçok ortak iş yapılmaktadır.

- Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu: Yerinden edilmiş okul öğrencileri için sağlık projeleri, uluslararası konferanslar, özellikle krizlerden etkilenen bölgelerde 200 öğrencinin tedavisi gibi uluslararası kuruluşlarla işbirliği içinde veya işbirliği olmaksızın birçok projeyi hayata geçirilmiştir. Petrol, gaz ve benzeri yenilemez kaynaklar yanında yenilenebilir enerji unsurları gibi konularda enerji merkezi ile danışmalar gerçekleştirilmiştir.

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının geç tarihlerde kurulan yeni yapılar olmasına rağmen, anılan merkezlerde son on yılda kitaplar, çalışmalar, araştırmalar, raporlar, pozisyon değerlendirmeleri, çeviriler, çalıştaylar, kamuoyu yoklamaları arasında değişen yüzlerce proje ve bilimsel faaliyet yürütülebilmiştir. Sağlanan finansmanın türüne gerek kurum içi gerekse merkez dışından araştırmacılar için, işin önemine, çalışmaların ve araştırmaların niteliğine, realiteye uygun olup olmamasına, ona duyulan ihtiyaca göre projeler değişmektedir. İstanbul'daki kuruluşların bilimsel araştırma projelerinin, orta veya uzun vadede yayıncılık ve editörlük bağlamında bilimsel literatürün geliştirilmesinde bir unsur olarak kullanılması mümkündür. Ayrıca kuruluşlarda üretilen basılı malzemenin İslam ülkelerinde ve Arap devletlerinde eğitim kurumlarında eğitim materyali olarak yararlanması yerinde bir karar sayılacaktır.

Yukarıdakilere ek olarak, konferanslarda, sempozyumlarda ve çalıştaylarda ortaya çıkan sağlam temelli araştırma projeleri, yetkililer ve karar vericiler için önemli ve etkili güç olacaktır. Genellikle bu tür faaliyetlere katılmak, araştırmacılarla sorumlular arasında diyalog ve doğrudan tartışma imkânının doğmasına katkı sunmaktadır. Ayrıca, böylesi faaliyetler bir yandan eleştiri açısından zengin bir içeriğe sahipken diğer yandan yeni fikir ve önerilerin üretilmesine tanıklık etmektedir. Konferans veya sempozyumlarda araştırmacı ve uzmanların genel eğilimlerini tanınmaktadır (Haznedar ve Esad, 2012: 19).

4.2.17. Sosyal Medya Hesapları

Tablo 4.17. Kuruluşların Sosyal Medya Hesapları

#	Düşünce Kuruluşun Adı	Facebook	Twitter	Instagram	Youtube	Telegram	LinkEdin
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	☒	☒	☒	☒	☒	☐

2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	☒	☒	☒	☒	☐	☐
3.	Suriye Diyalog	☒	☒	☒	☒	☒	☐
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	☒	☒	☒	☒	☐	☐
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	☒	☒	☒	☒	☐	☐
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	☒	☒	☐	☒	☒	☐
7.	Asya Orta Doğu Forum	☒	☒	☒	☒	☐	☐
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	☒	☒	☐	☒	☐	☐
9.	Yeni Yemen Medya	☒	☒	☒	☒	☒	☐
10.	İdrak Danışma Ve Araştırma	☒	☒	☒	☒	☒	☐
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	☒	☒	☒	☒	☒	☐
12.	Stratejik Düşünce	☒	☒	☒	☒	☒	☐
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	☒	☒	☒	☒	☐	☐
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	☒	☒	☒	☒	☐	☐
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	☒	☒	☒	☒	☐	☐
16.	Al Sharq Forum	☒	☒	☒	☒	☐	☐
17.	Stratejik Düşünce Grubu	☒	☒	☒	☒	☐	☐
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	☒	☒	☒	☒	☒	☐
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forum	☒	☒	☒	☒	☒	☐

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarıyla yapılan röportaj sonucu kuruluşlarda Facebook, Twitter, Instagram, Youtube, Telegram ve LinkedIn gibi sosyal paylaşım sitelerinin kullanıldığı anlaşılmıştır. İstanbul'daki Arap düşünce merkezi yetkililerinin her türden sosyal paylaşım sitesine önem vermesi, sosyal medya platformlarındaki yayınlara ek olarak ders ve seminerlere aktif katılım elde edilmesi aracılığıyla, çarpıcı bir etkiye ulaşmayı arzuladıklarını göstermektedir. Aşağıda, bu

kuruluşlarla ait hesaplara ve verilere dair bilgiler sunulmakta, sosyal ağ siteleri tanıtılmaktadır.*

- Ru'ya Siyasal Kalkınma Merkezi: Kuruluşun Facebook sayfasını beğenenlerin sayısı 49.000'dir. Twitter'da 6.531, Instagram'da 614 takipçi söz konusu merkezin hesaplarını izlemektedir. Telegram kanalının da 208 abonesi bulunmaktadır.
- Harmoon Çağdaş Çalışmalar Merkezi: 33.252 kişi merkezin Facebook sayfasını beğenmiştir. Kurumun Twitter adresini 3.289, Instagram hesabını 822 kullanıcı takip etmektedir. Youtube hesabında ise 387 abone mevcuttur.
- Suriye Diyalog Merkezi: Facebook sayfasını 19.649 Facebook üyesi beğenmiştir. Anılan yapının sosyal medya adreslerinin Twitter'da 408, Telegram'da 229, Youtube'da 177, LinkedIn 'da 108 takipçisi bulunmaktadır.
- Almogaddad Çalışma ve Araştırma Merkezi: Facebook sayfası 3.990 beğeni almıştır. Twitter'da 11, Instagram'da 2.280, Telegram 'da 129, Youtube'da 10, LinkedIn 'da 12 takipçi, kurumun hesaplarını izlemektedir.
- Jusoor Çalışma ve Araştırma Merkezi: Facebook sayfasını beğenenlerin sayısı 25.000'e ulaşmıştır. Twitter'da 12.000, Instagram'da 513, Youtube'da 1.006, Telegram'da 5.063, LinkedIn'da 12 kişi merkezi izlemektedir.
- Omran Stratejik Çalışmalar Merkezi: Facebook sayfasının beğenileri 36.462'dir. Twitter'da 5.535, Youtube'da 162, Telegram'da 106 kişi kurumun hesap ve kanallarını takip etmektedir.
- Asya Orta Doğu Forumu: Facebook'ta kurumun sayfasını 3.816 kişi beğenirken Twitter'da 452, Instagram'da 5.156 takipçisi bulunan merkezin Youtube'da 53 abonesi mevcuttur.

---

* Bu veriler, her merkezin kendi web sitelerinden alınmıştır.

- Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu: Facebook sayfasının hayran sayısı 1.346'ya ulaşmıştır. Kurumun Twitter'da 74 takipçisi, Youtube'da 120 abonesi bulunmaktadır.
- Yeni Yemen Medya Merkezi: Facebook sayfasını 99.097 kişi beğenmiş, Twitter'da 161, Instagram'da 305, Youtube'da 329, Telegram'da 1247 abone mevcuttur.
- İdrak Danışma Ve Araştırma Merkezi: Facebook sayfasını beğenenler 30.983 kişiyken, Twitter'da 5.499, Instagram'da 287 takipçi merkezin hesaplarını izlemektedir. Youtube'da 951, Telegram'da 453 abone mevcuttur.
- Mukarbat Siyasi Kalkınma Merkezi: Facebook sayfası 2.500 kullanıcı tarafından takip edilmekte; Twitter'da 143, Instagram'da 6.501 takipçisi bulunmaktadır. Youtube'da 1.007, Telegram'da ise 983 abonesi mevcuttur.
- Stratejik Düşünce Merkezi: Facebook sayfasını beğenenlerin sayısı 645'e ulaşmıştır. Twitter'da 1.247 takipçi, Instagram'da 5.836, Youtube'da 426, Telegram'da 6.984 abone bulunmaktadır.
- Roaya Fikir Merkezi: Facebook sayfasının hayran sayısı 149.837'dir. Twitter'da 9.098 Instagram'da 2.554, Youtube'da 143, Telegram'da 6.038 kullanıcı kurumu takip etmektedir.
- Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü: Facebook sayfasının hayran sayısı 167.480 olarak saptanmıştır. Twitter'da 12.600, Instagram'da 952, Youtube'da 1.002, LinkedIn'da 7 takipçi mevcuttur.
- İstişraf Eğitim ve Araştırmalar Merkezi: Facebook sayfası 5.583 kişi tarafından beğenilmiştir. Twitter'da 117, Instagram'da 17, Youtube'da 272 abone bulunmaktadır.
- Al Sharq Forum: Al Sharq Forum'unun sosyal medya hesapları iki bölüme ayrılmıştır:

- Al Sharq Academia: Facebook sayfasını 252.215 beğenmiştir. Twitter'da 2.007 takipçi, Instagram'da 7.957, Youtube'da 1002 abone, akademinin hesaplarını üye olarak izlemektedir.
- Al Sharq Youth: Merkezin Facebook sayfasını 65.129 kişi beğenmiştir. Twitter'da 10.008, Instagram'da 13.500, Youtube'da 3.810 takipçi anılan adresleri incelemektedir.
- Stratejik Düşünce Grubu: Facebook sayfası, 14.104 kişi beğenirken, Twitter'da 238, Instagram'da 752 ve Youtube'da 256 kullanıcı kurumun hesabını takip etmektedir.
- BARQ Politikalar ve İstişareler Merkezi: Facebook sayfasındaki beğenen sayısı 39.000'dir. Twitter'da 5.489, Instagram'da 409, Youtube'da 363, Telegram'da 167 kullanıcı, kurumun hesaplarını takip etmektedir.
- Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu: Facebook sayfasını beğenenlerin sayısı 3.212'ye ulaşmıştır. Forumun Twitter adlı sitede 76, Youtube kanalında 988, Telegram hesabında 42 abonesi olduğu tespit edilmiştir.

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarıyla yapılan röportajlarda Facebook, Twitter, Instagram, Telegram ve LinkedIn benzeri sosyal paylaşım sitelerinde, ilgili merkezlerin tamamına ait hesaplar açıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Kurumların sosyal medya hesaplarına bakıldığında onların yeniliğinden ve ortaya çıkış tarihinden kaynaklı olarak beğeni, takip, katılım ve etki derecesinin hesaptan hesaba değiştiği anlaşılmıştır.

Sosyal medyadaki etki, çeşitli parametrelere dayanmaktadır. Kuruluşların, sosyal ağ yöneticilerinin, diğer bir deyişle sosyal medyayı yönetmekle ilgilenen uzmanların niteliği ve performansları, ilgili sitelerdeki üretime ve internetteki tepkilere yansımaktadır. Her bir merkezin yerel, bölgesel veya uluslararası açılımları fark etmeksizin sitelerindeki yayınların kalitesi ve modernliği takipçileri yönlendirmektedir. Ayrıca entelektüel kadroların bilimsel ihtisasları, araştırmaları ve akademik deneyimleri yanında özellikle yeni mezun üniversite öğrencilerinin ihtiyaç duyduğu derslerle ilgili olarak düzenlenen kurs, konferans, seminer, konferans ve

bilimsel etkinliklerin niteliği de bu bağlamda önemli unsurlar arasında sayılmaktadır. Sosyal bilimler, ekonomi ve politika gibi alanlarda analiz kursları, pozisyon değerlendirmeleri, siyasi araştırma makaleleri yazma gibi beceriler kazandıran programlar sunulması da merkezin ilgiyle izlenmesine neden olmaktadır. Araştırmacı ve kursiyerlerin bir alanda gereksinim duyduğu özel ve genel bilimsel faaliyetler, ilgilileri çeken etkin ve etkileşimli bir iletişim sağlamaktadır.

İnternetin ve sosyal paylaşım sitelerinin önemine ve zorluğuna rağmen Arap düşünce ve kanaat kuruluşlarının sorumluları, değişen dijital çağa ayak uydurmaya yönelik çabalarında kısmen başarılı olmuştur. Onlar dijital çağı, genel geçer ve çoğu şeye gücü yeten bir dijital faaliyet gerektiren bir süreç olarak okuma eğilimindedir. Ancak internet kullanımı beraberinde birtakım problemlere de kapı aralamaktadır. Örneğin; medyatik görünüm ve toplumsal etkinin kapsamı arasındaki ilişki ve farklılık temelinde sorulara yol açmaktadır. Zira düşünce kuruluşlarının popülaritesi ve internetteki görüşler, toplumda değişimin var olduğu anlamına gelmemektedir. (James, 2016: 14).

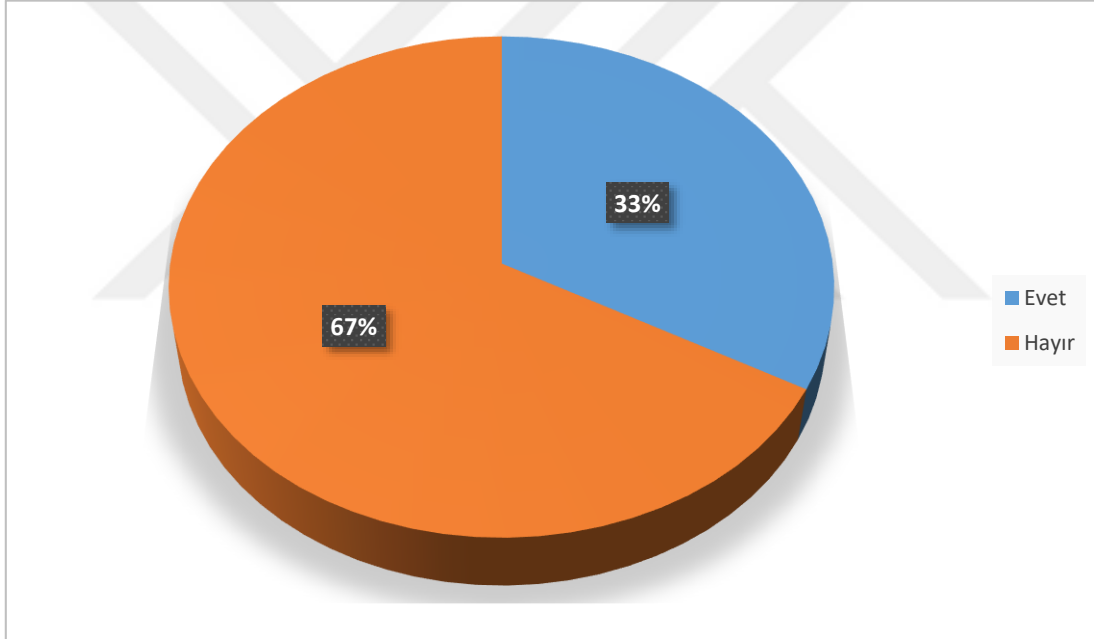
4.2.18. Kuruluşun Türkiye İçi Şube ve Temsilcilik Sayıları

Tablo 4.18. Kuruluşun Türkiye İçi Şube ve Temsilcilik Sayıları

#	Düşünce Kuruluşun Adı	Evet	Hayır
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	☐	☒
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	☒	☐
3.	Suriye Diyalog	☐	☒
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	☐	☒
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	☒	☐
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	☒	☐
7.	Asya Orta Doğu Forumu	☐	☒
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	☐	☒
9.	Yeni Yemen Medya	☐	☒
10.	İdrak Danışma Ve Araştırma	☐	☒
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	☐	☒

12.	Stratejik Düşünce	☐	☒
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	☐	☒
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	☒	☐
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	☒	☐
16.	Al Sharq Forum	☒	☐
17.	Stratejik Düşünce Grubu	☐	☒
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	☐	☒
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	☐	☒

Şekil 4.9. Türkiye Geneline Şubeleri Olan Arap Düşünce Kuruluşlarının Oranı

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarında yapılan bilgi alışverişi sonucunda 6 merkezin birden fazla adreste faaliyet gösterdiği, 13 merkezin ise tek bir temsilcilikle sınırlı kaldığı anlaşılmıştır. Türkiye genelinde şubeleri olan kuruluşlar ise 6 adet olup Arap merkezlerinin %33'ünü oluşturmaktadır. Şubelerin dağılımları aşağıdaki gibidir:

- Harmoon Çağdaş Çalışmalar Merkezi: Biri İstanbul'da diğeri Ankara'da olmak üzere iki şubesi vardır.
- Jusoor Çalışma ve Araştırma Merkezi: İstanbul'a ek olarak biri Hatay'da diğeri Gaziantep'te olmak üzere iki şubesi daha vardır.

- Omran Stratejik Çalışmalar Merkezi: Ankara’da bir şubesi daha vardır.
- Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü: İstanbul’da Uluslararası İlişkiler Akademisi adında bir şubesi vardır.
- İstisraf Eğitim ve Araştırmalar Merkezi: İstanbul’daki Başakşehir Arap ve İslami İlimler Akademisi kurumuna bağlı bir yapıdır.
- Al Sharq Forum: İstanbul’da biri Al Sharq Academy, diğeri Al Sharq Youth Forum olmak üzere iki şubesi vardır.

Türkiye genelinde birden fazla şubesi olan 6 merkez hakkında, onların etki gücü ve sahadaki varlıkları açısından, Türk realitesindeki temel Arap kurumları arasında olduklarını ifade etmek mümkündür. İlgili kuruluşların bilimsel araştırma çabaları ve çıktılarının etkisi önemlidir. Nitekim uyguladıkları proje ve faaliyetlerin niteliği ve sosyal paylaşım sitelerindeki takipçi sayısı, bahsedilen merkezlere ve onlara bağlı şubelere ayrı bir değer vermektedir. Arap kuruluşlarının %67’lik kısmını oluşturan diğer 13 merkeze kıyasla, anılan 6 merkezde finansman boyutu ve bunlara dayalı olarak personel kalitesi farklıdır. Kalan 13 merkezin Türkiye içinde hiçbir ilde başka şubesi bulunmamaktadır. Diğer bir deyişle, gerek yeni kurulmuş olması gerekse Türkiye içinde ve dışında temsilcilik açmasına imkân vermeyen sınırlı finansal kaynakları nedeniyle faaliyet gösterdiği ana merkez dışında herhangi bir temsilciliği mevcut değildir.

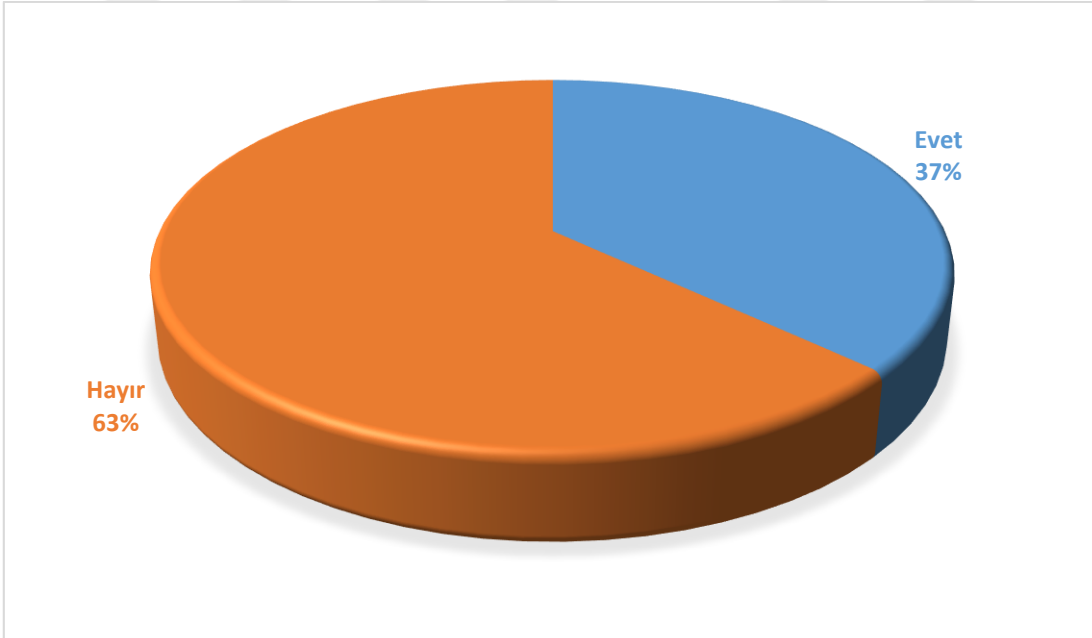
4.2.19. Kuruluşun Türkiye Dışı Şube Ve Temsilcilik Sayıları

Tablo 4.19. Kuruluşun Türkiye İçi Şube ve Temsilcilik Sayıları

#	Düşünce Kuruluşun Adı	Evet	Hayır
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	☐	☒
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	☒	☐
3.	Suriye Diyalog	☐	☒
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	☐	☒
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	☒	☐
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	☒	☐

7.	Asya Orta Doğu Forumu	☐	☒
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	☐	☒
9.	Yeni Yemen Medya	☐	☒
10.	İdrak Danışma Ve Araştırma	☒	☐
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	☐	☒
12.	Stratejik Düşünce	☐	☒
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	☐	☒
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	☐	☒
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	☒	☐
16.	Al Sharq Forum	☒	☐
17.	Stratejik Düşünce Grubu	☒	☐
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	☐	☒
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	☒	☐

Şekil 4.10. Türkiye Dışı Şubeleri Olan Arap Düşünce Kuruluşlarının Oranı

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının yurtdışında şubelerinin olup olmadığına ilişkin sorulara röportajda 8 evet ve 11 hayır cevabı alınmıştır.

Türkiye dışında olan şubeleri olan merkezler Arap düşünce kuruluşlarının %37'lik bir kesimini oluşturan 8 merkez olup onlarla alakalı kısa bilgiler aşağıdaki gibidir:

- Harmoon Çağdaş Çalışmalar Merkezi: Ankara'da şubesi vardır.
- Jusoor Çalışma ve Araştırma Merkezi: Biri Londra'da diğeri Suriye'de olmak üzere iki şubesi vardır.
- Omran Stratejik Çalışmalar Merkezi: Biri Amerika Birleşik Devletleri'nde, diğeri Suriye'de (İdlib, Halep, Haseke, güney bölgesi) olmak üzere iki şubesi vardır.
- İdrak Danışma Ve Araştırma Merkezi: Washington ve Cenevre'de gönüllüler mevcuttur.
- İstişraf Eğitim ve Araştırmalar Merkezi: Brüksel'de bir temsilciliği mevcuttur.
- Al Sharq Forum: Cenevre, Kuala Lumpur, Washington'da birkaç şubesi vardır.
- Stratejik Düşünce Grubu: Kuveyt'te bir şubesi bulunmaktadır. Bu şube, Muhammed Salim er- Raşit tarafından yönetilmektedir.
- Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu: Amerika Birleşik Devletleri, Londra ve Bağdat'ta birkaç merkezi ve 640'dan fazla üyesi bulunmaktadır.

Yukarıda, Stratejik Düşünce Grubu ve İraqi Forum dışında, Türkiye'de şubesi olan kuruluşların Türkiye dışında da aynı adla faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır. Bir önceki soruda da belirtildiği gibi, sağlanan finansmanın kalitesine göre yurt dışı ve yurt içi açılımlar değişmektedir. Kuruluşlara ve onların ülkeleri ve toplumları ile ilgili bilimsel ve siyasi etkinliklerine, karar vericilerin ve uzman araştırmacıların ihtiyacı da birtakım sınırlar çizmektedir. İstanbul'daki kuruluşların yüzde 63'lük kesitini oluşturan 11 merkezin İstanbul'daki ana temsilciliklerine ek olarak, Türkiye sınırları dışında bir şubesi bulunmamaktadır.

4.2.20. Kurucu Kişiler ve İdari Roller

Tablo 4.20. İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşlarını Kuran Kişiler ve İdari Roller

#	Düşünce Kuruluşunun Adı	Kurucu Kişiler	İdari Rolü	
			Var	Yok
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	Ahmed Atawna	☒	☐
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	Semir Saifan	☒	☐
3.	Suriye Diyalog	Ahmed Kurabi	☒	☐
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	Adil Şemmeri	☒	☐
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	Muhammed Sermin'i	☒	☐
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	Ğassan Hito	☒	☐
7.	Asya Orta Doğu Forumu	Muhammed Mükerram	☒	☐
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	Sahr Vecih	☒	☐
9.	Yeni Yemen Medya	Salih Cebri	☒	☐
10.	İdrak Danışma Ve Araştırma	Basil Hafar	☒	☐
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	Hazem Haddad	☒	☐
12.	Stratejik Düşünce	Abdülkerim Habeşi	☒	☐
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	Huzeyfe Ukkaş	☒	☐
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	Amr Derrac	☒	☐
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	İmadüddin İrşid	☒	☐
16.	Al Sharq Forum	Vaddah Hanfar	☒	☐
17.	Stratejik Düşünce Grubu	Salim Raşit	☒	☐
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	Salih Yusuf	☒	☐

19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	Ahmad Hakkı	☒	☐
-----	--	-------------	-------------------------------------	--------------------------

İstanbul kentindeki Arap fikir kuruluşlarıyla yapılan raporlar sonrasında merkezlerin tamamının kurucuları olduğu ve kurucuların ilgili merkezlerde idari görevler aldığı saptanmıştır.

Bu kuruluşların her birinin içindeki idari roller, bir merkezden diğerine değişmektedir. Bu nedenle önemli merkezlerin kurucularını ve idari rollerini incelemek gerekmektedir:

- Ru'ya Siyasal Kalkınma Merkezi: Kuruluş açısından Ahmed Atawna Vizyon Siyasi Kalkınma Merkezi'nin kurucularından biridir. Kurum içinde diğer çalışan üyelerle birlikte bir idari rolü mevcuttur. El-Burak Araştırma Merkezi Genel Sekreteri ve İşçi Sendikası başkanlığı dâhil olmak üzere çeşitli idarî işlere başkanlık etmesi gibi Filistin'deki idarî kurumlarla yaptığı çalışmaların bir neticesi olarak, merkez kuruculuğu ve idarecilikte tecrübe kazanmıştır.
- Harmoon Çağdaş Çalışmalar Merkezi: Semir Saifan, Harmoon Çağdaş Araştırmalar Merkezi'nin kurucularından biridir. Kurum içinde diğer çalışan üyelerle birlikte bir rolü vardır. Uygulama müdürü ve araştırmacılık görevlerini üstlenmiştir
- Suriye Diyalog Merkezi: Ahmed Kurabi, Suriye Diyalog Merkezi'ni oluşturan liderlerden biridir. Kurum içindeki idari rolü, biri başkan olmak üzere altı üyeden oluşan yönetim kurulunun bir parçası olmaktadır.
- Almogaddad Çalışma ve Araştırma Merkezi: Adil Şemmeri, al-Mujaded Araştırma ve Çalışmalar Merkezi'nin kurucularından biridir. Kurum içindeki idari rolü ise yönetim kurulu üyeliğidir.
- Jusoor Çalışma ve Araştırma Merkezi: Muhammed Sermin'i, Jusoor Araştırma Merkezi'nin kurucularından biridir. Kurum içindeki idari rolü, daha önce Suriye ulusal kurumlarının çoğunun kurucu üyesi olarak görev yaptığı ve ayrıca geçici hükümete danışmanlık yaptığı için merkezin

direktörü ve yönetici kurucusu olarak açıklanabilir. 2005 yılından bu yana çeşitli idari ve siyasi görevlerde bulunan Sermin'i, merkezin idari olarak başkanlığında deneyim sahibi olmuştur.

- Omran Stratejik Çalışmalar Merkezi: Ğassan Hito, Omran Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin kurucuları arasında sayılmaktadır. Kurum içindeki idarî rolü merkezin yöneticisi ve kurucusu olmaktan kaynaklanmaktadır. Yönetim kurulu kadrosunu bir şahıs hariç olduğu gibi korumakta olup hala çalışanların %90'ı aynı pozisyonda bulunmaktadır.
- Asya Orta Doğu Forumu: Muhammed Mükerram, Asia Middle East Forum'un kurucularından biridir. Mükerram'ın kurum içindeki idari rolünü forumun ve idari konseyin başkanı olmak tanımlamak mümkündür.
- Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu: Sahr Vecih Arap Stratejik Araştırmalar Vakfı'nın kurucularından biridir. Mevcut idarî rolü kurumun icra direktörlüğüdür.
- Yeni Yemen Medya Merkezi: Salih Cebri, Arap Stratejik Araştırmalar Vakfı'nın kurucu liderleri arasındadır. Salih el-Cebri'nin idarî rolünü kuruculuk ve üyelik olarak ifade etmek mümkündür.
- İdrak Danışma Ve Araştırma Merkezi: Basil Hafar, Edrak Araştırma ve Danışma Merkezi'nin kurucularından biridir. Merkezin icra müdürü olarak görev yapmakta olup, kurum içindeki herhangi bir karar üzerinde yetkisi bulunmaktadır.
- Mukarbat Siyasi Kalkınma Merkezi: Siyasi Gelişim Yaklaşımları Merkezi'nin kurucularından Hazem Haddad, yönetim içinde çeşitli yetkilere sahiptir.
- Stratejik Düşünce Merkezi: Abdülkerim el-Habeşi, Stratejik Düşünce Merkezi'nin kurucularından biridir. Yönetim içinde hala çeşitli rolleri bulunmaktadır.

- Roaya Düşünce Merkezi: Kuruluş açısından, Huzeyfe Ukkaş, Vizyon Düşünce Merkezi'nin kurucularından biridir. Kurum içinde icra direktörü olarak rolleri mevcuttur.
- Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü: Amr Derrac, Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nün kurucularından biridir. Hâlihazırda enstitünün mali ve idarî denetimi ve genel merkez yönetimi görevlerinde bulunmaktadır.
- İstişraf Eğitim ve Araştırmalar Merkezi: İmadüddin İrşid, İstişraf Araştırma Merkezi'nin kurucularından biridir. Kurum içindeki idari rolü bakımından çeşitli yetkileri bulunduğunu belirtmek mümkündür.
- Al Sharq Forum: Vaddah Hanfar, Al Sharq Forum'un kurucularından biridir. Forum içinde icra ve idare direktörü/müdürü sıfatına ek olarak başka faaliyetler yapma hakkı da bulunmaktadır.
- Stratejik Düşünce Grubu: Muhammed Salim er-Raşit, Stratejik Düşünce Grubu'nun kurucularından biridir. Grup içindeki idarî rolü, grubun lideri olmasından kaynaklıdır.
- BARQ Politikalar ve İstişareler Merkezi: Salih Yusuf, Barq Politika ve Danışma Merkezi'nin kurucularından biridir. Merkezdeki idarî rolü bağlamında farklı yetkileri/etkileri mevcuttur.
- Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu: Ahmad Hakkı, Seçkinler ve Yetkinlikler Forumu'nun kurucularından biridir. Genel sekreter yardımcısı ve sekreter olarak idarî işlerde yetkilidir.

Yukarıdaki verilere bağlı olarak İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının yöneticilerinin, bu kuruluşlarının kurucuları arasında yer aldığı ve kurucuların hâlihazırda idari işlerde rol aldıkları anlaşılmaktadır. Bahsedilen şahıslar, eski işlerinin doğası gereği idarî faaliyetlerde etkin olmayı sürdürmektedir. Arap ülkelerinde bakanlık, danışmanlık, STK'larda memurluk, meslek sendikalarında sekreterlik gibi görevler üstlendikleri için merkezlerde gerek danışmanlık gerekse teknik bağlamda idarî roller yürütmeye devam etmektedirler.

4.3. Örgütlenme Biçimi

4.3.1. İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Coğrafi Alanı

Tablo 4.21. İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Coğrafi Alanı

#	Kuruluşun Adı	Yerel	Bölgesel	Uluslararası
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	☒	☒	☐
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	☒	☐	☐
3.	Suriye Diyalog	☒	☐	☐
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	☒	☒	☒
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	☒	☒	☒
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	☒	☒	☒
7.	Asya Orta Doğu Forumu	☒	☒	☒
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	☒	☐	☐
9.	Yeni Yemen Medya	☒	☒	☐
10.	İdrak Danışma Ve Araştırma	☒	☒	☒
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	☒	☐	☐
12.	Stratejik Düşünce	☒	☒	☐
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	☒	☒	☐
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	☒	☒	☒
15.	İstisraf Eğitim ve Araştırmalar	☒	☒	☒
16.	Al Sharq Forum	☒	☒	☒
17.	Stratejik Düşünce Grubu	☒	☒	☒
18.	BARQ Politikalar ve İstisareler	☒	☒	☒
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	☒	☒	☒

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarıyla yapılan röportaja göre bu merkezlerin ele alındığı coğrafya incelemelerinde farklılıklara rastlanmaktadır. Merkezler bilimsel etütler doğrultusunda yerel, bölgesel veya uluslararası bir karakter kazanmaktadır. Kurumların kimliği, araştırmalardaki ana konuya paralel değişmektedir. Ayrıca işlenen hassas konular ve kurum içindeki uzmanları, araştırmacıları ve karar vericileri meşgul eden güncel sorunlar da Arap düşünce kuruluşlarının niteliğini ve çalışma sahasının sınırlarını tayin etmektedir. Dolayısıyla İstanbul kentindeki Arap düşünce merkezlerinin coğrafi boyuta yaklaşımlarında farklılık gösterdiği, belirli bir alana odaklanmadığı anlaşılmaktadır.

➤ Yerel Alan

İstanbul'daki Arap kuruluşlarının durumunu inceleyen araştırmacılar, bu kurumlarda esas olarak yerel meselelere dönük bir ilginin olduğunu kavramaktadır. Başka bir deyişle kuruluşların odak noktasını yerel meseleler oluşturmaktadır. Arap ülkelerinin maruz kaldığı problemlere dair çeşitli değerlendirmeler, politik durum okumaları sürekli olarak kuruluşların organlarında ve platformlarında yayınlanmaktadır. İstanbul'daki Arap kuruluşlarından yerel yönle alakalı olan kurumlar şu biçimde özetlenebilmektedir:

❖ Harmoon Çağdaş Çalışmalar Merkezi

Bu merkezin araştırmalarında Suriye meselesine değişik yönlerden bakılmakta, gerek askeri gerek siyasi düzlemde Suriye konusu işlenmektedir. Güvenlik problemlerine dair çeşit veriler sunulmaktadır. Merkezin araştırmalarına dair örnekler: Türk Askeri Varlığı: İdlib ve Libya, Suriye'deki Güvenlik Durumu, Geçiş Dönemlerindeki Adalet ve Barışma, Suriye'de Politik Kalkınma Göstergelerinin Yokluğu (1963-2011).

❖ Ru'ya Siyasal Kalkınma Merkezi

Bu merkez Filistin konusunu derinlemesine alan bir kurum olup İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları arasında önemli bir yere sahiptir. Bahsedilen kurumda çalışan personel, makale ve rapor gibi bilimsel yayınlarında Filistin meselesini değerlendirmektedir. Vizyon Merkezi'nin çalışmalarına dair örnekler: Tobas ve el-Ağvar Bölgeleri'nde Yahudi Yerleşimi, İsrail ve BAE Normalleştirme Anlaşması – Kökenler, Sebepler ve Eserler, İsrail Ordusunda Azınlık Evlatları, İsrail Araştırma Kuruluşları ve Siyasi Karar Almadaki Roller

❖ Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu

Yemenlilerce kurulan kurumlardan biri olup Yemen meselesini ve Yemen'in iç konularını incelemeye odaklanmaktadır. En önemli çalışmaları şunlardır: Husi Hareketi ve Yemen Kabile Kültürü, 1990-2020

Arası Yemen Siyasi Anlaşmaları, Yemen’de 2011 Barışçıl Şubat Devrimi Neden Tamamlanmadı?

❖ **Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü**

İstanbul’da Mısır’la ilgilenen önemli Arap kuruluşlarından biri olup Mısır’ın iç ve dış meseleleriyle bağlantılı yayınlar yapmaktadır. Farklı disiplinlerden araştırmacı ve yazarlara sahiptir. Mısır Enstitüsü’nün kayda değer bazı çalışmaları şunlardır: Yasal Metinler Ve Pratik Sorunlar Arasında 2013’ten Sonra Mısır’da İnsan Hakları, Yumuşak Güç ve Siyaset Mühendisliği Krizleri Arasındaki Mısır’da Medya Sahnesi, Devlete Karşı Toplum: Mısır ve Seçim Yönetimi 2020, Ocak Devriminden On Yıl Sonra: Geriye Ne Kaldı Ve Hangi Gelecek?

❖ **Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu**

Irak meselelerini inceleyen araştırmacılarca kurulan etkin kuruluşlardan biridir. Forumun personeli, Irak toplumu içindeki başlıca unsurları dışlamaksızın Irak’ın çevresi ve realitesi hakkında birçok bilimsel yayın üretmektedir. Çalışmalarında, araştırmalarında veya bilimsel kitaplarında forumun eğilimleri açıkça görülmektedir. Irak Forumu’nun kayda değer bazı bilimsel yayınları şunlardır: İşgal Öncesi ve Sonrası Irak’taki Bilimsel Gerçeklik, Yeraltı Su Kaynakları ve Irak’taki Dağılımı, Entelektüel Sermaye ve Iraklı Zihinlerin Göçü, Şii ve Sünni Bölünmesi, Bir Gelecek Vizyonu, Siyasi Elitler ve Irak’ta Sivil Barıştaki Roller, Irak Hükümet Kurumlarında İdarî Reformun Zorlukları

➤ **Bölgesel Alan**

Arap merkezlerinin ilgisi yerel alanla sınırlı kalmamış, bölgesel düzlemde yaşananlara dair analiz ve araştırmalar sunan merkezler de olmuştur. Bu çerçevede İstanbul kentinde bölgesel düzlemde araştırma ve yayınlar yapan bazı Arap düşünce kuruluşları şunlardır:

❖ **İdrak Danışma ve Araştırma Merkezi**

Çalışmaları, araştırmaları ve raporlarıyla bölgesel meselelerle ilgilenen en önemli Arap düşünce kuruluşlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bir düşünce kuruluşu olarak Ortadoğu'da uzmanlaşmış araştırmacılar için en hassas ve önemli bölgesel sorunları ele almaya gayret göstermektedir. Bu bağlamda, merkezin ele aldığı araştırma çalışmalarından bazılarında atıfta bulunmak gereklidir: “İsrail’in ABD Merkez Komutanlığı’na Dâhil Edilmesi Kararının Politikaları ve Sonuçları”, Türkiye’nin ABD Politikaları, Enerji Güvenliği Alanı

❖ **BARQ Politikalar ve İstişareler Merkezi**

BRRQ Merkezi’nin ayırt edici özelliği, çalışmalarında ve araştırmalarında belirli bir boyuta odaklanılmamasıdır. Merkezin bilimsel ürünlerinde terörizm, politika, ekonomi ve strateji gibi çeşitli bağlamlarda özgün konular ele alınmaktadır. BARQ Merkezi’nin çalışmalarına dair bazı örnekler: El-Bağdadi’nin Öldürülmesinden Bir Yıl Sonra IŞİD, Sina’daki Savaşan Grupların Haritası ve Gelecekleri, Mısır-Türkiye Yakınlaşması, Zamanlama Ve Ortak Çıkar Göstergeleri, Arap Entelektüeli ve Mezhep Krizi.

❖ **Stratejik Düşünce Merkezi**

Fikir Merkezi’nin araştırma ve çalışmalarında siyasi, İslami ve düşünsel boyutlara yönelmesi onu öne çıkmakta olup bu özelliği merkeze ayrı bir nitelik kazandırmaktadır. Kurumun farklı bilimsel yaklaşımı, hayata geçirdiği bilimsel yayınlar aracılığıyla net bir şekilde bilinmektedir. Fikir Merkezi’ne ait ufuk açıcı çalışmalara şu rapor ve incelemeleri örnek göstermek mümkündür: Şii Suudiler- Fikir ve Problemler, Türk Adalet ve Kalkınma Partisi, Düşünce ve Tecrübe Araştırması, Suudi Liberalizmi- Düşünce ve Uygulama, Gelecek Vizyonları.

❖ **Stratejik Düşünce Grubu**

Bu grup farklı alanlarda uzmanlaşmış çeşitli merkezleri içine almaktadır. Her merkezin bilimsel yayınları başka bir sahayı ilgilendirmektedir.

Birbirinden ayrı yapıların bünyesinde toplanması Stratejik Düşünce Grubu'na çeşitlilik, yaygınlık ve kapsamlılık özelliklerini kazandırmaktadır. Grubun okuyucular ve araştırmacılar arasında en çok ilgi gören çalışmaları şu şekildedir: 1982-2020 Yılları Arasında Kudüs Şehrine Yönelik Amerikan Politikasının Analizi, İsrail'in Siyasi Karar Verme Sürecinde Araştırma Merkezlerinin Rolü, Suriye Halkının Devrimine Eşlik Eden Arap Birliği Kararları.

➤ Uluslararası Alanı

Daha önce de belirtildiği gibi İstanbul'daki Arap kuruluşları, bilimsel yayınları bakımından çeşitlilik göstermektedir. Kurumların personeli bir bütün olarak belirli bir coğrafi boyuta odaklanmamakta, bilimsel yayınlarında, çalışmalarında, araştırmalarında, makalelerinde, raporlarında, pozisyon değerlendirmelerinde birden fazla alan ve boyuta bakmaya gayret etmektedir. İstanbul'daki bazı Arap düşünce kuruluşlarının uluslararası boyutunu anlamak üzere bazı kuruluşların faaliyet ve eserlerine odaklanmak faydalı olacaktır.

❖ Omran Stratejik Çalışmalar Merkezi

Makaleler, araştırmalar, kitaplar, pozisyon değerlendirmeleri ve raporlarında, bilimsel yayınlarında uluslararası yönü bulunan çeşitli Arap düşünce merkezlerinden biridir. Bu merkezin önemli çalışmalarına örnek olarak şu eserleri anmak mümkündür: Rusya'nın Devrim Olaylarından İtibaren Suriye'ye Yönelik Politikası, Rus ve Amerikalı Aktörlerin Suriye Dosyasına Yönelik Politikaları, Çin'in Suriye Dosyasındaki Rolü: Nedenler ve Güdüler, Doğrudan Rus Ordusu'ndan Suriye'ye Müdahale, Birleşmiş Milletler'in Suriye Krizinin Çözümündeki Rolünün Gerçeği: İnkilem ve Sebepler.

❖ Asya Orta Doğu Forumu

Çin ve Arap ilişkilerini inceleyen kuruluşlar arasında sayılmaktadır. Forumun coğrafi kapsamının odak noktası, genel olarak Asya ülkeleri ve örgütleri olmakla birlikte Arap ve İslami Maşrik/Doğu İslam dünyası ülkeleri ve onların sivil örgütleri de hedef kitesini oluşturmaktadır.

Forumun personelinin kaleme aldığı en önemli araştırmalar arasında şu çalışmalar yer almaktadır: İsrail'in 2014'te Gazze'ye Açtığı Savaş Sonrası Çin-Filistin Yakınlaşmasına Bakış, Amerikan Merceği Altında Çin-İsrail İlişkileri ve Ortadoğu'daki ABD-Çin Rekabetinin İncelenmesi, Amerikan-İsrail ilişkileri, Biden Yönetimi ve Lebid Hükümeti arasındaki İlişkiler, Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'dan Çekilmesi: Liberal Sistemin Gerilemesinin En Yeni Kanıtı, Türk-Rus İlişkileri Krizde.

❖ **Mukarbat Siyasal Kalkınma Merkezi**

Uluslararası düzlemde yaşanan olayları inceleyen bir merkezdir. Önemli bir kurum olup Rusya-Ukrayna problemini, Avrupa meselelerini ele almıştır. Kurumun çalışmalarına örnekler: Rusya-Ukrayna Savaşında Yumuşak Güç, İngiltere'nin AB'den Ayrılması (Brexit)

İstanbul'daki tüm Arap düşünce kuruluşlarında bilimsel kadrolar, çalışmalarında ve yerel coğrafi yönü kapsamlı bir şekilde ele almaya çabalamış, öncelikle ülkelerinin karşılaştığı sorunları tartışmaya odaklanmışlardır. Kuruluşların bilimsel yayınlarında bölgesel ve uluslararası meselelerin işlenmesi, siyaset ve düşünce dünyasındaki yeni olan her gelişmeye ilgi duyularak yakından takip edilmesinden kaynaklanmaktadır. Zira dünyanın hızlı değişimler geçirmesinden dolayı fikir ve kavramların sunulmasında nitelikli ve kapsamlı bir uzmanlaşma süreci gerekmekte olup, bu alanda durgunluk ve belirli bir fikre odaklanma uygun görülmemektedir.

İstanbul kentindeki Arap düşünce kuruluşlarının coğrafi boyuttaki çeşitli yaklaşımlarına ek olarak bu kurumların mihmandarlık faaliyetlerinden bahsetmek mümkündür. Söz konusu kuruluşlar araştırmacı, düşünürleri ve karar vericileri, katkı sunmak ve çağdaş analitik okumalar sağlamak amacıyla değişik programlarda ağırlamaktadır. Genel olarak merkezlerin perspektifleri farklı araştırmacı ve yöneticilerle işbirliği yapmaya izin vermektedir. Böylelikle merkez yetkilileri siyasi analizleri ve mevcut siyasi gerçekliği sadece aidiyet hissettikleri dava veya yaşadıkları bölge ile sınırlı kalarak değerlendirmemekte, dar ideolojik görüşten uzak bir şekilde okumaktadır.

4.3.2. İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşlarının Özellikleri

Tablo 4.21. Kuruluşlarını İstanbul'daki Diğer Düşünce Kuruluşlarından Ayıran Özellikler

#	Kuruluşun Adı	Kuruluşlarını İstanbul'daki Diğer Düşünce Kuruluşlarından Ayıran Özellikler Nelerdir?
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	<ul style="list-style-type: none"> Filistin davasında uzmanlaşmak. Filistin bağlamında düzenli yıllık periyodik raporlar: Yapılan röportajda kurumun kendisini Filistin-İsrail durumu hakkında raporlar yayınlarken ana referans olarak gördüğü tespit edilmiştir.
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	<ul style="list-style-type: none"> Suriye meselesinde uzmanlaşma ve ilgi Uluslararası kuruluşlarla iletişim. Konferans ve seminer gibi bilimsel faaliyetlere ve etkinliklere fiili katılım.
3.	Suriye Diyalog	<ul style="list-style-type: none"> Uzmanlaşma ve Suriye meselesine odaklanmak.
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	<ul style="list-style-type: none"> Bilimsel ve entelektüel konuların sunulmasında özgünlük ve yenilik. Çalışılan alanda Arap merkezleriyle işbirliği.
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	<ul style="list-style-type: none"> Suriye durumu hakkında yazarlık bağlamında uzmanlaşma. Bilimsel üretim, yoğun bilimsel makale çalışmalarını ve bilimsel araştırmalarını, araştırmacı ve uzmanlardan oluşan bir izleyici kitlesi tarafından takip edilmesi ve okunmasını içerir.
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	<ul style="list-style-type: none"> Tüm Arap ve Türk kurumlarıyla ilişkilerin kurulmasında tamamlayıcılık Kaliteli ve bilimsel ürün kalitesi.
7.	Asya Orta Doğu Forumu	<ul style="list-style-type: none"> Asya işlerinde deneyim. Asya meseleleri üzerine yazılmış kaliteli çalışmalar ve araştırmalar.
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	<ul style="list-style-type: none"> Yemen işlerinde uzmanlaşma. Yemenli araştırmacıların bilgi ve kültürün yayılmasına yönelik arzusu.
9.	Yeni Yemen Medya	<ul style="list-style-type: none"> Türk toplumu ile diğer Arap merkezlerinden farklı olarak Türkçe iletişim kurmak ve muhataplık ilişkisi tesis etmek. Türk karar vericilerle siyasi ilişkiler kurmak.
10.	İdrak Danışma ve Araştırma	<ul style="list-style-type: none"> Siyasi değişime odaklanmak. Siyasi belgeler ve raporlar üretmek. Arap dünyasından bakanlar ve büyükelçiler de dâhil olmak üzere seçkin karar vericilerle iletişim kurmak.
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	<ul style="list-style-type: none"> Suriye işlerinde uzmanlaşmak. Siyasi karar alıcılarla siyasi ilişkiler kurmak.
12.	Stratejik Düşünce	<ul style="list-style-type: none"> Süreklilik ve yenilenme, bilimsel konulara ayak uydurma.
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	<ul style="list-style-type: none"> Arap dünyasındaki yenilenme konularına odaklanmak. Bilim programlarındaki misafirlerin seçkin, entelektüel liderler olması.
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	<ul style="list-style-type: none"> Bilimsel ve entelektüel meseleleri ele almada kapsamlılık. Coğrafi yayılım: Dünya çapında 150'den fazla araştırmacıyı kurumun kadrosuna kazandırma.

		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Özellikle Mısır meseleleri ve bölgesel meselelerle ilgili olarak Türk karar vericiye ulaşma yeteneğinin bulunması.
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Müfredat hazırlama uzmanlığı. ▪ Uzmanlaşma çalışmaları. ▪ Bilimsel üretimde rekabet gücü.
16.	Al Sharq Forum	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Araştırma çalışmalarında çeşitlilik. ▪ Uluslararası kuruluşlarla düzenli çalışmak.
17.	Stratejik Düşünce Grubu	<ul style="list-style-type: none"> ▪ . Stratejik raporlamalar.
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bölgesel ve uluslararası merkez olmak. ▪ Suriye alanında uzmanlaşmak. ▪ Politika yapma kapasitesine sahip olmak. ▪ Arap bölgesi ile ilgili tavsiyelerde bulunmak
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bilimsel aktiflik, çok sayıda bilimsel ürün ortaya çıkarmak.

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarıyla yapılan röportaja göre her bir kurumu diğer araştırma merkezlerinden ayıran birçok özellikten söz edilebilmektedir:

- ❖ **Uzmanlaşma- Disiplin:** İstanbul'daki Arap kuruluşlarının tamamında uzmanlaşma eğilimi ve bilimsel meselelere ilgi içeren yaklaşımlar görülmektedir. Uzmanlaşma eğilimi, Arap kuruluşlarına gerek ana davaları gerekse başka konularda bilimsel başlıkları değerlendirirken yenilikçilik ve özgünlük kazandırmakta, fikirlerini aktarırken taklitçilikten uzak bir bakış açısı ve genellemelerden kaçınan bir vizyon sunmaktadır. Böylelikle herhangi bir alanda bir meselenin incelenmesinde temel kaynak olacak eserlerin, merkezler tarafından hazırlanması mümkün olmaktadır.
- ❖ **Arap ve Türk Kurumlarıyla İletişim:** İstanbul'daki Arap kuruluşları yeni ve yakın tarihlerde inşa edilen yapılar olmasına rağmen il içinde ve dışında Arap ve Türk kuruluşları ile etkileşim ve iletişim kurmayı başarmıştır. Arap merkezleri ile Türk kuruluşları arasındaki işbirliği şu şekillerde ortaya çıkmıştır:
  - Türk ve Arap kurumları arasında tamamlayıcılık.
  - Türk toplumuyla ana dilde (Türkçe) etkileşim.
  - Türk karar vericilerle birlikte politik kararlar oluşturmak.
  - Bakanlar ve elçiler dâhil olmak üzere Arap âleminden siyasi elitler ve karar vericilerle görüşmek, irtibat kurmak.

- ❖ **Bilimsel Üretim Yoğunluğu:** İstanbul'daki Arap kuruluşlarında personel ve yöneticiler, kuruluş aşamasından itibaren bilimsel potansiyellerini ve araştırma kapasitelerini sağlam nitelikli bilimsel çalışmalar yapmak amacıyla harcamışlardır. Arap Baharı öncesi bazı kurum ve yapıların hizmetinde üretilen dar ufuklu bilimsel tebliğlerle sürdürülen eski bilimsel ve politik statüden farklı bir modelin ortaya konulmasına katkı sunmak istemişlerdir. Arap Baharı'nın başlaması ve İstanbul'da Arap düşünce merkezlerinin kurulmasıyla birlikte, kaliteli bilimsel içerikler oluşturmayı, araştırmacı ve uzman bir takipçi kitlesine sahip olmayı başarmıştır. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının bilimsel yayınlarının kalitesi ve araştırmacıların deneyimi, bilim ve bilginin genelleşmesi bağlamında araştırmacılar arasında bir istek ve rekabet halinin oluşmasına katkıda bulunmuştur. İstanbul'daki Arap merkezleri tarafından denetlenen eserlerde, çalışmalar, araştırmalar ve stratejik raporlar gibi bilimsel ürünlerde kalite ve uzmanlaşma sağlanmıştır.
- ❖ **Coğrafi Yayılma-Bilimsel Etkinliklere Katılmak:** İstanbul'daki bazı Arap düşünce kuruluşları, düzenledikleri konferanslar ve seminerler gibi fiili ve organize bilimsel çabalarla öne çıkmıştır. Bilimsel faaliyetler, Arap ülkelerinin sorunları ve Arap bölgesi ile ilgili olumlu ve etkili öneriler sunulması çerçevesinde merkezlere saygınlık ve referans değeri kazandırmıştır.

Yukarıdaki bilgilerden, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının bir araştırma ekibinin oluşumu ve uzmanlaşması açısından farklı bir entelektüel kurumsal modelin formüle edilmesine belirli bir ölçüde yarar sağladığını tespit etmek mümkündür. Ayrıca bu özellikler Türk ve Arap kuruluşları aralarındaki ilişkiler ağı ve organize işbirliği kurulmasına elverişli bir zemin yaratmıştır. Bahsedilen ortam ve teknik vasıflar, deneyimlerin ve pratik uygulamaların çeşitli taraflarla paylaşımına ve akademik yazarlık ve katılım konusunda becerilere sahip nitelikli araştırmacıları çekme kapasitesinin yükseltilmesine vesile olmuştur. Dolayısıyla İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının bilimsel çıktılarında ve pratik faaliyetlerinde farklılaşma gözlemlenmiştir.

4.3.3. İşbirliği ve Rekabet

Tablo 4.22. İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşları ile Diğer Arap Kuruluşları Arasında İşbirliği ve Rekabet

#	Kuruluşun Adı	Evet	Hayır	Çalıştığımız alanda diğer Arap merkezleriyle aranızda işbirliği veya rekabet var mı?
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	☒	☐	“Çalışmalar, çalıştaylar, seminerler ve kurslar konusunda işbirliği vardır. Bunun en önemli örneklerinden biri SETA Merkezi ile yaptığımız çalışmalardır. Birlikte ortak toplantılar düzenledik ve Filistin içinde Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde bir grup Filistinliyi eğittik.”
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	☒	☐	“Hâlihazırda işbirliği yoktur, ilişkiler kurulmuş ve biz işbirliği fikri ortaya koyduk ama henüz hayata geçmemiştir”.
3.	Suriye Diyalog	☒	☐	“Omran Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Merkezi gibi İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarıyla işbirliği yaptık.”
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	☒	☐	“Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstişraf Merkezi, Vizyon Politik Kalkınma ile işbirliği var.”
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	☒	☐	“Arap düşünce kuruluşlarıyla Suriye konusunda çalıştaylar ve çalışmalar içeren genel protokoller bulunmaktadır.”
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	☒	☐	“Seminerler, konferanslar ve ortak çalıştaylar şeklinde ortak işbirliği vardır. İşbirliğinde ortak payda, Suriye meselesidir. En önemli işbirliği örnekler arasında şunlar yer almaktadır: Suriye Diyalogu Merkezi ve Mukarbat Siyasi Gelişme.”
7.	Asya Orta Doğu Forumu	☒	☐	“Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü ile Çin'in yükselişi üzerine bir sempozyum düzenledik.”
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	☒	☐	“Fikir Merkezi ile işbirliği vardır. Bilimsel araştırmaları içerir.”
9.	Yeni Yemen Medya	☒	☐	“Şu anda işbirliği, Orta Doğu Enstitüsü gibi bazı araştırma kurumlarıyla sınırlıdır.”
10.	İdrak Danışma ve Araştırma	☒	☐	“Ürün sunumunda rekabet var. İstanbul'daki Arap merkezleri arasında var olan işbirliği ise seminerler, ortak bildiriler ve deneyim alışverişini içermektedir. İşbirliği yapılan en önemli merkezler arasında Jusoor Araştırma ve Araştırma Merkezi, Omran Araştırma Merkezi ve

				Mukarbat Politik Gelişim Merkezi yer almaktadır.”
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	☒	☐	“Suriye merkezleriyle işbirliği mevcuttur. İşbirliği, bilimsel araştırma, siyasi analiz ve siyasi okumalar da dâhil olmak üzere çeşitli şekillerde olabilmektedir. İşbirliğinin yürütüldüğü en önemli Suriye merkezleri Omran ve Jusoor adlı kurumlardır.”
12.	Stratejik Düşünce	☒	☐	“İşbirliği var ama mevcut imkânlarla göre belirleniyor, seminerler ve mutabakat zaptı ile sınırlıdır.”
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	☒	☐	“Olumlu bir işbirliği ve rekabet bulunmaktadır. Projelerimiz ortaklık statüsündeki diğer kurumlarla işbirliği içinde yürütülmektedir.”
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	☒	☐	“İstanbul içinde ve dışında rollerin koordinasyonu ile alakalı işbirliği vardır. İstanbul’da Asia Middle East Forum gibi Arap merkezleriyle işbirliği yanında Mısır Enstitüsü ile Stratejik Araştırmalar Enstitüsü arasında bir ortaklığa rastlanmaktadır. Mısır Enstitüsü ile Zeytune Merkezi arasında bir prensip anlaşması bulunmaktadır”.
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	☒	☐	“Birtakım Arap kurumlarıyla işbirliğimiz mevcuttur. Arap düşünce kuruluşlarıyla da yakında tamamlanacak bir işbirliği söz konusudur.”
16.	Al Sharq Forum	☒	☐	“Şu anda, Mısır Enstitüsü ve Fiker Merkezi gibi kurumlarla mutabakat muhtıraları vardır.”
17.	Stratejik Düşünce Grubu	☒	☐	“Araştırma ve geliştirme konularında işbirliği yapılmaktadır: İşbirliği, genel olarak çalıştaylar, konferanslar, seminerler ve kurslar düzenlemeyi içermektedir.”
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	☒	☐	“Suriye kurumlarıyla işbirliği özellikle bilgi alışverişi konusunda olacaktır. Diğer Arap merkezleriyle Mısır Araştırmalar Enstitüsü gibi deneyim ve bilgi alışverişi ile sınırlıdır.”
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	☒	☐	“Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü gibi bazı merkezler ve forumlar la işbirliği vardır ve bunlarla sınırlıdır.”

İstanbul’daki Arap düşünce kuruluşları ile diğer Arap kuruluşları arasında işbirliği veya rekabetin olup olmadığı bağlamında yaptığımız bilgi alışverişine göre, işbirliği iki ana ekseninde gerçekleşmiştir.

- Dava Birliği: İstanbul'daki Arap merkezlerinin geneli açısından işbirliği, merkezlerin ana meseleleri çerçevesinde netleşmektedir. Suriye kökenli merkezler arasında böylesi bir işbirliğine rastlamak mümkündür. Bir başka deyişle İstanbul'daki Arap kuruluşları arasında dava temelli ortak çabalar görülebilmektedir.
- Hedef Birliği: İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları arasındaki işbirliğinde gözetilen ortak hedefler, çeşitli şekiller almıştır. Bilimsel araştırma anlaşmaları, geniş kapsamlı protokoller, çalıştaylar, seminerler, konferanslar, bilgi ve uzman alışverişi konularında mutabakat zabitleri imzalanmıştır.

Aktarılan verilere göre İstanbul'daki Arap kuruluşlarında hedef ve dava birliği olarak özetlenebilecek iki alanda işbirliği gerçekleşmektedir. Uzlaşa temelinde yerel ve uluslararası nitelikli bazı ortaklıklar dışında işbirliği modeli anlatılan biçimdedir. Arap kuruluşları arasındaki rekabet hakkında ise vurgulanabilecek bazı noktalar vardır: Çoğu araştırma merkezi Suriye kökenli şahıslar tarafından kurulma olup bazı kurumlar uluslararası bir yapıda olmasından ötürü bünyelerinde birden fazla uyruk barındırmaktadır. Doğal olarak merkezler arasında ortak dava esasına göre bazı faaliyetler ve işbirliği alanları oluşmakta, özellikle ana meselelere ilişkin karşılıklı yardımlar ve kolektif çabalar ortaya konmaktadır.

Arap kuruluşlarının program ve projelerinin ana konularında yerel ve uluslararası etkileşim oluşturmaya katkı sağlayacak şekilde geliştirilmesi elzemdir. İlerlemeye muhtaç yeni kurumlar olmasına karşın İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları arasındaki müşterek gayretlerin ve işbirliğinin sınırlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, bir dizi faktörden kaynaklanmaktadır:

- Koordinasyon birliği ve işbirliğinin olmaması: İşbirliği, ortak çıkar bağı olan merkezler arasında tek taraflı veya toplu olarak yürütölmektedir. Arap düşünce kuruluşlarının gelişimine odaklanan araştırma anlaşmaları veya ortaklıklar için net bir yönerge yoktur. Bu durum, toplu iletişiminin önemini azaltmaktadır.

- Program ve Projelerin Farklılığı: Program ve projelerin farklılığı sunulan hizmetlerin kalitesini düşürmektedir. Bu bağlamda Arap düşünce kuruluşları arasında ağ kurma ve işbirliği oranı artırılmalıdır. Böylelikle onların arasındaki bilgi akışı artacak, mal ve emek tasarrufu sağlanacak, temas edilecek konular önceden saptanacaktır. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları arasında işbirliği ve koordinasyon mekanizmalarını geliştirmek için kullanılacak muhtemel ortamlar ve araçları şu şekilde değerlendirmek mümkündür: Konferanslar düzenlemek, periyodik seminerler yapmak, bilimsel araştırmalarla ilgilenenler arasında tanışma toplantıları tertip etmek, yayın ve eğitimde karşılıklı paylaşım gerçekleştirmek, bağlantı kurmak gibi bir dizi mekanizma ve araç işbirliğini pekiştirecektir. Web sitelerinde karşılıklı reklamlar ve benzeri yollar da daha fazla iletişim ve ortak hareket sağlayacaktır (Batwih, 2002: 3).

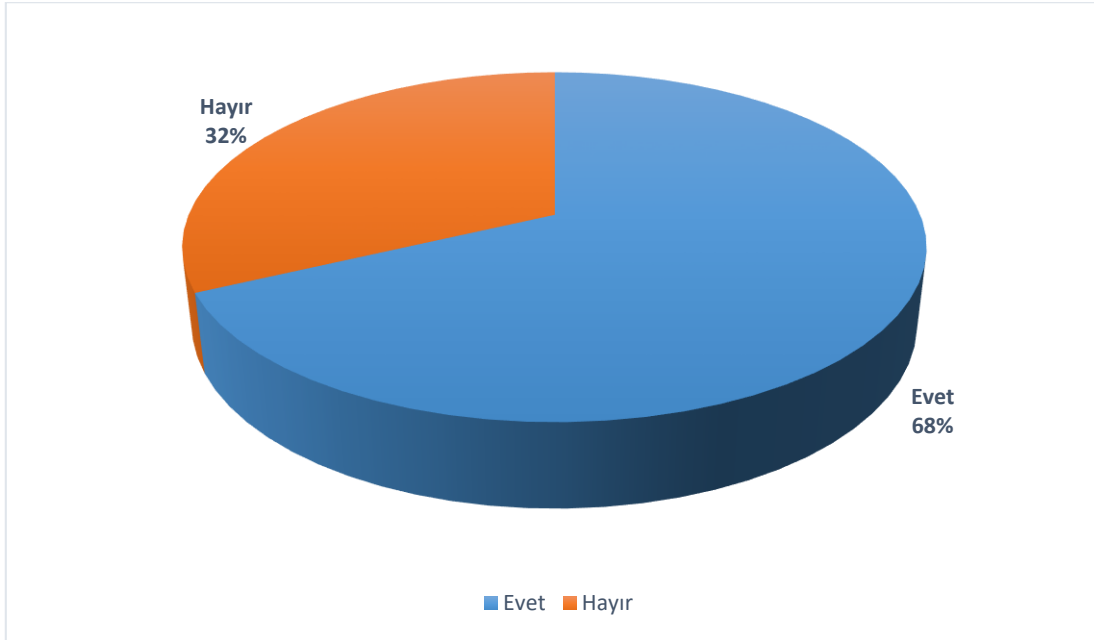
4.3.4. Türkiye'de Siyasi Karar Alma

Tablo 4.23. Kuruluşların Türkiye'de Siyasi Karar Alması

#	Kuruluşun Adı	Evet	Hayır
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	☐	☒
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	☒	☐
3.	Suriye Diyalog	☒	☐
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	☒	☒
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	☒	☒
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	☒	☒
7.	Asya Orta Doğu Forumu	☒	☒
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	☒	☐
9.	Yeni Yemen Medya	☒	☒
10.	İdrak Danışma ve Araştırma	☒	☒
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	☒	☐
12.	Stratejik Düşünce	☒	☒
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	☒	☒
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	☒	☒
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	☒	☒
16.	Al Sharq Forum	☒	☒
17.	Stratejik Düşünce Grubu	☒	☒
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	☒	☒

19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	☒	☒
-----	--	---	---

Şekil 4.11. Kuruluşların Türkiye’deki Siyasi Düzleme Katılım Derecesi

İstanbul’daki Arap düşünce merkezleri ile yapılan röportaja göre onların Türkiye’deki siyasi düzleme katılım derecesi ve siyasi karar alma sürecindeki rolleri, aşağıdaki faktörlere göre bir merkezden diğerine farklılık göstermektedir:

- **Siyasi Araçlar:** İstanbul’da Arap fikir merkezlerinin birçoğu, siyasi analiz ve pozisyon değerlendirmesi gibi içerikleri yayınlamak ve erişime açık sitelerde paylaşmak yoluyla politika üreten makamlarda doğrudan ve dolaylı bir etki oluşturabilecek araçlara sahiptir (Atawna, 2021).
- **Araştırma Ürünleri ve Bilimsel Faaliyetler:** Arap düşünce kuruluşlarının genelinde, kaliteli araştırma ürünler ortaya konulmakta, değerli etütler ve hakemli bilimsel makaleler yayınlanabilmektedir. Her belgenin sonunda sunduğu sonuçlar ve tavsiyeler aracılığıyla, bunlardan azami sayıda karar vericinin yararlanabilmesine önem verilmektedir (Maena, 2021).
- **Siyasi Partiler ve Muhalefet Liderleriyle Görüşme:** Arap düşünce kuruluşları, özellikle Suriyeli kurumlar, karar alıcılar üzerinde doğrudan etki sahibi olmuş ve Suriye meselesiyle ilgili çeşitli konularda muhalefet liderleri ve Suriye siyasi partileri ile doğrudan iletişim kurulmasına katkıda bulunmuştur (Wael, 2021).

Yukarıda yer verilen bilgiler ışığında İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının siyasete etki ve katılım derecesinin farklı olduğu anlaşılmaktadır. Kuruluşların %68'inin bu çerçevede katılım ve etkisinin olduğu kaydedilmektedir. Söz konusu etkiyi oluşturan bazı faktörleri anmak mümkündür; çevre, çalışanların mesleki geçmişi, karar kuruluşlarıyla ilişkileri, araştırma ürününün biçimi, yayınlanan bilimsel faaliyetler, olaylar, analizler, tahminler ve politik çalışmalar. Bütün bu sayılan faktörler, kuruluşların etki derecesini belirlemede, siyasi kararların üretildiği daireleri nitelik, nicelik ve zamanlama açısından ilgilendirmektedir.

4.3.5. İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşlarını Artıran Faktörler

Tablo 4.24. İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşlarını Artıran Faktörler

#	Kuruluşun Adı	Son yıllarda İstanbul'da Arap Kuruluşlarının Sayısı Artmıştır. Bu Artışa Neden Olan En Önemli Unsurlar Nelerdir?
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	<ul style="list-style-type: none"> İstanbul'da Arap elitlerinin varlığı: Mısırlı, Filistinli, Suudi ve Katarlı Arap elitleri de dâhil olmak üzere çeşitli uyruklardan isimler bulunmaktadır. Seçkin akademik boyut: İstanbul'daki Arap araştırma merkezlerinin yöneticileri çoğunlukla yüksek dereceli akademik kariyerlere sahiptir. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları ile Arap ve Türk kurumları arasındaki olumlu etkileşim sürecini olumlu etkileyebilmektedir. Çevre; bilimsel, entelektüel ve kültürel gelişime elverişlidir.
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	<ul style="list-style-type: none"> Arap dünyasındaki siyasi değişim ve Arap seçkinlerinin İstanbul'a göçü. İstanbul'daki uygun demokratik iklim, İstanbul'da Arap araştırma merkezlerinin kurulmasını teşvik etmektedir.
3.	Suriye Diyalog	<ul style="list-style-type: none"> Arap varlığı, özellikle Suriyelilerin mevcudiyeti, İstanbul şehrinde Arap düşünce merkezlerinin oluşumunu sağlamıştır.
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	<ul style="list-style-type: none"> Arap Baharı devrimleri, Arap merkezlerinin kurulmasına yönelik çeşitli uzmanlıkların toplanmasında seçkinlerin entelektüel farkındalığını artırmada önemli bir rolü vardır.
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	<ul style="list-style-type: none"> Akademik incelemelerde ve araştırma çalışmaları içinde siyasi çalışmanın sahada uygulanmasının önemi. Arap ortamının aksine bu merkezlerin kurulmasını teşvik eden siyasi ortam ve demokrasi ve özgürlük atmosferinin mevcudiyeti.
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	<ul style="list-style-type: none"> Arap dünyasındaki siyasi değişim ve elitlerin ve karar vericilerin böylesi merkezlere olan ihtiyacı.
7.	Asya Orta Doğu Forumu	<ul style="list-style-type: none"> Devletin araştırmacılara vize ve ikamet verme konusunda sağladığı kolaylıklar, bu tip merkezlerin kurulmasını daha cazip kılmaktadır. Türkiye'deki bilimsel gelişme, birçok araştırmacıyı ikamet etmeye ve araştırma projeleri inşa etmeye çekmektedir.
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	<ul style="list-style-type: none"> Arap Baharı araştırmacıları keşif ve bilimsel araştırmaya teşvik etmiştir.

9.	Yeni Yemen Medya	<ul style="list-style-type: none"> Arap dünyasındaki karşı devrimler. Araştırma merkezleri için lisans alma kolaylığı.
10.	İdrak Danışma ve Araştırma	<ul style="list-style-type: none"> Değişim talep eden Arap aktivizmi: Bu kuruluşlar aracılığıyla hükümetleri değiştirmek isteyen Arap entelektüellerinin katılımı sağlanmaktadır.
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	<ul style="list-style-type: none"> Arap seçkinlerinin farkındalığı ve siyasi uyanıklığı, İstanbul'da bu Arap kuruluşlarının oluşmasına neden olmuştur.
12.	Stratejik Düşünce	<ul style="list-style-type: none"> Genel olarak halk ve karar vericiler, siyasi değişime yönelik ihtiyaç ve taleplerini dile getirebilmek için bu merkezlere ihtiyaç duymaktadır.
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	<ul style="list-style-type: none"> Entelektüel meselelere yönelik yeni teorisyenler yaratan Arap Baharı devrimleri. İnsanlarda farkındalığı artırmak.
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	<ul style="list-style-type: none"> Özellikle demokrasi ve adalet meseleleriyle ilgilenen araştırmacılar ve siyasi aktivistler olmak üzere bir dizi siyasi gücün ortaya çıkması.
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	<ul style="list-style-type: none"> Özgürlük ve demokrasi arayışı Arap araştırma kuruluşlarının kurulmasında önemli bir faktör olmuştur.
16.	Al Sharq Forum	<ul style="list-style-type: none"> İstanbul'a özgü unsurlar ve Arap diasporasının varlığı onu oldukça önemli bir şehir kılmıştır. Akademisyenler, politikacılar, politik ve sosyal hizmet uzmanları gibi yetkin kadrolar vardır.
17.	Stratejik Düşünce Grubu	<ul style="list-style-type: none"> Türk devletinin siyasi ortamı, özgürlük ve demokrasi iklimi, İstanbul'da Arap kuruluşları kurmaya teşvik etmiştir.
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	<ul style="list-style-type: none"> Özgürlük ve demokrasi talebi İstanbul'daki düşünce kuruluşlarının sayısının artmasında önemli bir etkidir.
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	<ul style="list-style-type: none"> Karşı devrimlerin sonucunda zorunlu göç yaşanmıştır. Türkiye'de düşünce ve ifade özgürlüğü bulunmaktadır. Siyasetçilerin veya aydın bir kişinin çalışmalarını özgürce icra edebileceği bir ortam mevcuttur.

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarıyla, sayılarının artması üzerine çalışma kapsamımızda yapılan röportajdan yola çıkılarak, etki derecelerine göre gözden geçirilen birkaç önemli unsur şöyle tespit edilmiştir:

- **Siyasi Ortam:** Türk devletinin siyasi ortamı, özgürlük ve demokrasi anlayışı, başta demokrasi ve adalet konularıyla ilgilenen, ihtiyaç ve taleplerini dile getirmek isteyen araştırmacılar ve siyasi aktivistler olmak üzere bir dizi siyasi gücün ortaya çıkmasına elverişli bir zemin sunmuştur. Siyasi değişim gayesi güden Arap düşünce kuruluşlarının İstanbul'da kurulmasında ve açılmasında önemli bir etken olmuştur.
- **İstanbul'da Arap Aydınlarının Varlığı:** Arap Baharı devrimleri, entelektüel sorunları tartışan yeni teorisyenlerin çıkmasına ve özellikle Suriye başta olmak üzere çok sayıda Arap ülkesinden aydınların İstanbul'a akmasına

katkıda bulunmuştur. Böylelikle Arap Baharı devrimleri İstanbul'da Arap düşünce merkezlerinin oluşumunu sağlamıştır.

- Seçkin Akademik Boyut: İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarında çok sayıda yüksek akademik derecelere sahip yönetici ve çalışan bulunması, bu kuruluşlarla Arap ve Türk kurumları arasındaki olumlu etkileşim süreci olduğunu ve olacağını göstermektedir.
- Arap Dünyasındaki Siyasi Değişim: Arap elitlerinin göçü gibi Arap dünyasının yaşadığı farklı siyasi koşullar, siyasi çalışmaların akademik çalışmalar içinde uygulanmasına ve İstanbul'da Arap kuruluşlarının kurulmasına yönelik önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur.
- Lojistik: Türk devleti, İstanbul'da kuruluşlar kurmak bağlamında Arap araştırmacılara vize ve ikamet verme konusunda birçok kolaylık sağlamıştır. Bu durum, Türkiye'deki bilimsel gelişmelere ek olarak, birçok araştırmacıyı Türkiye'de ikamet etmeye ve araştırma projeleri üretmeye yönlendirmiştir.

Yukarıda geçen bilgilerden anlaşıldığına göre İstanbul içindeki siyasi çevre ve siyasi istikrar, Arap elitlerini Arap düşünce kuruluşlarını kurmaya yönlendiren önemli bir teşvik unsurudur. İstanbul'da Türk makamlarınca sunulan lojistik ve ulaştırma hizmetlerinin çokluğu ve bilimsel gelişmeyi destekleyen ortam, çeşitli Arap ülkelerinin sıkıntılarını ve meselelerini dillendiren Arap fikir ve kültür kuruluşlarının inşasına yardımcı bir etken olmuştur.

4.3.6. Bilimsel Yayın Dili

Tablo 4.25. Kuruluşların Bilimsel Yayın Dili

#	Kuruluşun Adı	Yayın Dili					
		Arapça	İngilizce	Türkçe	İbranice	Çince	Fransızca
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	☒	☐	☐	☐	☐	☐
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	☒	☒	☒	☒	☐	☒
3.	Suriye Diyalog	☒	☐	☐	☐	☐	☐
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	☒	☐	☐	☐	☐	☐
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	☒	☒	☒	☐	☐	☐
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	☒	☒	☒	☐	☐	☐
7.	Asya Orta Doğu Forumu	☒	☒	☒	☐	☒	☐

8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	☒	☐	☐	☐	☐	☐
9.	Yeni Yemen Medya	☒	☐	☒	☐	☐	☐
10.	İdrak Danışma ve Araştırma	☒	☐	☐	☐	☐	☐
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	☒	☐	☐	☐	☐	☐
12.	Stratejik Düşünce	☒	☐	☐	☐	☐	☐
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	☒	☐	☐	☐	☐	☐
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	☒	☒	☐	☐	☐	☐
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	☒	☐	☐	☐	☐	☐
16.	Al Sharq Forum	☒	☒	☒	☐	☐	☐
17.	Stratejik Düşünce Grubu	☒	☒	☐	☐	☐	☐
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	☒	☒	☐	☐	☐	☐
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	☒	☒	☐	☐	☐	☐

İstanbul'daki Arap kuruluşları ile yapılan ropörtaj sonunda bu kuruluşların tamamının Arapça ürünler verdiği saptanmıştır. Arapçanın birinci yayın dili olmasının sebebi, hedef kitlenin Araplar ve Müslümanlardan oluşmasıdır. Ayrıca bazı merkezlerin Arapça yanında Çince, İbranice, Fransızca, Türkçe gibi dillerde çalışmalar yayınladığını ifade etmek de mümkündür. Çoklu dilde yayın yapan kurumların esasen tercüme çabalarını gerçekleştirmek hedefi vardır. Bilhassa hakemli dergileri olması halinde uluslararası ortamda bilimsel yayın faaliyetlerinin gücünü artırmak gibi amaçları bulunmuştur. Bu amaç doğrultusunda ilgili düşünce kuruluşlarının yöneticileri ve kadroları tek dille yetinilmemesi prensibini benimsemiştir.

4.3.7. İstihdam Kriterleri

Tablo 4.26. Kuruluşların İstihdam ve İşe Alım Kriterleri

#	Kuruluşun Adı	İstanbul'daki Arap Kuruluşlarında İşe Alım Kriterleri
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	- Teknik ve mesleki kapasiteler - Filistin Davasına dair bilgi ve tecrübe
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	- Pozisyon ve Nitelik - Şartlar - Eğitim - İngilizce Bilgisi - Akademik Kariyer - İletişim Becerileri - Kadın Adaylar Önceliklidir.
3.	Suriye Diyalog	- Tecrübe

		<ul style="list-style-type: none"> - Tutku - Bilgi
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	<ul style="list-style-type: none"> - Görüşlerinin merkezin görüşleriyle uyumlu olması, - Kaliteli ve sağlam içerikli bilimsel yazılar kaleme almak, - İş görüşmesinin olumlu geçmesi.
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	<ul style="list-style-type: none"> - Boş bir kadronun varlığı, - Belirli bir uzmanlık alanı, - Özgeçmiş sunumundan sonra mülakat yapılması.
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	<ul style="list-style-type: none"> - Daimi kadrolar için en az yüksek lisans seviyesinde eğitim, - Yardımcı araştırmacılık, analiz ve eğitim, - Yardımcı araştırmacılık; yüksek lisans öğrencileri, - Suriye içinde değişim fikrine inanmak.
7.	Asya Orta Doğu Forumu	<ul style="list-style-type: none"> - Bilimsel tecrübe ve uzmanlık
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	<ul style="list-style-type: none"> - Akademi - Deneyim ve dil
9.	Yeni Yemen Medya	<ul style="list-style-type: none"> - Uzmanlık - Türkçe - Tecrübe ve çalışmaya adanmışlık - Araştırmacılığa olan inanç
10.	İdrak Danışma Ve Araştırma	<ul style="list-style-type: none"> - Uzmanlık - Deneyim
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	<ul style="list-style-type: none"> - Etik davranışlar - Mali ve profesyonel dürüstlük
12.	Stratejik Düşünce	<ul style="list-style-type: none"> - Araştırma becerileri - Araştırmalarda objektiflik
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	<ul style="list-style-type: none"> - Profesyonellik - Çalışanın yetkin ve donanımlı olması, - Arap Baharı devrimlerine aidiyet duygusu taşıması.
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	<ul style="list-style-type: none"> - Bilimsel uzmanlaşma - Araştırma ihtiyacı - Nitelikli olmak - Araştırma deneyimi
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	<ul style="list-style-type: none"> - Yetkin ve nitelikli olmak. - Araştırma deneyimi
16.	Al Sharq Forum	<ul style="list-style-type: none"> - Özgeçmiş - İyi araştırma deneyimi, - Forumdaki özel değerleri kabul etmek.
17.	Stratejik Düşünce Grubu	<ul style="list-style-type: none"> - Akademik niteliklere sahip olma - Uzmanlaşma - Dil
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	<ul style="list-style-type: none"> - Yeterlik - Tecrübe

		<ul style="list-style-type: none"> - Bilimsel sertifika. - Eğitim başarısının kalitesi. - Bilimsel kadroların kalitesi. - Yıllarca çalışma. - Uzmanlık.
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	<ul style="list-style-type: none"> - Tam uzmanlaşma. - Tecrübe. - Özgeçmiş. - Çalışkanlık.

Arap kuruluşları ile yapılan röportaja göre işe alım kriterleri bir müesseden diğerine değişmektedir. En önemli kriterleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

- **Uzmanlık:** Arap merkezleri özellikle merkez içindeki çalışmalarda görev alacak personelde bir alanda uzmanlaşmayı gerekli görmektedir. Alınacak şahsın sistematik ve hassas bir biçimde rapor hazırlama, araştırma yürütme, durum değerlendirmesi gerçekleştirme kabiliyeti olmalıdır. (Yeni Yemen Medyası, Mısır Araştırma Enstitüsü, Barq, STK ve İraçi Forum adlı Merkezler, akademik kariyer ve uzmanlığı işe alımda birinci şart saymaktadır.)
- **Kuruluşların Savunduğu İdeoloji ve Kültüre Yatkinlik:** İstanbul'daki bazı Arap düşünce kuruluşları, çalışanlarının kurumun ideolojisiyle uyumlu olup onun hakkında yeterli donanıma sahip bulunmasını, istihdam bağlamında ön koşul olarak değerlendirmektedir (Kaddour, 2012). Genel olarak Arap Baharı devrimlerine bağlılık ve özelde merkezlerin menşee devleti olan Arap ülkelerinde değişim olma ihtimaline inanç da görevlendirmelerde riayet edilen durumlardandır. Vizyon Merkezi, el-Mujaddid, Omran ve Ruya adlı kurumlar, ideolojiyi kıstas olarak belirlemektedir (Akash, 2021).
- **Deneyim ve Araştırma Geçmişi:** Mesleki yeterlilik ve donanım başlığı çerçevesinde İstanbul'daki Arap kuruluşlarının kadroları, çeşitli deneyimlere sahip ve araştırmacılık geçmişi farklı olan insanlardan oluşmaktadır. Bazı memurlar yeterli ve alanına hâkim olarak objektif bir şekilde çalışmaktadır. İlgilendiği konuda iyi bir seviyeye ulaşıp kazanımlarını artırarak çalışmalarını sürdürmektedir. Kıdem, yabancı dil

bilgisi, mesleki ve teknik bilgiler, iletişim becerileri, özgeçmiş, araştırmacı profilinin kalitesini netleştirmektedir. Asian Forum, al-Fikr, al-Sharf Forum, el-Müessese el-Arabiyye deneyim ve kıdeme önem veren merkezlere örnektir.

- Yeni Kadrolara İhtiyaç: Bir merkezden diğerine değişmektedir. Örneğin; Al-Mukarbatt, İstişraf Merkezi, Yeni Yemen Medyası gibi kurumlarda yöneticiler, resmi sayfalarda boş kadrolar için ilan vermektedir. Uzmanlık, akademik seviye, ahlaki, mali ve teknik yeterlilik, işe bağlılık gibi kriterler sunarak boş kadro ilanı yayınlamaktadır.

Sunulan bilgilere göre İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının uzmanlık, bilgi ve görgü, kültürel ve ideolojik yatkınlık, araştırma geçmişi ve deneyim, yeni kadro ve pozisyonlara ihtiyaç gibi farklı parametler ışığında elemanları işe aldığını belirtmek mümkündür. Sayılan hususların taraflı ve ideolojik tutumlardan nispeten uzak, hassas standartlar olduğu anlaşılmaktadır. Tüm kuruluşlarda teknik bilgi ve akademik yeterlilik, çalışanların istihdam edilmesinde başat faktör olarak tespit edilmiştir.

4.3.8. Türkiye'de Kurumlarla Ortak Faaliyetler

Tablo 4.27. Kuruluşların Türkiye'deki Kurumlarla Ortak Faaliyetleri

#	Kuruluşun Adı	Evet	Hayır
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	☒	☐
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	☒	☐
3.	Suriye Diyalog	☒	☐
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	☒	☐
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	☒	☐
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	☒	☐
7.	Asya Orta Doğu Forumu	☒	☐
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	☒	☐
9.	Yeni Yemen Medya	☒	☐
10.	İdrak Danışma ve Araştırma	☒	☐
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	☒	☐
12.	Stratejik Düşünce	☒	☐
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	☒	☐
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	☒	☐
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	☒	☐

16.	Al Sharq Forum	☒	☐
17.	Stratejik Düşünce Grubu	☒	☐
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	☒	☐
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	☒	☐

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarıyla yapılan röportajdan anlaşıldığı kadarıyla Arap merkezlerinin Türkiye içinde araştırma ve faaliyetler yürüten diğer kurumlarla ortak bir etkinliğe sahip olmasını etkileyen birtakım olgular vardır:

- Bilimsel Toplantılar: Konferanslar, çalıştaylar, politik analiz toplantıları, ortak nitelikli bilimsel görüşmeler yürütülmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. SETA ve ORSAM gibi Türk araştırma ve düşünce kuruluşlarının, Al-Jusoor Merkezi, Roya, Mısır Enstitüsü, Al-Mukar Batt Merkezi ile gerçekleştirdikleri müşterek çabalar, çalışmada ele alınan konu bağlamında oldukça önemlidir.
- Etkin Ortaklık ve İşbirliği: İşbirliği ve ortaklık birden fazla alanı kapsayacak şekilde Türk ve Arap kurumlarını birbirine bağlamaktadır. Bu çerçevede anlaşmalar imzalanmakta, stratejik düşünme ve stratejik yönetim gibi başlıklarda ortak araştırmalar yürütülmektedir. Türk ve Arap kurumları arasında kaydedilen en önemli işbirliği çabalarına örnek olarak; Necmeddin Erbakan Üniversitesi ile STK'lar arasında yükseköğrenim alanında (lisans, yüksek lisans ve doktora), akademik bilgi ve görgü paylaşımı yanında, yaz kurslarına katılım vb. imkânlarla ilişkin çeşitli anlaşmaların yapılmasını anmak mümkündür (Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2022).
- İletişim ve Karşılıklı Ziyaretler: Arap araştırmacılar ve Türk makamları arasında birbirlerine yapılan ziyaretler, başka bir belirleyici faktördür. Söz gelimi, önemli bir Türk araştırma merkezi olan ORSAM'daki sorumlular, Asia Middle East Forum, El-Fikr, Barq ve Yeni Yemen Medyası'ndan araştırmacılar ile görüşmüştür. Bu görüşmeler, kuruluşlarla aralarında işbirliği yapma olasılığını artırmaktadır.

Ortak faaliyetler çeşitli hedef ve şekillerde icra edilmiştir. Bazı çalışmalar karşılıklı ziyaretler biçiminde gerçekleşmiştir. Türk ve Arap kurumları arasında

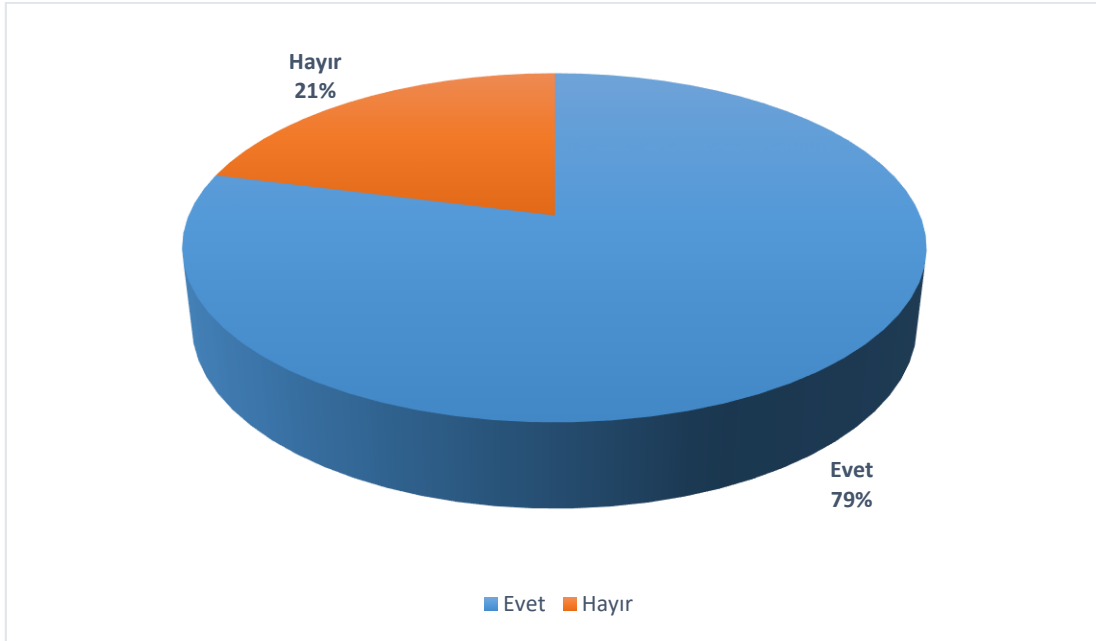
işbirliği köprüleri kurmak ve özellikle Arap Baharı sonrasında Türk-Arap ilişkilerinin yeniden tanımlanması amacı güdülmüştür. Çok sayıda Arap topluluğunun Türk topraklarında bulunması Arap halklarıyla ilişkilerde bir yakınlaşmaya neden olacak ve Türk halkında Arap halklarına yönelik olumsuz imajı değiştirecek bilimsel faaliyetler oluşturulması istenmiştir. Türk ve Arap kurumları arasındaki iletişimin varlığına rağmen, bazı Arap düşünce kuruluşları bu anlara kadar en düşük düzeyde iletişimden ve Türk kurumlarıyla aralarında kurulan herhangi bir ilişkiden yoksun olmaktadır. Bu kuruluşların çalışmaları, lisans öğrencilerine yönelik eğitim programlarıyla sınırlıdır.

4.3.9. Diğer Arap Kuruluşlarıyla Ortak Etkinlikler

Tablo 4.28. İstanbul'daki Kuruluşların Diğer Arap Kuruluşlarıyla Ortak Etkinlikleri

#	Kuruluşun Adı	Evet	Hayır
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	☒	☐
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	☐	☒
3.	Suriye Diyalog	☒	☐
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	☒	☐
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	☒	☐
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	☒	☐
7.	Asya Orta Doğu Forumu	☒	☐
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	☐	☒
9.	Yeni Yemen Medya	☐	☒
10.	İdrak Danışma ve Araştırma	☒	☐
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	☒	☐
12.	Stratejik Düşünce	☒	☐
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	☒	☐
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	☒	☐
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	☒	☐
16.	Al Sharq Forum	☒	☐
17.	Stratejik Düşünce Grubu	☒	☐
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	☒	☐
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	☐	☐

Şekil 4.12. İstanbul'daki Kuruluşların Diğer Arap Kuruluşlarıyla Ortak Faaliyetlere Katılım Oranı

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarıyla diğer Arap kurumları arasında yapılan ortak faaliyetler konusundaki röportaja göre, ortak faaliyet yapan kuruluşların yüzdesi %79'a ulaşmaktadır. Arap düşünce kuruluşlarının %21'inde ortak faaliyet bulunmamaktadır. Arap kurumları arasındaki çalışmalara aşağıdaki alanlarda rastlanmaktadır:

- **Güvenlik Alanı:** İstanbul'da Suriye Diyalog Merkezi ve Mukarbat Siyasi Kalkınma Merkezi gibi Arap kurumları ile işbirliği içinde yürütülen çalışmalar ve araştırmalar, etkin bir şekilde gün yüzüne çıkmıştır. Terörizm ve harita analizleri olmak üzere güvenlik alanında ortak çalışmalar yürütülmüştür.
- **Siyasi Alan:** Omran Center, Harmon for Contemporary Studies ve Suriye Diyalogu örneklerinde olduğu gibi siyasi alandaki işbirliği, okumalar ve siyasi analiz konularında seminer ve ortak konferansları içermektedir. Ayrıca bu alanda taraflar arasında ilişkilerin geliştirilmesi, siyaset bilimi öğrencilerine hizmet verilmesi, özel eğitim kurslarının düzenlenmesi gibi siyasi boyutu olan eğitim faaliyetleri düzenlememesine dair mutabakat metinleri de imzalanmaktadır. İstanbul'da Mukarbat Siyasi Kalkınma Merkezi ve Arap Siyaset Bilimi Öğrencileri Derneği arasında ortak eğitim çabaları gerçekleştirilmiştir (Mukarbat Siyasi Kalkınma, 2022).

- Araştırma ve Bilimsel Yayıncılık Alanı: Ortak yayıncılık ve bilimsel konferanslar düzenleme gibi araştırma rolleri çerçevesinde belirginleşmiştir. Bilimsel yayıncılık bağlamında Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Jusoor Araştırma Merkezi, Hurriyat, Libya Kamu Araştırmaları Vakfı ve Edrak Araştırma ve Danışmalar Merkezi işbirliği uygulamıştır.
- Bilgi paylaşımı Alanı: Bazı merkezlerde ikili veya daha çok taraflı olacak şekilde araştırmacılar ve uzmanlar arasındaki bilgi alışverişi alanı inşa edilmiştir. Barq Merkezi ve Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü personeline bilgi alışverişi konusunda koordinasyon ve işbirliği yürütülmesine karar verilmiş ve fiili gayretler ortaya konmuştur.

İstanbul'daki Arap araştırma merkezleri ile diğer Arap kuruluşları arasında işbirliği olmasına, ortak harekete imkân veren beşerî ve maddi kaynakların varlığına karşın rağmen işbirliğinin sınırlı olduğu görülmüştür. %21 oranında bir grup merkezin dış bağlantılardan yoksun olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla işbirliğinin istenen düzeyde olmadığı anlaşılmıştır.

Kurumlar arasında iletişim köprüleri, koordinasyon heyetlerinin olmaması, bilimsel proje ve faaliyetlerin uygulanmasında bölgesellik eğilimi gibi olgulardan dolayı kurulmamaktadır. Bu nedenle bilimsel çıktılarının kalitesi düşmekte, bilimsel ve düşünsel çabalar dağınık halde bulunmaktadır. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarını bir potaya toplayabilecek dil, din ve dava birliği özelliği, ulusal kurumların ve entelektüel müesseselerin inşasını sağlayabilecek unsurlardandır. Bunlar, niteliksel ortak etkinlikler düzenlemeye yönelik enerjileri harekete geçirmeye katkıda bulunacak etkili faktörlerdendir.

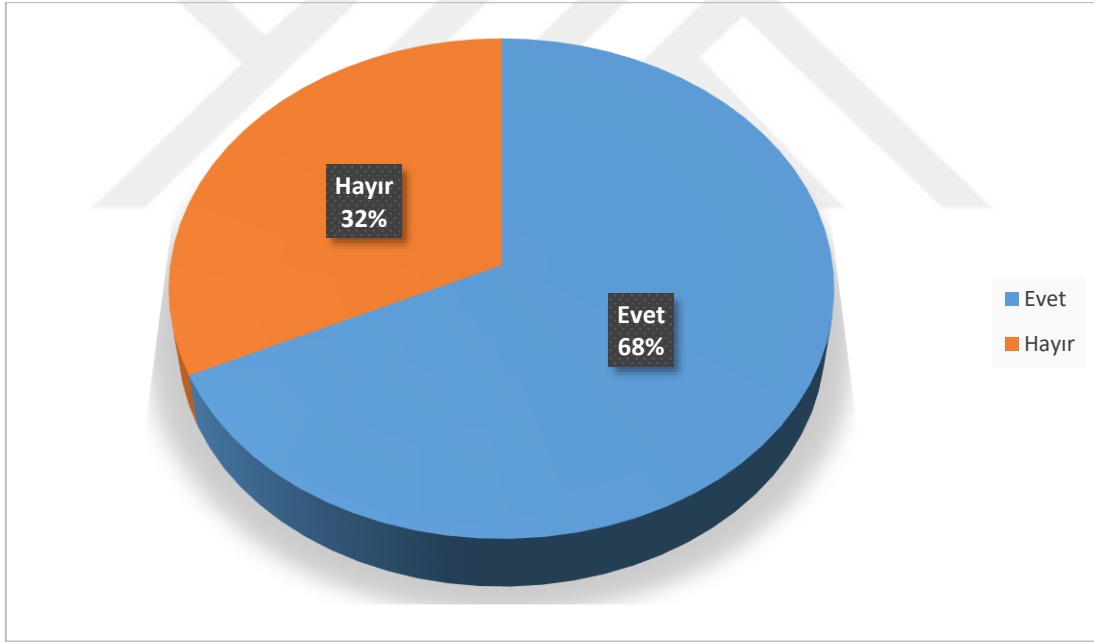
4.3.10. Çalışma Çeşitliliği

Tablo 4.29. Kuruluşların Çalışma Çeşitliliği

#	Kuruluşun Adı	Evet	Hayır
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	☐	☒
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	☐	☒
3.	Suriye Diyalog	☐	☒
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	☒	☐

5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	☐	☒
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	☐	☒
7.	Asya Orta Doğu Forumu	☒	☐
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	☒	☐
9.	Yeni Yemen Medya	☒	☐
10.	İdrak Danışma ve Araştırma	☒	☐
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	☐	☒
12.	Stratejik Düşünce	☒	☐
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	☒	☐
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	☒	☐
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	☒	☐
16.	Al Sharq Forum	☒	☐
17.	Stratejik Düşünce Grubu	☒	☐
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	☒	☐
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	☒	☐

Şekil 4.13. Kuruluşların Çalışma Çeşitliliği Oranı

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları ile araştırmaların çeşitliliği ve menşeye odaklanmama üzerine yapılan röportaja göre, kuruluşların %68'i birden fazla devlete dönük incelemeler gerçekleştirmiştir. Çalışmalar; siyasi, sosyal, fikri, kültürel yönler dâhil olmak üzere birden fazla başlığı ele alacak şekilde çeşitlilik göstermiş, belirli bir coğrafi boyutu aşarak uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Araştırmalardaki bu çeşitlilik; kuruluşlardaki, Ortadoğu ve Asya sorunlarına olan ilginin derecesinden,

araştırma kadrolarının kalitesinden, araştırma haritası ve dışarıdaki Arap kuruluşlarıyla olan finansman bağlantılarından kaynaklanmıştır.

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının %32'lik bir kesiminde ise (6 merkez) çeşitlilik gözlemlenmemektedir. Bazı kuruluşların görevlileri, özellikle Suriye kökenli kurumlardaki personel ve bilimsel yayınlarını yerel sorunlarıyla sınırlandırmaktadır. Bu durum, yerel sorunlara olan ilginin derecesine, yerel gerçekliğine odaklanma arzusuna bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Yazarlar veya katılımcı araştırmacılar açısından birtakım merkezlerin diğer bazı kuruluşlara kıyasla daha geç ortaya çıkmasından ileri gelmektedir.

4.3.11. Bilimsel Yayın Başarısını ve Başarısızlığın Değerlendirmek

Tablo 4.30'da görüleceği üzere (Bkz. Ek 4) Arap düşünce kuruluşları ile çalışma ve araştırmaları değerlendirme çerçevesinde başvuru başarı ve başarısızlık standartları konusunda yaptığımız röportaja göre, değerlendirme süreci en önemlileri aşağıda sunulan birtakım kriterlere göre değişmektedir:

- **Yayınlar:** Arap düşünce kuruluşlarının bilimsel yayınlarının değerlendirilme süreçleri tekil ve birbirinden ayrıdır. Bilimsel çalışmaların kalitesi (özgünlük ve yenilenme), bilimsel tahkim kurulları, etkinlikler, araştırma çalışmalarında uzmanlaşma eğilimi, dil kalitesi ve hakemli bilimsel dergilerin varlığı ve gücü, merkezlerin akademik bağlamda sınıflandırılma şeklini belirlemektedir.
- **İşbirliği:** Arap merkezleri arasındaki işbirliğinin ölçümü şu göstergeler çerçevesinde değişik biçimlerde gerçekleştirilmektedir; kurumun ihtiyaçları, incelenmesi istenen konu, ortaklık standartları, ciddiyet ve bağlılık derecesi, program ve faaliyetlerin aktif sonuçları, bilimsel kadroların niteliği, uzmanlaşma ve kolektif çalışma gereksinimi. Arap kurumlarında çalışanlarının etkinlik derecesini ölçmek içinse çeşitli kriterler ve göstergeler benimsenmiştir; performans ve bilimsel aktivite, aylık ve yıllık değerlendirme planlarının varlığı, yükümlülükler bağlılık derecesi, fiili katılım ve mesaide bulunma, bilimsel yayınların kalitesi, her

çalışanın eğitim formasyonuna sahip olması, teşvik ve ikramiyeler, toplantı salonlarındaki etkileşim becerileri.

- Finansman: Finansman miktarı, herhangi bir kurum için en önemli unsurdur. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının finansal değerlendirmeleri kurumun ihtiyaçlarına göre önceden hazırlanmış yıllık değerlendirme planlarına göre, yıllık-altı aylık veya aylık bütçe incelemelerine ve planlarına bağlı olarak gerçekleşmektedir. Ayrıca mali engelleri ve sorunları saptamak için raporlar kaleme alınmakta, genel kurul ve yönetim kurulu tarafından yıllık toplantılar yürütülmektedir (Hakkı, 2021).
- Vizyon: Herhangi bir kurumun vizyonu, teorik fikirlerin pratik uygulamalara dönüştürülmesiyle, daha açık ifadeyle, teorik fikirlerin sahadaki çıktılarıyla ölçülmektedir. Vizyon değerlendirmeleri, yıllık veya aylık planlara göre kurumdan kuruma değişmektedir. İlgi gösterilen alanlar ve konulara bağlılık, hedef kitlenin ihtiyaçlarına cevap verilmesi, bilimsel ve araştırma üretiminin geliştirilmesi, Türk ve uluslararası kuruluşlarla işbirliğinin güçlendirilmesi, olası bir ortaklığa ulaşmak için farklı toplumlar içinde projelerin teşvik edilmesi, gençlikle ilgili eğitim programlarının metotları ve sistematığı vizyonun başarısını ölçen kriterlerdir.
- Faaliyet-Etkinlik Ölçümü: Arap kuruluşlarının etkin ve nitelikli kurumlara everilmelerini ve bu doğrultuda gelişmelerini sağlamak üzere vizyonlarının güçlendirilmesi ve hedefleri gerçekleştirecek kapasitelerle donatılması gerekmektedir. Böylelikle rekabet ve süreklilik oluşacak, vizyonlar ve stratejiler belirlenecek, beyin fırtınası oturumları gerçekleşecek, bilimsel tebliğlerin ve eğitim programlarının kalitesi artırılabacaktır. Bu çerçevede onları etkin kılacak beceri ve donanımların olup olmadığı saptanmak durumundadır.

Yukarıdaki bilgilere bağlı olarak şu hususları açıklamak mümkündür: İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarında başarı ve başarısızlık standartları bilimsel

yayınlar temelinde değişik şekillerde ele alınmıştır. Kurumlar arası işbirliği, çalışanların etkinliği, finansman derecesi, vizyon ve müessesenin hedeflerini gerçekleştirme kapasitesi, bilimsel yayınlar bir merkezin başarılı sayılıp sayılmayacağını ölçen standartlar arasındadır. Değerlendirme ve derecelendirme süreci bağlamında bazı kuruluşların idarecileri, anket tekniği ve periyodik denetleme biçimlerini benimseyerek, kuvvetli ve zayıf yönleri tespiti çalışmaktadır. Mesleki etkinliğin artırılması ile bilim ve düşünce alanındaki çabaların iyileştirilmesi amacıyla bilimsel ve idari kadroların bilimsel vizyon çerçevesinde faaliyetlerini yürütmeleri önemlidir. Bu, Arap dünyasında Arap Baharı öncesi yaygın bir problem olan rastgele ve düzensiz hareketten uzak durulması anlamına gelmektedir.

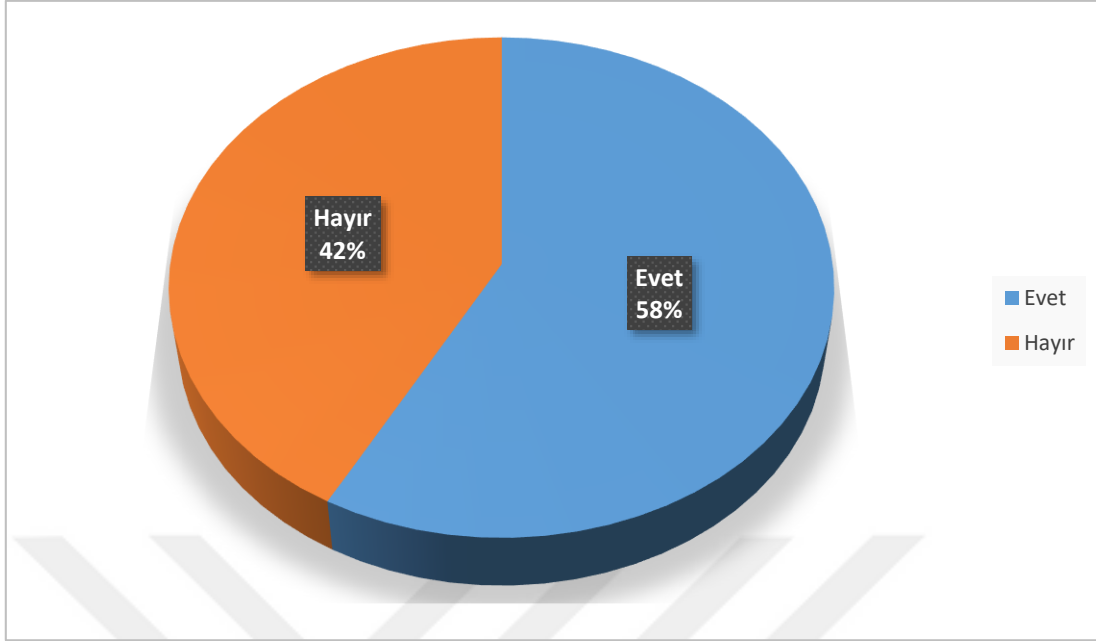
4.3.12. Koordinasyon ve İşbirliği İçin Kurumsal Ağlar

Tablo 4.31. İstanbul'daki Düşünce Kuruluşları Arasında Resmî ve Kurumsal Kanallarla İşbirliği ve Koordinasyon

#	Kuruluşun Adı	Evet	Hayır
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	☐	☒
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	☐	☒
3.	Suriye Diyalog	☒	☐
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	☒	☐
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	☒	☐
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	☒	☐
7.	Asya Orta Doğu Forumu	☒	☐
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	☒	☐
9.	Yeni Yemen Medya	☒	☐
10.	İdrak Danışma ve Araştırma	☐	☒
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	☐	☒
12.	Stratejik Düşünce	☐	☒
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	☒	☐
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	☒	☐
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	☒	☐
16.	Al Sharq Forum	☐	☒
17.	Stratejik Düşünce Grubu	☒	☐
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	☒	☐
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	☐	☒

Şekil 4.14. İstanbul'daki Düşünce Kuruluşları Arasında Resmî ve Kurumsal

Kanallarla İşbirliği Derecesi

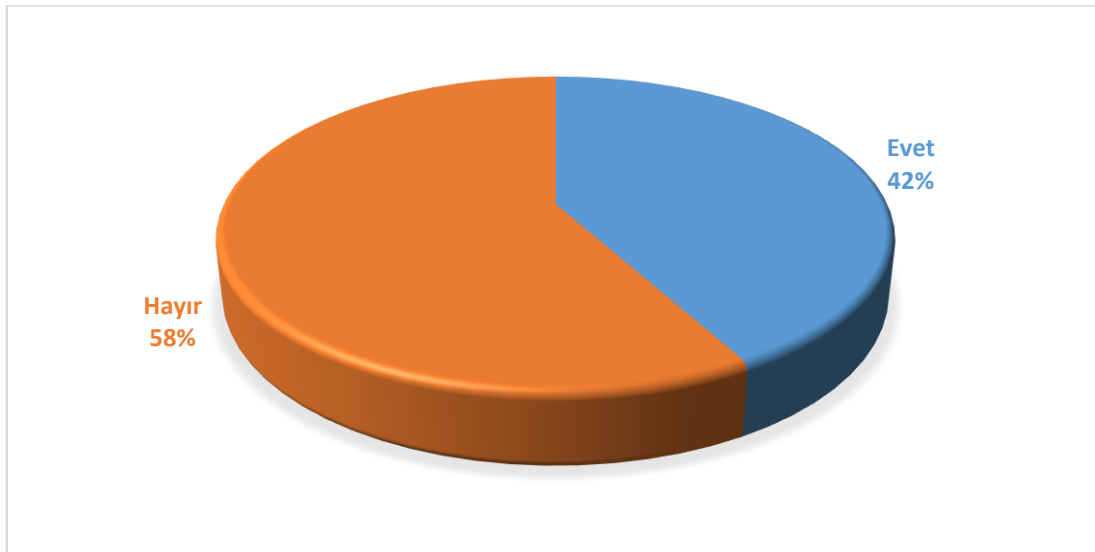
Arap merkezleri ile yapılan raporaj sonucunda İstanbul'daki düşünce kuruluşları arasında resmi ve kurumsal kanallarla işbirliği ve koordinasyona dönük bir çaba olduğu ve bu çabanın anılan kurumların %58'ini kapsadığı anlaşılmıştır. Koordinasyon ve işbirliğinin varlığını ifade eden merkez yetkilileri, STK ile İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları arasında ortak çalışma odaları, kurumsal ağlar ve koordinasyon toplantıları olduğu konusunda hemfikirdirler (Atawna, 2021). Diğer Arap kuruluşlarıyla işbirliği gerçekleştiremediklerini belirten temsilciler ise vizyon ve hedef farklılıklarının onlarla başka kurumlar arasında herhangi bir ağ ve kanal oluşmasının önüne geçtiğini, salt benzer kuruluşlarla birtakım buluşmalar, çalıştaylar, girişimler ve ziyaretler yürütüldüğünü söylemişlerdir (Cebri, 2021). İstanbul'daki Arap kuruluşlar arasında kurumsal bir koordinasyon ve işbirliği ağı tesis edilmesi için tüm merkezlerin bilimsel çıktılarını kullanıp, karar verici nitelikteki siyasi liderlere ve muhataplara yarar sağlayacak biçimde değerlendirmeyi amaçlayan uzun vadeli bir vizyon üretilmesi gerekmektedir.

4.3.13. Batılı ve Türk Düşünce Kuruluşları Arasında İşbirliği ve Koordinasyon

Tablo 4.32. Batılı ve Türk Düşünce Kuruluşları Arasında İşbirliği ve Koordinasyon

#	Kuruluşun Adı	Evet	Hayır
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	☐	☒
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	☐	☒
3.	Suriye Diyalog	☐	☒
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	☒	☐
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	☒	☐
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	☐	☒
7.	Asya Orta Doğu Forumu	☐	☒
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	☐	☒
9.	Yeni Yemen Medya	☐	☒
10.	İdrak Danışma ve Araştırma	☐	☒
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	☒	☐
12.	Stratejik Düşünce	☐	☒
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	☐	☒
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	☒	☐
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	☒	☐
16.	Al Sharq Forum	☒	☐
17.	Stratejik Düşünce Grubu	☒	☐
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	☐	☒
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	☒	☐

Şekil 4.15. Batılı ve Türk Düşünce Kuruluşları Arasında İşbirliği Oranı

Ropörtaj sonuçlarına göre İstanbul'daki Arap fikir merkezleri ile Türk düşünce kuruluşları arasında çeşitli alanlarda %58 oranında bir işbirliği olduğu anlaşılmıştır. Söz konusu işbirliği; seminerler, kurslar, konferanslar, Yasin Aktay gibi bazı Türk araştırmacıları misafir etmek, hükümete bağlı resmi kuruluşlar için rapor ve makale hazırlamak gibi değişik yollarla gerçekleşmiştir (Abdel Şafi, 2021). Öte yandan İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları ile Batılı kurumlar arasında koordinasyon ve işbirliği sınırlı bir düzeyde gerçekleşerek bazı merkezlerle kısıtlı kalmıştır. Bu çerçevede El-Jusoor Merkezi'nin Danimarka'dan kurumlarla yürüttüğü ortaklığı örnek vermek mümkündür.

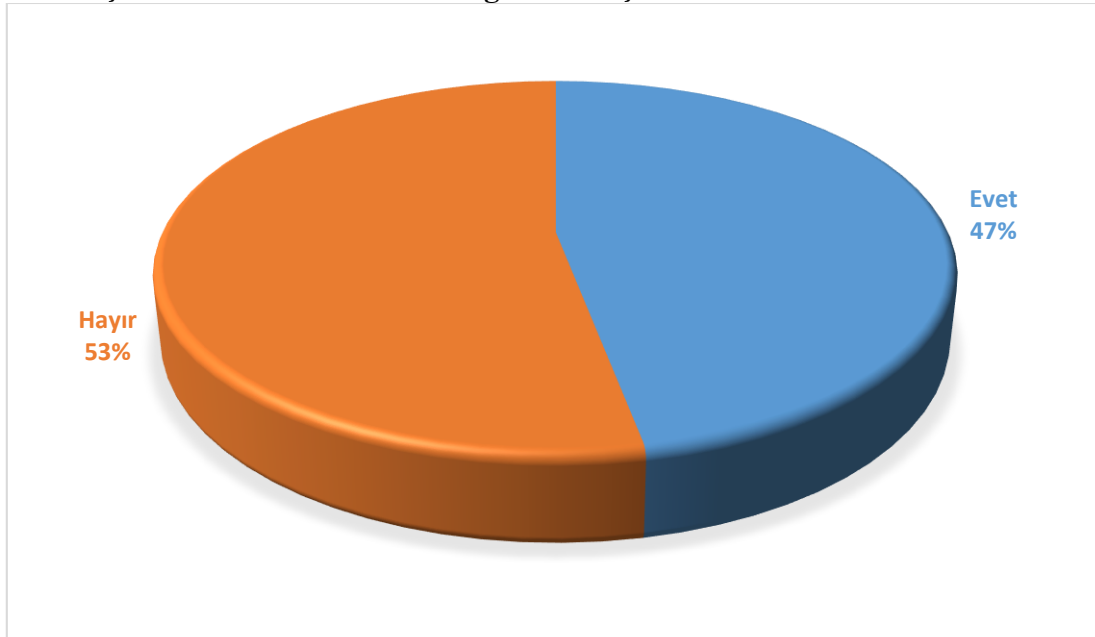
İstişraf Merkezi çalışanlarının Belçika hükümeti ile deneyim ve uzmanlık paylaşımı konusundaki görüşmeleri, Stratejik Düşünce Grubu'nun Amerika'dan taraflarla Avrupa-Ortadoğu ilişkileri bağlamında toplantılar düzenlemeye dönük çabaları, İraqi Forum'un Ucman ile ortaklık ve katılım antlaşması imzalaması, tecrübe ve bilgi paylaşımı yanında dergi ve bilimsel yayınlar çıkarmak, seminerler tertip etmek üzere uzlaşması, konumuz bağlamında önemli örneklerdendir (Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu, 2021). Ayrıca İraqi Forum ve Malezya'daki Malaya Üniversitesi arasında anlaşma yapılarak, araştırmacı ve öğretim görevlileri değişim programı oluşturmak yoluyla bilime katkı sunmak istenmiştir. İraqi Forum üyelerine, anılan üniversite bünyesinde kontenjan ayrılması ve ortak faaliyetler icrası uzlaşma maddeleri arasında yer almıştır. %42 oranına tekabül eden diğer Arap fikir merkezlerinin ise Türk ve Batılı araştırma merkezleri ile herhangi bir bağı bulunmamaktadır. Bu durum, maddi imkânların yetersizliği yanında bazı kuruluşların yeni kurulmuş olmasından, ağ ve koordinasyon kurma becerisine sahip kadrolardan yoksun bulunmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca karar vericilerle yakın ilişkiler oluşturamayan çalışan ve idarecilerin, Batılı ve Türk ortaklarla işbirliği yapması zorlaşmaktadır. Doğal olarak bu tip yöneticileri olan kuruluşlar, araştırma çevrelerinde önemli ve kayda değer bir konuma ulaşmamaktadır. Dolayısıyla Arap kuruluşları arasında işbirliği ve ortaklık sağlayacak bir mekanizmanın geliştirilmesi ve bilimsel çıktılarının, sonuçlarının, bilgi ve tecrübelerin paylaşılması gerekmektedir.

4.3.14. Ortak Bilimsel Ağ Kurma Çabaları

Tablo 4.33. Ortak Bilimsel Ağ Kurma Çabaları

#	Kuruluşun Adı	Evet	Hayır
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	☐	☒
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	☐	☒
3.	Suriye Diyalog	☐	☒
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	☒	☐
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	☒	☐
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	☒	☐
7.	Asya Orta Doğu Forumu	☒	☐
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	☐	☒
9.	Yeni Yemen Medya	☐	☒
10.	İdrak Danışma ve Araştırma	☐	☒
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	☐	☒
12.	Stratejik Düşünce	☐	☒
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	☒	☐
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	☒	☐
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	☒	☐
16.	Al Sharq Forum	☐	☒
17.	Stratejik Düşünce Grubu	☐	☒
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	☒	☐
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	☐	☒

Şekil 4.16. Ortak Bilimsel Ağ Kurma Çabalarına Katılım Derecesi

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarıyla yapılan röportaja göre, bilimsel ağların birleştirilmesine dönük çabaların, kurumların %53'ünü kapsadığını ifade etmek mümkündür. Bazı yöneticiler bireysel girişimlerle, inisiyatiflerle ortak ağlar kurmaya çalışmıştır. Al-Mujaddid Platformu gibi çeşitli insani ve sosyal bilim disiplinlerini toplayan, araştırmacıların yararına olan bilimsel platformlar oluşturulmuştur. Bu platformlar, tüm Arap kuruluşlarına açıktır. Öte yandan, arasında ortak bilimsel ağlar oluşturmak üzere birleştirici çabaların olmadığını belirten Arap merkezlerinin oranı %47'ye ulaşmıştır. Ankete cevap veren yetkililer tarafından mevcut statü, ortak irade ve yetenek eksikliği olarak görülmüştür. Zira ortak bilimsel ağlar oluşturmaya katkıda bulunacak mevcut yetenekler bulunmamıştır.

İstanbul'daki Arap kuruluşları arasında kapsamlı ve çok taraflı ortak ağlar inşa edilmesi, karşılıklı bilgi paylaşımını daha mümkün hale getirecektir. Ayrıca kuruluşlarda çalışanlar açısından bilgi ve tecrübe kazanımı, zaman ve emek tasarrufu anlamına gelecektir. Ortaya çıkan bilimsel çabaların daha hatasız ve güvenilir olmasını temin edecek, daha önce yapılmamış akademik çalışmaların üretimine yönelik davetler gerçekleşecektir. Deneyimlerin, basılı eserlerin, araştırmaların, gelecek analizlerinin paylaşılmasına ek olarak uzmanların gerek merkez içinde gerekse merkez dışında bilimsel kapasitelerinin desteklenmesi, Ortadoğu ve diğer bölgelerdeki kurumlara, dünyanın farklı yerlerine, bilimsel çabaların ulaştırılması söz konusu olacaktır. Öte yandan İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları arasında koordinasyon ve ortaklığın bulunmaması, çeşitli gayretlerin dağınık halde ortaya çıkmasına, hedef ve vizyonların etkin bir şekilde gerçekleştirilmemesine yol açacaktır. Böylelikle kuruluşların ülkelerine ve sakinlerine dönük önceliklerinin ve ilgilerinin temellendirildiği akademik ve bilimsel bir ortak zeminden bahsedilemeyecektir. Dolayısıyla mevcut imkânlar ışığında problemlerin çözümü ve davaların işletilmesi bakımından halklar ve fikir kuruluşları arasında etkileşim yeterli bir biçimde yaşanmayacak, karar vericilerle akademisyenler faydalı bir iletişim kuramayacaktır.

4.4. Sorun Analizi

4.4.1. Temel Sorunlar

Tablo 4.34. Kuruluşların 2013-2021 Tarihleri Arasında Kuruluş ve Çalışma Aşamalarında Karşılaştığı Problemler

#	Kuruluşun Adı	Kuruluş Aşamasında Çeşitli Problemler Yaşadınız mı?		Problem Hakkında Kısa Bilgiler
		Evet	Hayır	
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	☒	☐	- Kanunlarla ilgili sorunlar: Her araştırma merkezinin bir dernek çerçevesinde ve bazı kurallara göre çalışması gerekmektedir. - Her yabancıya karşılık 5 Türk vatandaşının çalıştırılmasını öngören Türk Çalışma/İş Kanunu: Türk personel merkezlerin davasını benimsememekte, özel amaçları kavramamaktadır.
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	☒	☐	- Bütçe - Suriyelilerle işbirliği - Akademik ve bilimsel yeterlilik - Bazı araştırmacıların Suriye merkezlerinde çalışmaktan çekinmesi.
3.	Suriye Diyalog	☒	☐	- Bilimsel kadroların azlığı
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	☒	☐	- Her personele iş bulunmaması, yeterli pozisyon bulunmaması.
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	☒	☐	- Kuruluş aşamasında herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Korona ve Suriye'ye giriş problemleri görülmüştür.
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	☒	☐	- İnsan kaynakları problemi, zaman, çok sayıda oturum yapmak.
7.	Asya Orta Doğu Forumu	☒	☐	- Bilimsel araştırma alanında rekabeti gerçekleştirecek nitelikli kadroların olmayışı. - Finansman eksikliği: Çince elektronik sitelerin geliştirilme problemi. - Konferans ve bilimsel yolculukların düzenlenmesi.
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	☐	☒	- "Türk hukukunu bazı yönlerden anlayamadık, bundan dolayı Türk kurumlarla işbirliği yapmak zorunda olduğumuzu hissettik."
9.	Yeni Yemen Medya	☒	☐	- "Ekonomik engeller bizim için büyük bir kaygı kaynağıdır. Bazı faaliyetler için daimi kadroların olmaması da mâli yükümüzü artırmaktadır."
10.	İdrak Danışma ve Araştırma	☒	☐	- "Finansman problemi iş ve projelerimizin uygulanması noktasında temel sorun ve engeldir."
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	☒	☐	- Korona problemi: "Çevrimiçi çalışmaya hazır değildik."
12.	Stratejik Düşünce	☒	☐	- Model problemi: "İstanbul'daki Arap kuruluşlarından örnek alacağımız bir model yoktu."

13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	☒	☐	- Korona problemi: “Yapacağımız etkinlikleri sınırlandırmış ve temel engel olarak çalışma şeklimizi değiştirmiştir.”
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	☒	☐	- Araştırma ihtiyaçları ve disiplinlerin farklılığı.
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	☒	☐	- Yeterli maddi kaynakları bulunmamaktadır.
16.	Al Sharq Forum	☒	☐	- Çoğu memur Arap Baharı sonrası görev almıştır, ülkeleriyle çeşitli sorunları vardır.
17.	Stratejik Düşünce Grubu	☒	☐	- Türk hukuku Türk işçilerin resmî bir şekilde çalıştırılmasını öngörmektedir.
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	☒	☐	- Maddi ve beşeri kaynak yetersizliği
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	☒	☐	- Kırk devlete dağılmış Iraklı elitlerin bilgisine ulaşma zorluğu.

İstanbul’da Arap kuruluşları ile yapılan röportaja bağlı olarak, Arap kuruluşlarının 2013-2021 tarihleri arasında kuruluş ve çalışma aşamalarında karşılaştığı problemler hakkında şunları söylemek mümkündür:

- **İzinle İlgili Sorunlar:** İstanbul’daki Arap düşünce kuruluşlarının çoğunun yasal lisans konusundaki son deneyimleri göz önüne alındığında, bu kuruluşlar için asıl sorunun her merkezin bir dernek çerçevesinde lisans alması ve kontrollere sahip olması olduğu anlaşılmaktadır (Atawna, 2021). Bir iş ruhsatı alınmadan önce uyulması gereken bir dizi prosedür ve yükümlülük vardır. Bu prosedürler, mali, yasal ve idari olmak üzere farklılık göstermektedir. Düşünce kuruluşu kurmak isteyen kişiler, tüm prosedürlere uymalı ve bazı otoritelerin gözetimine ve takibine sürekli olarak bağlı kalmalıdır. Bu bağlamda, idarî sürecin yönetimi ve sürekliliği, bu konuda uzmanlaşmış kişilerin omuzlarına düşmektedir (Rahil, 2016: 574-575).
- **İş Hukuku ile İlgili Sorunlar:** Türk hukukuna göre, her Arap kurumunda yabancı bir kişi karşılığında 5 Türk istihdam edilmesi zorunludur. Bu da Türk çalışanlar için, kuruluşların fikri ve özel motivasyon kaynaklarını, aidiyetlerini anlamakta zorlanma gibi sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Zira Türk çalışanların siyasi ortam ve bu merkezlerin karşılaştığı sorunlar

hakkında aşinalığı bulunmamaktadır. Bu problem, İstanbul kentindeki Arap merkezlerinin karşı karşıya olduğu birçok sorundan bağımsız olarak, bağlayıcı Türk yasal çerçevesine girmektedir.

- **Mali ve İnsan Kaynakları Eksikliği İle ilgili Sorunlar:** Finansman sorunu, kuruluşların politikaları yanında bilimsel ve siyasi bağımsızlıklarında çok önemli bir rol oynadığı için, genel olarak çoğu Arap ülkesinde araştırma merkezlerinin karşılaştığı en önemli zorluklardan biridir. Finansman, araştırma gündemlerini tanımlamada, uzmanların ve araştırmacıların kalitesini seçmede belirleyici bir faktördür (Haznedar ve Esad,2012: 21). Mali kaynak sorunu, devletten bilimsel araştırmalar için tahsisler veya özel sektörden bilimsel araştırmalara yapılan yatırımlar biçiminde oluşturulan bağımsız fonlar olmamasından kaynaklanmaktadır (El-Allaf, 2011: 170-186). Bu nedenle, birçok Arap araştırma merkezi, göz ardı edilebilecek yerel fonlara kıyasla, cömert dış fonlar talep etmektedir. Ancak, bu tür fon kararları, eğilimleri ve gündemleri kontrol etmek için bir giriş noktası da olabilmektedir. Dış fonları yönlendiren otoriteler, esas olarak gündemleri etkilemeyi amaçlamaktadır. Arap toplumundaki değişimleri incelemeyi önemsemektedir. Genel olarak dış fonlar, hayırseverlik kuralına veya masumiyet teorisine tabi değildir (Hamed, 2015). Yukarıdaki bilgiler çerçevesinde İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının son zamanlardaki deneyimleri göz önüne alındığında şunlar söylenebilir: Bağımsız bir finansman bileşeni olmayan merkezler, daha kuruluşlarının başlangıcından itibaren finansal istikrarsızlıktan muzdarip olmaktadır. Dolayısıyla mümkün olan en fazla sayıda kadroyu istihdam etmek için çeşitli finansal kaynaklara başvurmaktadır. Zira görev ve faaliyetlerini eksiksiz olarak yerine getirmeye çalıştığı bilimsel çalışmaları veya web siteleri geliştirmesi gerekmektedir. Mali kaynak eksikliği, idari kadroların alınmasına engel teşkil ederek, merkezde bir kişinin birden fazla iş görmesi sonucunu doğurabilmektedir.
- **Kadrolar ve Araştırma Becerileri/Kapasiteleri ile İlgili Sorunlar:** Bu sorun, herhangi bir araştırma merkezinin kuruluş aşamasında karşılaştığı en

önemli zorluklardan biridir. Entelektüel kuruluşlara liderlik edecek nitelikli ve eğitimli kadro eksikliği önemli bir ihtiyaçtır. Zira Arap dünyasındaki araştırmacıların çoğu, becerilerini geliştirmelerini engelleyen zorlu finansal koşullara sahiplerdir. Bu kuruluşlardaki akademik personelin görevlerini yerine getirirken karşılaştıkları en büyük sorun, bilimsel çabaların çıktılarının kalitesidir. Arap düşünce kuruluşlarının yeni kurulmuş ve deneyimsiz bir yönetime sahip olmaları, diğer Batı şehirlerindeki düşünce kuruluşlarına benzeyen farklı bir Arap modeli içermemeleri, onları çeşitli sorunlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Bilim ve araştırmada rekabet edebilirliğe ulaşabilecek niteliksel bir kadro eksikliği, az sayıda bilim kadrosu, bazı disiplinlerde yoksunluk ve araştırma ihtiyaçları temel olarak iki ana noktadan kaynaklanmaktadır. Araştırmacıların gelmeden önce deneyimledikleri siyasi ortam Arap araştırmacıları bilimsel gelişmelerden uzak tutan istikrarsız bir ortamdır. Türkiye’de ise bilimsel araştırma kapasiteleri, diğer yabancı kurumlar gibi bilimsel rekabet gücünü elde edebilecekleri ölçüdedir.

- Bu Merkezlerin İç İşleyişiyle ve Çalışmayla İlgili Sorunlar: Bu kuruluşlarda çalışmanın zorluğu, özellikle Suriyeli kuruluşların hassasiyetleri nedeniyle diğer problemlerden daha aşağı kalmamaktadır. Ailelerinin Suriye rejiminin kontrolü altında yaşadığı ve bu nedenle bu kuruluşlarla çalışmanın ailelerinin hayatlarını olumsuz etkileyerek onları çalışmaktan kaçınmaya zorlayabileceği düşünüldüğünde, birçok araştırmacı korku faktöründen dolayı bilimsel faaliyetlerden geri durabilmektedir. İstanbul’daki Arap düşünce kuruluşlarının karşılaştıkları problemler, sayılan hususlarla sınırlı kalmamaktadır. Yukarıdaki bilgilere ek olarak korona pandemisi başta olmak üzere çeşitli hususlardan kaynaklı özel problemlere de rastlanabilmektedir.

Son olarak, bu merkezlerin birçoğunda bilimsel faaliyetleri ve etkinlikleri uygulamak için yeterli kapasite olmadığı, finansal sorunlar da dâhil olmak üzere çeşitli engellerin gözlemlendiğini söylemek mümkündür. Etkinliklerin ve elektronik

faaliyetlerin yönetilmesinde yeterli deneyimin bulunmaması, onları bazı alanları boş bırakmaya zorlamıştır.

4.4.2. Rutin Faaliyetler Sırasında Karşılaşılan Sorunlar

Tablo 4.35. Kuruluşların Rutin Faaliyetler Sırasında Karşılaştığı Sorunlar

#	Kuruluşun Adı	Rutin Faaliyetler Sırasında Karşılaşılan Sorunlar
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	“Faaliyetleri ve etkinlikleri gerçekleştirirken herhangi bir sorunla karşılaşmadığımız için büyük sorunumuz parayı bulmak.”
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	“Bilgi edinme problemi”.
3.	Suriye Diyalog	“Genelde bir sorunumuz olmuyor ama hedef kitlenin farkındalığını artırmak için programlarımızı yoğunlaştırmamız gerekmektedir.”
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	“Maddi kaynak eksikliğinden başka bir sorunumuz yoktur.”
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	“Mali eksiklikler: Bazı bilimsel faaliyetlerin uygulanmasında bize engel teşkil etmiştir.”
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	“Kimlik sahibi olmayan araştırmacılar için hukuki sorunlar, Türk vatandaşlığı, turist-çalışma oturma izni, seyahatte takip edilmesi gereken konular bulunmaktadır.”
7.	Asya Orta Doğu Forumu	Mali yön: “korona virüsünün ortaya çıkmasından çok etkilendik.”
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	“Farklı alanlarda uzmanlarımız eksiktir. Tüm uzmanlar Yemen topluluğundandır ve hepsi araştırma yayınlama konusunda deneyimlidir.”
9.	Yeni Yemen Medya	“Yemen konusunda Türkiye'nin yeterince etkileşimi bulunmamaktadır.”
10.	İdrak Danışma ve Araştırma	“Aradığımız konularla ilgili kalifiye uzman eksikliği gözlemlenmektedir.”
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	“Herhangi bir sorunla karşılaşmadık, takip ettiğimiz esneklik sayesinde bunu aşabilmekteyiz.”
12.	Stratejik Düşünce	“Karşılaştığımız sorunların başında finansman gelmektedir.”
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	“Özel deneyime sahip kadro eksikliği vardır.”
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	“Mısır Arap Cumhuriyeti'ndeki araştırmacılarla işbirliği zordur.”
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	“Müfredatla ilgili bazı projelerin uygulanması ve Suriye içlerine ulaştırılması noktasında problemler mevcuttur.”
16.	Al Sharq Forum	“Projelerin ve bilimsel etkinliklerin uygulanmasında herhangi bir engel ile karşılaşmamaktadır.”
17.	Stratejik Düşünce Grubu	“Rutin faaliyet ve etkinlikleri gerçekleştirmemizde herhangi bir engel yoktur.”
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	“Rutin faaliyetleri yürütürken herhangi bir sıkıntı yaşanmamaktadır. Merkezimiz ile ilgili kurumlar arasında koordinasyonu sağlayabilecek bir kadromuz var.”
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	Mali eksiklik: “Projelerimizi ve bilimsel faaliyetlerimizi yürütmek için mali kaynağa ihtiyacımız var.”

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları ile rutin faaliyetleri sırasında karşılaştıkları sorunlarla ilgili yapılan röportajda, finansal kaynak eksikliğinin, işleri

profesyonel biçimde yürütecek uzman bilim kadrolarını çekmenin önündeki en büyük engel olduğu tespit edilmiştir. Finansman yokluğu merkezlerde bilimsel çıktılarının verimliliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Kısıtlı imkânlar neticesinde araştırma ürünlerinin itibarını ve kalitesini düşüren bazı etkinlik ve faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Arap düşünce kuruluşlarının çoğunun İstanbul'da yaşadığı mali kaynak eksikliğine ek olarak, bazı Suriye kökenli merkezler, özellikle Türk kimliğine erişim, iş ve seyahat izni ve ikamet belgesinin verilmesi konularında yasal sorunlarla karşı karşıya kalmış ve bu durum, Türkiye içinde çeşitli sorunlara neden olmuştur. Araştırmacılar, özellikle Türk şehirleri arasında seyahat ve hareket iznini güvence altına almak için, yetkili Türk makamları ile sürekli takip ve koordinasyon sağlamaya mecbur kalmışlardır.

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları, hedef ülke dışındaki araştırmacılarla işbirliği bağlamında da çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Söz gelimi, Mısır araştırmacılarının, Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü ile işbirliği yapmaları güçtür. Menşe ülke idaresince bir güvenlik sorunu olarak değerlendirilen merkezler bulunmaktadır.

Genel olarak, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının temel sorunu, Arap bölgesinin sorunlarının çözümü noktasında, bilimsel etkinlik ve faaliyetlerin uygulanmasında tecrübeli, özel araştırmalar yürütebilecek ve kaliteli içerik üretebilecek bilimsel yetkinlikte araştırmacıları çekme kapasitesini sağlayacak finansal kaynakların olmayışıdır. Ayrıca Yemen meselesi gibi bazı Arap kuruluşlarının önemseydiği Arap meselelerinde Türkiye'nin etkileşiminin bulunmaması da kimi çevrelerce bir engel sayılmaktadır.

4.4.3. Rutin Aktiviteleri Gerçekleştirirken Karşılaşılan Problemlerin Kaynağı

Tablo 4.36. Rutin Aktiviteleri Gerçekleştirirken Karşılaşılan Problemlerin Kaynağı

#	Kuruluşun Adı	Rutin aktivitelerinizi gerçekleştirirken karşılaştığınız sorunlar? Bu sorunların çoğunu oluşturan birinci aktöre öncelik veriniz.
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	"Burada genel olarak herhangi bir sorunumuz yoktur. Ancak temsilcilerimizin İsrail işgal makamlarının kovuşturmalarına maruz bırakıldığını ifade etmek mümkündür. İsrail onları tutuklayarak veya

		seyahat etmelerini engelleyerek üzerlerindeki güvenlik kısıtlamaları uygulamaktadır.”
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	“Rutin faaliyetlerimizi gerçekleştirirken herhangi bir sorun yaşanmamaktadır.”
3.	Suriye Diyalog	“Rutin faaliyetlerimizi gerçekleştirirken herhangi bir sorunla karşılaşmıyoruz. Aynı zamanda problemlerle ilgili herhangi bir tarafı sorumlu tutamayız, buradaki sorumluluk kişiseldir.”
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	“Program ve projelerin uygulanmasına ilişkin mali kaynak eksikliği, sivil toplum kuruluşlarının desteğinin yetersizliği dışında herhangi bir sorun bulunmamaktadır.”
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	“Gerçekleştirdiğimiz etkinlik, program ve etkinliklerin uygulanması sırasında bir güvenlik sorunu ile karşı karşıya kalmaktayız. Suriye güvenlik durumunun genel realitesi bu tür sorunların oluşmasında ana etkindir.”
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	“Rutin faaliyetlerimizi gerçekleştirirken herhangi bir sorun yaşanmamaktadır.”
7.	Asya Orta Doğu Forumu	“Asıl zorluk, başlangıçta uyum yeteneğimizi kaybetmemize neden olan yabancılaşma sorundur, yabancı olmamızdan kaynaklı entegrasyon ve uyum sorunumuz olduğunu ifade etmekteyiz.”
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	“Koronavirüsü nedeniyle bilimsel etkinlik ve faaliyetlerin uygulanmasındaki mali boyut.”
9.	Yeni Yemen Medya	“Gerçekleştirdiğimiz proje ve programların desteklenmesine özel sektörün katkısının olmadığı dikkate alındığında mali engel bulunmaktadır. Suudi Arabistan örneğinde görülen araştırma projeleri sağlayan Körfez ülkelerinde olduğu gibi finansman kaynaklarına ihtiyaç vardır.”
10.	İdrak Danışma Ve Araştırma	“Uzmanlar, yeterli zamanları olmadığı için bize cevap vermemişlerdir. Bu durum da araştırma ürünlerimizin genel gerçekliğine olumsuz yansımaktadır.”
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	“Suriye-Türkiye sınırının kapalı olması, bazı Suriyeli kadroların Suriye topraklarında bazı eğitim kursları düzenlemesine engel olmaktadır.”
12.	Stratejik Düşünce	“Kurumun fikrini kabul etme sorunu: Özellikle araştırma yönündeki az tecrübe bulunması ve bu açıdan sağlanan finansman eksikliği vardır.”
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	“Merkezin kendi bünyesinde etkinlik ve faaliyetlerin uygulanması sırasında deneyimli elemanlar yüksek ücret talep etmektedir.”
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	“İktidardaki Mısır rejimi nedeniyle Mısır içindeki araştırmacılarla iletişim kurmakta zorluk.”
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	“Bilimsel proje ve faaliyetleri uygulamak için yeterli mali kaynak bulunmamaktadır.”
16.	Al Sharq Forum	“Kurumsal ve idari istikrarın, siyasi eylemin ve siyasi okuma kültürünün zorluğu, bu genel olarak Arap bölgesinin doğasından kaynaklanmaktadır.”
17.	Stratejik Düşünce Grubu	“Bilimsel konferans ve etkinliklerin düzenlenmesi Türk hükümetinden izin alınmasını gerektirmektedir.”
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	“Yaşadığımız bir sıkıntı yok ama genel olarak özel sektör araştırma kurumları için destekleyici bir unsur olabilmektedir.”
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	Finansal faktör: “Hükümet, (Irak hükümeti) forumu bir rakip olarak görmekte ve forum alanının siyasi muhalefeti temsil ettiğine inanmaktadır.”

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının karşılaştığı rutin sorunlar röportaja göre, bir merkezden diğerine değişmekle birlikte üç ana meseleyle sınırlıdır.

- **Güvenlik Kaynağı:** İstanbul'daki bazı Arap düşünce kuruluşları ve çeşitli ülkelerdeki temsilcileri farklı güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Vizyon Siyasi Kalkınma Merkezi temsilcileri, tutuklanma ve alıkoyma benzeri tacizler ve seyahatten men edilme cezaları yaşamışlardır. Bu durum kuşkusuz programların uygulanmasını olumsuz etkilemekte, çalışanların bilimsel faaliyetlerini sekteye uğratmaktadır. Suriye merkezlerinde çalışan araştırmacılar, Suriye-Türkiye sınırında eğitim kursları düzenleme ve bilimsel faaliyetleri verimli ve etkili bir şekilde uygulama noktasında rutin prosedürlere tabi olmaktadır. Türk hükümetinden seyahat izni almaları zorunlu olduğu için Türk makamlarıyla koordinasyonda bulunmaları, takip ve planlamaları mevcut hukuk çerçevesinde gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Filistin ve Suriye'deki güvenlik sorunu, rejim tarafından uygulanan katı güvenlik kısıtlamaları nedeniyle Mısır Enstitüsü araştırmacılarının Mısır topraklarındaki araştırmacılarla iletişim kurmakta zorluk çekmede Mısır'dan aşağı kalmamaktadır. Mevcut realite, ortak bilimsel faaliyetlerin yürütülmesini ve uygulanmasını olumsuz etkilemektedir.
- **Finansal Kaynak:** Finansal engel İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları için büyük bir zorluk teşkil etmektedir. Merkezleri destekleyen finansal kurumların olmaması, rutin faaliyet ve faaliyetlerin uygulanmasını olumsuz etkilemektedir. Öte yandan bazı uzman ve araştırmacılar bilimsel toplantılar ve dersler gerçekleştirmek için yüksek ücret talep etmektedir. Arap fikir merkezlerinin ise belirli bir etkinliği veya bilimsel çalışmayı gerçekleştirmek için yüksek fiyatlar ödemesi söz konusu değildir.
- **Kabul Kaynağı:** Daha önce bulunmayan yeni bir fenomen olan İstanbul'daki Arap merkezleri fikrini kabul etme de ayrı bir sorundur. Böylesi merkezler entelektüel ortam inşası için elverişli olup özgürlük ve demokrasi barındıran uygun siyasi ortamda filizlenmiş yapılardır.

Kurulduğu amaç çerçevesinde kendi sorunlarını ve toplumlarının problemleri dile getiren platformlar olma iddiasındadır.

Genel olarak, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının karşı karşıya olduğu birçok sorun kaynağı bulunmaktadır. Sorunların yaratılmasına katkıda bulunan faktörler birden fazladır. İç kaynaklı sorunlar bağlamında; finansal engeller, kurum fikrini kabul etmeme gibi durumlar söz konusudur. Dış kaynaklı sorunlar bağlamında ise; Türk toplumuyla bütünleşememe, güvenlik sorunları ortaya çıkaran İsrail işgali, Türkiye-Suriye sınırına ulaşım, Mısırlı araştırmacıların Mısır'daki akademik çevrelerle iletişimi gibi problemler örnek gösterilebilir. Kuruluşların bahsedilen bu sorunlarla yüzleşebilmeleri için etkili stratejiler üretmesi gerekmektedir.

4.4.4. Rutin Sorunların Çözümüne Yardımcı Olan Taraflar

Tablo 4.37. Rutin Sorunların Çözümüne Yardımcı Olan Taraflar

#	Kuruluşun Adı	Rutin faaliyetlerinizi gerçekleştirirken karşılaştığınız sorunların çözümüne katkı sağlayabilecek taraf kimdir?
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	"Özel sektör ve sivil toplum kuruluşları entelektüel çalışmalara büyük önem vermektedir. Bilimsel araştırmalara devam edebilmemiz için finansal açıdan bize yardımcı olunmasını ummaktayız."
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	"Uzman araştırmacılar da dâhil olmak üzere özel sektör kurumları ve sivil toplum kuruluşları ve Doha'daki Arap Araştırma ve Politika Araştırmaları Merkezi ile işbirliği yapmaktadır."
3.	Suriye Diyalog	"Sivil toplum kuruluşları, onlarla yakından ilişkili bulunmaktayız."
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	"Destekleyici kuruluşlar, bağışlar, özel sektör, hükümet projelerimizin desteklenmesine ve uygulanmasına katkıda bulunabilir."
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	"Suriye geçici hükümeti işlerimizi kolaylaştırabilir: Sivil toplum kuruluşları olarak Türkiye'den Suriye topraklarına giriş ve çıkış görevini kolaylaştırmak için sürekli olarak Türk makamlarıyla ilişki içerisindeyiz."
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	"Türk hükümeti, Suriye bölgelerindeki araştırmacıların hareketini güvence altına almaya ve kolaylaştırmaya katkıda bulunmuştur."
7.	Asya Orta Doğu Forumu	"Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı ve iktidar partisi içindeki karar vericiler, onlarla ikili ilişkilerimiz araştırma alanlarımızın gelişmesine katkı sağlayabilir."
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	"Türk hükümeti ve Türk araştırma merkezleri, aramızda bizi ilgilendiren bazı konularda temel seviyede bir işbirliği var."
9.	Yeni Yemen Medya	"Türk hükümeti, özel sektör ve servete sahip işadamları, Yemen araştırma merkezleriyle ilgilenen iş insanları ve inisiyatif sahipleri"
10.	İdrak Danışma ve Araştırma	"Karşılaştığımız sorunların çözümüne yönelik herhangi bir tarafla iletişim yoktur."
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	"Türk hükümeti, ilgili Suriye merkezleriyle iletişim kurarak Suriye bölgelerine güvenli erişim sağlamamıza yardımcı oluyor."

12.	Stratejik Düşünce	“Sorunlarımızı işbirliği içinde çözdüğümüz bir danışmanlık ekibimiz vardır.”
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	“Sorumluluk, hükümetler, iş adamları ve sivil toplum kuruluşları da dâhil olmak üzere tüm taraflara aittir.”
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	“Hükümet, sivil toplum, sıradan vatandaşlar ve Mısır meseleleriyle ilgilenen araştırmacılar.”
15.	İstişraf Eğitim ve Araştırmalar	“Sivil toplum kuruluşları ile ilgili personel.”
16.	Al Sharq Forum	“Temel olarak hükümet, tanıdıklar ve ilişkiler, karşılaştığımız sorunların çözümüne bir ölçüde katkıda bulunur.”
17.	Stratejik Düşünce Grubu	“Hükümet, karar vericilere tavsiyelerde bulunan ana aktördür.”
18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	“Genelde karşılaştığımız faaliyete göre ilgili kurumlara yöneliyoruz.”
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	“Özel sektör ve bilimsel projelere ihtiyaç duyan girişimciler.”

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarıyla yapılan röportaja göre, bu merkezlerin rutin faaliyetlerini yerine getirirken, karşılaştıkları sorunların çözümüne katkıda bulunabilecek taraflar çeşitlidir. Özel sektör ve sivil toplum kuruluşları, merkezin kendisi ile ilgili çalışmaların ve bilimsel araştırmaların uygulanmasında Batı'daki fiili modele benzer şekilde bu merkezlerin ana destekçisi olmuştur.

Suriye geçici hükümeti ve Türk hükümeti arasında, araştırmacıların Suriye topraklarına geçişi konusunda işbirliği sağlanması zorunludur. Bu bağlamda karar vericilere bazı tavsiyelerde bulunulması gerekmektedir. Kuruluşlar Türk hükümetine bağlı ve resmî olarak çalıştığı için Türkiye Başbakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı nezdinde girişimlerin ve resmî bağlantıların kurulması şarttır.

İşadamlarının araştırma projelerini benimsemeleri yoluyla elde edilen mali getiriler, genel olarak kuruluşlara fayda sağlamaktadır. Böylelikle bazı hayati sektörlerin dışlanması ve görmezden gelinmesi yerine onların canlanmasına ve yatırım yapmasına katkıda bulunmaktadır. Öte yandan, İstanbul'daki bazı Arap düşünce kuruluşlarının, ortaya çıkan sorunların çözümüne katkıda bulunabilecek resmî veya gayri resmî herhangi bir taraf yoktur. Sorunların çözümü, merkezin içinden çıkan, karşılaştığı herhangi bir sorunun çözümünü denetleyen veya bir bilgi ve ilişkiler ağı oluşturmaya yönelik bir danışman araştırma ekibiyle sınırlıdır. Bu ekip, herhangi bir sorunla karşılaştığında konuyu inceleyerek soruna köklü çözümler üretmeye çalışmaktadır.

4.4.5. Kuruluş İçi Problemler

Tablo 4.38. Kuruluş İçi Problemler

#	Kuruluşun Adı	Merkezinizin Tecrübesi Işığında Bugüne Dair İç Problemler Nelerdir?
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	<ul style="list-style-type: none"> Sahadan Uzaklık: "Filistin sahasından uzak olmamız gereği görüşmelerimiz sadece zoom üzerinden gerçekleşmektedir." Elektronik veri tabanının olmaması: "Bilimsel etkinliklerin düzenlenmesinde özellikle çalıştay yapacak eğitmenlerin seçiminde ikilem oluşturmaktadır. O etkinlik için en uygun eğitmen kimdir? Kimin şu veya bu konuyla ilgili deneyimi ve uzmanlığı var? Bu tip sorular cevaplanmamaktadır." Elektronik taban yokluğu: "Bilimsel faaliyet." "Aradığımız konuyla ilgili nitelikli bilim kadrolarının eksikliği: Öte yandan akademisyenler ve tecrübeyi birleştiren nitelikli bir kadro varken, bunların büyük bir kısmı İbranice biliyor ve haberleri takip ediyor." "Bazı araştırma konularında nitelikli bilim kadrolarının eksikliği: Öte yandan akademi ve tecrübeyi birleştiren, büyük bir kısmı İbranice bilen ve haberleri takip eden nitelikli bir kadro var." "Türkçe bilgisi ile ilgili teknik konular ve özel web siteleri."
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	"Suriye meselesinin nelerden muzdarip olduğunu anlamak ve açıklamak bağlamında Türk siyasi elitleriyle iletişim kurmanın zorluğu."
3.	Suriye Diyalog	"Düşünce kuruluşlarının yeniliği, onların doğasını, hedeflerini ve eylem mekanizmalarını açıklamamızı zorlaştırmaktadır."
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	<ul style="list-style-type: none"> "İdari görevlerin akademik görevlerle iç içe geçmesi." "Bilimsel yazı için araştırmacıları cezbetme durumunda finansman yetersizdir."
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	"Yeterlilik ve deneyim eksikliği."
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	<ul style="list-style-type: none"> "Mali zorluk bütçenin esas olarak başlılara bağlı olmasından kaynaklanmaktadır." "Yabancı merkezlerin araştırmalarıyla rekabetin güçlüğü."
7.	Asya Orta Doğu Forumu	"Ülke içinde bilgiye ve karar vericilere kolay erişim sağladığımız için şu ana kadar büyük bir sorunla karşılaşmadık."
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	"En büyük engel, bilimsel faaliyetlerimizi gerçekleştirmemizi engelleyen finansmandır."
9.	Yeni Yemen Medya	"Merkez bünyesinde yürüttüğümüz faaliyetlere Türk karar verici tarafından yeterince ilgi gösterilmemektedir."
10.	İdrak Danışma ve Araştırma	"Uzmanlıklar problemi vardır, yani faaliyet gösterdiğimiz merkezimizde yeterli kadro ve çeşitli disiplinlerden uzman bulunmamaktadır."
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	"Herhangi bir iç sorunumuz yoktur."
12.	Stratejik Düşünce	"Karar vericilerin araştırma ürünlerimize bakışı."
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	"Mali kaynak eksikliği, bilimsel projelerimizi uygulamamızı zorlaştırmaktadır."
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	"Türkiye'ye dışarıda gelen araştırmacıların yerleşmesi."
15.	İstisraf Eğitim ve Araştırmalar	"Bilimsel yeterlilikleri çekmek."
16.	Al Sharq Forum	"Türkiye'ye yerleşme problemi."
17.	Stratejik Düşünce Grubu	"Karar vericilerle iletişim kurmak."

18.	BARQ Politikalar ve İstişareler	“Herkes için uygun bir ofis sağlanması.”
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	“Herkes için uygun bir ofis sağlanması.”

İstanbul’daki Arap düşünce kuruluşlarıyla, karşılaştıkları sorunlar ve zorluklar hakkında yapılan röportaja göre, genel olarak bilimsel araştırma alanında veya özel olarak kamu politikası ve karar alma alanında düşünce kuruluşlarının ve Arap diasporasının rollerini ve faaliyetlerini etkileyen bir dizi sorun ve zorluk bulunmaktadır. Bu bağlamda, İstanbul’daki düşünce kuruluşlarının ve Arap diasporasının günlük faaliyetlerini ve etkinliklerini gerçekleştirirken karşılaştıkları en önemli iç sorunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Zayıf Finansman: Hiçbir araştırmacı yeterli maddi destek olmadan istenen hedefi başaramadığı gibi bir araştırma kurumu açıp donatamayacağından, finans kaynakları, araştırmacının anahtarı olarak değerlendirilmelidir.

Bu açıdan maddiyatın gerekliliği bizi şu tür sorulara yöneltmektedir: İstanbul’daki düşünce kuruluşları ve Arap merkezlerine hizmet etmek ve bilimsel araştırma projelerini uygulamak için ne kadar bütçe ayrılmaktadır? İstanbul’daki düşünce kuruluşları ile yapılan röportajda, özellikle bilimsel yazılar için araştırmacıları çekmek veya proje uygulamak açısından personel ve merkezin kendilerine yeterli maddi destek sağlayamadıkları, finansman konusunda sorun yaşadıkları tespit edilmiştir. Sayılarındaki artışa ve yayılma boyutlarına rağmen, düşünce kuruluşlarına cömertçe bütçe sağlayan mekanizmalara sahip gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında, merkezlerin finans kaynakları oldukça kısıtlıdır. Söz gelimi Amerika’da 2000 civarında düşünce kuruluşu ve siyasi analiz alanında çalışan merkez bulunmaktadır. Ayrıca Amerika dışında dünyada 2500’e yakın merkez bulunmaktadır. RAND adlı kurum gibi bazı Amerikan merkezlerinde binden fazla çalışan görev yapmaktadır. Kurumun bütçesi yaklaşık 100 milyon dolara ulaşmaktadır. Buna karşılık az personeli olduğu halde büyük maddi imkânlarla sahip müesseselere de rastlanmaktadır. Örneğin; Washington Siyasal Araştırmalar Enstitüsü 1-2 milyonluk bütçeye sahip bir kurumdur (Saykalı, 2019). Arap devletleri bağlamında finansman seviyelerinin düşük olduğu ve özel sektörün araştırma

kurumlarına dair payının az olduğu, genel bütçelerin yüzde birini bile oluşturamamasından anlaşılmaktadır (Es-Saykalı, 2019). Finansman bağımsızlığı karar alımında ve araştırma gündeminin belirlemede etkili bir rol oynamaktadır. Araştırmaların ve etütlerin tarafsız veya taraflı olarak incelenmesi, merkezlerin rotasını çizmektedir.

- Kurumsallaşma Eksikliği: Kurumsal ve profesyonel iş eksikliği, özellikle araştırma yapmak için gerekli veri tabanının olmadığı hallerde düşünce kuruluşlarının çalışmalarını engelleyen ve onları sıkıntıya düşüren en önemli zorluklardan biridir. Elektronik bir veri tabanının olmaması, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları için bir problem yaratmıştır. Özellikle bilimsel etkinliklerin ve çalıştayların düzenlenmesi için uygun eğitmenlerin seçilmesi açısından böylesi bir zorluk mevcuttur (Atawna, 2021). Herhangi bir konuyla ilgili uzmanlık ve deneyime sahip kişilerin kim olduğunu kestirmek, hâlihazırda güçtür. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının herkesin ulaşabileceği referans gösterilebilecek resmî bir veri tabanına sahip olmaması, düşünce kuruluşları için büyük bir zorluk teşkil etmektedir.
- Karar Alıcılarla İlişkiler: Türk yetkililer veya karar alıcılar arasında, merkezlerin siyasi bağımsızlığına ilişkin ya da belirli siyasi akımlarla (özellikle muhalefet akımları) olan ilişkilerine dair bazı şüphelerin bir sonucu olarak, İstanbul'daki bazı Arap düşünce kuruluşlarına karşı bir dereceye kadar güven eksikliği bulunmaktadır. Bu durum, Arap davalarının özellikle de Suriye meselelerinin özünü anlamak ve açıklamak için Türk siyasi seçkinleriyle kurulacak iletişim sürecini olumsuz etkilemektedir (Saifan, 2021). Arap düşünce kuruluşlarının İstanbul'da yürüttüğü araştırma faaliyetlerine Türk karar vericiler tarafından yeterince ilgi gösterilmemektedir (Cebri, 2021). Türk karar alıcılarının İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının ürettiklerine güven duymaması, bu merkezlerin yeni kurulmuş olmasından da kaynaklanmaktadır. İstanbul'daki birçok Arap merkezi, Türk ve Arap dünyası ile ilgili birçok çalışmanın hazırlanmasında, Arap ve Türk akademik uzmanlardan yardım almasına rağmen, Batılı merkezlerin ürettiğine benzer nitelikli bilimsel

araştırmalar yayınlayacak yeterli bilimsel donanıma ve uzmanlığa sahip değildir.

- Bilimsel Uzmanlıkların Olmaması: İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarında karar verici uzmanların olmaması, bilimsel yeterlilikleri çekecek sistematik düşünme kültürünün zayıflamasına neden olmuştur. Birçok yetkili ve üst düzey yönetim görevlisi, istenen formasyondan uzaktır. Bu durum özellikle kamu politikalarının hazırlanması için ihtiyaç duyulan konu ve sorunlar başta olmak üzere, bilimsel analiz için gerekli olan uzmanlık bilgisine, metodolojik araçların derinliğine ve sistematik bilimsel çalışmaların kalitesine olumsuz bir şekilde yansımıştır. Bilgiye, uzmanlığa ve deneyime dayalı bilimsel analiz ve yorumlama kapasitesine sahip ve bilimsel referansları bulunan, uzmanlaşmış bilim kadrolarının yokluğu, Arap kuruluşlarını yabancı çalışmalarla rekabet etme kapasitesinden yoksun bırakmıştır.
- İşin Özel Gelişimi: İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının yeniliği ve nitelikli bilimsel kadroların yetersizliği, esas olarak araştırmacıları siyasi yönelimli araştırma becerilerinde eğitecek profesyonel programlardan mahrum bırakmıştır. Elektronik toplantılar, zoom yoluyla buluşma yoluyla olduğundan, gerçeklikten ayrı bir düzlemde duran temsilcilerin sahadaki olayları takip ve analiz etme yeteneği zayıflatmıştır.
- Uygun Bir Ofisin Bulunmaması: Kimi Arap kuruluşlarının İstanbul şehri içinde sabit ve uygun bir iş ofisinin olmayışı, bilimsel çabaların dağılmasına yol açmaktadır. Bu durum, başka bilim kuruluşları ve düşünce kuruluşlarıyla sağlıklı iletişim imkânının doğmasını engellemektedir.

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları, yakın zamanda ortaya çıkmaları yanında, diğer Arap veya Batılı entelektüel kurumlar gibi, kuruluş aşamasında, türüne bağlı olarak bir kurumdan diğerine değişen çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Sağlanan finansmanın kalitesi, karar vericilerle ilişki, bağımsızlık derecesi, yeni fikirler üretme yeteneği, rolü kavrama, araçları ve programları etkili kullanma stratejileri, merkezlere herhangi bir sorunla yüzleşmek için yaratıcı çözümler geliştirme yeteneği bunlara örnek gösterilebilir.

4.4.6. Kuruluş Dışı Problemler

Tablo 4.39. Kuruluş Dışı Problemler

#	Kuruluşun Adı	Merkezinizin bugüne kadarki deneyimlerine bakıldığında, bugüne kadarki deneyimler ışığında belirlediğiniz en önemli dış problemler nelerdir?
1.	Ru'ya Siyasal Kalkınma	▪ “Finansman sorunu, programları takip ettiği için en önemli sorunumuzdur.”
2.	Harmoon Çağdaş Çalışmalar	▪ “Dışarıdan herhangi bir zorlukla karşılaşmadık, işleri verimli ve etkin yürütebilecek kadrolara sahibiz, yasalara uygun çalışıyoruz ve merkezimiz yasal olarak yetkili ve ruhsatlı bir ofistir.”
3.	Suriye Diyalog	▪ “Finansman eksikliği ve etkin bilim kadrolarının yokluğu dışında herhangi bir dış zorlukla karşılaşmadık.”
4.	Almogaddad Çalışma ve Araştırma	▪ “Yazarların çalışma ve makale yazmak konusunda özür beyan etmesi.” ▪ “Katılımcıların bulunmaması.”
5.	Jusoor Çalışma ve Araştırma	▪ “Bilimsel görev ve faaliyetlerimizi gerçekleştirirken karşılaştığımız herhangi bir dış sorun bulunmamaktadır.”
6.	Omran Stratejik Çalışmalar	▪ “Hukuki zorluk: özellikle Türk vatandaşlığına veya kimliğine sahip olmayan araştırmacılar için bulunmaktadır. Bu durum, özellikle Suriye-Türkiye sınır bölgelerinde eğitim faaliyetleri düzenlemek noktasında yasal takibata yol açmaktadır.”
7.	Asya Orta Doğu Forumu	▪ “Vize ile ilgili bazı sorunlar.”
8.	Arap Stratejik Çalışmalar Kurumu	▪ “Yemen sorununun nelerden muzdarip olduğunu açıklamak için Batı toplumuyla iletişim kurmanın zorluğu. Yemen meselesi, Batı-Yemen ilişkileri için bir öncelik değildir.”
9.	Yeni Yemen Medya	▪ “Türkiye dışındaki Yemen araştırma merkezleriyle iletişim kurmanın zorluğu.”
10.	İdrak Danışma ve Araştırma	▪ “Karar vericilere erişim kolay değildir.”
11.	Mukarbat Siyasi Kalkınma	▪ “Eğitim kursları düzenlemek için Suriye bölgelerine erişim.”
12.	Stratejik Düşünce	▪ “Ürettikleri kitapları dağıtmaları yasaktır. Kitapların bazı sergilerde değeri yoktur.”
13.	Ru'ya Stratejik Düşünce	▪ “Güvenlik kaygısı, özellikle araştırma kurumlarıyla işbirliğinin uygulanmasında, çalışmanın yapılabilmesi için onay alınması gerekir.”
14.	Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	▪ “Mısır siyasi rejiminin enstitüye yönelik kasıtlı karalama kampanyaları.” ▪ “Bazı Mısırlı yetkililer enstitünün araştırma çalışmalarını reddetti.”
15.	İstisraf Eğitim ve Araştırmalar	▪ “Dış hibelerin güvence altına alınması.”
16.	Al Sharq Forum	▪ “Farklı Arap çevrelerinden, özellikle Suudi Arabistan-BAE ‘den araştırmacılarla işbirliği yapılması.”
17.	Stratejik Düşünce Grubu	▪ “Bazen finansal istikrar sorunu yaşanması.”
18.	BARQ Politikalar ve İstisareler	▪ “Merkezde bazı bilimsel faaliyetlerin uygulanması için dış finansmanın olmaması.”
19.	Irak Entelektüeller ve Akademisyenler Forumu	▪ “Forumun bazı bilimsel kadrolarının güvenlik takibine uğraması.”

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları ile karşılaştıkları sorunlar ve zorluklar hakkında yapılan röportaja göre, bahsedilen kuruluşların günlük faaliyetlerini ve etkinliklerini gerçekleştirirken karşılaştıkları en önemli dış sorunlar şu şekildedir:

- **Güvenlik Problemi:** Güvenlik sorunları sadece medya müesseseleriyle sınırlı değildir. Tüm kurumların, sivil toplum kuruluşlarının ve personelin karşı karşıya olduğu güvenlik sorunları bulunmaktadır. Genel bir sorun olmakla birlikte, özelde kurumların ve araştırma merkezlerinin entelektüel üretimini etkilemektedir. Türk devletinin ve özelde İstanbul şehrinin tanık olduğu siyasi istikrara rağmen durum değişmemektedir. Bazı düşünce kuruluşları, özel güvenlik durumlarından muzdariptir. Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Mısır rejimi tarafından kasıtlı karalama kampanyalarına maruz kalmaktadır. Bazı Mısırlı yetkililerin enstitü tarafından yayınlanan çalışmaları reddedilmekte, Mısırlı yetkililer takip, inceleme ve kovuşturma süreçleriyle araştırmacıları yıldırma planlamaktadır (Abdüşşafi, 2021).

Mukarbat Siyasi Kalkınma Merkezi'nde olduğu gibi, eğitim kursları düzenlemek için Suriye içlerine ulaşmakta güçlük çeken merkezler bulunmaktadır (Haddad, 2021). İraçi Forumu'nun bazı bilim kadroları, Irak'taki siyasi gerçekliği reddetmelerinin bir sonucu olarak ve yayınladıkları devletin otoriter yapısına vurgu yapan kaliteli araştırma ürünleri nedeniyle bazı takibata maruz kalmaktadır. Onlara göre mevcut Irak devletinin otoriter ortamı ve yaşadığı birçok zorluk, sivil devlet inşasından halkı alıkoymaktadır. Stratejik Düşünce Merkezi gibi bazı Arap düşünce kuruluşlarının araştırma ürünlerini dağıtması ve hatta bilimsel sergilere katılması engellenmektedir (Habeşi, 2021). Bu durum, kitapların devlet veya katılımcı sergi için bir güvenlik sorunu oluşturduğu iddiası temelinde gerçekleşmektedir. Merkezin önderlik ettiği ideolojik arka plandan ve yayınladığı araştırma ürününün kalitesinden kaynaklanan yan güvenlik meseleleri de ortaya çıkmaktadır.

- **Tarafsızlık ve Bağımsızlık Eksikliği:** Düşünce kuruluşları tarafından hazırlanan araştırma ve çalışmaların değeri, tarafsızlık, bağımsızlık ve profesyonelliklerinde ortaya çıkmaktadır. Somut bir özgürlük marjı olmadan kalite elde edilememektedir. Özellikle metodoloji ve bilimsel katılımı ilgili

olarak, bir fikir empoze etmeyen veya araştırmacıyı yazmaya ve katılmaya zorlamayan bir özgürlük atmosferi sağlanmalıdır. Araştırmacı kursu tamamladıktan veya bilimsel çalıştaylara katıldıktan sonra salt maddi bir fayda beklememeli, bilimsel kursun yararlılığı ve önemine ikna olmadan katılım belgesi almak amacıyla bazı eğitimlerde yer almamalıdır. Bu bağlamda, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının karşı karşıya olduğu pek çok sorun bulunmaktadır. Araştırmacının aşağıdakiler de dâhil olmak üzere birçok engel sonucu yazarlık yapmayı reddetmesine rastlanmaktadır. Merkezin ideolojik arka planı ile yazarın yönelimleri bazen örtüşmemektedir. Yazar ve araştırmacıların çoğunluğu ücretsiz yazmayı reddetmektedir. Araştırmacının yönelimleri, açıklanan konuların kalitesi ve entelektüel uygunluk, araştırmacı için teşvik edici bir nitelik taşımaktadır. Primlerin ve finansal ödüllerin olmaması da bir problemdir. Ayrıca akademisyenler bilimsel toplantılara ve çalıştaylara özür beyan ederek katılmayabilmektedir. Programlarına uyulmaması, tarihlerin çakışması veya çalıştayın veya derslerin bilimsel ve entelektüel uzmanlıklarıyla bağdaşmaması, araştırmacıların bilimsel toplantılara katılımını engelleyebilmektedir.

- İstanbul'daki Arap Düşünce Merkezleri ile Batılı Düşünce Kuruluşları Arasındaki Zayıf İlişkiler: İstanbul'daki bazı Arap düşünce kuruluşları, Batılı entelektüel merkezlerle iletişim kurmakta, bilimsel ve bilgi ağları oluşturmakta güçlük çekmektedir. Bundan dolayı araştırmalar kısıtlı bir çevrede yayınlanmaktadır. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının Batılı kuruluşlarla ilişkilerinin zayıflığı, birçok sorundan kaynaklanmaktadır. Bunlara örnek olarak; Batılı merkezlerle iletişim kanalları kurmamak, Batılı araştırma merkezleri ile Batılı karar vericiler arasında net iletişim kanallarının olmaması gibi sorunlar gösterilebilir.

İstanbul'daki Arap merkezlerin sorumluları, Batılı kuruluşlarla işbirliği ve iletişim ağları oluşturarak aralarında bir boşluk ve entelektüel mesafe durumu yerine bilim ve bilgi alışverişi yapmalarını sağlayacak yeterli mekanizmalara sahip değildir.

- Dış Finansman Yokluğu: İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları için dış finansman yokluğu, genellikle siyasi eğilimleri, güvenlik başlıklarını ve kişisel hususları idarenin ve araştırmacıların vizyonunu belirleyici bir faktör haline getiren kamu sektörüyle karşılaştırıldığında, karar vermede ve gereksinimleri tespit ve düzeltmede daha fazla esnekliğe sahip bulunan özel sektörün önemli ve etkileyici rolünün olmamasından kaynaklanmaktadır. Öte yandan, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının yabancı kurumlara başvurusu, onları fikri ve siyasi bağımsızlığı ortadan kaldıran gündemler içeren yabancı fonların tuzağına düşürmekte, haklarında yasal sorgulamalar yapılması sonucunu doğurmaktadır. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları, dış finansmana başvursalar da, finansman kuruluşunun öncelikleri arasında araştırmacı gruplarını ve kuruluşlarını desteklemek ilkesi yoksa destek alamamaktadır. Bu tür finansman, uzun vadede, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının çıkarlarının yönelimleri ve öncelikleri konusunda olumsuz etkilere sahip olabilmektedir.

Konu ile ilgili son olarak şunları söylemek mümkündür: İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının karşılaştığı iç ve dış problemler yöneticiler ve karar vericiler için büyük önem arz etmiştir. Bu çerçevede Arap kuruluşlarının demokratik bir çevrede ortaya çıkması kayda değer bir olgu olarak gündemde yerini almıştır. Gerek müdürler gerekse dış makamlar tarafından mümkün çabalarla en büyük oranda mevcut kuruluşların korunması gerekmektedir. Zira bu kuruluşların çabaları, farklı Arap ülkelerinin ve toplumlarının meselelerine ve problemlerine dair bilimsel çalışmalarla üretilmiş dengeli ve yeterli çözümler anlamına gelmektedir. Arap merkezlerinin çeşitli alanlarda gerçekleştirdikleri proje ve programlar da ülkelerin realitesine ve yöneticilerin halka dönük uygulamalarını açıklar nitelikte olabilmektedir. Halkların değişim arzusuna yönelik gayretlerini yansıtan eserler, anılan kuruluşlarda üretilebilmektedir. İslam ve Arap kültürünü zenginleştiren ve mirasını muhafaza eden, özgürlük arayışındaki toplumlara katkı sunan, yeniliklere açık bilimsel yeterlilik ve genç kadroların istihdamı da gerçekleşmektedir.

Arap Baharı sonrası dönemde İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının niteliksel gelişiminin artırılması, yöneticiler için büyük önem arz etmiştir. Dolayısıyla

hem içeriden hem de dışarıdan mevcut zorlukları okumak gerekmektedir. Özgürlükçü, hesap verebilir ve şeffaf bir ortamda açılan bu yapıların üzerinde kafa yormak gerekmektedir. Realitenin kritiği, kuruluşların kendi toplumlarının üyelerine ya da içinde yaşadıkları diğer toplumlara karşı olumlu değişim yapmalarına katkıda bulunmak için sistematik düşünce ile bilimsel yeterlilikleri geliştirme, süreklilik ve kendine çekme becerisini teşvik edecektir. Zira onlar gerek yöneticileri arasında gerekse faaliyet gösterdikleri hükümetler arasında, karar verme, planlama geliştirme ve kamu politikası oluşturma yeteneğine sahip, olumlu etki mekanizmalarına ve araçlarına sahiptir. 2011’de, Arap dünyasında siyasi değişim yolunun başlamasından önceki statükodan farklı bir düşünce sistemi inşa etme arzusunda olan karar vericiler gibi diğer taraflarla işbirliği yapıldığında, etkin değişimlerden söz etmek mümkün görünmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, 2011 Arap Baharı devrimlerinden sonra İstanbul'da inşa edilen yurt dışı Arap düşünce kuruluşlarının bilimsel katkıları ele alınmaktadır. Bu müesseselerin bilişsel dönüşüm yanında bilgi ve kültür üretiminin yeniden gerçekleşmesine dair yapıcı rolleri üzerinde durulmaktadır. Bilgi üretim biçimleri, incelenen merkezlerin kurulduğu amaç ve hedefe hizmet edecek şekilde çalışması ihtimali araştırılmaktadır. Menşe ülkelerinin karşı karşıya olduğu en önemli sorun ve politikalara odaklanmaya ek olarak, politika oluşturmada etkili bir araç olmak ve karar vericilerle bağlantı oluşturmak noktasında onlar tarafından üstlenilen görevler saptanmaktadır. Düşünce kuruluşu açma izni veren ev sahibi ülkeyle menşe ülke arasındaki ilişkileri yönlendirecek bir mekanizmanın olup olmadığı yorumlanmaktadır. Nitelikli ofislerin oluşturulması yoluyla araştırma kadrolarının meydana getirilmesi ve imkân sağlanmasının, değişik bilimsel çaba ve faaliyetler üretme kapasitesine ve Batı'daki Arap kuruluşlarıyla işbirliği içinde Arap ülkelerinin temel sorunlarının çözümüne yansımaları okunmaktadır.

Tezimizde dört temel bölüm halinde hazırlanan bilimsel bir röportaj/mülakat aracılığıyla, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının bilimsel ve bilişsel dönüşümdeki rolleri ve kapasiteleri üzerinde durulmaktadır. Özellikle üçüncü ve dördüncü bölümde kuruluşların bilgi üretme kapasitelerinin nasıl olduğu ele alınmaktadır. Bu bağlamda ulaşılan en önemli sonuçlara yer verilmektedir. Her bölümde bahsedilen kuruluşlarla doğrudan alakalı bazı soru ve problemler işlenmektedir. Sorular kuruluşların müdürleri tarafından yanıtladığından, bilimsel röportaj sırasında elde edilen sonuçlar kurumun yapısı, işleyişi ve çalışma hacmine ilişkin analize elverişli doneler olmaktadır. Böylelikle merkezin denetimi ve yönlendirilmesiyle gerçekleşen etüt ve araştırma dosyaları gibi teorik projelere ek olarak sempozyum, seminer, konferans, çalıştay, basın söyleşileri gibi uygulamalı çabalar hakkında da sağlıklı bir şekilde bilgi edinilmektedir. Bilgi üretimini destekleyen istikrarlı bir siyasi ortamda kuruluşların bilimsel bilgi üretimi bağlamında neleri başarabildikleri irdelenmektedir.

“İstanbul'daki Arap Düşünce Kuruluşları- Analitik ve Kritik Bir Araştırma” başlığını taşıyan tezimizde konumuzu birinci dereceden ilgilendiren bazı bilgilere

ulaşmıştır. Bu bilgiler aracılığıyla, İstanbul'daki diaspora Arap kuruluşlarının bir haritası sunulmuştur. Çalışmamız bu alanda yapılmış öncü bir bilimsel çaba olmasından dolayı önemlidir. Tezimizde ilgili kuruluşların davaları ve temel meselelerine değinilmiş, demografik yapısı, örgütsel özellikleri, iç ve dış problemleri tartışılmış, vizyon ve misyon çerçevesinde mevcut sorunların aşılması ve bilimsel araştırmaların teşviki noktasında yardımcı unsurlar olarak başvurulabilecek çeşitli etkin stratejilere temas edilmiştir. Tezimizi genel politika ve uluslararası ilişkiler disiplininde eğitim gören ve doktora yapan akademisyen ve araştırmacılar için kayda değer bir çaba olarak değerlendirmek mümkündür. Zira bu tip etütlerin gerek araştırmacıların şahsına gerekse çalıştığı veya eğitim aldığı kuruma tamamlayıcı bilgiler gibi teorik ve pratik nitelikli çeşitli akademik yararlar sağlaması olasıdır. Tezimizde tespit edilip üçüncü ve dördüncü bölümde açıklanan en önemli sonuçlar şu şekilde özetlenebilmektedir:

- ✓ İstanbul'daki Arap merkezlerinin neliği ve niteliği hakkında uzman akademisyen araştırmacılar ve karar vericiler arasında, üzerinde uzlaşmış bir tanım veya hassas bilgiler yoktur. Bu durum, onların yeni kurulmuş merkezler olmasından ileri gelmektedir. 2011 sonrası siyasi ve sosyal şartlar, ekonomik gelişmeler Arap kuruluşlarının doğumuna yol açmıştır. Arap Baharı'ndan sonra yaşanan değişimler, kuruluşların oluşumuna neden olmuştur. Bazı merkezleri kuran isimler ise Arap Baharı'nın doğrudan etkisi altında yer almaksızın birtakım işlere niyetlenmiş, kişisel ve toplumsal gayretler güden entelektüeller ve siyasi elitlerdir. Kuruluşları menşe ülkelerinin sorunlarına katkı sunmayı, kuruluşlarından yayınlanan çalışma ve araştırmaları mevcut bilimsel literatürle bağdaştırarak yeni bilgi değerleri üretmeyi hedeflemişlerdir. Bu çerçevede konuyla ilgili taraflara, siyasi karar vericilere muhatap olmayı önemsemişler, bağlantılar yoluyla rutin faaliyetler ve bilimsel çabalar sırasında yaşanan problemleri çözmeyi istemişlerdir. Dolayısıyla Arap merkezlerinin değişik fikirlerden, politik vizyonlardan gelen toplumlarının değişik kesimlerinin sesini duyurmaya çalışan elit topluluklar olduğunu söylemek mümkündür. Bu topluluklar kitap basmak, makale ve rapor hazırlamak, çalıştay ve sempozyumlar düzenlemek gibi biçimlerle donanımlı insan kaynaklarını

kullanmaya yönelmektedir. Dolayısıyla merkezler düşüncelerini yaymaya çabalayan ve bilimsel üretimi destekleyen çevrelerdir.

- ✓ İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları, politik kapsayıcılık içeren, sosyal, düşünsel, kültürel ve bilişsel yönleri bulunan genel vizyonları ile öne çıkmıştır. Genel vizyonları onların değişik faaliyet ve programları yürütmesine olanak tanımış, önemli insani ve ulusal meselelerde realiteyi yakından okuyan araştırma, inceleme, rapor ve sempozyum üretmek aracılığıyla ülke ve toplumlarına hizmet edecek fiili çabalar ortaya koymalarını sağlamıştır. Bu merkezlerin çalışmaları onlarla diğer Arap merkezleriyle, ev sahibi devletin düşünce kuruluşları ve ilgili kurumlarıyla köprü olabilecek niteliktedir. Sunulan bilimsel çıktılar aracılığıyla bilimsel paylaşım ve perspektiflerin aktarımına dayalı bir işbirliği, birden fazla ülke ve halkın meselelerine değinen program ve projeler geliştirmek mümkündür.
- ✓ Arap Baharı devrimleri başlamadan önce, İstanbul'da Arap düşünce kuruluşlarının tarihsel gelişim sürecini gösteren ve daha önce yapılmış herhangi bir çalışma veya edebiyat yoktur. Arap Baharı'nın başlamasından önce Arap düşünce kuruluşlarının aktif rolü yoktur. Siyasi ortamında özgürlük ve demokrasi ilkeleri yer alan Arap dünyasında sınırlı bir etkiye sahiptir. Bu durum da onlarla Batı ve politikaları arasındaki uçurumu oluşturmuştur. Dolayısıyla Arap Baharı devrimlerinden önce, İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarını çevreleyen ortam, Arap karar vericilerin ve araştırmacıların etkin Arap forumları ve araştırma kuruluşları kurmalarına çok elverişli olmuştur. İstanbul'da siyasi istikrar, demokrasi ve özgürlük ortamı ve ifade özgürlüğüne saygı olduğu için sivil toplum kuruluşları ve düşünce kuruluşları için gerekli zemin sağlanmıştır. Dolayısıyla Arap araştırmacıları İstanbul'a başvurmaya ve çıkarlarına hizmet eden araştırma merkezleri kurmaya yönelmiştir. İstanbul'da seminerler ve araştırma konferansları kurma ve düzenleme özgürlüğü, Türk ve Batı kurumlarıyla araştırma ortaklıkları yapma imkânı da sağlamıştır.
- ✓ Demokrasi ve özgürlük, istibdat ve zulümden kurtulmak fikri Arap kuruluşlarının kurulması açısından farklı uyruklardan Arap muhalefetini teşvik eden bir mesele olmuştur. Aynı zamanda, gerek ev sahibi ülkeyle, gerekse

onların sorunlarına sponsor olan uluslararası kuruluşlarla yapılan istişare toplantılarında siyasi ve hukuki gözetimin temelini özgürlük ve demokrasi fikri oluşturur. Dolayısıyla, Arap düşünce kuruluşlarının İstanbul şehrinde kurulması, ister muhalefet için, isterse bu ülkelere göç eden Arap halkları için olsun, meşru ve yasal bir siyasi yapının mevcudiyeti için bir başlangıç noktası anlamında bir gelişmedir. Kuruluşların Arap halklarının günlük yaşamlarında karşılaştıkları sorunları ve zorlukları tespit etmek, onlara yardımcı olacak stratejiler ve çözümler geliştirmek amacıyla çalışmak, acılarını hafifletmeye ve yaşam koşullarını iyileştirmek bağlamında katkıları bulunacaktır.

- ✓ İstanbul kentindeki Arap düşünce kuruluşları, belirli bir türle sınırlı kalmayarak çeşitli türlere ayrılmakta olup mali ve idarî olarak bağımsız kuruluşlardır. İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşları ile yapılan görüşmeye göre, sivil toplum kuruluşlarına bağlı Arap diasporası düşünce kuruluşlarının %84,1 oranla, görüşme yapılan 19 Arap düşünce kuruluşlarından 16'sını kapsadığı görülmektedir. John Hammer'ın sınıflandırmasına göre, bu tür kuruluşlar genellikle aşağıdan yukarıya doğru sınıflandırılmaktadır. Fonunu koşulsuz bağışlardan alan kuruluşla, zamanında çalışmalarını devletin talimatlarından uzakta yapmakta özgürdür. Hükümetten ve karar vericiden mali ve idarî olarak bağımsızdır. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları, bağışlara dayalı yapısından dolayı, ister ulusal meselelerine hizmet etsinler, isterse herhangi bir partiye ve hükümete bağlı olmaksızın fikri ve maddi bağımsızlığa sahip merkezler biçiminde görüş ve isteklerini dile getirsinler, birçok etkin çalışma ve programı uygulama kabiliyetine sahiptirler. Bağımsızlık, kuruluşlarda çalışan araştırmacıların karar özgürlüğünü ve araştırma projelerinin kalitesini olumlu yönde etkilemektedir.
- ✓ Arap düşünce kuruluşlarının kadrolarının önceki iş alanları, çalışmalarının doğasını ve mekanizmalarını anlamak için açık bilimsel öncüller oluşturmaktadır. Diğer kuruluşlara kıyasla yeni kurulmuş olmalarına rağmen bu kuruluşların uzmanlık ve görevler açısından performans ve kalitede niteliksel bir sıçrama yaşamasını önceki çalışma alanlarına bakarak yorumlamak mümkündür. İncelenen önceki sekiz alan arasında en önemli ve en etkili

alanlardan biri siyasi alandır ve siyasi alanın önemi iki faktörden kaynaklanmaktadır: Arap düşünce kuruluşlarının yöneticilerinin siyasi arka planı: İstanbul'daki araştırmacılar farklı geçmişlerden ve ideolojilerden gelen ancak siyasi geçmişleri bulunan kişilerdir. Bu şahıslar, doğrudan araştırmalar, konferanslar, sempozyumlar, çalıştaylar ve diğer bilimsel etkinlikler yoluyla ülkelerinin değerinin ve siyasi konularının tanıtılmasına katkı sunmuşlardır. Merkezler, hedef kitlenin ihtiyaçlarına yanıt olarak bazı siyasi konuların yeniden ele alınmasına ve değerlendirilmesinde payı olacak, doğrudan ve dolaylı siyasi mesajlar olarak hizmet verecek aylık veya yıllık etkinliklerde deneyimli karar vericileri ve siyasi düşünce adamlarını barındırmıştır. Belirli bir siyasi boyuta odaklanmak yerine toplumun tüm üyelerini karşılayan bir siyasi gerçeklik inşa etmek için elverişli bir zemin ve umut kaynağı olmuştur.

- ✓ İstanbul'daki düşünce kuruluşları, yeni kurulmuş olmalarına ve personelinin ideolojik ve entelektüel eğilimlerinin çeşitliliğine rağmen bilimsel, politik, akademik, eğitimsel ve entelektüel yayınlarda çeşitli programlar sunmayı, entelektüel ve uygulamalı tezlerinde farklılaşmayı başarmıştır. Öğrenciler, araştırmacılar ve çeşitli türden akademisyenler de dâhil olmak üzere teknik, sosyal ve beşeri bilimlerde bilim camiasının tüm kategorilerine hizmet vermiştir. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının programlarının analizi sonucunda şunları söylemek mümkündür: Bilimsel programlar, tüm programların ana odak noktasıdır. Konferanslar ve seminerler düzenlenmektedir. Rapor yazma ve araştırma hazırlama gibi bilimsel çalışmalar yürütülmekte, bazı etütler hakemli bir bilimsel dergi tarafından yayınlanmaktadır. Lisans diploması, yüksek lisans, doktora gibi bilimsel derecelerin verilmesine yol açan akademik programlar da vardır. Çeşitli alanlarda uzmanlaşmış kadrolar tarafından eğitim kursları yapılmakta, uzman personelin kalitesi, gündeme getirilen konunun önemi ve araştırma öğrencileri de dahil olmak üzere hedef kitleye olan ihtiyaç gibi değişik başlıklar yoluyla etkileşim ve iyileştirme sağlanmak istenmektedir.
- ✓ İstanbul'daki Arap düşünce merkezlerinde liderlik pozisyonu üstlenen Arap kadınları olgusuna rastlanmamaktadır. Bu durum, Arap kadınlarının

marjinalleştirildiği ve etkili bir liderlik rolüne, karar vericilik özelliğine sahip olmadığı veya ülkelerindeki iç savaşların onları her türlü kurumlarını yönetmedeki gerçek rollerinden uzak tuttuğu anlamına gelmemektedir. Ancak İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarının idarî ve örgütsel açıdan yeniliği, bu kuruluşların idarî ve örgütsel görevlerini kontrol edebilmeleri ve diğerleriyle güçlü kurumsal ağlar kurabilmeleri için erkek araştırmacıların mevcudiyetini gerektirmiştir. Erkek araştırmacılar, araştırma merkezleri ile diğer kurumlar arasında bir nevi köprü görevi üstlenmiştir. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarına başkanlık eden araştırmacıların çoğunluğu, çeşitli siyasi, ekonomik, entelektüel ve devrimci geçmişlerden gelen ve araştırma konularına bir dereceye kadar aşina olan elitlerden oluşması da konumuz bağlamında dikkat çekicidir. Politik geçmişleri onlara geniş bir alan sağlamış, doğrudan veya dolaylı siyasi mesajlar göndererek karar vericilerle ve yöneticilerle iletişim imkânı tanımış, ülkeleri için yeni bir gerçeklik ve gelecek inşa etme çabasına uygun bir şekilde düşünce kuruluşlarını makaleler ve bilimsel kitaplar biçiminde ortaya koyma fırsatı vermiştir. Bu kişiler, mesajlarını savunurken ve araştırma kuruluşlarını yönetirken maruz kaldıkları siyasi baskılarla yüzleşebilme kapasitesine sahiptir. Arap kadınlarının İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarındaki liderlik görevleri üstlenmemeleri, onların hayatını riskten uzak tutmak açısından yapılan bilinçli bir tercih olabilir.

- ✓ Suriyeliler, ülkelerinden ayrılarak İstanbul'a yerleşen ve diğer Arap diaspora düşünce kuruluşlarından farklı olarak farklı entelektüel merkezler kurmaya çalışan ilk milletlerden biridir. Bu durum Suriye devrimi gibi bilinenlere yol açan siyasi istikrarsızlıktan kaynaklanmıştır. Çok sayıda Suriyeli elit ve yetenek, İstanbul dâhil olmak üzere Türkiye'nin çeşitli bölgelere göç etmiştir. Türkiye'nin coğrafi yakınlığı yanında siyasi ve bilimsel ortamı, Suriyeli araştırmacıların Suriye davasına, Arap ve İslam toplumlarının sorun ve endişelerine hizmet eden birçok araştırma merkezi kurması ve açması için uygun bir zemin sunmuştur.
- ✓ İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının finansal gelirlerinde çeşitlilik bulunmaktadır: Gelir kalemleri, tek bir finansman kaynağına değil, aynı anda

birkaç kaynağa bağlıdır. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarına merkezi hükümetten herhangi bir destek almadığı bilinmektedir. Bu merkezler mali ve ideolojik olarak hükümetlerinden bağımsızdır. Özellikle 2011 yılından sonra kurulduğu için Arap Baharı devrimlerinin etkisi altındaki kuruluşların merkezi hükümetlerden destek almaması ülkeye göre makul karşılanmalıdır.

- ✓ İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları, pratik ve akademik deneyimi bir araya getiren nitelikli kadroları müzakere oturumlarına katılmak üzere hazırlamak veya tartışma ve beyin fırtınası turlarında karar alma ve siyasi baskı yoluyla hükümetleri temsil etmek noktasında hizmetler sunmuştur. Özellikle de Türk hükümeti için bir arka kapı oluşturmuştur. Batılı entelektüel merkezlere benzer bir performans sergilemiştir. Batı düşünce kuruluşları hükümetler için resmi veya gayri resmi çerçevede akademik diplomasi olarak bilinen alanda, toplantılardan çıkan en son bilgileri ve siyasi tezleri öğrenen ve değerlendiren nitelikli bilimsel kadrolar yetiştirmiştir.
- ✓ İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları arasında amaç birliği ve ortak davaya dayanan uzlaşmalar veya bazı kuruluşlar bağlamında istisna olarak karşılıklı rıza temelli bazı yerel veya uluslararası ortaklıklar bulunmaktadır. Ancak işbirliği çoğunluğu tek taraflı veya toplu bloklar içinde gerçekleşmektedir. İstanbul'daki Arap diaspora düşünce kuruluşlarının sunduğu program ve hizmetlerin kalitesini etkilediği ve aralarındaki topluluk iletişiminin önemini azalttığı için, araştırma programları ve projeleri arasındaki yöntem ve anlayış farkları dikkate alınmalıdır.
- ✓ Arapça, İstanbul'daki Arap diaspora düşünce kuruluşlarında çalışan araştırmacı ve yazarlar için ana dildir ve bunun nedeni, bu merkezlerin hedef kitlesinin çoğunluğunun Araplar ve Müslümanlar olmasıdır. Türkçe, Fransızca, Çince ve İbranice gibi araştırma ürünlerinde birden fazla dil olan bazı Arap düşünce kuruluşları da vardır. Bu diller ağırlıklı olarak çeviri amacıyla veya bu diller için hakemli bilimsel yayıncılığın etkinliğini artırmak için kullanılır. Özellikle merkez personeli hakemli bilimsel dergilere sahip olup bilimsel etkinliğini ve varlığını artırmayı hedefliyorsa tek bir dille sınırlı kalmayı tercih etmemektedir.

- ✓ Türk ve Arap kurumları arasında işbirliği köprülerinin kurulması ve Arap Baharı sonrası Türk-Arap ilişkilerinin yeniden tanımlanması amacıyla işbirliği, iletişim ve karşılıklı ziyaretler gibi çeşitli düzeylerde Türk ve Arap kurumları arasındaki ortak faaliyetlerin hacmi çeşitlilik göstermektedir. Türk toprakları içerisinde çok sayıda Arap topluluğunun bulunması ortak birçok çabanın olmasını gerektirmektedir. Türk ve Arap kurumları arasındaki ortak iletişime rağmen, İstanbul'daki Arap bazı düşünce kuruluşları, en düşük düzeyde iletişimden ve Türk kurumlarıyla aralarındaki ilişkilerden yoksundur ve yalnızca lisans öğrencilerine yönelik eğitim programlarıyla sınırlıdır.
- ✓ İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları arasında ortak faaliyetlerin yürütülmesinde maddi ve insani imkânların varlığına rağmen işbirliğinin çok sınırlı kalarak %21'e ulaştığı görülmektedir. Bu durum işbirliğinin istenilen düzeyde olmadığı anlamına gelmektedir. Koordinasyon komitelerinin olmaması, bölgesel bilimsel proje ve etkinlikleri uygulama eğiliminin bir sonucudur. İletişim köprülerinden yoksunluk bilimsel çıktılarının kalitesini düşürecek ve birleştirici bilimsel ve entelektüel çabaların dağılmasına katkıda bulunacaktır.
- ✓ Özellikle İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarının çoğunluğunun dil, din ve konu birliği gibi çeşitli bağlarla birleşmesi, birbirini tamamlayan entelektüel kurumların inşasına yol açacak nitelikli ortak etkinlikler düzenlemeye ve menşe ülkelerdeki kurumlara örnek modeller oluşturmaya yardımcı faktörlerdir.
- ✓ İstanbul'daki Arap merkezlerinin Türk kurumlarıyla ziyaret, sempozyum, çalıştay, bilimsel makale yazımı, resmî organlara görüş bildirimi ve ortak platformlarda araştırmacıların misafir edilmesi gibi değişik şekillerde ifadesini bulan bir işbirliği yürüttüğünü söylemek mümkündür. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşları arasında ortak bir yönetim ağı bulunmamaktadır. Birlik ve koordinasyona dönük çabalar bu merkezlerde çalışan idarecilerin şahsi inisiyatifleridir. Dolayısıyla çeşitli Arap toplumlarının sorunlarına dair farklı merkezlerin öncelik ve ilgileri temelinde kurulacak kolektif bir zeminin varlığından bahsetmek mümkün olmamaktadır. Böylelikle mevcut imkânlar

ölçüsünde halkların ve ülkelerin kaygılarını ve başat meselelerini ele almak ve incelemeye dönük yeterli çalışmalar üretilememekte, istenilen hedefler gerçekleştirilememektedir. Öte yandan, İstanbul'daki bazı Arap düşünce merkezlerinin yeni olması ve aralarında koordinasyon ve ağ kurma konusunda deneyime sahip bilim kadrolarının eksikliği nedeniyle İstanbul'daki Arap diaspora düşünce kuruluşlarının geri kalanıyla çok az ve sınırlı işbirliği bulunmaktadır. İletişim azlığı, uzun vadede, İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarını Batılı ve Türk kurumlarıyla ilişkilendirecek işbirliği mekanizmalarının oluşmasını engellemekte ve araştırma merkezleri haritasının şekillenmesinde belirsizliğe yol açmaktadır.

- ✓ Kuruluş ve rutin faaliyetleri gerçekleştirme aşamasında ekonomik engeller, İstanbul'daki Arap kuruluşlarının büyük kısmını ilgilendiren en büyük sorunlardan biridir. Henüz geç olmayan bir tarihte kurulan kuruluşlar, Batı'daki benzer sivil toplum kuruluşları, düşünce kuruluşları ve “think tank” örgütleri gibi cömert destekler veren finans kaynaklarına sahip değildir. Bu durum da onları kendilerine iyi bir destek sunacak farklı kaynaklar arayışına itmektir. Merkez idarecileri, söz konusu desteğin elde edilmesi halinde faaliyetlerini gereken şekilde yürütebileceklerini değerlendirmektedir. Alanında uzman olup merkezin birincil meselelerinde ve bölgenin önemli konularında bilimsel ve etkili araştırmalar hazırlayabilme kapasitesi bulunan yetkin kadroları çekebileceklerini varsaymaktadır.
- ✓ İstanbul'daki Arap kuruluşlarının rutin sorunlarını çözebilecek taraflar çeşitlidir. Türk hükümeti, özel sektör, sivil toplum, Türkiye Dışişleri Bakanlığı vb. makamlar, rutin problemlerin çözümünde kolaylıklar sağlayabilmektedir. Araştırmacıların Suriye topraklarına geçişi bağlamında Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın faaliyetleri ve temasları oldukça önemli olabilmektedir. İzin ve ruhsatla çalışan yapılar olan kuruluşların sürekli biçimde resmî makamlarla iletişim kurması ve onları muhatap alması gerekmektedir. İş adamlarının yaptığı bağışların da merkezlerin gelişmesi açısından ayrı bir değeri bulunmaktadır. Sermaye sahipleri, kuruluşlarla maddi fayda getiren belirli araştırma projelerini benimsemektedir. Bu yolla değişik araştırmalar ortaya koyulduğu için itibarı

artan merkezlerin önemsenmemesi ve ötelenmesi gibi bir durum yaşanmamaktadır.

- ✓ İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının karşılaştığı iç ve dış problemler yöneticiler ve karar vericiler için büyük önem arz etmiştir. Bu çerçevede Arap merkezlerinin demokratik bir çevrede ortaya çıkması kayda değer bir olgu olarak gündemde yerini almıştır. Gerek müdürler gerekse dış makamlar tarafından mümkün çabalarla en büyük oranda mevcut kuruluşların korunması gerekmektedir. Zira bu kuruluşların çabaları farklı Arap ülkelerinin ve toplumlarının meselelerine ve problemlerine dair bilimsel çalışmalarla üretilmiş dengeli ve yeterli çözümler anlamına gelmektedir. Hükümetleri tarafından halklarına karşı uygulanan gerçekleri ortaya çıkarmak için veri ve bilgiler kullanmak ve ezilen ulusların ve toplumların özlemlerine hizmet eden yeni her türlü bilgiyi sağlayarak Arap ve İslam entelektüel mirasını koruma yeteneğine sahip Arap bilimsel enerjilerini ve yeterliliklerini çekmeyi amaçlamaktadır. Arap Baharı sonrası dönemde İstanbul'daki düşünce kuruluşlarının niteliksel gelişimini artırmak için özellikle özgürlüklerle karakterize edilen bir ortamda büyümesini, hesap verebilirlik ve şeffaflık bağlamında hem iç hem de dış zorlukları okumak gerekmektedir. Gelişim, süreklilik ve sistematik düşünce ile bilimsel yetkinlikleri kendine çekebilme, kendi toplumlarının veya içinde yaşadığı diğer toplumların üyelerine yönelik olumlu değişim yapılmasına katkıda bulunma becerisi Arap merkezlerinde belirgindir. Bu müesseselerde gerek kuruluşların yöneticileri arasında gerekse bağlı oldukları hükümetler arasında karar verme, planlama geliştirme ve kamu politikası çizme üzerinde olumlu etki yapabilecek mekanizmalar ve araçlar nedeniyle, karar vericiler gibi diğer taraflarla işbirliği içinde çalışılmaktadır. 2011'de Arap dünyasında siyasi değişim dersinin başlamasından önce, sahip olunan yöntemlerden farklı bir düşünce sistemi inşa etme arzusu vizyon olarak netlik kazanmaktadır.

Bundan sonraki kısımda, çalışmanın hipotezleri sırasıyla tartışılacak, ardından araştırmanın temel sorusuna cevap verilmeye çalışılacaktır. Bu temel soru ise şudur: İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşları bilişsel yeniden dönüşüme nasıl katkıda bulunabilir? Bu soruyu cevaplamak için çalışmada birkaç hipotez öne

sürülmüştür. İstanbul'da Arap diasporasının düşünce kuruluşlarıyla röportaj yapılarak ortaya atılan hipotezlerin geçerliliği kanıtlanmaya çalışılmıştır. Bu hipotezleri aşağıdaki gibi açıklayabiliriz:

Birinci hipotez: İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşları bilgi üretiminde önemli bir rol oynamaktadır

İstanbul'daki Arap diasporasının düşünce kuruluşları bir dereceye kadar genç ve yeni kabul edilse de, nitelikli programlar aracılığıyla araştırmacılara ve uzmanlara sağlam bir bilimsel üretim sunmayı ve merkezlerini değerli ve sağlam bilgilerle zenginleştirmeyi başarmışlardır. Bunu, kaliteyi ve rekabet gücünü sağlayan, aralarındaki ihtilâf ve farklılıkları birleştiren bilimsel bir ürün ortaya koyarak gerçekleştirmişlerdir.

İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşları, çeşitli programlar aracılığıyla, aşağıdaki hususlara dayalı olarak bilgi üretiminde önemli rol oynayan çeşitli bilimsel katkılarda bulunabilmişlerdir:

- ✓ Yayınladığı bilimsel yayının kalitesine göre bir merkezden diğerine değişen bilimsel yayınların yoğunluğu, konferanslar ve sempozyumlar gibi yollarla yaptığı bilimsel etkinliklerin niteliği, araştırmacıların kendileriyle veya ilgili karar vericilerle doğrudan diyalog ve tartışma ortamının açılmasına katkı sağlayacak çalıştaylar. Bu, konferans ve sempozyum da dahil olmak üzere çeşitli konularda araştırmacıların ve uzmanların genel eğilimlerini tanımaya yol açmıştır.
- ✓ İstanbul'daki bir dereceye kadar farklılaşan ve temayüz eden Arap diasporası düşünce kuruluşlarında çalışan yönetici ve araştırmacıların bilimsel uzmanlığı ve personelinin kalitesi. İstanbul'daki araştırma örneklemi olarak Arap diasporası düşünce kuruluşlarının yöneticileriyle yapılan görüşme, eğitim düzeyine ve çalışanları seçme kriterlerine göre, en fazla etkiye ve akademik kaliteye sahip merkezlerin yükseköğrenim diplomalarına sahip kişilerden oluştuğunu göstermiştir. Bu kişiler, lisans derecesi ile sınırlı merkezlere kıyasla en fazla bilgi tabanına, bilimsel uzmanlığa ve araştırma deneyimine sahip oldukları için yüksek lisans ve doktora düzeylerindedir. Araştırma ürünleri,

yüksek lisans düzeyinde çalışanları olanların, bilgi tabanına ve nitelikli bilimsel deneyime sahip kuruluşlara kıyasla biraz düşük seviye olduğu gözlenmiştir. İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşları, bilimsel üretimi artırmak için, merkezlerinde bir iş ilanı sırasında, en önemlileri uzmanlık, deneyim ve araştırma deneyimi olan çeşitli profesyonel bilimsel standartları üstlenmişlerdir. Bunlar; çalışmalar ve araştırmalar yapma, kitaplar hazırlama, konferanslar ve sempozyumlar düzenleme ve özel nitelikli bilimsel dergiler yayınlama konusundaki mesleki yeterliliğe ek olarak, özellikle bilimsel çalışmalar, pozisyon değerlendirme kâğıtları vs. hazırlamakla ilgili olarak istihdamın temel şartı olmaktadır. Aynı zamanda bilim kadrosu, bilimsel üretimin artmasına katkıda bulunabilecek birden fazla dile sahip olmalıdır. Özellikle bilgi üretiminin sadece bilimsel ve etkileşimli faaliyetlerle sınırlı kalmayıp, dil bilgisi becerilerine sahip olma alanına taşınması ve bu kuruluşlar tarafından verilen bilgilerin uzman araştırmacılar ve deneyim sahipleri tarafından çeşitli dillere çevrilmesi gerekmektedir. Arap diasporası düşünce merkezlerinin programları içinde hazırlanan bilimsel programa göre bilimsel yayınların en çok tercüme edildiği kuruluşlardan biri olan Harmon Çağdaş Araştırmalar Merkezi ve Mısır Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü gibi merkezler böyledir. İstanbul'da Arap diaspora düşünce kuruluşları tarafından gerçekleştirilen bilimsel yayınların sayısı 7432'e ulaşmıştır.

- ✓ Finansmanın Niteliği: Finansal istikrar olmadan hiçbir entelektüel merkez bilimsel üretim yapamamaktadır. İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşları oldukça yeni olduğundan, finansman eksikliği de dâhil olmak üzere çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu, bir merkezden diğerine farklılık göstermekte olup, özellikle araştırmacıları cezbetme, bilimsel faaliyet ve aktiviteler, araştırmalar, incelemeler ve kitap çevirileri yapma veya bilimsel konferanslar ve seminerler düzenleme konularında araştırma sürecinin girdi ve çıktılarını olumsuz etkilemektedir. Finansmanın derecesi ve bunun İstanbul'daki Arap diaspora düşünce kuruluşlarının bilimsel üretimiyle ilişkisine gelince, finansman kaynakları çoktur ve tek bir düzeyle sınırlı değildir. Bu da, İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarının, finansal

bağımsızlığa sahip diğer merkezlere kıyasla bilgi üretim sürecini olumsuz etkileyen tek bir finansman kaynağına sahip diğer bazı merkezlerin aksine, çeşitli finansal kaynakların varlığı nedeniyle araştırma çıktılarında bir eşitsizlik ve farklılık durumu yaratmasına neden olan husustur. İstanbul'daki Arap diaspora düşünce kuruluşları ister birbirleriyle olsun, isterse çeşitli uzmanlık alanlarında Türk ve yabancı kuruluşlarla ortaklaşa olsun, bilgiyi verimli ve etkili bir şekilde üretebilmesini sağlayan yeterli finansal kaynaklara sahiptir.

Bilimsel Yayınların Değerlendirilmesi:

Herhangi bir düşünce kuruluşunun değerlendirme süreci birkaç düzenli kritere sahip olduğundan rastgele gerçekleştirilmemektedir. Bunlar, bir kuruluştan diğerine farklılık göstermektedir. Örneğin; bilimsel çalışmanın kalitesi, bilimsel tahkim komiteleri, verimlilik ve etkinlik, araştırma çalışmasında uzmanlaşma, dil kalitesi ve hakemli bilimsel dergilerin ciddiyeti bunlardandır. İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarıyla yapılan röportaja göre, bu kuruluşların bilimsel yayınlarını değerlendirmek için çeşitli kriterlere sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Bilimsel yayınların değerlendirilmesinin altı ayda bir veya yılda bir olması, toplumun bilimsel çalışmalara, bilimsel atıf ve gözleme, özgünlük ve bilimsel yenilenmeye ne ölçüde ilgi gösterdiği, bir kriter ölçüsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani bu kuruluşların araştırma yazısı ve bilimsel araştırma geleneğinden uzaklaşarak sağladığı yeni bilimsel katkılar, bilimsel hakem heyetleri ve bu kuruluşların yayınladığı sonuç ve öneriler ile diğer göstergelerdir. Bunlar, bu kuruluşların bilimsel metodolojisinin değerlendirilmesine verimli ve etkili bir şekilde katkıda bulunabilir ve aynı zamanda bu kuruluşların sürekli olarak değerlendirilmesi, güçlü ve zayıf yönlerinin tespit edilmesini sağlayabilir. Özellikle de, Arap Baharı devrimlerinden önce hâkim olan değerlendirme sürecinde tâbi olunan geleneksel yöntemden uzak bir şekilde bilimsel metodoloji ve bu kuruluşların yayınladığı bilimsel çalışmaların kalitesi, ilgili hususlarda böyledir. Bu geleneksel yöntem, bilimsel kadroların bilimsel etkinliğini ve araştırma ürünü ile nasıl etkileşime gireceğini olumsuz yönde etkilemesi itibarıyla, çoğunlukla kayırmacılık ve kişisel ilişkilere dayanmaktadır.

İkinci hipotez: İstanbul'da Arap diasporası düşünce kuruluşlarının etkin bir şekilde faaliyet gösterdikleri ortam, bu kuruluşların faaliyetlerini teşvik etmiştir.

İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarıyla yapılan röportajda, İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarının sayısında bir artış olduğu ortaya çıkmıştır. Kuruluşların sayısındaki bu artışı, İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşları arasında net bir işbirliği, etkin çalışma vizyonu ve aralarındaki ortak faaliyetlerin hacmindeki artış izlemektedir. Hipotezi cevaplamak için, en önemlileri olan üç ana göstereye işaret etmek gerekir:

- ✓ Siyasi ortam: Türk devletinin siyasi ortamı ile elverişli özgürlük ve demokrasi zemini, İstanbul'daki Arap diaspora düşünce kuruluşlarında çalışan yöneticileri ve araştırmacıları, faaliyetleri etkin bir şekilde geliştirmeye teşvik etmiştir. Bunun bir sonucu olarak Türk devletinin İstanbul'daki Arap diaspora düşünce kuruluşlarına yönelik bir kısıtlaması bulunmamaktadır. Ayrıca İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşları, dava birliği ve ortak amaç temelinde işbirliği ve ortak hareket etme arzusundadır. İstanbul'daki Arap diaspora düşünce kuruluşlarının çoğunluğu, kendi sorunlarını ve endişelerini ifade eden programların, ortak faaliyetlerin ve etkinliklerin yoğunlaştırılması olan tek bir merkezi konu etrafında birleşmektedir. Aynı zamanda, faaliyetlerin net bir amacı bulunmaktadır. Böylece konferanslar, seminerler ve ortak çalıştaylar yoluyla mesajları, ülkelerinin karar vericilerine veya onlara ev sahipliği yapan ev sahibi ülkeye ulaşabilmektedir.
- ✓ Ortak işbirliği: İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarıyla yapılan röportajdan, İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarının faaliyet gösterdiği ortamın, bu kuruluşlardan sorumlu olanları Arap ve Türk kurumları arasındaki işbirliği ufuklarını artırmaya teşvik ettiği tespit edilmiştir. Söz konusu kuruluşların aralarında işbirliği köprüleri kurmak amacıyla iletişim ve karşılıklı ziyaretleri, anlaşmalar imzalanmasını ve çeşitli alanlarda araştırma ortaklıklarının kurulmasını içeren faaliyetlerin etkinliğinin artmasına neden olduğu gözlenmiştir. Özellikle de Arap Baharı devrimlerinden sonra, daha ziyade Türk topraklarında çok sayıda Arap topluluğunun varlığı ışığında, Türk-

Arap ilişkilerini yeniden tanımlamaya yol açmıştır. Bu nedenle bu tür etkinlikleri karar vericiler ve ilgili uzmanlarla işbirliği içinde Türk halkının Türk toprakları içinde mevcut Arap halklarına yönelik olumsuz imajını değiştirmek için buradaki Arap halkları ile ilişkilerinde bir yakınlaşma durumuna yol açacaktır. Araştırmacıların kendi aralarında ya da karar vericiler ve yetkililerden olan katılımcılarla doğrudan diyalog ve tartışma için bir alan açacaktır.

İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarıyla yapılan röportajda, bu merkezlerde etkinlikler düzenlenmenin bir yandan eleştiriyi zenginleştireceği, diğer yandan da yeni fikir ve önerilerin üretilmesine, konferanslar ve seminerler düzenleyerek, kendilerini ilgilendiren konularda araştırmacı uzmanların genel eğilimlerinin tanınmasına katkı sağlayacağı tespit edilmiştir. Bunlar, farklı entelektüel, bilimsel, politik ve sosyal çeşitliliklerinde, faaliyet hacmini artırmak için yeterli alan da sağlayacaktır.

Üçüncü hipotez: İstanbul'daki elverişli siyasi ortam, Arap diasporası düşünce kuruluşlarını bilgi üretimi alanında seçkin araştırmacı beyinleri çekmeye teşvik etmiştir.

İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarıyla yapılan röportajdan, resmi Türk siyasi ortamının esas olarak Arap devrimlerini desteklediği ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda, bilimsel ve akademik seçkinlere ev sahipliği yaparak ve onların ihtiyaçlarına hizmet eden ve özgürlüklerini geri kazanma ve vatanlarını inşa etme özlemlerini karşılayan entelektüel merkezler kurmalarına izin vererek, onlar için büyük bir sığınak oluşturmuştur. İstanbul, sahip olduğu siyasi istikrar nedeniyle onlar için uygun bir ortamdır ve farklı uyruklardan Arap uzmanlara, araştırmacılara ve karar vericilere bilimsel ve kültürel üretim yapabilen entelektüel kuruluşlar kurmaları için uygun bir fırsat sağlamıştır. İstanbul, Arap Baharı devrimlerinin patlak vermesinden önce oradaki halkların yaşadıkları siyasi baskılardan ve güvenlik tacizlerinden uzak bir ortam olmasının yanı sıra; vize alma kolaylığı, siyasi görüş alışverişi için uygun ortamın varlığı ve özellikle aktivistler ve siyasi araştırmacılar için bilimsel faaliyet ve etkinliklere katılma kolaylığı gibi lojistik kolaylıklar da sağlamaktadır. Bu, Arap

araştırmacıların İstanbul'a gelip bilimsel emellerine hizmet eden ve bilimsel düşünce ve nitelikli araştırma alanında öncü Batılı merkezlere benzer nitelikli merkezler oluşturmaya katkıda bulunan Arap düşünce kuruluşları kurmaları için verimli bir ortam oluşturmuştur.

Tablo 5.1. Hipotezlerin Analiz Sonuçları

Hipotezler	Analiz Yöntemi	Sonuç
Hipotez (1): İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşları bilgi üretiminde önemli bir rol oynamaktadır.	İçerik Analizi	Kabul
Hipotez (2): İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarının faaliyet gösterdiği ortam, bu kuruluşların faaliyetlerini etkin bir şekilde teşvik etmiştir.	İçerik Analizi	Kabul
Hipotez (3): İstanbul'daki uygun siyasi ortam, Arap diasporası düşünce kuruluşlarını bilgi üretimi alanında seçkin araştırma beyinlerini çekmeye teşvik etmiştir.	İçerik Analizi	Kabul

Yukarıda belirtilen hipotezler bağlamında, İstanbul'daki Arap diaspora düşünce kuruluşlarına modern ve somut bir şekilde temel önerilerin sunulması gerekmektedir. Bunlardan bazılarını aşağıdaki gibi açıklayabiliriz:

- Arap kadınının kurumlar inşa etmede temel ve önemli bir parça olmasına dayanarak İstanbul'daki Arap diasporasının düşünce kuruluşlarına dâhil edilmesinin ve bu merkezlerdeki idarî ve örgütsel görev ve pozisyonları üstlenmelerine doğrudan katılmalarına izin verilmesi gereklidir. Zira Arap kadını çok yönlü, alanında uzman ve aynı zamanda Arap Baharı devrimlerinden önce hâkim olanın aksine, sorumluluğuna verilen rol ve işlevin değişmesi nedeniyle bu kuruluşlardaki görevlerini yerine getirirken karşılaştığı zorluklardan ve siyasi baskılardan uzak bir şekilde sivil toplum kurumlarını yönetmede başarılı girişimcilik deneyimine sahiptir.

- Bilimsel araştırmaların ve düşünce kuruluşlarının iyi yönetilmeleri halinde destek güçleri artacağından, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile iletişimi güçlendirilmelidir.

- Arap diasporası düşünce kuruluşlarının kurumsal ve örgütsel konseptini İstanbul'da tanıtmadaki yararlı etkileri nedeniyle düzenli olarak konferanslar, çalıştaylar ve seminerler düzenlemeye odaklanması, Arap-Batı ülkelerindeki önemli güncel gelişmelerin takip edilmesi ve önemli programlar, alanlar ve akıldan çıkmayacak önemli konseptler hakkında briefing verilmesi gereklidir. Bu durum, siyasi gelişmenin başarısını hızlandırmaya yardımcı olacaktır.

- İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşları arasında işbirliği ve koordinasyonun güçlendirilmesi, bilgi alışverişine katkı sağlamakta, zamandan ve emekten tasarruf yaptırmakta, hataları azaltmakta ve araştırmaların daha önce hiç kimsenin ele almadığı yeni konulara yönlendirilmesine yardımcı olmaktadır. Öte yandan, Batılı düşünce kuruluşlarının düzeyinin yakalanabileceği uygun toplumsal, siyasi, yasal ve ekonomik çevreler oluşturmaya yardımcı olacak şekilde etkili bir siyasi güce ulaşmak için İstanbul'daki Arap diaspora düşünce kuruluşları arasında bir tür ortaklık oluşturulması gerekmektedir. Bunlar, siyasi karar alma sürecine vs. hususlara katkıda bulunmak gibi hedeflere ulaşmak için yan yana çalışmalıdır.

- İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşları ile Türk düşünce kuruluşları arasında ortak işbirliği, iletişim ve karşılıklı ziyaret gibi çeşitli yollar ve araçlarla dayanışma köprüleri kurmak amacıyla ortak işbirliği mekanizmalarının harekete geçirilmesi gerekmektedir. Özellikle Arap Baharı devrimleri ve Suriye halkı da dâhil olmak üzere çok sayıda Arap halkının göçü ve Türk topraklarında bulunmalarının ardından Arap-Türk ilişkileri yeniden tanımlanmalıdır. Bu da söz konusu kuruluşların sorumluları arasındaki ilişkilerde yakınlaşma köprüleri tesis etmek amacıyla her türlü enerjinin ve faaliyetin seferber edilmesini gerektirir. Ayrıca, sonuçlarına Türk devleti içindeki karar vericilerin ve yetkililerin ulaşacağı, İstanbul'daki tüm çeşitliliğinin Arap kamuoyuna olumlu yansıtacağı ortak etkinlikler düzenlenmelidir.

- İstanbul'daki Arap diaspora düşünce kuruluşları ile uluslararası düşünce kuruluşları arasında Türk düşünce kuruluşları aracılığıyla iletişim ve koordinasyon gerekmektedir. Özellikle Arap düşünce kuruluşları istikrarlı bir demokratik ortamda faaliyet göstermeye başladıklarından, iyi eğitilmiş ve nitelikli araştırmacılardan oluşan bir heyet göndererek kendileriyle Batılı merkezler arasındaki işbirliğini güçlendirmeleri, deneyim alışverişine katkı sağlamasından dolayı onlarla işbirliği ve eğitim toplantıları yapmaları ve bu kuruluşların faaliyetlerine katılmaları gerekmektedir. Özellikle bilimsel ürünlerin kalitesiyle ilgili doğrudan sonuçlar doğuracağı için araştırmacılara yerel ve bölgesel olandan ulusal olana geçişlerine yönelik alan açılmalıdır. Ayrıca bu kuruluşlar Arap bölgesi ile ilgili nitelikli ve sağlam çalışmalar ve faaliyetlerle zenginleştirilmelidir. Çünkü bu, Arap kuruluşlar ile Batılı merkezler arasındaki zayıf ilişkiler nedeniyle merkezler arasında önceden var olan marjinalleştirme, kayıtsızlık, yetenek ve finansal kaynak eksikliği durumlarından uzaklaşarak işbirliği ufuklarının derinleşmesini ve Arap-Batı yaklaşmasını sağlayan köprülerin genişletilmesini sağlamaktadır.

- İstanbul'daki tüm Arap diaspora düşünce kuruluşlarını içeren ortak bir bilimsel ağ kurma çabalarının birleştirilmesi gerekmektedir. Bunun görevi, bu kuruluşların başkanlarının ve yöneticilerinin katılacağı bir konferans hazırlamak, bu konferansa davet etmek ve aralarında fiilen bir bilimsel ve araştırma ortaklığı başlatmak olmalıdır. Amaç ise uzmanlık ve araştırma deneyimleri alışverişinde bulunmak, enerjileri ve bilimsel uzmanlıkları harekete geçirebilmek ve bunları bilimsel ve sistematik bir şekilde temel sorunlarının hizmetinde kullanabilmektir. Böylece onların temsilcisi olmak için merkezlerini geliştirme ve ilerletme konusunda tüm araştırma ve eğitim kapasiteleri kavranmış olacak, vasıfları ve geçmiş deneyimlerinden yararlanılmış olacaktır. Bu da Batılı düşünce kuruluşlarına benzer bilimsel birimler inşa etme umutlarının ve isteklerinin bir ifadesi olarak gerçekleşmiş olacaktır.

- İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşları, ister merkezin kendi içinde isterse Arap veya Türk kuruluşlarıyla işbirliği içinde olsun, onları ve

önemlerini tanıtmak ve sonuçlarını, yaptıkları etkinlikleri ve bilimsel faaliyetleri sunmak için çeşitli medya araçlarıyla gerçek bir ortaklık kurmalıdır. Bu bağlamda, İstanbul'daki Arap diaspora düşünce kuruluşları ile Arap, Türk ve Batı medya organları arasında, çeşitli ve dengeli bir biçimde, medyanın araştırma sonuçları ve kendilerini ilgilendiren ve toplumlarına bağlayan en önemli siyasi meseleler hakkında ortaya koydukları farklı bakış açıları hakkında kamuoyunu bilgilendiren açık ortaklıklar olmalıdır.

- Tüm kuruluşların temel sorunu olduğu için İstanbul'daki Arap diaspora düşünce kuruluşları için gerekli finansmanın sağlanması gerekmektedir. Bu da, bu kuruluşların faaliyetlerine devam edebilmeleri, kuruluş ve faaliyet amaçlarına ve hedeflerine ulaşabilmeleri için, Türk toprakları içinde veya dışında yaşayan Arap kurumlarının ve iş adamlarının yeterli desteğini gerektirir. Bağımsız mali destek olmadığı zaman, bu merkezler dış finansmana ve hibelere başvuracaktır. Bu da, kaçınılmaz bir şekilde kuruluşların kalitesi ile araştırma ürünlerini etkileyecek ve onları dış finansmanın esiri ve şüphecilerin ilgi odağı haline getirecektir.

- Özellikle Arap ülkelerindeki siyasi meselelerle uğraşılırken kendileri, vatandaşlar ve özel sektör arasındaki güvenin artmasına katkıda bulunan, bu merkezlerden yararlanma gerekliliği, kalkınma gereksinimleriyle onları birbirine bağlama ve bu çerçevede başarıya imza atan ülkeleri yakalama arzusunu ortaya çıkaran doğruluk, tarafsızlık ve bilimsel metodolojik yaklaşımı dikkate almak gereklidir.

- Bilimsel yetkinlik ve deneyime sahip olan kişileri kendi kuruluşlarına çekerek onlara önem vermek, İstanbul'daki Arap diasporasının düşünce kuruluşlarını “pratik” bilimsel gerçekliğe, modern bilimsel metodolojiye ve sağlam bilimsel çalışmaların üretilmesi için temel hatlar olarak tanımlanan güvenilir bilgi kaynaklarına bağlamak, bu kuruluşların ürettiği araştırmaların kalitesine etki eden ve siyasi karar alıcıların bu çalışmaların kalitesine olan güvenlerini artıran kimselere destek vermek gerekmektedir.

- İstanbul'daki Arap diaspora düşünce kuruluşlarının çalışmalarında uzmanlaşma yönünde çabalamak, rekabet ve mükemmellik alanında temel şarttır. İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarının, bu kuruluşların içinden veya dışından, görevi yıllık programlar ve gündemler önermek ve daha sonra bu programları kendilerine uygun olanı seçmeleri için İstanbul'daki çeşitli Arap diaspora düşünce kuruluşlarına sunmak olan, uzmanlık ve bilimsel deneyime sahip daha yüksek bir akademik komitenin oluşturulması konusunda uzmanlaşması gerekmektedir. Ayrıca, araştırmacılara ve ilgili akademik uzmanlara yönelik, özellikle bilimsel yazım ve ortak bilimsel etkinlikler düzenlemeyle alakalı düzenli ziyaretler yapılması gereklidir. İletişim ve bilimsel araştırma amaçlarıyla ilgili olan kişisel iletişim ve birbirleriyle işbirliği konusunda yardımcı olacak periyodik bir yol haritasının yapılmasının yanı sıra, İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarının yılbaşından önce araştırma ve konferanslarda yıllık planlarını değiştirmeleri, her merkezin kendi alanında diğer merkezi desteklemesi için gerçek Arap entegrasyonunun inşasının desteklenmesine katkıda bulunacaktır.

Son olarak, yetkililerin ve karar vericilerin tüm enerjileri ve imkânları, gelişmekte olan ve modern kurumlar olan İstanbul'daki Arap diaspora düşünce kuruluşlarını desteklemek için kullanılmalıdır. Aynı zamanda bu merkezler, özellikle zulüm ve adaletsizliğin reddedildiği, özgürlük ve adalet ilkelerine ulaşma isteğinin bulunduğu koşullarda kurulduklarından, milletin ihtiyaç duyduğu konuları çeşitli şekillerde ifade etmektedirler. Bu, sadece Türkiye'de değil, tüm Ortadoğu Bölgesi'nde stratejik ağırlık kazanmak için, ileri düşünce kuruluşlarının uluslararası alanda bilimsel bir liderliğe sahip olmalarını sağlayan sağlam bilimsel çalışmalar açısından ulaştığı noktaya ayak uydurmaya çalışan açık vizyon ve programlara sahip bağımsız düşünce kurumları inşa etmede, kuruluşları ihtiyaçları ve emelleri doğrultusunda geliştirmeye çalışan karar vericilerden, araştırmacılardan ve akademisyenlerden olan ilgililere ve tüm merkezlere net bir strateji sağlamaktan başka bir yol ile başarılabilir.

KAYNAKÇA

- ABDAL-AL**, Wael ve Salih Mashraqa (2018). **Dijital Diplomasi ve Filistin Dış Politikasındaki Yeri**, Birzeit Üniversitesi: Medya Geliştirme Merkezi.
- ACLAN**, Hüseyini (2013). **Çalışma Kurumlarında Bilişsel Yönetim Stratejileri**, 2. basım, Amman: İsrâ Yayınevi.
- AHMAD**, Tamer ve Ahmet Hüseyin (2012). **Batiya Arap Beşeri Beyin Göçü Korkunç Gerçeklik ve Mümkün Umutlar**, Arap Birliği: Nüfus ve Göç Politikası Yönetimi.
- AKROWAL**, Ajay (2017). **Gurbetçilerin Ağları, Bilgi Akışı ve Beyin Göçü**, Amerika: Cambridge Üniversitesi Baskısı.
- ALAN**, Seklton (2005). **Understanding Teaching Excellence in Higher Education: Towards a Critical Approach**, London: Routledge.
- ALİ**, Havalı (2013). **Amerika ve Kanada'daki Arap Akademisyenlerin Başarıları ve Başarısızlıkları**, Beyrut: Bilgi Forumu.
- ALİ**, Salih (2016). "Analiz ve Öngörü Arasında Kuruluşların Rolü", **Arap Düşünce Geliştirme ve Modernizasyon Kuruluşları Konferansı'na Düşünce Hareketliliği ve Toplumsal Değişime Yönelik Sunulan Bir Bildiri**, Mahmud Tanahi (Ed.), Kahire: Arap Kuruluşları ve Çalışmaları Enstitüsü.
- Almogaddad Çalışma ve Araştırma Merkezi** (2021). "Almogaddad Çalışma ve Araştırma Merkezinin Vizyonu", <https://almojaded.com/>, (Erişim Tarihi: 25.12.2021).
- AMMARA**, Emira (2013). "Beyin Göçü ve Mısır'da Ekonomik Gelişmeye Etkisi", **Arap Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt 20, Sayı 63, ss. 7-31.
- Arap Birliği** (2014). **Uluslararası Arap Göçleri Bölgesel Raporu: Uluslararası Göç ve Kalkınma**, Kahire: Arap Birliği Basını.
- ARSLAN**, Neslihan (2018). "Beyin Göçü ve Diaspora Ağları", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı 73, ss. 1-33.
- Asya ve Orta Doğu Forumu** (2021). "Profile-Asya ve Orta Doğu Forumu", /ameforum.net/2021/07/22, (Erişim Tarihi: 13.01.2022).
- ATHUSSER**, Louis (2019). **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, Alp Tümertekin (Çev.), birinci basım, İstanbul: İthaki Yayınları.
- AYDUD**, Hacer (2018). "Bilimsel Araştırma Gerçeği ve Cezayir'deki Beyin Göçüne Etkisi", **Bilimlerin Ufku Dergisi**, Cilt 3, Sayı 3, ss. 276-292.
- AYŞÛŞ**, Avatıf ve Vesîle İbn Sahil (2017). "Bilgi Üretiminde Çalışanların Deneyimlerinin Etkisi, Saydal Kurumundaki Araştırma ve Geliştirme Merkezi Örnek İncelemesi", **Ekonomik Öngörüler Dergisi**, Cilt 7, Sayı 12, ss. 381-391.
- AZB**, Hibe (2016). "Düşünce Kuruluşları ve Kamu Politikası Oluşturma Sorumluluğu (Uluslararası Deneyimlerin İncelenmesi)", **Arap Araştırma, Geliştirme ve Modernizasyon Kuruluşları Konferansı'na Düşünce Hareketliliği ve Toplumsal Değişime Yönelik Sunulan Bir Bildiri**, Mahmud Tanahi (Ed.), Kahire: Arap Araştırmaları ve Çalışmaları Enstitüsü.
- BAĞCI**, Hüseyin ve Aydın Aziz (2009). "Türkiye'de Stratejik Düşünce Kültürü ve Stratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıcından Bugüne Türk Düşünce Kuruluşları", **Dünya'da ve Türkiye'de Düşünce Kuruluşu Kültürü**, Hasan Kanbolat ve Hasan Karasar (Ed.), birinci basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- BAPTİSTE**, Jean et al (2006). "Diaspora Knowledge Networks: Vanishing Doubts and Increasing Evidence", **International Journal on Multicultural Societies**, Vol.8, No 1, 4-18.
- Bark Politika ve Danışma Merkezi** (2017). "Araştırmacılar İçin Üçüncü Eğitim Programı", <https://barq-rs.com/>, (Erişim Tarihi: 13.1.2022).
- Bark Politika ve Danışma Merkezi** (2017). "İkinci Araştırma Eğitim Programı", <https://barq-rs.com/>, (Erişim Tarihi: 13.1.2022).
- Bark Politika ve Danışma Merkezi** (2017). "İlk Araştırma Eğitim Programı", <https://barq-rs.com/>, (Erişim Tarihi: 13.1.2022).
- Barq Siyaset ve Danışma Merkezi** (2016). "Eğitim", <https://barq-rs.com/%d8%aa%d8%af%d8%b1%d9%8a%d8%a8-%d8%a7%d9%84%d8%a8%d8%a7%d8%ad%d8%ab%d9%8a%d9%86>, (Erişim Tarihi: 28.1.2022).
- BATVÎH**, Muhammed (2002). "Bilimsel Üniversite Araştırması ve Bunun Ekonomik Kaynakların Geliştirilmesindeki Rolü", **Analitik Teorik Bir Çalışma, İkinci İdari Araştırmalar ve Yayın Konferansı'na Sunulan Bir Bildiri**, Eş-Şârîka: Arap İdari Kalkınma Örgütü.
- BEDİR**, Umur (2017). **Türkiye'de Muhafazakâr Düşünce Kuruluşlarının Kamuoyu Oluşturma Faaliyetleri**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon ve Sinema Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- BENİ MUFERRAC**, Muhammed (2016). "Araştırma Hareketliliği ve Toplumsal Değişime Yönelik Arap Araştırma, Geliştirme ve Modernizasyon Kuruluşları", **Arap Araştırma, Geliştirme ve Modernizasyon Kuruluşları Konferansı'na, Araştırma Hareketliliği ve Toplumsal Değişime Yönelik Sunulan Bir Bildiri**, Mahmud Tanâhî (Ed.), Kahire: Arap Araştırmaları ve Çalışmaları Enstitüsü.
- BEREKET**, Ahmed (2020). "Fikri Sermayenin Önemi ve Ölçütü", **Arap Beşeri ve Sosyal Bilimler Araştırma ve Çalışmaları Dergisi**, Cilt 12, Sayı 4, ss.1006-1015.
- BERK**, Latife (2020). "Bilginin ve Bilimsel Araştırmanın Zenginleştirilmesinde Araştırma Kuruluşlarının Rolü: Siirt Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ndeki Bir Gurup Eğitim Heyeti Üyesi Üzerinde Yapılan bir Alan Çalışması", **Beşeri ve Sosyal Bilimler Nesli Dergisi**, Sayı 67, ss. 49-63.
- BİSAR**, AbdulMutallab (2018). "Veri Yönetiminin Kurumların Fikri Sermaye Değerini Artırmadaki Etkisi", **İdari ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt 2, Say 1, ss. 74-86.
- BRACKMAN**, H. (2010). **Jews, African American and Israel: The Ties That Bind**, Simon Wiesenthal Center: Museum of Tolerance.
- BROCK**, Gillian and Michael Blake (2015). **Debating Brain Drain**, USA: Oxford University Press.
- BROWN**, Mercy (2000). "Using The Intellectual Diaspora to Reverse the Brain Drain: Some Useful Examples", **Regional Conference on Brain Drain and Capacity Building in Africa**, Ethiopia: Addis Ababa, pp.9-10.
- BRUBAKER**, R. (2005). "The Diaspora", **Ethnic and Racial Studies**, Vol. 28, No 1, pp.1-19.
- BRUBAKER**, Rogers (2005). "The 'Diaspora' Diapora", **Ethnic and Racial Studies**, Vol. 28, No 1-19.

- BUBUR**, Mehmet (2019). **Bilgi, İktidar ve Politika Alanının İnşası: Türkiye'de Düşünce Kuruluşları**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Eskişehir.
- BUDAK**, Emrah (2020). "Türk Diasporasına Yönelik Dijital Diplomasi: Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Üzerine Bir İnceleme", **İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi**, Cilt 8, Sayı 1, ss.535-558.
- BUKAL**, Nesim ve Nesim Ayevi (2016). "Nitelikli Kişilerin Göçü: Aklın Harcanması Kavramından Ortak Kazanç Kavramına Dönüşüm", **Ekonomik Çalışmalar Dergisi**, Sayı 3, ss.9-42.
- Carnegie Orta Doğu Merkezi** (2021). "Mervan El-Muaşer", <https://carnegie-mec.org/experts/>, (Erişim Tarihi: 15.09.2021).
- CEBELİ**, Ali (2011). "Tunus'taki Entelektüel ve Siyasi Akımlar ve Demokratik Dönüşümün Zorluğu", **İstanbul Stratejik Düşünce Kuruluşları**, ss.1-104, <https://fikercenter.com/wp-content/uploads/2021/12>.
- Cesur Araştırma Kuruluşları** (2017). "Suriye'de İslamcılar ve Laikler Arasında Diyalog", <https://jusoor.co/details/>, (Erişim Tarihi: 13.01.2022).
- Cesur Araştırma Kuruluşları** (2020). "Derya'daki Sahnenin Değerlendirilmesi: Geçmiş, Bugün ve Geleceğe Bakış", <https://jusoor.co/details>, (Erişim Tarihi: 13.01.2022)
- Cesur Araştırma Merkezi** (2021). "Çalışmalar", <https://www.jusoor.co/releases/%D8%AF%D8%B1%D8%A7%D8%B3%D8%A7%D8%AA/56/ar>, (Erişim Tarihi: 13.01.2022).
- CİBRİL**, Emcet (2016). "Araştırma Hareketliliği ve Toplumsal Değişime Yönelik Arap Araştırma, Geliştirme ve Modernizasyon Kuruluşları", **Arap Araştırma, Geliştirme ve Modernizasyon Kuruluşları Konferansı'na, Araştırma Hareketliliği ve Toplumsal Değişime Yönelik Sunulan Bir Bildiri**, Mahmud Tanâhî (Ed.), Kahire: Arap Araştırmaları ve Çalışmaları Enstitüsü.
- COHEN**, Robin (2008). **Global Diasporas: An Introduction**, second edition, New York: Routledge.
- DARUZİ**, Ammar ve Ahmed Larusi (2020). "Arap Beyin Göçleri: Sebepler ve Çözümler", **Beşeri ve Sosyal Bilimler Arap Dergisi**, Cilt 12, Sayı 4, ss.13-25.
- DAY**, A. J. (2009). "Think Tanks in Western Europe", **Think Tanks and Civil Societies**, J. McGann and R. K. Weaver (Eds.), fourth edition, New Jersey: Transaction Publishing.
- DENHAM**, Andrew and Mark Garnett (1998). **British Think and the Climate of Opinion**, Londra: UCL Press.
- DİAMOND**, Stone (2001). "The Policy Research Knowledge Elite and Global Policy Processes", **Non State Actors in World Politics**, Josselin Daphne and Wallace William (Eds.), London: Macmillan.
- DİANE**, Stone (1996). **Capturing the Political Imagination: Think Tanks and the Policy Process**, London: Frank Cass.
- Doğu Formu** (2020). "Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da Yeni Güvenlik Düzenlemeleri", <https://research.sharqforum.org/ar/>, (Erişim Tarihi: 27.01.2022).
- Doğu Formu** (2021). "Siyasi İslam", <https://research.sharqforum.org/ar/>, (Erişim Tarihi: 27.01.2022).

- Doğu Forumu** (2021). “Yeni Bir Çalışma Grubunun Duyurulması: Oslo Anlaşmalarından Sonra Filistin Toplumunda Dönüşümler”, <https://research.sharqforum.org/ar/> , (Erişim Tarihi: 27.01.2022).
- Doğu Stratejik Araştırma Forumu** (2021). “Eğitim Programı”, <https://research.sharqforum.org/ar/> , (Erişim Tarihi: 13.1.2022).
- DONALD, Abelson.** (2005). “Think Tanks and U.S. Foreign Policy: An Historical Perspective”, **U.S. Foreign Policy Agenda: An Electronic Journal of the U.S. Department of State**, Vol.7, pp.9-12.
- DUFOIX, S.** (2011). **Diasporalar**, Işık Ergüden (Çev.), İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yay.
- DURNA, Tuncay.** (2019). "Kamu Politikası Aktörü Olarak Düşünce Kuruluşları ve Değişen Roller", **Uluslararası Ekonomi ve Yönetim Çalışmaları Dergisi**. Sayı 25, ss. 200-2014.
- Düşünme ve Stratejik Planlama Lisansüstü Programı** (2019) "Doktora Programı", <https://www.stgacademy.com/ar/> , (Erişim Tarihi: 28.01.2022).
- ED-DERİSÎ, Muhammed** (2017). **Arap Göçmen Topluluğu: Ruslar ve Araplar Arasındaki İlişkileri Rasyonelleştirmenin Rolü**, Doha: Arap Araştırma ve Politika Çalışmaları Merkezi.
- ELHAMT, Cevat** (1999). **Modern Ürdün Devletinde Karar Almada Düşünce Kuruluşlarının Rolü**, Amman: Orta Doğu Araştırmaları Merkezi.
- ELİMRANİ, Muhammed** (2009). "Bilimsel Araştırmayı Desteklemede Vakfın Rolü", <https://www.alukah.net/sharia/0/6174/> , (Erişim Tarihi: 09.06.2009).
- EL-KALEŞ, Üsâme** (2019). "Arap İnceleme ve Araştırmaları Enstitüsü'nde Bilimsel Yayın: Analitik Çalışma", **Arap Kütüphaneler, Belgeler ve Bilgiler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, ss.57-115.
- ELKASİR, Abdulkadir** (1992). **Kırsal Kesimden Şehre Göç-Fas'ta Kırsal Kesimden Şehre Göçün Sosyal Saha Çalışması**, Beyrut: Arap Kalkınması Yayınevi.
- ELMEFRUCİ, Adil ve Ahmet Salih** (2003). **Fikri Sermaye: Ölçütü ve Korunma Yöntemleri**, Kahire: Arap İdari Kalkınma Kurumu.
- EMİNE, Buvaşrı ve Abdulvahhab Bub'a** (2019). "Araştırma ve Geliştirmenin Yeni Ürünlerin Kalitesi Üzerindeki Etkisi: Saydal Kurumu Araştırma ve Geliştirme Merkezi Örneği İncelemesi", **Yeni Ekonomi Dergisi**, Cilt 10, Sayı 1, ss. 483-499.
- Entelektüel ve Stratejik Düşünce Lisansüstü Programı** (2019). "Stratejik Düşünce ve Yönetim Akademisinin Vizyon ve Misyonu", <https://www.stgacademy.com/ar/>, (Erişim Tarihi: 28.01.2022).
- EREN, Erdem** (2017). "Sivil Toplumunun Dış Politika İnşasındaki Rolü: Türk Kamu Diplomasisi Örneği", **Ekonomi, Politika & Araştırmaları Dergisi**, Cilt.2, Sayı 1, ss.36-49.
- ERHAN, Fethi** (2011). **Göç Eden Arap Beyin Harcanması ve Kaybedilen ve Vadeliden Cennet Arasında Değerlendirme Yönetimi**, Kahire: Şerif Mas Yayın ve Basımevi.
- ERİK, Johnson** (2009). "Policy Making Beyond the Politics of Conflict: Civil Society Think Tanks in The Middle East and North Africa", **Think Tanks and Civil Societies**, J. McGann and R. K. Weaver (Eds.), fourth edition, New Jersey: Transaction Publishing, pp. 106-108.
- ES-SAYKALİ, Mahmud** (2019). "Devru Merakizi'l-Fikr ve'l-Bahs fi Sun'i'l-Karar: Vakiu Merakiz el-Fikr el-Arabiyye", www.marocdroit.com, (Erişim Tarihi: 08.04.2022).

- FETİSİ**, Füzeye (2021). "Bilimsel Nitelikli Kişilerin Göçü: Nedenler ve Yansımalar", **Miras Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1, ss.325-344.
- GAGNON**, Alain (1990). "The Influence of Social Scientist on Public Policy", **Social Scientists, Policy and the State**, S. Brooksand and A.D. Gagnon (Eds.) New York: Praeger.
- GÖKBERK**, Şenay (2008). "Uluslararası Göç ve Kalkınma Tartışmaları: Beyin Göçü Üzerine Bir İnceleme", **Ankara Üniversitesi Dergisi**, Cilt 63, Sayı 3, ss. 65-82 .
- GÖKSUN**, Yenal (2016). "Akademi ve Düşünce Kuruluşları Bağlamında Türkiye’de Bilgi Üretimi ve Mülteciler", **Marmara İletişim Dergisi**, Sayı 25, ss. 99-116.
- GÜLENER**, Elif (2020). "Diaspora Üzerine Uzman (lık) Politika Çalışmaları İçin Ne İma Ediyor?", **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1, ss. 393-424.
- HAMED**, Cevad (2005). "**Beramic ve Ecindat Merakiz el-Ebhas el-Arabiyye ve Alakatuha bi-Kadaya ve Mesalihi'l-Vatan el-Arabi Arap Araştırma Merkezlerinin Rolü Kongresi Merkez el-Halic li'l-Ebhas eş-Şarika**", <http://mesc.com.jo/OurVision/2005/1.html>, (Erişim tarihi: 23-24 Kasım 2005).
- HAMRE**, John (2008). "The Constructive Role of Think Tanks in the Twenty-First Century", **Asia -Pacific Review**, Vol. 15, No 2, pp.2-5.
- HANEFİ**, Halit (2016). "Mısır Üniversitelerinde Bilimsel Araştırmaların Geliştirilmesi İçin Bir Formül Olarak Araştırma Mükemmelliği Kuruluşları", **Psikolojik ve Eğitim Bilimleri Dergisi**, Cilt 2, Sayı 4, ss.277-306.
- HANEFİ**, Sârî (2009). "Arap Doğusunda Sosyal Bilimler Hakkında Araştırma: Üniversite Dışındaki Araştırma Sorunları", **Birleşmiş Milletler Eğitim, Kültür ve Bilim Örgütü: Arap Bölgesel Konferansı- Yükseköğretim için Arap Alanına Doğru Küresel Zorluklar**.
- HANEFİ**, Sârî ve Rigos Arvates (2019). "Çin ve Arap Dünyası Arasında Bilimsel ve Araştırma İşbirliği: Bibliyometrik Bir Çalışma", **Arap Gelecek Dergisi**, Cilt 42, Sayı 483, ss. 49-66.
- HANFI**, Sârî (2001). **Burada ve Orada: Diaspora ve Merkez Arasındaki İlişkinin Analizine Doğru**, Ramallah: Yurttaş Vakfı.
- Harmon Modern Araştırmalar Merkezi** (2019). "Eğitim Aktiviteleri", <https://www.harmoon.org/training/page/3/>, (Erişim Tarihi: 28.01.2022).
- Harmun Çağdaş Araştırmalar Merkezi** (2021). "Çeviriler", <https://www.harmoon.org/researches-topic/%d8%aa%d8%b1>, (Erişim Tarihi: 13.01.2022).
- HARTWİ**, Pautz (2011). "Revisiting the Think-Tank Phenomenon", **Public Policy and Administration Journal**, Vol. 26, No 4, pp.419-435.
- HASAN**, Basime (2016). **Araştırma ve Araştırma Kuruluşlarının Irak'ın Durumuna Bağlı Olarak Ekonomik Karar Alma Süreçlerindeki Rolü**, Muhammed Ettenahi (Ed.), Kahire: Arap Araştırma ve Çalışmalar Enstitüsü.
- HASSAN**, Basma (2016). "Ekonomik Karar Vermede Araştırma ve Çalışma Kuruluşlarının Rolü", **Arap Düşünce, Geliştirme ve Modernizasyon Kuruluşları Konferansı'na Düşünce Hareketliliği ve Toplumsal Değişime Yönelik Sunulan Bir Bildiri**, Mahmud Tanahi (Ed.), Kahire: Arap Araştırmaları ve Çalışmaları Enstitüsü.
- HAYFERİ**, Nesime (2016). "Arap ve Batı Araştırma Merkezleri Arasında Buluşma ve İhtilâf Noktaları", **Arap Araştırma, Geliştirme ve Modernizasyon Merkezleri Konferansı'na Araştırma Hareketliliği ve Toplumsal Değişime Yönelik Sunulan**

- Bir Bildiri**, Mahmud Tanahi (Ed.), Kahire: Arap Araştırmaları ve Çalışmaları Enstitüsü.
- HIDIROĞLU, K.** (2011). **Sosyolojide Diaspora İncelemeleri: Görüşler, Kavramlar ve Teoriler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Bursa.
- HORNBY, Sidney** (2001). **Oxford Advanced Learner's Dictionary**, sixth edition, Oxford: Oxford University Press.
- HÖSENİ, İbrahim** (2011). "Mısır Üniversiteleri İçin Mükemmeliyet Kuruluşları Kurmak İçin Önerilen Bir Strateji Vizyon", **Kültür ve Kalkınma Dergisi**, Cilt 12, Sayı 12, ss.89-199.
- İdrak Çalışma ve Dayanışma Merkezi** (2021). "İdrak Çalışma ve Dayanışma Merkezi'nin Vizyonu", <https://idraksy.net/aboutus/>, (Erişim Tarihi: 25.12.2021).
- İlyas, Zeyn** (1972). **Arap Beyin Göçü**, Beyrut: Arap Çalışma ve Yayın Kurumu.
- İstishraf Çalışma ve Araştırma Merkezi** (2021). "Programlar ve Projeler", <https://www.istishraf.net/programs-and-projects>, (Erişim Tarihi: 13.01.2022).
- İstishraf Çalışmalar ve Araştırmalar Merkezi** (2021). "Suriye Ulusal Kalkınma Programı", <https://www.istishraf.net/national-development-program>, (Erişim Tarihi: 29.01.2022).
- JAMES, McGann** (2016). **Mueşşir et-Teveccuh el-Alemi nahve Merakiz el-Fikr ve' Ra'y li-Amm 2015**, çev. Merkez el-Beyan li'd-Dirasat ve't-Tahtit, <https://www.bayancenter.org/wp-content/uploads/2016/04/965654.pdf>.
- JAMES, Smith** (1993). **The Idea Brokers: Think Tanks and the Rice of the New Policy Elite**, Los Angeles: The Free Press.
- Jusoor Araştırma Merkezi** (2020). "Ziyara Hassa li-Hizb el-Adale ve't-Tenmiye fi Ankara", <https://www.jusoor.co/details/%D8%B2%D9%8A%D8%A7%D8%B1%D8%A9>, (Erişim Tarihi: 13.1.2022).
- Jusoor Araştırma Merkezi** (2022). "İmtihan el-İslam", <https://www.jusoor.co/list/%D8%A3%D8%AE%D8%A8%D8%A7%D8%B1%D9%86%D8%A7/28/ar>, (Erişim Tarihi: 10.03.2022).
- Jusoor Çalışma ve Araştırma Merkezi** (2021). "Jusoor Çalışma ve Araştırma Merkezinin Vizyonu", <https://jusoor.co/Page/Vision/ar#14>, (Erişim Tarihi: 25.12.2021).
- KARABULUT, Bilal** (2010). "Dünyada ve Türkiye'de Think Tank Kuruluşları: Karşılaştırmalı Bir Analiz", **Akademik Bakış Dergisi**, Cilt 4, Sayı 7, ss. 91-104.
- KARÂN, Sultan** (2017). "Ürdün Araştırma Kuruluşlarının Akademik Elit Bakış Açısıyla Siyasi Karar Yapımı Sürecine Katkısı: Arap Baharı ve Siyasi Hareketlilikle ilgili Kararların Durumu", **Kanun ve Siyasal Bilimlerde Ürdün Dergisi**, Cilt 9, Sayı 2, ss. 13-35.
- KARBUSA, Amrani** (2016). "Mevcut Arap Hareketinin Dönüşümleri Işığında Arap Düşünce Kuruluşları (Değişim Zorlukları ve Gelecek İçin Bahisler)", **Arap Düşünce, Geliştirme ve Modernizasyon Kuruluşları Konferansı'na Düşünce Hareketliliği ve Toplumsal Değişime Yönelik Sunulan Bir Bildiri**, Mahmud Tanahi (Ed.), Kahire: Arap Araştırmaları ve Çalışmaları Enstitüsü, ss.32-33.
- KASİ, Ahmed** (2017). "Bilimsel Araştırma ve Arap Dünyasında Beyin Göçü ve Nitelikli Kişilerin Göçü Sorunu Sebepler ve Sonuçlar Üzerine Analitik Sosyolojik Okuma", **Maarif Dergisi**, Sayı 22, ss.1-24.

- KASIM**, İsmail ve Alaaddin Akaş (2019). "Araştırma Merkezlerinin Araştırmacı Katılımının Geliştirilmesindeki Rolünün Değerlendirilmesi-Bir Alan Araştırması: İslâm Üniversiteleri Araştırma Kuruluşları", **İslâm Üniversitesi İktisadî ve Edebî Araştırmaları Dergisi**, Cilt 5, Sayı 27, ss. 13-42.
- KAYA**, İhsan ve Ömer Uğurlu (2014). "Ulusötesi Milliyetçilik Bağlamında Avrupa Kürt Diasporası", **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 6, Sayı 11, ss. 190-200.
- KESKİN**, Fatih (2005). "Modern Demokrasilerde Yeni Politik Seçkinler: Think Tanker ve Politikadaki Roller", **Sosyo Ekonomi**, No 1, Ocak-Haziran, P.4. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/197574>.
- KHAZANDAR**, Sami ve Tarik Assad (2012). "Kamu Politikaları Yapımında ve Bilimsel Araştırmasında Çalışmaları Düşünceler Kuruluşların Rolü", **Hukuk ve Politika Kitapları Dergisi**, Cilt 4, Sayı 6, ss.1-28.
- KÖSEOĞLU**, Özer ve Ömer Köktaş (2017). "Bilgi, Güç ve Siyasetin Kesişiminde Düşünce Kuruluşları: Kamu Politikaları Bağlamında Bir Analiz", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt 15, Sayı 30, ss. 533-552.
- LATRAŞ**, Abdulkadir (2010). "Çalışmanın Başlığı: Arap Sosyal Araştırmacıların Yurtdışındaki Katkı Alanları", **Arap Sosyoloji Dergisi**, Sayı 11, ss. 64-74.
- LATRAŞ**, Abdulkadir (2010). "Yurt Dışındaki Arap Sosyal Araştırmacıların Katkı Alanları", **İdafat Dergisi**, Sayı 11, ss.64-74.
- LONESCU**, Dina (2006). **Engaging Diasporas as Development Partners for Home and Detination Countries: Challenges for Policy Makers**, Geneva: International Organization for Migration.
- MABHUTE**, Ahmed ve diğerleri (2021). "Bilimsel Çalışma Merkezleri ve Bunların Bilimsel Üretim ve Bilginin Geliştirilmesindeki Rolü", **Ölçü Dergisi**, Cilt 12, Sayı 1, ss166-180.
- MAHMUT**, Halit (2013). **Arap Dünyasında Düşünce Kuruluşlarının Rolü-Daha Büyük Bir Faaliyete Geçiş İçin Mevcut Gerçeklik ve Koşullar**, Katar: Arap Araştırma ve Politika Çalışmaları Merkezi.
- MAHROUM**, Sami. Et al (2006). "Transnational Diaspora Options: How Developing Countries Could Benefit from their Emigrant Populations", **International Journal on Multicultural Societies**, Vol. 8, No 1, pp.1-25.
- MAYAR**, Jane (2001). "Beyin Göçüne Karşı Ağ Politikası: Diasporadan Yararlanılan Çalışmalar", **Uluslararası Göç Dergisi**, Cilt 39, Sayı 5, ss. 91-110.
- Mc GANN**, James (2007). **Think Tanks and Policy Advice in the United States, Academics, Advisors and Advocates**, New York: Routledge.
- Mc GANN**, James (2007). **Think Tanks and Policy Advice in the United States**, Oxon: Routledge.
- Mc GANN**, James (2016). **The Fifth Estate: Think Tanks, Public Policy, and Governance**, Washington: Brookings Institution Press.
- MEYER**, Jean Baptiste Et al (1997). "Turing Brain Drain into Brain Gain: The Colombian Experience of the Diaspora Option", **Science Technology and Society**, Vol 2, No 2 ,pp.285-317.
- MEYZER**, Hind (2017). "Suudî Arap Krallığı'ndaki Araştırma Kuruluşları Realite ve Beklenen Teorik Bir Çalışma", **Sosyal Bilimler ve Edebiyat Dergisi**, ss.82-90.
- Mısır Araştırmaları Enstitüsü** (2021). "Mısır Araştırmaları Enstitüsü'nün Vizyonu", <https://eipss-eg.org/about-us/>, (Erişim Tarihi: 25.12.2021).

- Mısır Politik ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü** (2016). "Vefed Cezairi fi Diyafet el-Mahed el-Mısri li'd-Dirasat", <https://eipss-eg.org/%d9%88%d9%81%d8%af/>, (Erişim Tarihi: 10.3.2022).
- Mısır Politik ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü** (2020). "Analitik", <https://eipss-eg.org/category/>, (Erişim Tarihi: 13.1.2022).
- Mısır Politik ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü** (2021). "Etkinlikler", <https://eipss-eg.org/category/%d9%81%d8%b9%d8%a7%d9%84%d9%8a%d8%a7%d8%aa/>, (Erişim Tarihi: 13.1.2022).
- Mısır Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü** (2019). "Siyasi Araştırmacı Yetiştirme Programı", <https://eipss-eg.org/>, (Erişim Tarihi: 28.01.2022).
- MÜCAHİT**, Huda (2005). "Sosyal Konuların Araştırılmasında ve Politikaların Rasyonelleştirilmesinde Kuruluşların Rolü", **Mısır'daki Ulusal Sosyal ve Cezai Araştırmalar Merkezi'nin Yedinci Yıllık Konferansına Sunulan Elli Yılda Mısır'da Sosyal ve Cezai Araştırmalar**.
- Müceddid Araştırma ve Çalışmalar Merkezi** (2021). "Kültürel Birlik", <https://almojaded.com/>, (Erişim Tarihi: 13.1.2022).
- Müceddid Çalışma ve Araştırma Kuruluşları** (2021). "Siyaset Biriminin Hedefi" <https://almojaded.com/%d8%a7/>, (Erişim Tarihi: 13.01.2022).
- Mukarbat Siyasi Gelişim Merkezi** (2021). "Siyasi Yeterlilik Programı", <https://mukarbat.org/>, (Erişim Tarihi: 27.01.2022).
- Mukarbat Siyasi Kalkınma Merkezi** (2021). "Basın Röportajları", <https://mukarbat.org/%d9%85%d9%82%d8%a7/>, (Erişim Tarihi: 13.1.2022).
- Mukarbat Siyasi Kalkınma Merkezi** (2021). "Mukarbat Siyasi Kalkınma Merkezinin vizyonu", <https://mukarbat.org/>, (Erişim Tarihi: 25.12.2021).
- MURSI**, Muhammed (1982). **Beşeri Akılın Harcanması**, Riyad: Kitap Dünyası.
- MUTLUER**, Mustafa (2002). "Ermeni Diasporası ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri", **Jeopolitik Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, ss.77- 90.
- NADİYE Sûdânî ve Arrâbe Râbih** (2016). "Gelişmekte Olan Ülkelerden Beyin Göçünün Entelektüel Üretimlerine Etkisi", **Ekonomi Araştırmacıları Dergisi**, Cilt 4, Sayı 6, ss. 218-238.
- Necmettin Erbakan Üniversitesi** (2022). "Necmettin Erbakan Üniversitesi ile Stratejik Düşünce Grubu Arasında İşbirliği Anlaşması", <https://www.konhaber.com/>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).
- NİCHOLAS**, Sarho ve diğerleri (2010). **Beyin Kazanma Tercihi Olarak Bilimsel Diaspora: Bosna Hersek'in Durumunun Tespit Edilmesi**, İsrail: Çeşitli İhtisaslarda Yüksek Öğrenim Mezunları Merkezi.
- OMARİ**, Ğassan (2010). "Problemlerin Çözümünü İyileştirmek İçin Organizasyonel Bellek İnşa Etmede Bilgi ve Bilişim Teknolojisinin Rolü", **Arap Güvenlik Araştırmaları Dergisi**, Cilt 27, Sayı 52, ss.73-120.
- Omran Araştırma Merkezi** (2021). "Moskov Testeğillu Emvâle'l-Arab listikmalî Salisî Mesaratiha fi Suriya", <https://www.omrandirasat.org/>, (Erişim Tarihi: 10.03.2022).
- Omran Merkezi** (2016). "İyi Yönetişim ve Sosyal Sorumluluk Başlıklı Eğitim Programı", <http://www.omrandirasat.org.>, (Erişim Tarihi: 13.1.2022).
- PAUTZ**, Hartwig (2011). "Revisiting the Think-Tank Phenomenon", **Public Policy and Administration Journal**, Vol. 26, No 4, pp. 419-435.
- RAHİL**, Muhammed (2016). "Arap Dünyasında Hükümet Dışı Araştırma Kuruluşlarında Yatırımın Karşılaştığı Sorunlar ve Onlarla Başa Çıkma Yolları (Arap Dünyasındaki

- Kuruluşlarla Batı Dünyasındaki Benzerleri Arasında Bir Karşılaştırma)", **Arap Araştırma, Geliştirme ve Modernizasyon Merkezleri Konferansı'na Araştırma Hareketliliği ve Toplumsal Değişime Yönelik Sunulan Bir Bildiri**, Mahmud Tanâhî (Ed.), Kahire: Mahmud Arap Araştırmaları ve Çalışmaları Enstitüsü.
- RECEP**, İman (2016). "Etkinin Boşluğu: Politika Yapma Sürecinde Batı Düşünce Kuruluşlarına Kıyasla Arap Düşünce Kuruluşlarının Rolünün Değerlendirilmesi", **Arap, Düşünce Kuruluşları Kalkınma, Araştırma Hareketliliğinin Modernleşmesi ve Toplumsal Değişim**, Muhammed Ettenahi (Ed.), Kahire: Arap Araştırmalar ve Çalışmalar Enstitüsü.
- RECEP**, İman (2016). "Etki Boşluğu: Politika Oluşturma Sürecinde Batılı Düşünce Kuruluşlarına Göre Arap Düşünce Kuruluşlarının Rolünün Değerlendirilmesi", **Arap Araştırma, Geliştirme ve Modernizasyon Kuruluşları Konferansı'na Araştırma Hareketliliği ve Toplumsal Değişime Yönelik Sunulan Bir Bildiri**", Mahmud Tanahi (Ed.), Kahire: Arap Araştırmaları ve Çalışmaları Enstitüsü.
- RİCH**, Andrew (2004). **Think Tanks, Public Policy, and The Politics of Expertise**, New York: Cambridge University Press.
- RIDVAN**, Emel (2017). "Mısır Merkezleri ve Çalışma Enstitülerindeki Araştırmacılar İçin Uluslararası Bilimsel Yayın", **Arap Araştırma ve Çalışmalar Enstitüsü'ne Sunulan Bir Bildiri, Uluslararası Bilimsel Yayın: Realite, Sorunlar ve Çözümleri**, Benha Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, ss.1-34.
- RIZA**, İbrahim (2003). **Fikri Sermaye ve Kurumların Sürdürülebilir Kalkınmasını Gerçekleştirmedeki Rolü**, Riyad: Uluslararası İdari Kalkınma Konferansı.
- Rüya Kültür ve Medya Merkezi** (2017). "Program", <https://www.roayamedia.org/ar>, (Erişim Tarihi: 29.01.2022).
- Ru'ya Siyasi Kalkınma Kuruluşları** (2016). "Merkez, Durum Değerlendirmesi ve Siyasi Analiz Süreci Kursunu Tamamlamaktadır", <https://vision-pd.org/archives/200514>, (Erişim Tarihi: 13.01.2022).
- Ru'ya Siyasi Kalkınma Kuruluşları** (2016). <https://vision-pd.org/%d8%b9%d9%86-%d8%a7%d9%84%d9%85%d8%b1%d9%83%d8%b2>.(Erişim Tarihi: 13.01.2022)
- Ru'ya Siyasi Kalkınma Kuruluşları** (2020). "Siyasi Hazırlık Diploması", <https://vision-pd.org/archives/510258>, (Erişim Tarihi: 13.01.2022).
- SAFRAN**, William (1991). "Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return", **Diaspora: A Journal of Transnational Studies**, Vol.1, No 1, pp.83-99.
- SAHİLİ**, Mebruk (2020). "Bilimsel Diaspora Ağları ve Kalkınmayı Gerçekleştirmede Roller: Arap Bilimsel Diaspora Ağları Örneği İncelemesi", **Araştırma ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt 9, Sayı 21, ss.107-136.
- SALİH'İ**, Vedat (2011). "**Göçmenler İçin Para Transferleri - Cezayir, Fas ve Tunus Arasında Karşılaştırmalı Bir Çalışma**", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Enstitüsü, Cezayir.
- ŞAR'ABİ**, Adil (2016). "Araştırma Hareketliliği ve Toplumsal Değişime Yönelik Arap Araştırma, Geliştirme ve Modernizasyon Kuruluşları", **Arap Araştırma, Geliştirme ve Modernizasyon Kuruluşları Konferansı'na, Araştırma Hareketliliği ve Toplumsal Değişime Yönelik Sunulan Bir Bildiri**, Mahmud Tanâhî (Ed.), Kahire: Arap Araştırmaları ve Çalışmaları Enstitüsü.
- SAWANİ**, Youssef (2017). "Arab and Chinese Think Tanks: The Way Forward", **Conference: Tianshan Silk Road Forum 2017At: China: Urumqi, Zinjjiang**.

- SHEFFER**, Gabrielle (1986). "A New Field of Study: Modern Diasporas in International Politics", **Modern Diasporas in International Politics**, Gabrielle Sheffer (Eds.), London: Croom Helm.
- SHEİDA** Rashidi and Pyka Andreas (2013). **Migration and Innovation: A Survey. ZID Discussion. Paper**, Stuttgart: Univ. Hohenheim. Forschungszentrum Innovation und Dienstleistung.
- ŞİRARA**, Nesme (2010). **Bazı Amerikan Düşünce Kuruluşları Hakkında Bir Çalışma: 11 Eylül Olaylarından Sonra İslam Dünyasına Yönelik Amerikan Stratejik Düşüncesi**, Yüksek Lisans Tezi, Ekonomi ve Siyaset Bilimi Fakültesi, Kahire.
- Siyasi Gelişimi Yakınlaştırma Merkezi** (2022). "Siyasi Gelişimi Yakınlaştırma Merkezi ile Stratejik Düşünce Grubu Arasındaki Mutabakat Zabtı", <https://www.facebook.com/Mukarbat>, (Erişim Tarihi: 02.04.2022).
- STONE**, Diane and Heidi Ullrich (2003). **Policy Research Institutes and Think Tanks in Western Europe: Development Trends and Perspectives**, The Local Government Institute, Budapest: Open Society Institute.
- STONE**, Diane (1997). **Capturing the Political Imagination: Think Tanks and the Policy Process**, London: Routledge.
- STONE**, Diane (1996). **Capturing the Political Imagination: Think Tanks and the Policy Process**, London: Frank Cass.
- STONE**, Diane (2000). "Private Authority, Scholarly Legitimacy and Political Credibility: Think Tanks and Informal Diplomacy", **Non State Actors and Authority in the Global System**, Geoffrey Richard Higgott (Eds.), London: Routledge.
- STONE**, Diane (2000). "Introduction to the Symposium: The Changing Think Tank Landscape", **Global Society Journal**, Vol 14, No 2, pp. 260- 278.
- STONE**, Diane (2013). **Knowledge Actors and Transnational Governance: The Private-Public Policy Nexus in the Global Agora**, London: Palgrave MacMillan.
- Stratejik Düşünce Grubu** (2020). "Stratejik Yönetim Yüksek Mesleki Diploma Programı", <https://stgcenter.org>, (Erişim Tarihi: 28.01.2022).
- Stratejik Düşünme ve Planlama Akademisinin Lisansüstü Programı** (2019). "Yüksek Lisans Programı", <https://www.stgacademy.com/ar/>, (Erişim Tarihi: 28.01.2022).
- SÛDÂNÎ**, Nadiye ve Râbih Arrâbe (2017). "Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Beyin Göçünün Uluslar Arası Düşünsel Üretim ile İlişkisi Çin Örneği İncelemesi", **Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 16, ss. 126-145.
- SÜLEYMAN**, Salih (2015). **Medya Araçları ve Kamu Diplomasisi**, Amman: Dar al-Fikr.
- Suriye Diyalog Merkezi** (2022). "Havle Nedvet Suriya ila Eyne fi'd-Devha ve'l-Ehdaf el-Mutevakka Minha " <https://sydialogue.org/>, (Erişim Tarihi: 10.3.2022).
- SUWAİDÎ**, Jamal (2019). **Arap ve Uluslararası Araştırma ve Düşünce Kuruluşlarının Değerlendirilmesi**, Abu Dabi: Emirates Stratejik Araştırmalar ve Çalışmalar Merkezi.
- TAHER**, Ben Zawi. **Arap Dünyasında Kamu Politikası Yapımında Araştırma ve Çalışmalar Kuruluşlarının Rolü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadı Marbah Üniversitesi ve Reqala Siyaset Bilimi Fakültesi, Cezayir.
- TEJADA**, Gabriela (2012). "Mobility Knowledge and Cooperation: Scientific as Agents of Development", **Migration and Development**, Vol.10, No 18, pp. 59-92.

- TERKAVİ**, Halid (2020). **Devletin Kriz ve Afetlerle Karşısındaki Rolü, Model Olarak Suriye**, İstanbul: İdrak Çalışma ve İstişare Merkezi, ss.1-22. <https://idraksy.net/wp-content/uploads/2020/11/The-role-of-the-state-in-facing-crises-and-disasters-.pdf>
- TERNS**, William ve diğerleri (2010). **Diaspora Bilgi Ağları**, Shukri Rayan (Çev.), **İdafat Dergisi**, Sayı11, ss.13-39.
- TEZCEK**, Özlem (2008). **Türkiye’de Kapitalizm’in Gelişim Sürecinde Düşünce Fabrikaları**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- THOMAS**, Dye (1978). "Oligarchic Tendencies in National Policy-Making: The Role of the Private Policy-Planning Organizations", **The Journal of Politics**, Vol 40, No. 2, pp. 309-331.
- UENO**, M. (2009). "**North East Asian Think Tanks: Toward Building Capacity for More Democratic Societies**", **Think Tanks and Civil Societies**, J. McGann and R. K. Weaver (Eds.), second edition, New Jersey: Transaction Publishing.
- United Nations Development Program (UNDP)** (2003). "Thinking The Unthinkable: From Thought To- The Role of Think Tanks In Shaping Government Strategy: Experiences Central and Eastern Europe", Bratislava: UNDP National Regional Bureau for Europe and Commonwealth of Independent States.
- WAHED**, Muhammed and Mâzin Hammâdi (2018). **Building Alliances with Arab Scientific Diaspora. The 10 Arab Report on Cultural Development**, Beirut: The Arab Thought Foundation.
- WEAVER**, K. and J. Mc Gann (2017). "**Think Tanks and Civil Societies in a Tim of Change. Think Tanks and Civil Societies: Catalysts for Ideas and Action**", K. Weaver and J. Mc Gann (Eds.), New York: Routledge.
- WEAVER**, Kent "The Changing World of Think Tanks", **PS: Political Science and Politics**, Vol 22, No 3, pp.563-578.
- YALDIZ**, Fırat (2013). "Diaspora Kavramı: Tarihçe Gelişme ve Tartışmalar", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, ss.382-403.
- Yeni Yemen Medya Merkezi** (2020). **Filistin Davasının Hizmetinde 3 Yıl**, İstanbul: Yeni Yemen Medya Merkezi.
- ZAHLAN**, Antevan (1992). "Arap Nitelikli Kişilerin Göçü ve Uluslararası ve Ulusal Bağlam", **Arap Gelecek Dergisi**, Cilt 15, Sayı 159, ss.4-19.
- ZARİÇ**, Sami (2012). "Türkiye'de Think Tank Kuruluşları Ve Karşılaştıkları Sorunlar", **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 31, ss. 1-19.
- ZARİF**, Şakir (2017). "Cezayirli Nitelikli Kişilerin Yurt Dışına Göçü (1991-2015): Nedenler ve Yansımalar Üzerine Bir Çalışma", **Omran Dergisi**, Cilt 6, Sayı 21, ss.109-140.
- ZAWAWİ**, et al. (2020). "Migration and Brain Drain from Iran", **Center for Democracy Development and Rule of Law**, Stanford: Iran Studies Program.
- ZAWAWİ**, Karima (2015). **Amerika Birleşik Devletleri'nde Kamu Politikası Yapımında Düşünce Kuruluşlarının Rolü**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, El Bouaghi Üniversitesi, Cezayir.
- ZERUK**, Muhammed (2017). "Bilimsel Nitelikli Kişilerin Göçü, Sebepleri, Sonuçları ve Engelleme İmkânı", **Araştırma ve Çalışma Dergisi**, Cilt , Sayı 2, ss.1-23.
- ZOUBİ**, Münif (2018). **Teknoloji Transferi ve Bilimsel Diplomaside Okuyun. 10. Arap Kültürel Gelişim Raporu 2017-2018'de**, Beyrut: Arap Düşünce Vakfı.

EKLER**EK-1****Mülakat Rehberi**

Sayın Katılımcı,

Çalışmayı kamu yönetimi ve siyaset bilimi uzmanlık alanında doktora derecesi için tamamlayıcı bir gereklilik olarak hazırlamaktan mutluluk duymaktayız. "İstanbul'daki Arap Diasporası Düşünce Kuruluşları" eleştirel analiz çalışmasını yapmak üzere araştırmacı, belki de en önemli sorunlardan oluşan üç bölümlük mülakat sorularını hazırlamıştır. Birinci Bölüm: İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarıyla ilgili kişisel bilgilere yer vermektedir. İkinci bölüm: Arap diasporası düşünce kuruluşları ve İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşları arasında yer alan teorik çerçeveye ilgilidir. Arap Bahar'ından önce ve Arap Bahar'ından sonra İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşları kavramı, tarihsel gelişimi ve Arap diasporası düşünce kuruluşlarının İstanbul'daki en önemli programları ve alanları yer almaktadır. Üçüncü bölüm: Arap düşünce kuruluşlarının bilgi üretme sürecindeki katkılarını belirlemek, İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarının karşı karşıya olduğu en önemli zorlukları vurgulamaktadır.

Araştırmacılar: Doç. Dr. Gökhan BOZBAŞ*, Muath İLİAWİ**

*(Sorumlu araştırmacı) Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Doç. Dr. Öğr. Üyesi.

** (Yardımcı araştırmacı) Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Doktora Öğrencisi

İstanbul'daki Arap Diasporasının Düşünce Kuruluşları: Eleştirel Bir Analiz

1. Ana Sorun:

İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının ortaya koydukları çalışmaların içerik analizi üzerinden bir haritalandırılmasının yapılmasıdır.

2. Araştırmanın Alt Sorunları

- a. İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarının ayırt edici niteliği nedir?
- b. İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarının türleri nelerdir?
- c. İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarının alanları nelerdir?
- d. İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarının programları ve hedefleri nelerdir?
- e. İstanbul'daki Arap diasporası entelektüel düşünce kuruluşlarının bilişsel dönüşüme nasıl katkıda bulunmaktadır?
- f. İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarının karşılaştığı en önemli zorluklar ve sorunlar nelerdir?

3. Araştırmanın Hipotezleri:

- a. İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşları ve çalışmaları bilgi üretiminde önemli bir rol oynamaktadır.
- b. Arap düşünce kuruluşlarının İstanbul'da faaliyet gösterdiği ortam, bu kuruluşların faaliyetlerini etkin bir şekilde teşvik etmektedir.
- c. İstanbul'daki uygun siyasi ortam, Arap düşünce kuruluşlarını bilgi alanında seçkin araştırma beyinlerini çekmeye teşvik etmiştir.

4. Araştırmanın Alt Hedefleri:

- a. İstanbul'da Arap diasporası düşünce kuruluşlarının gelişimini ve en önemli türlerini tespit etmeye çalışmak.
- b. İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarının bilgi üretimi üzerinde etkisi olan en önemli alanlarını ve programlarını incelemek.
- c. İstanbul'daki düşünce kuruluşlarının bilimsel ve pratik katkılarını ve bilgi üretimi için neler yaptıklarını belirlemek.
- d. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının kişisel ortamı ve nesnel ortamı incelenerek ve bu kurumlar içerisindeki eksiklik türlerini belgeleyen rakam ve istatistikler sunarak düşünce kuruluşlarının sorun yaşadığı problemlerin ortaya çıkarılması.
- e. İstanbul'daki Arap düşünce kuruluşlarının kendilerini tanıtmak için en önemli stratejilerini tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Bölüm 1: Yöneticinin Demografik Özellikleri

1. Yöneticinin adı soyadı: .....
2. Kuruluştaki görev süresi: .....
3. Şu andaki pozisyonunda geçirdiği süre: .....
4. Sivil toplum alanındaki deneyimi .....
5. Cinsiyeti
  - a. Kadın
  - b. Erkek
6. Kaç yıldır Türkiye’de yaşıyor? .....
7. Nerelisiniz? .....
8. Eğitim seviyesi nedir? .....

Bölüm 2: Kuruluşun Demografik Özellikleri

1. Kuruluşun resmî adı: .....
2. Kuruluşun (varsa) kısa adı: .....
3. Kuruluşun adresi: .....
4. Kuruluşun açılış tarihi: .....
5. Kuruluşun web adresi: .....
6. Kuruluşunuzun yazılı bir tüzüğü var mıdır? Amaç ve misyonunuzun belirtildiği? .....
7. Merkez’de kaç kişi çalışıyor?
  - a. Kadın
  - b. Erkek
8. Çalışanların eğitim seviyesi nedir?
  - a. Lisans mezunu sayısı
  - b. Yüksek lisans mezunu sayısı
  - c. Doktora mezunu sayısı
9. Kaç farklı ülkeden kişi çalıştırıyorsunuz? .....
10. Merkezin gelir kaynakları
  - a. Merkez hükümet destekli mi, parti destekli mi, bağış mı, proje destekli mi?
11. Çalışanlar arasında geçmişte aktif siyasetle uğraşan var mıdır?
.....
12. İstanbul merkezli bir düşünce kuruluşu olmanın Arap dünyasında olma ile Batı dünyasında olma arasında ne gibi farklılıklar taşıdığını düşünüyorsunuz?

13. Çalışanların kaç tanesi ana ülkeden? .....
14. Türk çalışmanız var mı? .....
15. Çalışanlarınızın ne kadarı gönüllü ne kadarı maaşlı? .....
16. Merkezinize aidiyetliği nasıl tanımlarsınız?
- Arapça bilmek
  - Arap olmak
  - Hemşericilik
  - İdeolojik
17. Derneğin bugün kadar yürüttüğü proje sayısı kaçtır?
.....
18. Sosyal medya hesapları var mı?
- Facebook
  - Twitter
  - Instagram
  - Youtube
  - Diğer
19. Kuruluşun Türkiye içi şube ve temsilcilik sayılarını belirtir misiniz?
.....
20. Kuruluşun Türkiye dışı şube ve temsilcilik sayılarını belirtir misiniz?
.....
21. Kuruluşunuza ilişkin ilk kuruluş kararı kim(ler) tarafından alınmıştır? Bugün bu kişilerden yönetimde yer alanlar var mı?
.....

Bölüm 3: Örgütlenme Biçimi

- Faaliyet gösterilen alanlarla ilgili olarak gerçekleştirilen çalışmaların yoğunlaştığı coğrafi alanı nasıl tanımlarsınız?
  - Ulusal
  - Bölgesel
  - Uluslararası
- Merkezin kısaca tanımlamak gerekirse misyonunuzu nasıl tanımlıyorsunuz?
.....
- İstanbul'da başka Arap düşünce kuruluşları da var. Diğer Arap kuruluşlarından sizi ayıran özellikler nelerdir?
.....

4. Faaliyet gösterdiğiniz alandaki diğer Arap kuruluşları ile aranızda rekabet ve işbirliği var mıdır?
.....
5. Merkezinizin hedef ülkedeki/bölgedeki siyasi karar alma mekanizmasına katkı sunduğunu düşünüyor musunuz?
.....
6. İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşlarının son yıllarda sayısında ciddi bir artış bulunmaktadır. Bunun tetikleyen en önemli unsur nedir?
.....
7. İstanbul'daki en etkili Arap diasporası düşünce kuruluşları hangileridir?
.....
8. Arap diasporası düşünce kuruluşlarının İstanbul'daki en etkili alanları nelerdir?
.....
9. Arap diasporası düşünce kuruluşlarının İstanbul'daki en etkili programları nelerdir?
- Konferans
  - Süreli Yayın
  - Süresiz Kitap
  - Proje
  - Rapor
  - Çalıştay
  - Seminer
  - Diğer
10. Yayınlarınızı daha çok hangi dilde yapıyorsunuz?
a. Arapça (Adet) b. Türkçe c. İngilizce d. Diğer
11. Çalışanlarınızı işe alırken neye dikkat ediyorsunuz?
.....
12. Türkiye’de herhangi bir kurum ile ortak bir faaliyet yapıyor musunuz?
.....
13. Merkeziniz diğer Arap merkezleri ile ortak bir faaliyet gerçekleştirdi mi?
.....
14. Merkeziniz asıl ülke dışında başka bir Arap ülkesi hakkında çalışma yürüttür mü?
.....

15. Merkezinizin bugüne kadar yaptığı çalışmalar göz önüne alındığında başarı ve başarısızlığı nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Yayınlar Açısından
- Yerel ve Uluslararası İşbirlikleri
- Personel Açısından
- Görünürlük Açısından
- Etkinlik Açısından
- Diğer

16. İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşları, birbirlerini koordine etmek için ve iş birliği yapmak için kurumsal ağlara sahip mi?

.....

17. İstanbul'daki Arap diasporası düşünce kuruluşları içindeki araştırmacılar ile Türk ve Batılı düşünce kuruluşları arasında işbirliği ve koordinasyon var mı? Varsa ne derecede vardır?

.....

18. Arap düşünce kuruluşları arasında bir ortak bilgi ağı inşa etme çabası var mı? Olması veya olmaması nasıl bir sonuç doğurmaktadır?

.....

Bölüm 4: Sorun Analizi

1. Kuruluş aşamasında herhangi bir sorun yaşadınız mı? Eğer yanıtınız evet ise lütfen yaşanan sorun hakkında kısaca bilgi veriniz?

.....

2. Hâlihazırda rutin faaliyetlerinizi gerçekleştirirken sıklıkla karşılaştığımız sorunlar nelerdir?

- a. Yasal düzenlemelerdeki yetersizlikler
- b. Gönüllü ve üye katılımının sağlanamaması
- c. Mâli yetersizlikler
- d. Profesyonel STK uzmanı bulamama
- e. Diğer

3. Rutin faaliyetlerinizi gerçekleştirirken sıklıkla karşılaştığımız sorunların kaynağını en çok sorunu yaratan aktöre birinci önceliği verecek şekilde sıralayınız?

- Hükümet
- Yerel yönetim
- Özel sektör

- Vatandaş
  - Diğer (Lütfen belirtiniz)
4. Rutin faaliyetlerinizi gerçekleştirirken karşılaştığımız bu sorunların çözümünde aşağıda adı geçen taraflardan beklentiniz nelerdir?
- a. Hükümet:
  - b. Yerel yönetim
  - c. Özel sektör:
  - d. Vatandaş:
  - e. Diğer (Lütfen belirtiniz)
5. Merkezinizin bugüne kadarki tecrübeleri göz önüne alındığında tespit ettiğiniz en önemli kurum içi problemler nelerdir?
- a. Siyasallaşma
  - b. Bağımsız olamama
  - c. Tecrübe eksikliği
  - d. Yeterli ilgi ve dikkat çekememe
  - e. Karar vericiler ile iletişim problemi
6. Merkezinizin bugüne kadarki tecrübeleri göz önüne alındığında tespit ettiğiniz en önemli kurum dışı problemler nelerdir?
- a. Personel eksikliği
  - b. Fiziki eksiklikler
  - c. Mali kaynak eksikliği